

ODESA ВІСНИК
NATIONAL UNIVERSITY ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
HERALD УНІВЕРСИТЕТУ
Volume 18. Issue 3/2. 2013 Том 18. Випуск 3/2. 2013
SERIES СЕРІЯ
ECONOMY ЕКОНОМІКА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Odesa I. I. Mechnikov National University

ISSN 2304-0920

ODESA NATIONAL UNIVERSITY HERALD

Series: Economy

Scientific journal

Published four times a year

Series founded in July, 2006

Volume 18. Issue 3/2. 2013

Odesa

Publishing House

«Helvetica»

2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ISSN 2304-0920

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: Економіка

Науковий журнал

Виходить 4 рази на рік

Серія заснована у липні 2006 р.

Том 18. Випуск 3/2. 2013

Одеса

Видавничий дім

«Гельветика»

2013

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія журналу:

І. М. Коваль (*головний редактор*), **О. В. Запорожченко** (*заступник головного редактора*), **В. О. Іваниця** (*заступник головного редактора*), **Є. Л. Стрельцов** (*заступник головного редактора*), **С. М. Андрієвський**, **Ю. Ф. Ваксман**, **В. В. Глебов**, **Л. М. Голубенко**, **Л. М. Дунаєва**, **В. В. Заморов**, **В. Є. Круглов**, **В. Г. Кушнір**, **В. В. Менчук**, **О. В. Смигдина**, **В. І. Труба**, **О. В. Тюрин**, **Є. А. Черкез**, **Є. М. Черноіваненко**

Редакційна колегія випуску:

О. В. Горняк, д-р екон. наук (*науковий редактор*), **А. Г. Ахламов**, д-р екон. наук, **Л. М. Алексеєнко**, д-р екон. наук, **В. Д. Базилевич**, д-р екон. наук, **Б. І. Валуєв**, д-р екон. наук, **Л. Х. Доленко**, канд. екон. наук, **В. І. Захарченко**, д-р екон. наук, **Г. М. Давидов**, д-р екон. наук, **А. П. Наливайко**, д-р екон. наук, **О. В. Садченко**, д-р екон. наук, **З. М. Соколовська**, д-р екон. наук, **А. О. Старостіна**, д-р екон. наук, **В. М. Степанов**, д-р екон. наук, **С. А. Циганов**, д-р екон. наук, **В. М. Мельник**, д-р екон. наук, професор, **С. О. Якубовський**, д-р екон. наук, **Олег Курбатов**, д-р менеджменту (Університет Париж-Північ XIII), **Ян Чемпас**, д-р економіки (Економічний університет в Катовіцах), **Л. А. Родионова**, к.э.н., доцент кафедри статистических методів Національного дослідницького університету «Высшая школа экономики» (Росія, г. Москва), **І. А. Ломачинська**, канд. екон. наук (*відповідальний редактор*)

Editorial board of the journal:

I. M. Koval (*Editor-in-Chief*), **O. V. Zaporozhchenko** (*Deputy Editor-in-Chief*), **V. O. Ivanytsia** (*Deputy Editor-in-Chief*), **E. L. Streltsov** (*Deputy Editor-in-Chief*), **S. M. Andrievsky**, **Yu. F. Vaksman**, **V. V. Glebov**, **L. M. Golubenko**, **L. M. Dunaeva**, **V. V. Zamorov**, **V. E. Kruglov**, **V. G. Kushnir**, **V. V. Menchuk**, **O. V. Smyntyna**, **V. I. Truba**, **O. V. Tyurin**, **E. A. Cherkez**, **E. M. Chernoiivanenko**

Editorial board of the series:

O. V. Gornyak, **A. G. Ahlamov**, **L. M. Alekseienco**, **V. D. Bazylevich**, **B. I. Valuev**, **L. H. Dolenko**, **V. I. Zaharchenko**, **G. M. Davydov**, **A. P. Nalyvaiko**, **O. V. Sadchenko**, **Z. M. Sokolovska**, **A. O. Starostina**, **V. M. Stepanov**, **S. A. Tsyganov**, **V. M. Melnyk**, **S. O. Yakybovskiy**, **Oleg Curbatov**, **Jan Czempas**, **L. A. Rodionova**, **I. A. Lomachynska**

ЗМІСТ

ІЛЬЧУК О. О. ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	8
КАРНАУШЕНКО А. С. ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	12
КАТАН Л. І. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ АГРОЛАНДШАФТІВ УКРАЇНИ.....	15
КВЯТКОВСЬКА Л. А., ВОЛКОВА Ю. В., БУРСЬКА М. В. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ.....	19
КИРИЧЕНКО Н. В. ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	22
КІНАХ Н. В. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗЕРНОВОГО РИНКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	26
КІРЕЙ О. С. ОПРИБУТКУВАННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ У ПРИВАТНІЙ ВЛАСНОСТІ ПІДПРИЄМЦЯ ДО ЗАПОЧАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ.....	30
КОВАЛЬ В. Ю. СУТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	34
КОЗЛОВА В. Я. ИННОВАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА.....	38
КОМАР Т.В. ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДУ ПОХОДЖЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ.....	42
КОРЗАЧЕНКО О. Ю. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ.....	46
КОТЛУБАЙ В. О., ХАЙМІНОВА Ю. В., СТАРНИК Н. Ю. УДОСКОНАЛЕННЯ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ.....	50
КРАКІВСЬКИЙ Ю. С. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	54
КРАСНОШТАН О. М. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ.....	57
КУБІК В. Д. ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ У СВІТЛІ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ І МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ.....	60
КУДРІНА О. Ю. ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН У СТРУКТУРІ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ.....	64
КУЗНЕЦОВ В. Г., ШАПОВАЛОВА В. С. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АЛЬЯНСЫ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ.....	69

КУЛЬГА А. А. ИНФОРМАЦИОННАЯ СИСТЕМА ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В УПРАВЛЕНИИ ИННОВАЦИОННЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ.....	73
КУРНОСОВА-ЮРКОВА О. А. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИМИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	78
КУХАР М. Ф. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	83
ЛАКТИОНОВА А. А., ЗАКОРКО М. В. АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ ВНУТРЕННИХ ФАКТОРОВ СТОИМОСТИ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ И СТРУКТУРЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ.....	87
ЛЕВИТАН І. А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛЮ МАРКЕТИНГУ.....	92
ЛЮЛЬЧАК З. С., ІЗЬО О. О. ТРАНСПОРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ.....	96
ЛЯШЕНКО С. І. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ.....	99
ЛЯЩЕНКО О. В. МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	103
МАЗУР О. Є. РОЗШИРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-ЗМІСТОВНОГО ТРАКТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ: ІНТЕГРАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД.....	107
МАКЄЄВА О. А. НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕВАГ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ.....	111
МАМЕНКО О. О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕРЕРОБКИ ЗЕРНА В АПК В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	115
МАМЕНКО О. А., МАСЛЮК О. В. РЕСУРСНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	118
МАТВІЙШИН Є. Г. ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ БЕНЧМАРКІНГУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	123
МЕДВІДЬ В. Ю. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ РЕГІОНУ.....	128
ЧУМАК О. В., МЕЛЬНИЧУК І. І. МОДЕЛЬ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СТРАХОВОЇ СПРАВИ: СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	132
МІЩУК О. В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	135
МОСІЙЧУК І. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	139

МУЗИЧКА О. М. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ БАНКУ.....	143
НАУМЕНКО Ж. Г. АНАЛІЗ ОЦІНОК ЕНДОГЕННИХ ТА ЕКЗОГЕННИХ ДИСПРОПОРЦІЙ НА РІВНІ РЕГІОНУ.....	147
НОВАК У. П., МАНДРИК В. О. ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	151
ОГДАНСЬКИЙ К. М. СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ І ЇЇ СКЛАДОВИХ.....	155
ОЛІЙНИК А. В. ПРОБЛЕМНІ БАНКИ ТА МЕТОДИ ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ БАНКРУТСТВУ.....	159
ОМЕЛЬЧУК А. О. СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ В УПРАВЛІННІ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ.....	164
ОМЕЛЬЯНЕНКО В. А. АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕВИХ ЕКОСИСТЕМ ІННОВАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ КОСМІЧНОГО ПРИЛАДОБУДУВАННЯ).....	167

УДК 332.146:330.322

Ільчук О. О.

Львівська комерційна академія

ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті висвітлено теоретичний аспект поняття «модернізації економіки». Здійснено класифікацію категорії «модернізації». Доведено, що модернізація економіки та інвестиційна привабливість регіону є взаємозалежними поняттями, ґрунтуючись на результатах підвищення інвестиційної привабливості тих регіонів, які були залучені до підготовки та проведення Євро-2012.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, підприємство, модернізація економіки.

Постановка проблеми. Процес постійних змін, що впливає як на зміну суспільного характеру виробництва, так і на економіку країни в цілому, прийнято називати модернізацією, оскільки в процесі таких змін здійснюється суттєве оновлення відомих раніше явищ чи процесів. Однак на сьогоднішній день процес модернізації є не лише властивістю соціально-економічного розвитку чи універсальним засобом відтворювального зростання, але значення вектору подальшого розвитку як економіки. Разом з тим модернізація економіки великою мірою впливає і на зміну інвестиційної привабливості як країни в цілому, так і окремих її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних та зарубіжних публікаціях останнім часом гостро постає питання підвищення інвестиційної привабливості в умовах постійної та динамічної модернізації економіки. Значну увагу різноманітним аспектам впливу модернізації на економічні процеси приділяють такі науковці, як В. Геєць, Смельянов Ю.С., Александрович Я.М., Онишко С.В., Матковський П.Є., С. Вовканич, С. Шульц, Іванов І.Ю., Клімова О.І. та інші, що внесли значний внесок в розвиток процесу модернізації економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження проблематики модернізації економіки багато в чому досі залишається дискусійним та актуальним, оскільки в процесі теоретико-методологічного дослідження напрацьована достатньо велика база знань щодо історичних витоків поняття, причинно-наслідкового зв'язку процесів модернізації економіки та її розвитку, однак недостатньо досліджено, яким чином впливають процеси модернізації на зміну інвестиційного клімату в країні, а зокрема в окремому регіоні, а також не існує конкретних рекомендацій щодо покращення інвестиційної привабливості регіону в процесі впровадження модернізації в різні сфери суспільного відтворення.

Мета статті. Метою статті є уточнення сутності категорії «модернізація», її класифікації та обґрунтування її впливу на інвестиційну привабливість регіону на прикладі окремих регіонів України, що були задіяні у процесі підготовки України до Євро-2012.

Виклад основного матеріалу. Для відповіді на питання, що ж включає модернізаційні процеси в єдину систему прогресу – головний механізм економічного розвитку, важливо, перш за все звернутися до фундаментальної категорії «модернізація», яка мала вирішальне значення для світового розвитку як в глобальному, так і в локальному вимірі.

Згідно з тлумачним словником, під модернізацією розуміють процес часткового оновлення, одним з напрямків посиленого розвитку і підвищення ефективності.

Як стверджують автори Енциклопедії, інвестицій, модернізація – (від франц. *modernization* – оновлення) – означає в першому значенні зміну, вдосконалення чого-небудь відповідно до сучасних вимог і смаків [1, с. 316]. По-друге, як стверджують автори, модернізація надає минулому невластивих йому сучасних рис, осучаснює його, і по-третє – вдосконалює, переробляє відповідно до вимог якості та дизайну, технічних умов з урахуванням екологічних чинників.

Однак модернізація економіки є не абстрактним явищем, а керованим процесом. Так, на думку Смельянова Ю.С., модернізація потребує мобілізаційних зусиль та концентрації ресурсів бізнесу та держави, потребує розробки таких інституційних основ, які не призведуть до відставання економічного розвитку через черговий технологічний та економічний цикл, а забезпечать стійкий та якісний розвиток на основі збереження і приросту інтелектуального капіталу [2].

На сьогодні процес модернізації є не лише властивістю соціально-економічного розвитку чи універсальним засобом відтворювального зростання, але і фактором, що забезпечує зміст суспільного розвитку та визначення шляхів подальшого руху.

Досліджуючи модернізацію як головний механізм економічного розвитку, важливим є врахування ще двох її факторів. По-перше – модернізація є формою адаптації, системою здібностей, завдяки яким певна система (підприємство чи економіка загалом) взаємодіє із зовнішнім середовищем. При цьому слід враховувати здатність модернізації адаптуватися як до еволюційного виявлення прогресу, так і до випадкових змін.

По-друге, модернізація є окремим рівнем розвитку, який поєднує попередні зміни системи та приводить їх у відповідність до вимог суспільства та можливостей системи, тобто в даному випадку модернізація носить випереджувальний характер.

Таким чином, модернізація є багатогранним поняттям, що об'єднує комплекс завдань, покликаних змінити економічну систему згідно з вимогами зовнішнього середовища.

Не менш важливою рисою класичної модернізації є її лінійність та одноваріантність. Саме ці особливості характеризували модернізацію економіки індустріальної епохи розвитку та формували жорсткі перепони на шляху вибору моделі розвитку. Однак в кінці ХХ ст. з розвитком синергетичного підходу до розвитку економіки лінійний підхід був замінений на невизначеність змін, випадкові, нелінійні процеси.

Незважаючи на існування синергетичного підходу в здійсненні модернізаційних процесів, історично означені зміни вплинули на її розуміння сьогодні. Так, на початку 50-х років ХХ ст. модернізація досягалася перш за все через удосконалення економічної інфраструктури та меха-

нізмів економічного зростання. На той час саме ці механізми були єдиним і достатнім критерієм модернізаційного процесу. Однак практичне впровадження цих принципів дало змогу сформулювати нове бачення процесу модернізації, яке охоплює не лише механізми економічного зростання, але й формування політичних інститутів, соціальної мобілізації, розширення політичної участі населення та укріплення демократичних цінностей та норм [2, с. 14].

Таким чином, модернізація як історичне явище, що зумовлює розвиток соціально-економічної системи, може бути керованим процесом. Причому процес управління модернізацією здійснюється як діалектична взаємодія між його об'єктом

та суб'єктом на основі прямих зв'язків, що між ними встановлюються. Модернізація як об'єкт управління здійснює активний вплив не лише на характер діяльності і структуру суб'єкта управління, але й визначає організаційну структуру всієї системи управління. З іншого боку, суб'єкт управління модернізацією наділений правами прийняття рішення і перетворювати їх на вимоги, обов'язкові до виконання об'єктом, що впливає на неї. Тобто в процесі управління модернізацією відбувається зміна якісних властивостей суб'єкта та об'єкта управління.

Крім того, згідно з синергетичним підходом до визначення модернізації, це відкритий процес, який визначає постійну взаємодію між ним та зо-

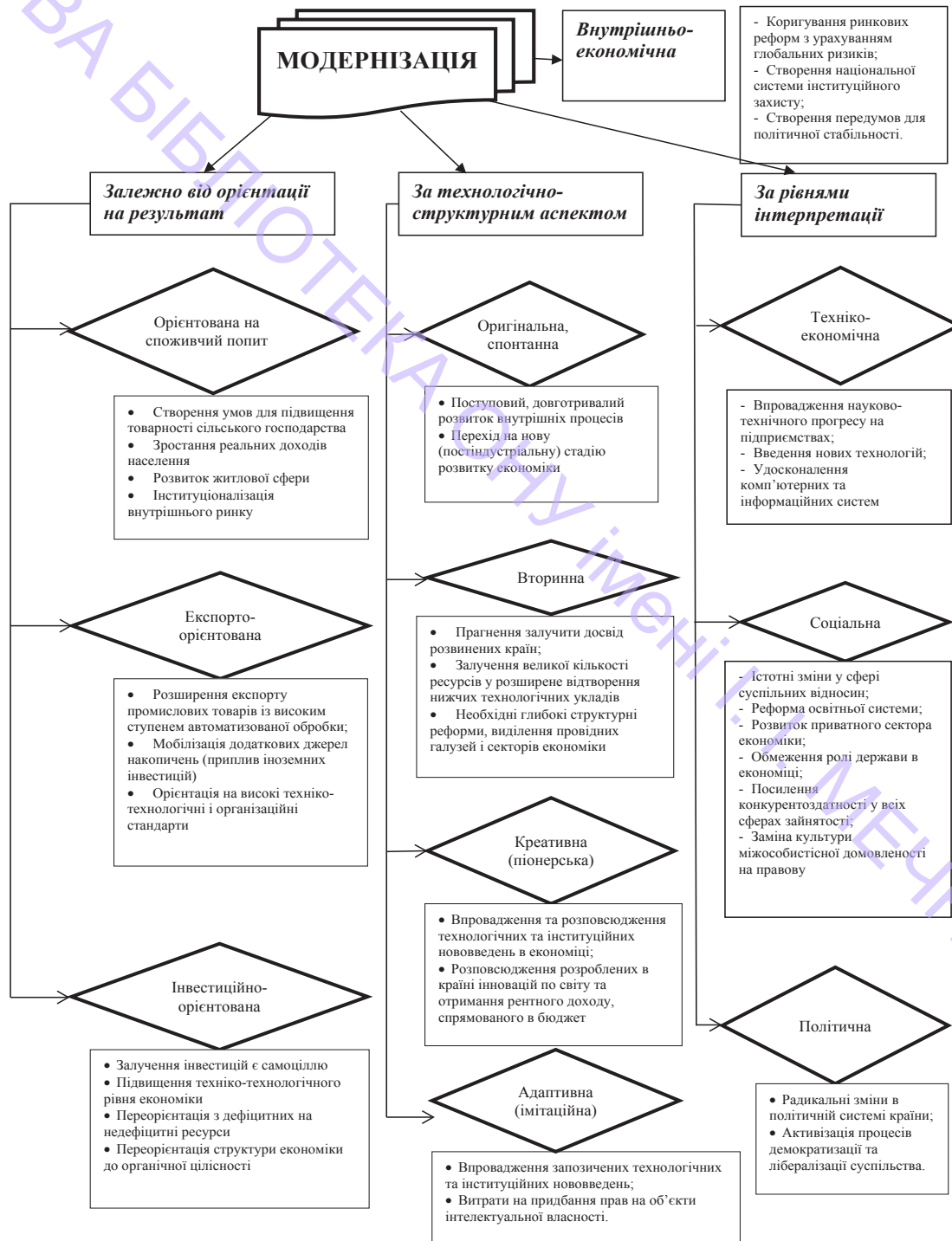

Рис. 1. Класифікація категорії «модернізації»

внешнім середовищем, для якого властиві постійні процеси зміни, стохастичності та інші, що включають лінійність цієї системи.

Таким чином, модернізація як головний механізм соціально-економічного розвитку в найбільш загальному вигляді є єдністю трьох аспектів у їх взаємообумовленості та взаємозалежності: науково-теоретичного, економічного, суспільного. З іншого боку, вчені пропонують розглядати модернізацію як зв'язуючий елемент, який передбачає створення синергетичного ефекту.

Таким чином, для більш детального розуміння категорії «модернізація» здійснимо її класифікацію за відповідними ознаками зображеними на рис. 1.

Незважаючи на велику кількість класифікаційних ознак, наведений перелік видів модернізації є не вичерпним, оскільки залежить від підходів та методів дослідження її основних рис, а також мети здійснення модернізаційних процесів.

Разом з тим зазначимо, що не можна розглядати модернізацію як відокремлене явище. В національній економіці модернізація часто є частиною економічної, соціальної чи політичної стратегії.

Як вважає професор Я. М. Александрович, стратегія структурних перетворень та модернізації економіки повинна раціонально поєднувати: стратегію використання місцевих природних ресурсів із залученням іноземних інвестицій та подальшим направленням отриманих доходів на розвиток інших галузей економіки; стратегію «переслідування», орієнтовану на освоєння конкурентоздатної продукції в економічно розвинених країнах, однак з нижчими цінами; стратегію «передових рубежів», суть якої полягає у розробці та створенні нових продуктів і технологій на основі досягнень наукового прогресу [3, с. 3-5].

В кожному з перерахованих вище варіантів розвитку прогресивних структурних змін ключовим питанням виступає залучення капіталу. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває інвестиційна складова процесів модернізації та структурних перетворень в економіці. При цьому не менш важливою є проблема розподілу інвестицій. Формування оптимальних пропорцій між «традиційними» та «новими» видами економічної діяльності, що визначатимуть економічний розвиток в довготерміновій перспективі, є прерогативою державного регулювання економіки. В умовах нестабільності економічної політики та нерозвиненості фінансових ринків та ринкових механізмів важливими є наявність державних інвестицій та створення інвестиційної привабливості як країни, так і окремих галузей та регіонів.

Як свідчать дані Держкомстату [4], за останні 5 років найбільш інвестиційно привабливими регіонами стали ті, які були залучені до підготовки такої масштабної спортивної події як чемпіонат Європи з футболу Євро-2012. Так, за період підготовки України до проведення Євро-2012 збільшилися темпи приросту інвестицій й в об'єкти охорони здоров'я та соціальної допомоги, а також вже зараз спостерігаються позитивні наслідки синергетичних ефектів, передусім пов'язаних із збільшенням інвестицій в суміжних видах економічної діяльності – операціях з нерухомістю, торгівлі, колективних, громадських та особистих послугах.

Очевидно, що збільшення обсягів інвестицій у базових видах економічної діяльності у приймаючих чемпіонат регіонах має позитивний вплив на їх структурну модернізацію. При цьому позитивними тенденціями щодо залучення інвестицій характеризувались ті види економічної діяльності, які були

прямо або опосередковано залучені до формування основних об'єктів інфраструктури Євро-2012. Так, слід наголосити на підвищенні темпів зростання інвестицій у діяльність готелів та ресторанів, зокрема у 2006 році темп інвестицій у цей вид економічної діяльності складав 3,2 рази, а у 2011 р. – у 7 раз вище порівняно із 2001 р.

Структурні зміни в обсягах інвестицій у регіональному аспекті. Так, спостерігається поступове вирівнювання регіонів за обсягами інвестицій за рахунок збільшення обсягів залучення інвестицій в інфраструктуру тих регіонів, які до 2007 р. мали незначні темпи зростання (рис. 1).

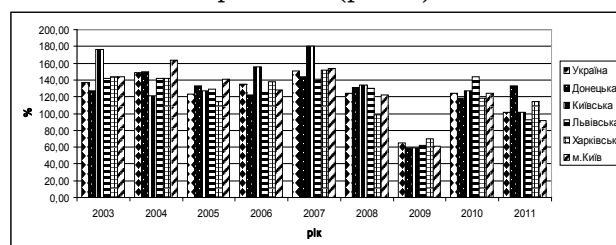

Рис. 2. Темпи зростання інвестицій за регіонами України, що приймали Євро-2012, за період 2003-2011 рр.

До 2007 р. найбільшими були темпи зростання інвестицій у Київській області. Однак в процесі підготовки до проведення Євро-2012 зростання інвестицій у Львівській області зросло до рівня темпів збільшення інвестування у регіонах – лідерах та становили 130,3%, у Донецькій області – до 131,0%. У 2009 р відбувся загальний спад обсягів інвестицій як в цілому по Україні (65,1%), так і за регіонами, що приймають Євро-2012. Втім, у 2010 та 2011 рр. спостерігалось загальне зростання обсягів інвестицій в Україні, але найвищими були темпи зростання у 2010 р. у Львівській (143,8%) та у 2011 р. у Донецькій областях (132%).

Тобто в процесі підготовки до проведення в окремих регіонах України Євро-2012 за рахунок залучення інвестицій відбулась модернізація інфраструктури цих регіонів, а отже, підвищення інвестиційної привабливості обумовило необхідність модернізації.

Однак при здійсненні модернізації революційним темпами за рахунок проведення подій, що спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості регіону, слід врахувати, що окрім позитивних ефектів можуть бути і негативні наслідки. На прикладі окремих регіонів, що брали участь у підготовці Євро-2012, слід виокремити наступні негативні ефекти, які слід усунути для подальшого стабільного розвитку інвестиційної привабливості:

- в процесі залучення кредитних коштів, слід здійснити ретельний пошук джерел і засобів їх повернення, а також обслуговування отриманих кредитів;

- оптимізувати структуру джерел подальшого залучення (у т. ч. в розвиток приоб'єктної інфраструктури) інвестицій за рахунок зростання частки приватних інвесторів та залучення іноземних інвесторів;

- здійснити заходи для збереження темпів зростання обсягів інвестування і обсягів робіт, зайнятості у базових видах економічної діяльності на перспективу;

- використати позитивний досвід підготовки до Євро-2012 задля реалізації проектів державно-приватного партнерства у сфері розвитку інфраструктури при побудованих об'єктах.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у сучасному вимірі процес модернізації неможливий без залучення інвестицій, що у свою чергу породжує необхідність формування відповідного рівня інвестиційної привабливості країни, галузі чи регіону. На прикладі регіонів, що брали участь у підготовці та проведенні фінальної частини чемпіонату світу з футболу Євро-2012, слід виокремити наступні наслідки цих процесів, а саме:

- з метою уникнення ситуацій недофінансування окремих об'єктів, в майбутньому слід надавати більше прав приватним інвесторам на їх

діяльність, пов'язану із модернізацією окремих об'єктів інфраструктури, забезпечивши спрощену процедуру тендерів та подачі заявки на фінансування;

- впровадити аналогічний досвід економічно розвинених країн, щодо стратегічних напрямів фінансування основних інфраструктурних об'єктів та подальшої їх експлуатації;

- підтримувати сталі та рівномірні темпи зростання інвестицій у регіони згідно відповідного розвитку окремих галузей та здійснювати постійний моніторинг тих видів економічної діяльності, що потребують розвитку.

Список літератури:

1. Енциклопедія інвестицій / за ред. Р. Дяківа . – К. : Міжнародна економічна фундація. – 2008. – 510с.
2. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – № 3. – С. 4-20.
3. Емельянов Ю. С. Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: зарубежный и российский опыт / под общ ред. С. И. Сильвестрова. – М. : ЛИБРОКОМ 2012. – 156 с.
4. Александрович Я. М. Направления структурной перестройки и модернизации экономики Республики Беларусь и России // Материалы Междунар. науч.- практ. конф., Минск, 24-25 марта 2005 года. – Минск : БГЭУ, 2005. – С. 3-5.
5. Офіційний сайт державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Актуальные проблемы налоговой политики в условиях модернизации экономики: опыт Украины и Беларуси / под ред. Онышко С. В. : монография. – Ирпень : Национальный университет ГНС Украины, 2007. – 396 с.

Ильчук Е. А.

Львовская коммерческая академия

ПЕРСПЕКТИВЫ РОСТА ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Резюме

В статье отражен теоретический аспект понятия «модернизации экономики». Осуществлена классификация категории «модернизации». Доказано, что модернизация экономики и инвестиционная привлекательность региона являются взаимозависимыми понятиями, основываясь на результатах повышения инвестиционной привлекательности тех регионов, которые были привлечены к подготовке и проведению Евро-2012.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, предприятие, модернизация экономики.

Pchuk O. O.

Commerce Academy Lviv

GROWTH PROSPECTS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE REGION IN TERMS OF ECONOMIC MODERNIZATION

Summary

In the article deals with theoretical aspects of «modernization of economy». Author proposed the classification category of «modernization.» It is shown that the modernization of the economy and investment attractiveness of the region are interdependent concepts. That was based on the results of increasing the investment attractiveness of the regions that have been involved in preparation and holding of Euro-2012.

Key words: investment, investment attraction, business, modernization of the economy.

УДК 336.63

Карнаушенко А. С.

Херсонський державний аграрний університет

ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена вивченню теоретичних основ венчурного капіталу як нового в Україні джерела фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Також проаналізовано переваги та недоліки венчурного фінансування.

Ключові слова: венчурний капітал, інноваційний проект, джерела фінансування, венчурне фінансування, етапи венчурного фінансування, інвестори, менеджери венчурного капіталу.

Постановка проблеми. Після того як виникає необхідність або бажання у власників підприємства впровадити інновацію у власне господарство, перед ним постає проблема з фінансуванням даної інновації. А вже жоден інноваційний проект, який планується впроваджувати, не може обійтися без додаткового фінансування. Чим масштабніший проект планується – тим більше коштів він потребує. Власники сільськогосподарських підприємств мають великий вибір джерел фінансування, а саме: залучення банківських кредитів, можливість здійснювати операції на ринку цінних паперів, плідна співпраця з венчурними фондами та лізинговими компаніями, здійснення самофінансування, залучення іноземного капіталу та державні програми з впровадження інновацій. Як показує досвід, зовнішні джерела фінансування характеризуються нестабільністю кредитної системи внаслідок коливання процентних ставок, кризовим станом державних фінансів і високими темпами інфляції. Традиційні системи кредитування, бюджетного фінансування та обігу грошових коштів не задовольняють у повній мірі потреб підприємства у фінансуванні інноваційних проектів. Тому для фінансування новостворених підприємств, які ще не мають ні матеріально-технічної бази, ні навіть імені, під яке вони змогли б одержати гроші у банку, необхідні інші джерела фінансування, серед яких важлива роль відводиться венчурному.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку з пошуком нових джерел фінансування інноваційних проектів багато вчених здійснили економічні публікації на тему основ, особливостей та механізмів венчурного капіталу. Серед них можна виділити роботи Д. Гарнера, Р. Оуна, Р. Конвея, В. Аньшина, М. Бродського, О. Дагаєва, А. Каржаєва, Л. Фоломьєва, Л. Антонюк, А. Поручника, В. Савчука, М. Йохна та ін. Їх зусиллями були створені теоретичні і методологічні основи для подальшого дослідження венчурного капіталу та його можливостей в інноваційному оновленні економіки.

Мета статті. Визначити суть та проаналізувати стан венчурного фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Новою для України, але достатньо відомою у світі формою фінансування є венчурна, яка відрізняється від традиційних форм вкладення коштів. Першим вітчизняним фондом венчурного капіталу слід вважати фонд «Україна», заснований у 1992 р. Він здійснив інвестиції у 30 вітчизняних компаній на суму 10 млн. доларів США. З 1994 р. в Україні почав діяти венчурний фонд Western Nis Enterprise Fund з капіталом 150 млн. дол. США, а з 1998 р. розпочав роботу Black Sea Fund [1, с. 21]. Завдяки венчурному капіталу в США з малих інноваційних компаній вирости такі гіганти, як HP,

Microsoft, Apple, Oracle, Yahoo, Amazon, Google, Intel та ін. [2].

Перші ідеологи венчурного капіталу – американські економісти Ж. Фенн, Н. Лайанг, С. Прауз, П. Джонсон – визначили венчурний капітал як фінансування акціонерного капіталу інноваційних підприємств малого бізнесу, які мають значний потенціал росту на стадії їх створення і реалізації продукції, у сукупності з консультаційною підтримкою і високим ступенем залучення у процес прийняття рішень [3]. За визначенням Європейської асоціації венчурного капіталу (EVCA – European Venture Capital Association), це пайовий капітал, наданий професійними фірмами, які інвестують і спільно управляють новими приватними компаніями або компаніями, що розвиваються, і які демонструють високий потенціал росту [4]. М. Бунчук визначає венчурний капітал як довгостроковий, ризиковий капітал, який інвестується в акції нових і швидкозростаючих компаній з метою отримання високого прибутку після реєстрації акцій цих компаній на фондовій біржі [5]. В літературних джерелах можна зустріти й інші визначення венчурного капіталу. Тому можна вважати, що на сьогодні єдиного науково-обґрунтованого визначення цього поняття немає.

Венчурне фінансування здійснюється у двох основних формах – шляхом придбання акцій нових фірм або наданням кредитів різноманітних видів, звичайно з правом конверсії в акції. Венчурний капітал являє собою інвестування коштів не тільки великих компаній, а й банків, держави, страхових, пенсійних та інших фондів з підвищеним ступенем ризику у новий, що розширюється або зазнає різких змін, бізнес.

Венчурна форма має ряд специфічних рис: пайова участь інвестора в капіталі компанії в прямій або опосередкованій формі; надання коштів на тривалий термін без яких-небудь гарантій або забезпечення; активна роль інвестора в управлінні організацією, що фінансується. У США, яка по праву вважається країною з високим рівнем розвитку ризикового капіталу, основними сферами такого капіталу є початкові етапи розвитку бізнесу, на які припадає близько 39 % венчурних інвестицій. У розвинених країнах світу розміщення довгострокових фінансових ресурсів в інноваційній сфері здійснюється з допомогою венчурного капіталу. Розглянемо, як провадиться процес акумулювання венчурних коштів та їх вкладення в ризикові проекти.

Венчурне фінансування здійснюють по-різному. Найтипніше з них проходить у чотири етапи:

I етап. Зародження венчура: формується за рахунок коштів індивідуальних та інституційних інвесторів (корпорації, пенсійні фонди, страхові компанії, приватні особи, банки).

II етап. Створення прототипу нововведення (три-

ває близько року): акумульовані кошти вкладаються у ретельно відібрані інноваційні проекти (1-6% пропозицій) шляхом придбання пакета акцій інноваційних підприємств розміром від 25% до 40%.

III етап. Розширення виробництва (триває від 4 до 6 років): активна участь венчурних капіталістів в управлінні компанією (раціоналізація структури і та управління, впровадження технологічних інновацій, реінвестування прибутку). Очікується, що за цей період вартість компанії суттєво збільшиться завдяки впровадженню у виробництво та реалізації нових видів продукції, зокрема високотехнологічних.

IV етап. Вхід на ринок перших емісій: венчурні капіталісти виходять із складу проінвестованої ними компанії через продаж належного їм пакета акцій і розподіляють прибуток від продажу між акціонерами. Доходами венчурної фірми є різниця між початковою ціною акцій підприємства та її величиною на завершальному етапі інвестицій.

Існують такі умови венчурного фінансування:

- підприємство, у яке вкладаються кошти венчурного фонду, не повинно бути державним, командитним, індивідуальним чи кооперативним. Воно обов'язково має бути акціонерним або в процесі інвестування стати акціонерним;

- підприємство має забезпечити зростання капіталу на 30–50% (за 5 років сподівання отримати 50 млн. прибутку);

- необхідний механізм продажу акцій.

Венчурні фонди заробляють свої прибутки іншим чином, ніж, скажімо, банки. Підприємцям вони надають кошти на безпроцентній основі, а в обмін на них отримують цінні папери, що підтверджують право на участь у бізнесі й у розподілі прибутків. Здебільшого венчурні фонди не купують акції на вторинному ринку, а є фондами прямих інвестицій. Отже, венчурних інвесторів цікавить приріст ціни придбаних цінних паперів. Професійний керівник венчурних фондів – венчурний капіталіст, який може бути власником фірми з управління названими фондами. Власниками таких фірм можуть бути будь-які фінансові організації. Тобто венчурний капіталіст – це і фізична, і юридична особа (фірма з управління капіталом).

Підприємці й інституційні інвестори ставлять високі вимоги до професійних менеджерів венчурного капіталу. Адже кошти вкладаються у фонди під відповідальність і кваліфікацію венчурних капіталістів. Ця професія дуже рідкісна і дефіцитна. Наприклад, у Європі нараховується близько двох тисяч професіоналів з управління венчурними фондами, причому більшість із них живе в одній країні – у Великобританії [6].

Інвестори, вкладаючи кошти у венчурні фонди, висувають певні умови:

- капітал може надаватися підприємцям на певний строк;

- на відбір ризикових проектів венчурний капіталіст може витратити тільки певну суму від розміру фонду;

- у разі продажу акцій венчурних фірм венчурний капіталіст отримує у вигляді винагороди частину венчурної суми.

Через певний строк інвестори отримують різницю в цінах акцій на момент їх придбання та момент продажу з урахуванням щорічних витрат на управління фондом і премії венчурному менеджеру.

Практичний досвід свідчить, що найбільша кількість підприємств, прийнятих до інвестування венчурними фондами, були рекомендовані про-

фесіоналами, які користуються довірою венчурного капіталіста. Це можуть бути консалтингові, екаутингові, юридичні фірми, бізнес-інкубатори, венчурні капіталісти інших фондів, банки тощо. Наприклад, венчурний капіталіст Франц Хелбиг з «Techno Venture Management» наводить таку статистику зі свого фонду. З загальної кількості проектів, ухвалених на фінансування, 95% становили такі, що були рекомендовані [7].

Метою венчурного підприємництва є отримання надприбутків після завершення технологічного циклу нововведення і одночасний вихід з даної сфери суб'єктів після виконання ними своєї місії. Ця процедура називається «виходом з венчурного бізнесу» і здійснюється в таких основних формах:

Рис. 1. Форми виходу з венчурного бізнесу

Але якщо венчурним капіталістам усе-таки не вистачає коштів для фінансування великих проектів, то деякі з них продають свої акції на відкритих ринках капіталу. Так утворюються «зовнішні» фонди венчурного капіталу (їх ще називають «відкриті» або «публічні»). Діяльність цих фондів аналогічна до закритих пулів, але є одна особливість – їхня робота висвітлюється пресою детально. Надання обов'язкової інформації встановлено Комісією з цінних паперів і діяльності бірж.

У венчурному фінансуванні беруть участь і великі корпорації. Характерним для них є зацікавленість не тільки в отриманні максимально можливих доходів на свої вкладення, а й можливість підвищити ефективність інноваційного процесу, що досягається завдяки венчурному капіталу.

Перевагами венчурного фінансування користуються новостворені невеликі фірми, які мають доступ до фінансових ресурсів, а також можливість консультацій з питань виробництва, фінансів, управління персоналом, чим забезпечуються гнучкість в управлінні та швидкість прийняття рішень. Венчурний капітал традиційно орієнтується на малі та середні підприємства, надаючи перевагу приватним компаніям і спільним підприємствам. Пріоритетними для венчурного капіталу є галузі, продукція яких має значний внутрішній ринок збуту, та такі, що не залежать від імпорту. Наявність експортного потенціалу підвищує привабливість підприємства, але не є суттєвим чинником інвестицій.

Незважаючи на те, що венчурним капіталом користуються чимало українських підприємств різних сфер виробництва, стан застосування його сільськогосподарськими підприємствами залишається негативним. Негативний стан обумовлений багатьма причинами: нестабільністю економічного і політичного середовища; суперечністю законодавства в сфері підприємницького права; жорсткою податковою системою; відсутністю передумов для створення венчурної інфраструктури; інертністю держави в питаннях підтримки венчурного підприємництва; нерозвиненістю ринку цінних паперів; нерозуміння вітчизняними підприємцями механізму венчурного інвестування, побоювання втратити контроль за справою, допустивши до управління своїм бізнесом стороннього співвласника.

Висновки і пропозиції. Практика використання венчурного капіталу в фінансуванні інноваційних проєктів сільськогосподарських підприємств знаходиться на початковому рівні. Спроби власників, держави та фінансових установ поки що не дають значних позитивних результатів у розвитку механізму венчурного фінансування. Однією з причин такої ситуації можна назвати недостатню обізнаність національних сільськогосподарських товаровиробників, щодо можливості використання венчурного капіталу та недосконалість нормативно-правової бази для самих венчурних інвесторів.

Отже, для того щоб венчурне фінансування набуло широкого застосування у сільськогосподарських підприємствах України, потрібно: прийняти Закон України «Про венчурне інвестування інноваційної діяльності»; внести зміни у всі суміжні

закони та нормативно-правові акти, державні програми та проєкти відповідно до вищезгаданого Закону; впровадити пільговий режим при оподаткуванні венчурних підприємств; розробити системи мотиваційних чинників для венчурних інвесторів; створити умови для забезпечення ліквідності наукових фірм (продаж акцій на фондовій біржі); створити умови для забезпечення висококваліфікованого кадрового потенціалу, підготувати спеціалістів з управління венчурним капіталом; створити державні важелі регулювання інноваційної діяльності: державно-технологічних, державно-інноваційних, державно-фінансових тощо. Тільки якщо всі вищеперелічені зміни будуть втілені в життя, українські сільгоспвиробники зможуть в повній мірі оцінити переваги залучення венчурного капіталу та стати більш сучасними та конкурентоспроможними підприємствами.

Список літератури:

1. Присяжнюк А. Ю. Особливості розвитку венчурного капіталу в Україні / А. Ю. Присяжнюк // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 20-21.
2. Галкин П. Венчурный капитал. Немного истории и статистики // Корпоративный менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cfin.ru//investor/venture>.
3. Гарнер Д., Оуен Р., Конвей Р. Привлечение капитала / Пер. с англ. – М. : «Джон Уайлиенд Санз», 1995 г. – 464 с.
4. Цихан Т. В. Роль венчурной индустрии в формировании национальной инновационной системы // Теория и практика управления. – 2004. – № 11.
5. Бунчук М. Роль венчурного капитала в финансировании малого инновационного бизнеса // Технологический бизнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.techbusiness.ru/tb/archiv/number1/page02.htm>.
6. Rothwell R. Successful in industrial innovation: Critical success factors for the 1990 s // RED Management. – 1992. – 22(3). – P. 221-239.
7. Орлов П. Оцінка ефективності інвестицій // Економіка України. – 1996. – № 1. – С. 37-421.

Карнаушенко А. С.

Херсонский государственный аграрный университет

ВЕНЧУРНЫЙ КАПИТАЛ КАК ИСТОЧНИК ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Статья посвящена изучению теоретических основ венчурного капитала как нового в Украине источника финансирования инновационной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Также проанализированы преимущества и недостатки венчурного финансирования.

Ключевые слова: венчурный капитал, инновационный проект, источники финансирования, венчурное финансирование, этапы венчурного финансирования, инвесторы, менеджеры венчурного капитала.

Karnaushenko A. S.

Kherson State Agrarian University

VENTURE CAPITAL AS A SOURCE OF INNOVATION FINANCING FARM

Summary

This article is devoted to the study of the theoretical foundations of Venture Capital in Ukraine as a new source of innovation financing agricultural enterprises. Also, analyzes the advantages and disadvantages of venture financing.

Key words: venture capital, innovative project financing, venture capital financing, venture capital stage financing, investors, managers of venture capital.

УДК 330:631.1:338.4

Катан Л. І.

Дніпропетровський державний аграрний університет

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ АГРОЛАНДШАФТІВ УКРАЇНИ

Проаналізовано еколого-економічний стан сталого розвитку аграрного виробництва України та Дніпропетровської області. Запропоновано напрями формування альтернативних джерел фінансування раціонального використання агроландшафтів України через механізм зміни порядку розмежування екологічного податку.

Ключові слова: агроландшафт, розораність земель, екодеструктивний вплив, капітальні інвестиції на природоохоронну діяльність, екологічні платежі.

Постановка проблеми. Земельні ресурси та сприятливі кліматичні умови України зумовлюють високий потенціал аграрного виробництва. Проте інтенсифікація виробництва, що панувала протягом останніх 20 років в Україні призвела до зростання екодеструктивного впливу аграрного виробництва на агроландшафти, що проявилось в першу чергу в надмірній розораності сільськогосподарських угідь. Це є свідченням того, що за роки ринкової трансформації основи концепції сталого розвитку та екологічні засади сталого агрогосподарювання на стали елементом національної аграрної стратегії. Ця стратегія була надто природоруйнівною, а стан землеробства, за В.В. Докучаєвим, можна охарактеризувати як «підірване землеробство».

У зв'язку з цим виникає потреба у розробці нових еколого-економічних підходів для формування системи раціонального землекористування та відповідних джерел фінансування, що і визначило актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою скарбницею теоретико-методологічних засад процесів фінансового забезпечення діяльності агроформувань та підвищенню їх конкурентоспроможності з позиції сталого розвитку займаються відомі вчені-економісти, такі як В. Борисова, О. Веклич, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, А. Гайдучий, О. Гудзь, А. Лисецький, П. Саблук, М. Паламарчук, В. Царенко, А. Чупіс та інші. Їхні фундаментальні дослідження стосувались проблем організаційно-економічного механізму природоохоронної діяльності, що наклали свій відбиток на осягнення сутності проблем фінансування, кредитування, оподаткування господарської діяльності агроформувань та поклато початок якісно нового підходу до розгляду проблем фінансового забезпечення аграрного виробництва у відповідності з

новою етикою навколишнього середовища, яка закріплена в концепції сталого розвитку.

Метою та завданнями даної статті є: аналізування сучасного еколого-економічного стану розвитку аграрної сфери України та Дніпропетровської області, оцінювання існуючої системи фінансового забезпечення капітальних інвестицій на природовідтворення, охорону та раціональне використання природних ресурсів та розробка методологічних засад визначення напрямів вдосконалення системи фінансового забезпечення з метою формування додаткових фінансових ресурсів для раціонального використання агроландшафтів України.

Виклад основного матеріалу. Тенденції посилення антропогенного впливу аграрного виробництва на сільськогосподарські угіддя були закладені раніше за часів адміністративно керованої економіки. В контексті концепції сталого розвитку, одним із системних чинників гальмування такого розвитку для аграрної сфери України є нераціональне використання сільськогосподарських угідь у галузях рослинництва, яке призводить до суттєвого екодеструктивного впливу на навколишнє середовище завдяки високому рівню сільськогосподарського освоєння територій та залученню земель до інтенсивного обробку (табл. 1). Як свідчать дані табл. 1 сучасний стан агроландшафтного типу навколишнього середовища як України, так і Дніпропетровської області не відповідає еколого-економічній моделі сталого розвитку в землекористуванні.

На протязі 1990-2011 рр. загальна земельна площа не змінилась, тоді як відбулися значні коливання абсолютних розмірів її складових. Так, площа сільськогосподарських угідь області зменшилась на 12,3% (309,1 тис. га), що зумовлено відведенням значних площ для потреб промисло-

Таблиця 1

Динаміка рівня використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами аграрної сфери та господарствами населення України та Дніпропетровської області, 1990-2011 рр.*

Показник	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Дніпропетровська область								
Загальна земельна площа, тис. га	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3
Сільськогосподарські угіддя, тис. га	2508,5	2482,1	2234,1	2255,6	2211,6	2208,3	2198,7	2199,4
Посівні площі, тис.га	1971,3	1937,8	1668,5	1761,8	1878,6	1876,5	1882	1884,9
Чисті пари, тис. га	147,4	140,7	322,9	234,3	132,3	129,6	135	138,7
Коефіцієнт сільськогос-подарського освоєння землі	0,79	0,78	0,70	0,71	0,69	0,69	0,69	0,69
Коефіцієнт розораності землі	0,84	0,84	0,89	0,88	0,91	0,91	0,92	0,92
Україна								
Коефіцієнт сільськогос-подарського освоєння землі	0,69	0,68	0,64	0,61	0,61	0,61	0,60	0,60
Коефіцієнт розораності землі	0,81	0,81	0,82	0,83	0,84	0,85	0,85	0,85

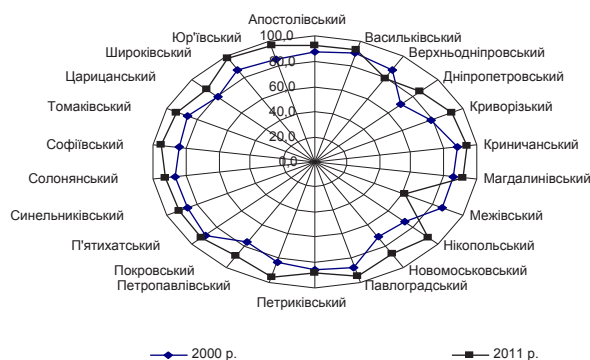
*Розроблено автором з використанням [1, с.77; 2; 3, с.107, 109].

вого, транспортного, міського та сільськогосподарського будівництва, застосування відкритого способу добування корисних копалин. Зазначені зміни призвели до зменшення коефіцієнта освоєння сільськогосподарських угідь регіону з 0,79 до 0,69, або на 12,3 % в порівнянні з 1990 р., аналогічна тенденція спостерігалась і по Україні (зменшення коефіцієнта сільськогосподарського освоєння склало 11,82%).

Негативним є той факт, що при зменшенні площі посівних угідь в абсолютному вимірі на 86,4 тис. га або 4,4% відбулося зростання її питомої ваги в загальному обсязі сільськогосподарських угідь на 8,9%, що свідчить про повторне їх використання під посіви і підвищення екодеструктивного впливу аграрного виробництва на агроландшафти. Про високий рівень інтенсивності використання посівних площ свідчить зростання коефіцієнту розораності землі з 0,84 до 0,92 на 8,9% при одночасному зменшенні коефіцієнта сільськогосподарського освоєння землі на 12,3% (з 0,79 до 0,69), тоді як по Україні не відмічається значного зростання. Для порівняння: по Україні питома частка ріллі в загальному обсязі сільськогосподарських угідь збільшилася на 5,1%.

Сільськогосподарські товаровиробники, порушуючи вимоги щодо сівозміни, раціональної структури посівів, з року в рік вирощують найбільш прибуткові культури – зернові (переважно пшеницю і ячмінь), соняшник, сою, ріпак.

Аналізуючи зміни частки посівних площ зернових та технічних у загальній площі посівів, можна констатувати, що спеціалізація виробництва у сільськогосподарських підприємства змінилась концентрацією виробництва комерційних культур, що веде до монокультуризації і виснаження ґрунтів. В Дніпропетровській області майже в усіх районах ці культури займають 86-98% у структурі посівів сільськогосподарських підприємств під урожай 2011 р., за виключенням Межівського району (61,2%) (рис. 1).

Рис. 1. Частка зернових та технічних культур в структурі посівів сільськогосподарських підприємств по районах Дніпропетровської області, 2000 р, 2011 р., у % до загальної площі посівних площ *

* [2, 3, с. 109, 110; 3, с. 141].

В цій ситуації, з метою зменшення екодеструктивного впливу аграрної діяльності на агроландшафт, доцільним є формування виробничих зон, обґрунтування базується на економічних доводах: в цих зонах, як правило, урожайність та якість продукції вище середніх значень по країні, а витрати на виробництво нижчі. До початку 90-х років в Україні поступово сформувалися спеціалізовані зони вирощування цукрового буряку (Лі-

состеп), зернових, соняшнику та овочів (Степ), картоплі (Полісся).

Аналізуючи рівень фінансового забезпечення природовідтворення можна констатувати, що екологодеструктивні чинники, які мають місце в аграрному виробництві з одного боку, та з іншого – істотне зменшення обсягів фінансування капітальних інвестицій природоохоронної діяльності сільгоспвиробників можуть становити загрозу ресурсо-екологічній безпеці подальшого розвитку аграрної сфери як України, так і Дніпропетровщини. Протягом 2000-2011 рр. в структурі капітальних інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Дніпропетровській області найбільшу питому вагу займають витрати підприємств, організацій та установ на поводження з відходами (58,3%), що пояснюється наявністю потужних добувних підприємств, а по Україні – витрат на охорону атмосферного повітря і клімату (39,3%). У порівнянні з Україною в Дніпропетровській області приділяється увагу захисту і реабілітації ґрунтів, підземних і поверхневих вод, у 2011 р. частки витрат за цими напрямками збільшились на 17,4 та 58,2 в. п. відповідно в порівнянні з 2000 р., тоді як по Україні відмічається зменшення частки витрат на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод на 16,7 в. п. З позиції формування фінансового забезпечення сталого розвитку аграрної сфери Дніпропетровської області негативною є тенденція щодо збільшення частки інвестиційної складової на збереження біорізноманіття і природного середовища та проведення науково-дослідних робіт природоохоронного напрямку.

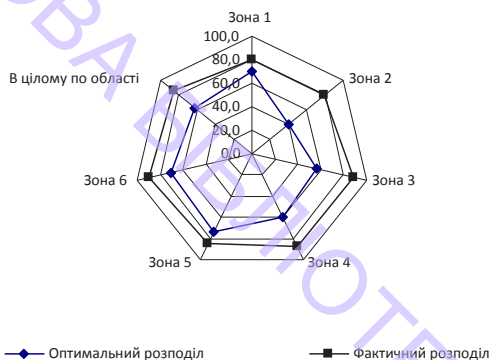
Таким чином, аналіз структури капітальних інвестицій свідчить, що суб'єкти господарювання Дніпропетровської області значну частину капітальних витрат направляють на покриття заподіяних аграрному природному середовищу збитків, а роботи по збереженню агроландшафту та науково-дослідні розробки природоохоронного спрямування фінансують за залишковим принципом.

На нашу думку, в сучасних умовах для формування системи раціонального землекористування, потрібно спонукати, до ресурсоекономії раціоналізації структури земельних угідь, які використовуються для сільськогосподарського виробництва, раціонального співвідношення ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень, підтримання родючості ґрунтів тощо.

Надто важливим заходом у рамках зменшення екодеструктивного впливу аграрного сектора на агроландшафт є консервація деградованих малопродуктивних сільськогосподарських земель з подальшим їх залуженням та залісненням. Так, Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки» № 1989 від 21 вересня 2000 р. передбачено відвести під консервацію 2,3 млн. га деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських земель або 7,2% ріллі [4]. Нами запропоновано використовувати еколого-економічний підхід для побудови економіко-математичної моделі збалансованого використання сільськогосподарських угідь регіону через оптимізацію структури посівних площ на основі агроекологічного зонування території області на шість зон, з врахуванням сівозмін, консервації земель та заходів з охорони земель сільськогосподарського призначення, що дозволить здійснювати товарне сільськогосподарське виробництво за умов раціонального використання агроландшафтів.

Одержані результати розрахунків свідчать, що при оптимальному розміщенні культур площа посівів може бути зменшена 15,8%. Тобто оптимальна частка посівних площ, зайнятих під зернові та технічні культури, в загальному обсязі посівів по зонах і по області в цілому зменшилась (рис. 2). Цілком зрозуміло, вилучені з інтенсивної обробки посівні площі з метою подальшої їх консервації, переведення в луки, пасовища будуть сприяти збалансованому використанню сільськогосподарських угідь та зменшенню екодеструктивного впливу аграрного виробництва на агроландшафти. Підтвердженням тому є зменшення коефіцієнта розораності сільськогосподарських угідь з 0,92 до 0,73.

Рис. 2. Порівняння фактичного та оптимального розподілу частки зернових та технічних культур у структурі посівів по зонах Дніпропетровської області та в цілому по області, у % до загальної площі посівних площ по зонах та області *

*На основі власних досліджень автора

Але постає питання: які джерела використовувати для забезпечення реалізації запропонованої моделі? Зрозуміло, що держава повинна втрутитися в цей процес і здійснювати державне регулювання.

Корисним є досвід провідних зарубіжних країн. Так, в США, які в 1980 р. розпочали реалізацію програми охорони, раціонального використання та консервації земель, крім програм підтримки консервації земель, згідно з законодавчими нормами фермерам надано право зменшувати дохід, який обкладається податком, на витрати, пов'язані з певними роботами в сільському господарстві [5].

В Польщі Програма активізації сільської місцевості, розпочата напередодні вступу Польщі до ЄС. Ця програма передбачає компенсаційні доплати за заліснення сільськогосподарських земель та здійснення догляду за насадженнями. Отримувачами компенсації є сільськогосподарські виробники або їх групи, залісненню підлягає не менше 3 га. Оплата здійснюється одноразово з розрахунку: через рік – фінансова допомога на заліснення; за 5 р. – премія «за опіку»; за 20 років – премія за заліснення. Залежно від конфігурації території та виду насаджень оплата становить за хвойні дерева – 1018-1207 євро/га, листяні – 1184-1397 євро/га [6].

В Україні Податковий кодекс (ст. 283) передбачає, що за «землі сільськогосподарських угідь,

що перебувають у тимчасовій консервації або у стадії сільськогосподарського освоєння», земельний податок не справляється [7]. Додатковим стимулом для відповідних землевласників та землекористувачів має стати компенсація за рахунок бюджету зниження доходу внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини, у відповідності з додатково укладеним договором. Але існуюче законодавство про консервацію земель [8] не регламентує засад компенсації, а закони про державний бюджет традиційно не передбачають спрямування коштів на таку компенсацію. За таких умов механізм консервації земель та його складова – відшкодування зниження доходів власників землі та землекористувачів – працювати не може.

На нашу думку, у зв'язку з обмеженістю фінансових ресурсів державного бюджету України доцільно вдосконалити механізм перерозподілу сформованих фінансових ресурсів. З метою збільшення фінансового забезпечення заходів щодо зменшення екодеструктивного впливу сільського господарства області на агроландшафти пропонуємо замість передбаченого з 2013 р. розмежування екологічного податку у пропорціях: до державного бюджету зараховувати 53% податку, а до місцевих – 47%, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 33,5%, обласного бюджету – 13,5%, використовувати наступну схему: екологічний податок до державного бюджету не зараховувати та, відповідно, внести зміни до Бюджетного кодексу України у частині зарахування екологічного податку, а саме до сільських, селищних, міських бюджетів зараховувати 70% надходжень екологічного податку та 30% – до обласного бюджету [9].

Для створення додаткових стимулів та зацікавленості областей у нарощуванні доходної частини державного бюджету та з метою розвитку регіонів внести зміни до статті 71 Бюджетного кодексу України у частині включення до складу доходів місцевих бюджетів 10% податку на прибуток підприємств, що розміщені на їх території та не належать до комунальної або державної власності. При цьому пропонуємо 2,5% зараховувати до обласних бюджетів, 7,5% – до бюджетів міст обласного значення, 2,5% – до районних бюджетів та 5,0% – до бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань та спрямовувати ці кошти до бюджету розвитку.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна констатувати, якщо не змінювати нинішню ситуацію у співвідношенні економіка–людина–природа середовище–агроландшафти, то нашу країну чекатиме масштабне спустелювання, в першу чергу в Степовій зоні. Але не можна розв'язувати цю проблему шляхом збільшення площі однієї природної екосистеми за рахунок іншої, краще – це виведення з активного господарського обігу хоча б найбільш еродованої або схильної до ерозії рілля для побудови балансу. Альтернативним джерелами фінансового забезпечення таких заходів повинні стати кошти як державного, так і місцевих бюджетів, сформованих внаслідок зміни порядку розмежування екологічного податку.

Список літератури:

1. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2011 рік» / за ред. Власенко Н. С. – Київ, 2011. – 386 с.
2. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік / за ред. Шпільової О. М. – Дніпропетровськ, 2012. – 531 с.

3. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2000 р. / за ред. Шпильової О. М. – Дніпропетровськ, 2001. – 589 с.
4. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки» від 21 вересня 2000 р. № 1989-III // Урядовий кур'єр . – 2000. – 8 листопада. – № 207. – С. 3-16.
5. Абалкин И. Л. Экология и экономика: пути оптимизации / И. Л. Абалкин, В. И. Соколова // США и Канада: экономика, политика, культура. – 2000. – № 11. – С. 120.
6. Власов В. І. Сільське господарство Польщі після вступу до Європейського Союзу / В. І. Власов, М. Н. Оніщук, О. В. Овсянніков // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 121-122.
7. Податковий кодекс України [Текст] – К. : ДП «ІВЦ ДПА України», 2010 – 336 с.
8. Наказ Держкомзему «Про Порядок консервації земель» № 283 від 26.04.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.
9. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

Катан Л. И.

Днепропетровский государственный аграрный университет

ЭКОЛОГО–ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АГРОЛАНДШАФТОВ УКРАИНЫ

Резюме

Проанализировано эколого-экономическое состояние устойчивого развития аграрного производства Украины и Днепропетровской области. Предложены направления формирования альтернативных источников финансирования рационального использования агроландшафтов через изменение механизма распределения экологического налога.

Ключевые слова: агроландшафт, распашка земель, экодеструктивное влияние, капитальные инвестиции на природоохранную деятельность, экологические платежи.

Katan L. I.

Dnipropetrovs'k State Agrarian University

ECOLOGICAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF FINANCIAL SECURITY OF RATIONAL USAGE THE AGRICULTURAL LANDSCAPE OF UKRAINE

Summary

In this article analysis of environmental and economic condition of sustainable development of agricultural production in Ukraine and Dnipropetrovsk region was conducted. Author offers mechanism that will change distribution of ecological tax in order to provide alternative ways of funding of rational usage of agricultural landscapes of Ukraine.

Key words: agricultural landscape, ecological and economic state, arable land percentage, ecologically destructive impact, fixed environment preservation investment, ecology payment.

УДК 339.727.22.008(477)

Квятковська Л. А.

Волкова Ю. В.

Бурська М. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ

Інвестиції відіграють одну з найважливіших ролей у становленні та розвитку економіки країни. У статті розглянуто питання інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості України: проблеми та способи їх вирішення. На даному етапі розвитку економіки України виникає необхідність у створенні сприятливого інвестиційного клімату.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестор, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість.

Постановка проблеми. Створення сприятливого інвестиційного клімату – першочергове завдання сьогодення, адже завдяки цьому економіка країни отримує важливі ін'єкції для подальшого розвитку.

На сьогодні для економічного розвитку нашої держави обсяг внутрішніх фінансових ресурсів є недостатнім тому безпосередньо привабливими стають кошти іноземних інвесторів, але ситуація ускладнюється тим, що проблема інвестування вирішується в умовах світової економічної кризи. Тому велике значення мають іноземні інвестиції в економіку України попри повний відсутності власних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У більшості наукових праць інвестиційний клімат розглядається як складова інвестиційної привабливості, яка характеризує загальні умови інвестування в тій чи іншій країні (галузі, регіоні, підприємстві).

Проблемам залучення інвестицій в економіку України та вивченню її інвестиційного клімату присвячені праці багатьох вчених: І. Бланка, О. Гаврилюка, Л. Гончаренко, В. Гейца, В. Марцина, Ф. Федоренка, А. Черепа, У. Шарпа та ін. Однак проблеми забезпечення сприятливого інвестиційного клімату потребують постійного розгляду, аналізу та вирішення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд та аналіз літературних джерел показав, що більшість авторів під інвестиційним кліматом розуміє сукупність чинників економічного, політичного, правового та соціального характеру, які бере до уваги інвестор, ухвалюючи рішення щодо здійснення інвестицій. Незважаючи на велику кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів щодо проблем формування інвестиційного клімату, необхідно зауважити, що чинники, які його формують на різних рівнях, є недостатньо адекватно систематизованими.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд та дослідження проблем формування інвестиційного клімату в Україні та визначення перспектив його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. На розвиток держави впливає безліч факторів, серед них і стабільність на політичному рівні, і на економічному, а саме фінансові кризи, світові рейтинги країни. В останні роки всі країни, в тому числі й Україна, відчули на собі значний вплив світової економічної кризи. Для виходу з кризи необхідний прилив нової енергії для відновлення та подальшого розвитку економіки. Найкращим енергетиком для економіки є інвестиції. Але для того, щоб інвестор захотів вкласти в країну гроші, необхідно його зацікавити в цьому. Саме для цього слугує таке поняття, як інвестиційний клімат.

Загалом інвестиційний клімат – це сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, що забезпечують та сприяють фінансовій діяльності інвесторів.

Інвестиційний клімат розглядають на рівні держави, регіону, галузі, підприємства. На кожному з цих рівнів діють відповідні чинники, за сукупністю яких оцінюють сприятливість інвестиційного клімату.

На даному етапі розвитку економіки України виникає необхідність у створенні сприятливого інвестиційного клімату.

Незважаючи на те, що існує багато наукових праць щодо формування та поліпшення інвестиційного клімату країни, цей напрям не є досконало розкритим та систематизованим.

До економічних параметрів оцінки інвестиційного клімату належать показники загального стану економіки держави, серед яких митний режим, вартість робочої сили і можливості її використання, продуктивність праці та середній рівень кваліфікації працівників, функціонування валютної, фінансової і кредитної систем. Важлива роль в оцінці соціального середовища сприяння інвестуванню належить ступеню розшарування суспільства, його ставленню до іноземних інвестицій, узгодженості політики уряду з позицією населення, загальному рівню безробіття в країні і т. д.

На мікроекономічному рівні інвестиційний клімат проявляє себе у двосторонніх відносинах фірми-інвестора і конкретних державних органів, господарських суб'єктів-постачальників, покупців, фінансово-кредитних установ (комерційних банків; страхових, лізингових, факторингових компаній і т. д.), а також місцевих профспілок і трудових колективів. На цьому ж рівні відбувається конкретизація узагальноної оцінки інвестиційного клімату держави в процесі реальних економічних, юридичних і культурних контактів іноземної фірми з новим середовищем країни-реципієнта.

На даному етапі обсяги інвестицій недостатні для прискорення науково-технічного прогресу, навіть за еволюційним типом розвитку. В українській економіці попит на інвестиції значно перевищує їх пропозицію, що в ринкових умовах призводить до їх високої вартості. Так, позичкові інвестиції (банківський, комерційний кредити, лізинг) сьогодні переважно не вигідні для більшості галузей економіки України, оскільки у більшості випадків вони короткострокові й надзвичайно дорогі. Виходячи з обмеженості внутрішніх ресурсів, найбільш привабливим джерелом ресурсного забезпечення можуть бути іноземні інвестиції. Проте відсутність життєздатних виробничих механізмів поряд з низьким рівнем ліквідності більшої частини підприємств створюють для цього значні перешкоди [1].

Україна потенційно може бути однією з провідних країн за залученням інвестицій. Країна багата на природні ресурси, кваліфіковану і дешеву робочу силу, має значний науково-технічний потенціал, наявну інфраструктуру, потужну виробничу базу, величезний внутрішній ринок збуту продукції та успішну інтеграцію у світовий фінансовий та товарний ринок.

Для країни інвестиційний клімат означає сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, що забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та закордонних інвесторів.

Інвестиційна діяльність є складним видом діяльності, що несе в собі багато ризиків, на яку впливає безліч факторів як внутрішньодержавних, так і зовнішніх. Головним чином, при дослідженнях інвестиційного клімату порівнюють параметри інвестиційного потенціалу та ризики, що характеризують політичну стабільність, дотримання норм податкового законодавства та стабільність нормативно-правової бази [3, с. 54].

Сьогодні важливим фактором зниження інвестиційної активності є уповільнення темпів зростання світової економіки за рахунок погіршення ситуації в експортних галузях. Нарівні з цим негативну роль відіграв і Національний банк, який з метою утримання валютного курсу вдався до жорсткості монетарної політики, що також сприяло зниженню темпів зростання економіки України [4].

Обсяг внесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 жовтня 2012 року становив 52673,8 млн дол., що на 5,2% більше обсягів інвестицій на початок 2012 року, та в розрахунку на одну особу населення складає 1157,0 дол.

Відмітимо, що інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності (рис. 1). На підприємствах промисловості зосереджено 32,0% загального обсягу прямих інвестицій в Україну, в фінансових установах – 29,8%.

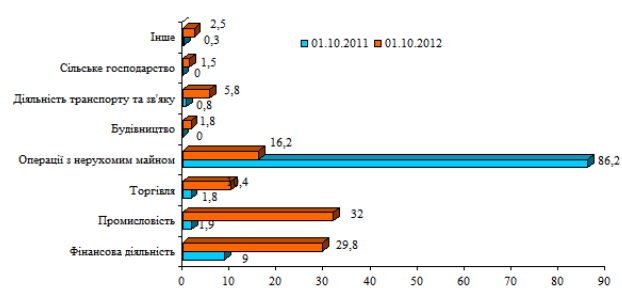

Рис. 1. Розподіл прямих іноземних інвестицій за основними видами економічної діяльності (у % до загального обсягу інвестування)

На підприємствах промисловості зосереджено 16866,0 млн дол. (32,0%), у т. ч. переробної – 13935,8 млн дол., з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 1506,6 млн дол., добувної – 1423,5 млн дол. Серед галузей переробної промисловості у підприємства металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів внесено 6136,6 млн дол. прямих інвестицій, виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 2995,3 млн дол., хімічної та нафтохімічної промисловості – 1320,6 млн дол., машинобудування – 1155,5 млн дол., виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції – 1012,7 млн дол.

У фінансових установах акумульовано 15701,8 млн дол. (29,8% загального обсягу) прямих інвес-

тицій, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 8522,6 млн дол. (16,2%), у підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 5502,9 млн дол. (10,4%). У фінансових установах акумульовано 16337,9 млн дол. (31,2% загального обсягу) прямих інвестицій. В організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 8384,8 млн дол. (16,0%), у підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 5469,5 млн дол. (10,4%).

Зауважимо, що незадовільна диверсифікація джерел залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності економіки України від політики кількох країн – основних інвесторів [4].

У січні-вересні 2012 року збільшилися обсяги капіталовкладень на розвиток будівництва – на 47,4 відсотка порівняно з відповідним періодом 2011 року (13,8% від їхнього загального обсягу); у діяльність готелів та ресторанів – 21,0% (0,8%); в охорону здоров'я та надання соціальної допомоги – на 24,5% (0,8%); у торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – на 32,1% (9,8 відсотка); у діяльність транспорту і зв'язку – на 28,4% (13,9%); у сільське господарство, мисливство та лісове господарство – на 8,3% (5,9%); у фінансову діяльність – на 37,5% (2,4%).

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких у січні-вересні 2012 року освоєно 61,2% капіталовкладень. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 17,5%.

За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 4,5% та 1,9% капітальних інвестицій. Частка коштів населення на індивідуальне житлове будівництво становила 15,7% усіх капіталовкладень.

Така структура джерел фінансування капітальних інвестицій, в тому числі правління в ній внесків за рахунок власних коштів підприємств, ставить в залежність розвиток підприємств та їх інвестиційну активність від їх прибутковості.

Серед основних факторів, що заважають покращенню інвестиційної політики, можна зазначити такі:

- орієнтація українського уряду на залучення фінансових ресурсів переважно від міжнародних фінансових організацій (МВФ, МБРР), що призводить до недооцінки необхідності стимулювання дій приватних іноземних інвесторів;
- домінування урядової політики в Україні та вплив на неї політико-економічних угруповань, орієнтованих на отримання не економічного прибутку, а рентних доходів, що стимулює закритість та викликає негативне ставлення до «чужинців»: як національних, так і іноземних потенційних інвесторів;
- в урядових структурах та на регіональному рівні управління зберігається поділ інвесторів на «своїх» (вітчизняних) та «чужих» іноземних; однак зрозуміло, що сьогодні від бюрократичного свавілля потерпають як перші, так і другі [5].

З 1 січня 2013 року набирає чинності Закон України від 06.09.2012 № 5205 «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», який визначає основи державної політики в інвести-

ційній сфері протягом 2013-2032 років щодо стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки та спрямований на створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках розвитку економіки з метою створення нових робочих місць, розвитку регіонів.

Законом також передбачено державну підтримку інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях, а також особливості оподаткування і оподаткування ввізним митом суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки (зокрема звільнення від сплати податку на прибуток до 2017 року та звільнення від сплати ввізного мита) [4].

Складно не помітити, що у 2011 році Україна почала демонструвати позитивні ознаки створення сприятливих умов для зростання бізнесу та поліпшення інвестиційного клімату. Так, з метою сприяння залученню й ефективному використанню зовнішніх та внутрішніх інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення її залучення в європейську і світову економічні системи, забезпечення права приватної власності і права на підприємницьку діяльність, утворено Ряду вітчизняних та іноземних інвесторів при Президентові України. Крім цього, питання сприяння інвестиціям знайшли своє відображення у Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки

«Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», за допомогою якої проводитимуться конкретні заходи з покращення бізнес-клімату, такі як: удосконалення дозвільної системи, ліцензування, адміністративних послуг, започаткування та ліквідації бізнесу, державного нагляду та контролю, технічного регулювання, формування митних процедур.

Висновки і пропозиції. Характеризуючи стан інвестування в економіку України в цілому, його можна визначити як кризовий в порівнянні з динамічними процесами, що відбуваються в міжнародній економіці. Сучасні обсяги інвестицій залишаються недостатніми для кардинального поліпшення економічної ситуації в країні.

В останні роки всі країни, в тому числі й Україна, відчули на собі значний вплив світової економічної кризи. Для виходу з кризового стану необхідний прилив нової енергії для відновлення та подальшого розвитку економіки. Найкращим стимулятором для економіки є інвестиції.

Пріоритетними цілями інвестиційної політики слід визначити розроблення заходів щодо активізації інвестиційної діяльності та мобілізації фінансових ресурсів, необхідних для інвестування, реалізацію комплексних державних програм будівництва, забезпечення структурних перетворень та підвищення ефективності капітальних вкладень.

Список літератури:

1. Пітель Н. Я. Проблеми формування інвестиційного клімату України / Н. Я. Павленко // Бізнес-навігатор. – 2010. – № 3(20). – С. 18-24.
2. Мотриченко В. М. Інвестиційна привабливість України: стан та шляхи активізації / В. М. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2011. – № 4(4). – С. 31-36.
3. Сазонець І. Л. Міжнародна інвестиційна діяльність / І. Л. Сазонець, О. А. Джусов, О. М. Сазонець // Підручник. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
4. Харун О. А. Інвестиційний клімат та напрями його покращання в системі конкурентоспроможності національної економіки / О. А. Харун, М. А. Годлевська ; Хмельн. нац. унів., X Міжнародна науково-практична конференція. – 2013.
5. Долінська Т. Інвестиційний клімат України та шляхи його формування / Долінська Т., Юр'єва Т. // Збірник наукових праць: Випуск 25. – К. : НАУ, 2010. – 220 с.
6. Коваленко С. О. Інвестиційний клімат України та напрями його покращення / С. О. Коваленко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 366-369.

Квятковская Л. А.

Бурская М. В.

Волкова Ю. В.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА УКРАИНЫ

Резюме

Инвестиции играют одну из важнейших ролей в становлении и развитии экономики страны. В статье рассмотрены вопросы инвестиционного климата и инвестиционной привлекательности Украины: проблемы и способы их решения. На данном этапе развития экономики Украины возникает необходимость в создании благоприятного инвестиционного климата.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестор, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность.

Kviatkovska L. A.

Volkova J. V.

Burska M. V.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

PROBLEMS FORMATION OF INVESTMENT CLIMATE UKRAINE

Summary

Investments play one of the most important roles in the development of the economy. The article considers the investment climate and investment attractiveness of Ukraine: problems and solutions. At this stage of development of Ukraine's economy is necessary in creating a favorable investment climate.

Key words: investment, investor, investment climate, investment attractiveness.

УДК 33; 631.171; 338.31; 330.341.1

Кириченко Н. В.

Херсонський державний аграрний університет

**ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ
У ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті досліджено сутність інновацій як економічної категорії. Проаналізовано класифікацію інновацій та розкрито особливості класифікації інновацій в діяльності аграрних підприємств. Уточнено поняття «інновація» враховуючи специфіку галузі сільського господарства.

Ключові слова: інновація, аграрні підприємства, сільськогосподарське виробництво, інноваційний розвиток, агроінновація, агроформування, продукт інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. Сучасний стан сільськогосподарського виробництва і діяльність аграрних підприємств в цілому, потребують нових ефективних інструментів: розвитку, управління виробничими та економічними процесами, посилення конкурентоспроможності, зменшення економічних і ресурсних витрат, а також збереження природних ресурсів і зниження негативного впливу на довкілля. Як свідчить світовий досвід, найефективніше такими інструментами можуть виступати інновації. На даний час термін «інновація» зустрічається майже у всіх сферах діяльності людини. Не зважаючи на те, що інновації існують з моменту виникнення людства і є результатом його розумової та практичної діяльності, вивчати їх як окрему економічну категорію, почали лише в минулому столітті. Активне обговорення, попри досить не тривалий час, призвело до виникнення низки визначень даного елементу економіки та різного розуміння феномену інновацій, серед всіх категорій суспільства. Загальноприйнятого визначення терміну «інновація» на даний час не існує, що загострює проблему розуміння сутності інновацій в діяльності аграрних підприємств та економіці країни в цілому, це й зумовлює актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інновацій, інноваційного розвитку підприємств є предметом дослідження багатьох науковців, які розглядають різні аспекти інновацій залежно від підходів у трактуванні їх суті та розвитку підприємств на основі нововведень. Зокрема, П. Друкер, І.М. Мірошник, Ю.П. Морозов досліджують інновації як продукт, нововведення, удосконалення, А.К. Большаков, В.М. Ковальчук – як процес, З. Адаманова, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Санто, В. Семиноженко, М. Портер – як засіб розвитку, конкурентну перевагу, визначальний елемент розвитку підприємств та національної економіки. У працях цих і багатьох інших вчених розглядаються механізми залучення та ефективного використання інновацій, а також управління інноваційними ризиками на рівні управління й менеджменту. У вітчизняній літературі інновації розглядають в своїх роботах О. І. Дацій, П. С. Харів, Д. В. Соколов, А. Б. Титов, М. М. Шабанова, І. Р. Бузько, Ю. Бажал, М. Й. Малік, О. С. Новікова, О. Фіговський та ін. Разом з тим, незважаючи на значну кількість літературних джерел та велику кількість теоретичних поглядів практика застосування інновацій в діяльності сільськогосподарських підприємств залишається досить дискусійним питанням. Систематизація і критичне осмислення інновацій з позиції підприємств АПК зумовили актуальність даного дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз генезису наукових поглядів щодо сутнос-

ті інновацій в діяльності аграрних підприємств, а також обґрунтувати та розкрити особливості класифікації інновацій, уточнити поняття «інновація» враховуючи специфіку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Розвиток впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств відіграє таку ж значущу роль як і в інших сферах діяльності людини. Але необхідно відзначити, що при введенні інновацій у сільськогосподарську діяльність слід враховувати фактори впливу на виробничий процес, тобто мінімальні фактори такі як: агрокліматичні умови, вологозабезпеченість, природні фактори, кваліфікованість персоналу, слабе управління виробничим та інноваційним процесом тощо. Не врахування всіх факторів може привести до негативних наслідків або не мати ефекту.

В науковій літературі вченими розкрито особливості дії законів природного, технологічного, фінансово-економічного, податкового характеру та вплив аграрного ринку на ефективність сільськогосподарського виробництва. В працях М. Й. Маліка [4], О. С. Новікової [5], О. Фіговського [7] розглядаються питання доцільності ведення інноваційних пошуків та впровадження їх результатів у виробничі процеси аграрних підприємств.

Вагомий внесок у забезпечення функціонування аграрної науки, наукового супроводження розвитку агропромислового виробництва, належить працям Ситника В. П. Він обґрунтував і практично реалізував цілий ряд нових підходів до форм інтеграції сільськогосподарської науки з виробництвом. На його думку інноваційний розвиток зумовлюється багатьма факторами, зокрема це «високий інтелектуальний потенціал суспільства, рівень фінансування наукових досліджень і розробок, сформована система менеджменту в галузі трансферу результатів науково-дослідних праць агроформуванням, створення повноцінного ринку науково-технічної продукції та його відповідної інфраструктури» [8, с. 4].

Чабан В.Г. [9; 10] дає розподіл інноваціям як інновації-продукти й інновації-процеси. Він стверджує що вони тісно пов'язані і можуть переходити один в одного, але різняться за такими критеріями: наприклад, розроблені підприємством посівний комплекс та культиватор для системи нульового обробітку ґрунту, які застосовуються для виробництва товарної продукції всередині підприємства і не виходять за його межі, є інноваціями-процесами. Якщо дана сільськогосподарська техніка продається, то вона стає інноваціями-продуктами.

Відповідно до проведених досліджень, під терміном «інновація» деякі автори пропонують розуміти певні матеріальні об'єкти або процеси, що

одержують нові, до цього невідомі характеристики та властивості, при цьому ці об'єкти чи процеси за своїми функціональними характеристиками випереджають своїх попередників.

В літературі стосовно інновацій в АПК зустрічається тлумачення, з яким ми погоджуємося як з таким, яке досить чітко розкриває сутність інновацій у діяльності саме аграрних підприємств, за ним інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин та птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив та засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і лікування тварин і птиці, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва [11].

В науковій літературі, деякі науковці визначають інновації реалізовані в аграрній сфері, як агроінновація. До визначення цього поняття дослідники пропонують різні підходи, так наприклад, О. Кот під агроінновацією розуміє системні впровадження в аграрну сферу результатів науково-дослідної роботи, що приводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища [3, с. 32].

На думку О. Попової, агроінновація – це інновація, яка зачіпає безпосередньо (або опосередковано, в межах технологічного ланцюга) процеси, учасниками яких є людина, машина (обладнання, інструмент тощо) та компонент навколишнього середовища (тварина, рослина тощо), існування яких у природному середовищі (без участі людини) неможливе або можливе зі втратою базових функціональних характеристик [2], Ю. Бухвостов визначає агроінновацію як результат праці, отриманий завдяки застосуванню нових наукових знань, що перетворюють процес функціонування та розвитку виробничо-господарської системи АПК в напрямі підвищення її ефективності, стійкості та системної якості відносин [6, с. 7].

У ґрунтовній праці з історії сільського господарства з 1800 до 2000 рр. Ф. Джованні акцентує увагу ще на таких особливостях агроінновацій: 1) неможливість у певних випадках повного при-

власнення; 2) комплементарний характер аграрних інновацій. Дві інновації визначаються як комплементарні, якщо їх спільне використання знижує середні витрати на одиницю або зменшує ризик. Наприклад, у ХІХ ст. впровадження в Росії залізного плугу гальмувалось тим, що необхідні були сильні тварини, а переважна більшість порід російських коней на той час були непристосовані до важких польових робіт; 3) взаємозв'язок між інноваціями та локальними умовами впровадження; 4) ризикованість – визначає їх як найризикованіші порівняно з іншими галузями економіки [1, с. 103]. Специфіку інновацій в аграрному секторі зумовлено, особливостями самого сільського господарства, де основним фактором виробництва виступає земля, в процесі виробництва існує чітка взаємодія з живими організмами (рослинами, тваринами, мікроорганізмами), виробництво має сезонний характер та високий рівень ризику. З упровадженням новацій у галузь види продукції, як правило, не змінюються, тільки набувають покращених властивостей (наприклад, вища врожайність). Інноваційну діяльність у сільському господарстві запропоновано розглядати на чотирьох етапах: розробка новацій, їх апробація та перевірка, відтворення новацій, а також упровадження їх у виробництво.

На підставі опрацювання та систематизації представлених в економічній літературі думок учених, щодо сутності інновацій у діяльності аграрних підприємств можемо сформулювати власне визначення даного поняття. Таким чином інновацій в АПК згідно з нашими міркуваннями – це нові технічні засоби, технологічні методи та методики вирощування, зберігання або переробки продукції рослинництва і тваринництва, новітні технології обробітку ґрунту, вдосконалені або нові результати селекційно-генетичної, біотехнологічної і біоінженерійної діяльності, енергозберігаючі технології, нові підходи до управління, організації виробництва і праці, які надають можливість досягти збільшення врожайності, продуктивності, економічності та виробництва екологічної продукції, що забезпечує підприємства прибутковістю, стабільністю і конкурентоспроможністю.

По предмету та сфері застосування в АПК можна виділити такі типи інновацій: селекційно-генетичні; техніко-технологічні і виробничі; хімічні; економічні; соціально-екологічні; менеджментові та маркетингові (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація інновацій за предметом та сферою застосування у сільському господарстві

Вид інновацій	Ознака класифікації
Селекційно-генетичні, біологічні	- нові сорти і гібриди сільськогосподарських рослин; - нові породи, типи тварин і птиці; - створення рослин і тварин, стійких до хвороб і шкідників, несприятливим факторам навколишнього середовища; - використання нових методів біотехнології та біоінженерії – ці методи дозволяють створювати біологічні стимулятори росту рослин і тварин, виготовляти препарати для боротьби з їх шкідниками та хворобами. Забезпечують управління біологічними процесами росту і розвитку живих організмів.
Техніко-технологічні	- використання нових видів техніки і обладнання; - нові технології обробки сільськогосподарських культур; - нові технології в тваринництві; - науково – обумовлені системи землеробства і тваринництва; - нові енергетично-ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання сільськогосподарської продукції; - екологізація землеробства; - комп'ютеризація виробництва, яка дозволяє отримувати запрограмовані врожаї с/г культур і продуктивність тварин на основі індивідуального підходу к кожному полю, рослині, тварині. За допомогою комп'ютера можна оптимізувати різні виробничі процеси, складати оптимальні плани розвитку виробництва з врахуванням поставленої мети.
Хімічні	- нові добрива і їх системи; - нові засоби захисту рослин і тварин; - нові біодобавки, біостимулятори, вітамінізовані кормові домішки премікси.

Продовження таблиці 1.2

Організаційно-управлінські та економічні	- забезпечення ресурсами АПК та нові форми технічного обслуговування; - формування інтегральних структур та розвиток кооперацій в АПК; - створення інноваційної консультаційних систем у сфері науково – технічної інноваційної діяльності; - перетворення форм власності, наприклад, у ТОВ, товариство працівників або акціонерне товариство; - реструктуризаційна діяльність, яка передбачає зміни структури, наприклад, поєднання відділів, створення нових відділів (створення відділу маркетингу); - впровадження систем забезпечення якості або управління якістю, заснованих на нормах ISO; - нові форми організації, планування і управління; - нові форми і механізми інноваційного розвитку підприємства
Соціально-екологічні	- поліпшення якості довкілля; - поліпшення умов праці, вирішення проблем освіти, охорони здоров'я; - формування системи кадрів науково – технічного забезпечення АПК; - забезпечення сприятливих умов для життя, праці і відпочинку населення.
Менеджментові	- нові форми організації і мотивації праці; - нові методи ефективного управління персоналом
Маркетингові	- вихід на нові сегменти ринку; - удосконалення якості продукції та розширення асортименту; - нові канали розподілу продукції - зміни організації системи продажу, створення нової системи дистрибуції.
Юридичні	- нові нормативно-правові документи, що визначають та регулюють усі види діяльності аграрних підприємств, організацій та фізичних осіб, створюючи відповідні умови для розвитку.

Слід зазначити, що перший тип інновацій може застосовуватися лише у сільському господарстві.

Висновки і пропозиції. Отже, здійснивши аналіз генезису наукових поглядів на сутність інновацій в діяльності аграрних підприємств можна констатувати, що не зважаючи на велику кількість розбіжностей в поглядах та визначеннях науковців з даного питання, вони погоджуються в одному – новітні технології на даний час, є основним джерелом розвитку аграрних підприємств, а також найбільш дієвим інструментом ведення продуктивного, конкурентоспроможного і ефективного виробництва. Проаналізувавши праці присвячені темі дослідження, вважаємо, що інновації в АПК – це нові технічні засоби, технологічні методи та методики ви-

рошування, зберігання або переробки продукції рослинництва і тваринництва, новітні технології обробітку ґрунту, вдосконалені або нові результати селекційно-генетичної, біотехнологічної і біоінженерної діяльності, енергозберігаючі технології, нові підходи до управління, організації виробництва і праці, які надають можливість досягти збільшення врожайності, продуктивності, економічності та виробництва екологічної продукції, що забезпечує підприємства прибутковістю, стабільністю і конкурентоспроможністю. А узагальнена і науково обґрунтована класифікація інновацій, дає можливість бачити перспективні напрями інноваційної діяльності аграрних підприємств та ефективно планувати і управляти впровадженням інновацій.

Список літератури:

1. Feeding the world – an economic history 1800–2000 by Giovanni Federico, 2005. – 338 p.
2. Бухвостов Ю. В. Детерминирующее воздействие инвестиций на формирование экономики инновационного типа (на примере аграрного сектора) : автореф. дис. ... на соискание ученой степени канд. экон. наук / Ю. В. Бухвостов. – Москва, 2009. – 26 с.
3. Кот О. В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О. В. Кот // Проблеми науки. – 2008. – № 9. – С. 30-37.
4. Малік М. Й. Основи аграрного підприємництва / Малік М. Й., Зіновчук В. В., Лупенко Ю. О. та інші. – К. : Інст-т аграрної економіки, 2001. – 582 с.
5. Новікова О. С. Механізми впровадження інновацій у сільському господарстві на засадах сталого розвитку / О. С. Новікова // Науковий вісник національного лісотехнічного ун-ту. – 2006. – Вип. 15.6. – С. 458-462.
6. Попова О. В. Вопросы методологии управления инновационными процессами в АПК [Электронный ресурс] // Управление общественными и экономическими системами. – 2007. – № 1. – Режим доступа : http://bali.ostu.ru/umc/zj2007_1.php.
7. Ройман С., Фиговский О. Система приема, формализации и продвижения новаций / С. Ройтман, О. Фиговский // Экология и жизнь. – 2007. – № 10(71). – С. 26-31.
8. Ситник В. П. Про завдання наукових установ Академії щодо активізації трансферу інновацій у агропромислове виробництво // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 4-8.
9. Чабан В. Г. Інноваційний аспект великих аграрних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2012_18_1/Chaban.pdf.
10. Чабан В. Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В. Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 68-72.
11. Шайтан Б.И. Инновации в АПК и роль службы сельскохозяйственного консультирования // Материалы международной научно-практической конференции «Инновационная деятельность в АПК: опыт и проблемы» (13-14 января 2005 г.). – М., 2005. – С. 206-213.

Кириченко Н. В.

Херсонський державний аграрний університет

ГЕНЕЗИС НАУЧНЫХ ВЗГЛЯДОВ НА СУЩНОСТЬ ИННОВАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

В статье исследовано сущность инноваций как экономической категории. Проанализирована классификация инноваций и раскрыты особенности классификации инноваций в деятельности аграрных предприятий. Уточнено понятие «инновация», учитывая специфику отрасли сельского хозяйства.

Ключевые слова: инновация, аграрные предприятия, сельскохозяйственное производство, инновационное развитие, агроинновация, агроформирование, продукт интеллектуальной собственности.

Kirichenko N. V.

Kherson State Agrarian University

GENESIS OF SCIENTIFIC LOOKS TO ESSENCE OF INNOVATIONS IN ACTIVITY OF AGRARIAN ENTERPRISES

Summary

In the article investigational essence of innovations, as an economic category. Classification of innovations is analyzed and the features of classification of innovations are exposed in activity of agrarian enterprises. A concept «innovation» is specified, taking into account the specific of industry of agriculture.

Key words: innovation, agrarian enterprises, agricultural production, innovative development, agricultural innovation, agrarian forming, product of intellectual activity.

УДК 376.989.5

Кінах Н. В.

Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗЕРНОВОГО РИНКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Визначено основні показники, які формують баланс зернового ринку Волинської області, на основі якого можна проаналізувати розвиток інфраструктури зернопродуктового підкомплексу регіону. Запропоновано прогнозований баланс зерна. Проведена оцінка суб'єктів, які входять в інфраструктуру зернового ринку Волині.

Ключові слова: зерновий ринок, інфраструктура, попит, пропозиція, зерновиробництво, баланс зернових культур.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зернове господарство Волині є стратегічною та однією з найефективніших галузей аграрного сектора економіки регіону. Виробництво зерна традиційно посідає одне з пріоритетних місць серед основних галузей сільського господарства Волинської області, що зумовлюється наявністю сприятливих ґрунтово-кліматичних умов для його розвитку, багатовіковим досвідом у вирощуванні сталих урожаїв зернових культур, винятковим значенням зерна та його різнобічним використанням. У структурі використання орних земель Волині на площі, зайняті під зерновими культурами припадає 51,3 %, що свідчить про чітко виражений галузевий характер розвитку сільськогосподарського виробництва. Для забезпечення реалізації стратегії стабілізації й розвитку зернового виробництва на Волині у 2011 р. Волинським інститутом агропромислового виробництва (АІВ) Національної академії аграрних наук України та Головним управлінням агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації розроблено та затверджено обласну «Програму з виробництва зернових та олійних культур в орієнтованих обсягах на 2011-2015 рр.», яка передбачає в господарствах різних форм власності зосередити увагу на вирішенні питань пов'язаних з формуванням і розвитком інфраструктури зернового ринку [7].

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Вивченню існуючого стану розвитку однієї з пріоритетних галузей аграрного сектору присвячено достатньо наукових праць. Серед них відомі праці належать В.І. Бойку, В.І. Власову, М.В. Гладію, В.Г. Андрійчуку, О.В. Захарчуку, М.Г. Лобасу, М.Й. Маліку, В.Ф. Сайку, П.Т. Саблуку, Ю.Я. Лузану, О.М. Шпичаку, В.Я.Месель-Веселяку та ін.

Формулювання мети. Мета статті полягає у проведенні аналізу балансу зернових культур Во-

линської області на основі якого визначено стратегічні напрямки розвитку інфраструктури зернового ринку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Нині галузь зернового виробництва на Волині – це комплексна система виробничо-збутової діяльності, яка базується на управлінні, плануванні, ціноутворенні, інформаційно-рекламному забезпеченні продукції, виробленої для реалізації. Ця система потребує знання кон'юнктури ринку і спрямована на повне задоволення платоспроможного попиту. Кон'юнктура ринку зерна в області безпосередньо залежить від пропозиції (обсягів виробництва) та попиту (обсягів споживання). Пропозиція зерна в області формують як крупно-, так і дрібнотоварні сільськогосподарські виробники. Про ступінь задоволення потреб Волинської області в зерні та забезпечення продовольчої безпеки в регіоні свідчить баланс зернових і зернобобових (табл. 1).

Структура використання зерна протягом 2000-2012 рр. характеризується, в першу чергу, абсолютним і відносним зростанням обсягу зерна, яке використовувалось для задоволення харчових потреб. У 2012 р. було використано 176,6 тис. т зерна, що на 61,4 тис. т більше, ніж у 2000 р. У зв'язку із поступовим відродженням галузі тваринництва, зокрема свинарства й птахівництва на 86,7 тис. т збільшилася кількість продукції, яка була використана на фуражні цілі. З огляду на ступінь забезпеченості природними багатствами, Волинська область має всі потенційні можливості стати експортером зернової продукції на європейському та світовому ринках. Про ступінь задоволення потреб Волинської області у зерні та забезпечення продовольчої безпеки регіону у 2013/2014 маркетинговому році свідчить баланс зернових і зернобобових культур (табл. 2).

Таблиця 1
Баланс зернових та зернобобових культур у Волинській області (включаючи продукти переробки зерна у перерахунку на зерно), тис. тонн

Показники	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2000р., +,-
Виробництво	503,1	6777,0	639,7	579,4	747,8	+244,7
Зміна запасів	-5,0	12,5	47,4	20,7	-83,9	-78,9
Куплено та інші надходження	327,2	201,1	246,8	176,1	169,9	-157,3
Всього ресурсів (пропозиція)	825,3	890,6	933,9	776,2	833,8	+8,5
Витрачено на корм	206,5	302,3	296,9	283,3	293,2	+86,7
Витрачено на посів	97,3	93,7	75,6	63,5	62,0	-35,3
Передано на переробку	233,2	97,9	117,8	113,3	110,2	-123
Продано, включаючи вивіз за межі регіону	167,0	214,3	262,4	125,5	178,9	+11,9
Втрати при зберіганні	6,1	12,1	11,9	11,3	12,9	+6,8
Фонд споживання	115,2	170,3	169,3	179,3	176,6	+61,4
Всього використано (попит)	825,3	890,6	933,9	776,2	833,8	+8,5

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Волинській області

Таблиця 2

Прогнозний баланс зерна на 2013/2014 МР по Волинській області станом на 01.07.2013 року, тис. тонн

Статті балансу	Всього		в тому числі:			
			підприємства		населення	
	всього	в т.ч. продов.	всього	в т.ч. продов.	всього	в т.ч. продов.
Пропозиція зерна						
Виробництво	868,3	261,0	452,8	148,5	415,5	112,5
Перехідні залишки	119,4	30,6	89,6	28,6	29,8	2,0
Завезення з інших областей (імпорт)	45,0	18,5	16,5	12,5	28,5	6,0
Надходження населенню у формі оплати праці, орендної плати та продажу	X	X	-45,0	-25,0	45,0	25,0
Закупівля зерна підприємствами у населення	X	X	0,0	0,0	0,0	0,0
в тому числі фактично	X	X				
Загальна пропозиція зерна	1032,7	310,1	513,9	164,6	518,8	145,5
Загальна потреба						
Всього	790,7	237,3	396,9	136,9	393,9	100,3
харчові потреби	138,8	138,8	54,4	54,4	84,4	84,4
насіння	65,0	X	29,3	X	35,7	X
на корм худобі	400,9	X	173,0	X	227,9	X
нехарчова переробка	15,0	9,6	15,0	9,6	0,0	0,0
реалізація за межі області	156,0	85,0	117,0	71,0	39,0	14,0
втрати обігу	15,0	3,9	8,2	1,9	6,9	1,9
Очікувані залишки на кінець маркетингового року (1 липня 2014 р.)						
	242,0	72,8	117,0	27,7	124,9	45,2

Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації

Таблиця 3

Прогнозний баланс зерна пшениці на 2013/2014 МР по Волинській області станом на 01.07.2013 року, тис. тонн

Статті балансу	Всього		в тому числі:			
			підприємства		населення	
	всього	в т.ч. продов.	всього	в т.ч. продов.	всього	в т.ч. продов.
Пропозиція зерна						
Виробництво	439,7	220,5	211,3	125,5	228,4	95,0
Перехідні залишки	81,0	26,8	52,6	25,3	28,4	1,5
Закупівля з інших областей	12,0	2,0			12,0	2,0
Надходження населенню у формі оплати праці, орендної плати та продажу	X	X	-45,0	-25,0	45,0	25,0
Закупівля зерна підприємствами у населення	X	X				
в тому числі фактично	X	X				
Загальна пропозиція зерна	532,7	249,3	218,9	125,8	313,8	123,5
Загальна потреба						
Всього	450,5	199,2	201,7	112,0	248,8	87,2
харчові потреби	112,6	112,6	41,0	41,0	71,6	71,6
насіння	33,2	X	16,3	X	16,9	X
на корм худобі	196,8	X	57,3	X	139,5	X
нехарчова переробка	9,6	9,6	9,6	9,6	0,0	0,0
реалізація за межі області	93,0	0,0	75,0	60,0	18,0	14,0
втрати обігу	5,3	2,3	2,5	1,4	2,8	1,6
Очікувані залишки на кінець маркетингового року (1 липня 2014 р.)						
	82,2	50,1	17,2	13,8	65,0	36,3

Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації

Щорічний обсяг зернових ресурсів в області формується за рахунок виробництва, зміни запасів на кінець року, придбання та інших надходжень. Найбільше витрачається зерна на поповнення кормової бази для розвитку тваринництва, продаж, створення фонду споживання та на посів. Оцінка балансу виробництва і використання зерна у Волинській області свідчить про те, що у 2013/2014 маркетинговому році загальна пропозиція перевищує попит на 242 тис. тонн, або на 30% [9]. У 2012/2013 маркетинговому році із загальних обсягів виробництва зерна питома вага

пшениці становить 50,6%, очікувані залишки якої на 01.07. 2014 р. складають 82,2 тис. тонн, в т. ч. 50,1 (60,9%) – продовольчої (табл. 3).

У 2013/2014 маркетинговому році планувалось реалізувати за межі області 156 тис. тонн, що складає майже 20% від загальної потреби. При цьому 242 тис. тонн – це очікувані лишки зерна на кінець маркетингового року. Проведений аналіз виробництва зерна жита та його реалізації до продовольчих запасів свідчить про те, що основними постачальниками хлібних ресурсів є сільськогосподарські підприємства, які в силу ринкової

Таблиця 4

Прогнозний баланс зерна жита на 2013/2014 МР по Волинській області станом на 01.07.2013 року, тис. тонн

Статті балансу	Всього		в тому числі:			
			підприємства		населення	
	всього	в т. ч. продов.	всього	в т. ч. продов.	всього	в т. ч. продов.
Пропозиція зерна						
Виробництво	73,0	31,2	27,2	16,5	45,8	14,7
Перехідні залишки	7,8	3,8	6,6	3,3	1,2	0,5
Закупівля з інших областей	11,5	4,0	4,0	4,0	7,5	
Надходження населенню у формі оплати праці, орендної плати та продажу	X	X				
Закупівля зерна підприємствами у населення	X	X				
в тому числі фактично	X	X				
Загальна пропозиція зерна	92,3	39,0	37,8	23,8	54,5	15,2
Загальна потреба						
Всього	71,2	33,9	32,9	21,4	38,3	12,5
харчові потреби	22,2	22,2	10,0	10,0	12,2	12,2
Насіння	8,9	X	4,0	X	4,9	X
на корм худобі	13,6	X	2,9	X	10,7	X
нехарчова переробка	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
реалізація за межі області	24,0	11,0	15,0	11,0	9,0	0,0
втрати обігу	2,5	0,7	1,0	0,4	1,5	0,3
Очікувані залишки на кінець маркетингового року (1 липня 2014 р.)						
	21,1	5,1	4,9	2,4	16,2	2,7

Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації

цінної ситуації продають його із збитками через великий затратний механізм на вирощування, що не дає можливості для стабільного нарощування валового збору зерна цієї цінної харчової культури та отримання прибутку (табл. 4).

З метою стимулювання виробництва зерна жита, як одного із складників, що забезпечують продовольчу безпеку Волинської області, розроблена і впроваджена «Програма виробництва зерна озимого жита та гречки у 2011-2015 роках», на реалізацію якої у 2011 році було виділено з обласного та районних бюджетів 1 млн. грн., а у 2012 році 1,3 млн. грн. Дана Програма передбачає часткове відшкодування витрат сільськогосподарським підприємствам з обласного та районних бюджетів, що пов'язані з виробництвом цієї продовольчої культури.

Щодо посівів жита в особистих селянських господарствах, науковці пропонують сконцентрувати увагу на вирощуванні тритикале, оскільки дана культура має більшу харчову цінність і вищу врожайність в одних і тих же ґрунтово-кліматичних умовах.

Враховуючи досвід сільськогосподарських товаровиробників Волині, доцільним вбачається нарощування посівних площ та приділення значної уваги вирощуванню таких круп'яних культур як гречка і просо. Це традиційні поліські зернові культури, які в структурі посівних площ зернового клину нині займають лише 1,2 та 0,1% відповідно [8]. Завдяки реалізації програми у 2015 р. планується отримати 4,0 тис. тонн гречки та 0,6 тис. тонн проса.

Ефективність ведення зернового бізнесу у Волинській області значною мірою залежить від функціонування ринкової інфраструктури та ринкових механізмів, оскільки саме підприємства і установи інфраструктури аграрного ринку підтримують господарські взаємозв'язки, забезпечують процес сільськогосподарського виробництва та безперервний товарообмін.

Інфраструктура аграрного ринку області представлена регіональним відділенням Аграрної біржі, сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами, фірмовими магазинами, мережею торгових закладів системи обслуговування, оптово-роздрібними ринками, широкою мережею зернохосвищ, картопле-, овоче- та фруктосховищ, заготівельними пунктами.

В області функціонує 50 оптово-роздрібних сільськогосподарських ринків місцевого значення у містах обласного підпорядкування, а також – 39 картоплесховищ, 19 овочесховищ та 7 фруктосховищ. Є ряд сертифікованих зернових складів.

Нині визначено 9 сертифікованих зерноскладів, для зберігання зерна державного інтервенційного фонду у 2012/2013 маркетинговому році. Найбільші з них це: ДП ДАК «Хліб України» Володимир-Волинський КХП», ТзОВ «П'ятидні», ТзОВ «Волинь-зерно-продукт», СГ ТзОВ «Городище» та ДП «Луцький КХП № 2», склади яких можуть вмістити 155 тисяч тонн зерна.

Усі закупівлі зерна до Регіонального страхового запасу та реалізація борошна із виготовленого зерна проводиться через Волинське регіональне відділення Української Аграрної Біржі.

Слід зазначити, що частина продовольчого зерна традиційно переробляється в межах області на крупи, борошно, комбікорм. Проте, в більшій мірі зерно реалізується у вигляді сировини. Тому для підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу АПК області доцільно диверсифікувати виробництво, запровадити переробку зерна в самих сільськогосподарських підприємствах, що створить додаткові можливості для збільшення доходів аграрних товаровиробників. Крім того, необхідно запровадити логістичну систему управління зерновою продукцією на всіх етапах її виробництва, переробки та реалізації.

В області зареєстровано 35, а реально функціонує лише 15 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК), які об'єднують дрібних

товаровиробників і залучають їх до процесів вертикальної інтеграції, надаючи можливість отримувати прибутки не лише від сільськогосподарського виробництва, а й від наступних стадій руху виробленої ними продукції: заготівлі, зберігання, передпродажної обробки, продажу. Тому в області необхідно активізувати процес щодо створення і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зі зберігання і збуту зерна, що зможуть задовольнити потребу сільськогосподарських виробників у зберіганні врожаю та надати можливість формувати великі партії однорідного за якістю зерна, яке можна переробити і продати на внутрішньому ринку або експортувати.

Рішенням обласної ради від 23.10.2009 р. № 34/6 було прийнято Обласну Програму розвитку інфраструктури аграрного ринку на період до 2015 р., яка передбачає заходи щодо розширення та удосконалення функціонування об'єктів ринкової інфраструктури на території Волині. Основним напрямом підвищення ефективності функціонування інфраструктури ринку зерна у Волинській області вбачається оптимізація кількості елемен-

тів інфраструктури, насамперед, оптово-продовольчих ринків, центрів інформаційно-консультативного обслуговування і цінового моніторингу, консалтингових та дорадчих служб, фінансово-кредитних і страхових установ, а також створення умов тісної співпраці з ними виробників зерна.

Висновки. Отже, прогнозний баланс зернових культур Волинської області свідчить про те, що, з однієї сторони, в регіоні є реальні можливості для збільшення обсягів реалізації зерна за межі області, в т. ч. на експорт, з метою зростання грошових надходжень; а з другої сторони – існує об'єктивна необхідність нарощування поголів'я ВРХ, свиней і птиці, оскільки наявний значний резерв зерна фуражного. Тому стратегічним напрямом покращення ситуації на зерновому ринку Волинської області є посилення взаємодії усіх його учасників, зокрема сільськогосподарських товаровиробників і зернопереробних підприємств. Це дасть можливість суттєво збільшити обсяги виробництва і реалізації продукції, забезпечити стабільність грошових надходжень, дохідність галузі та продовольчу безпеку регіону.

Список літератури:

1. Білітюк А. П. Зерно як фактор продовольчої безпеки АПК Волині / А. П. Білітюк, Л. А. Пилипюк // Актуальні проблеми розвитку регіональних АПК : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 трав. 2011 р. / відп. ред. Т. В. Божидарнік. – Луцьк : РВВ Луцьк. нац. техн. у-ту, 2011. – С.90-92.
2. Бойко В. І. Зерно і ринок : монографія / В. І. Бойко – К. : ННЦ ІАЕ. – 2007. – 312 с.
3. Захарчук О. В. Ринок зерна: проблеми і сподівання / О. В. Захарчук, В. С. Шовкалюк // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 19.
4. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К. : ННЦУІАЕ, 2007. – 270 с.
5. Месель-Веселяк В. Я. Прогноз урожайності валових зборів сільськогосподарських культур в Україні на 2011 рік / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 26-33.
6. Програма «Зерно України – 2015». – К. : ДІА, 2011. – 48 с.
7. Програма з виробництва зернових та олійних культур у Волинській області в орієнтованих обсягах на 2011-2015 рр. – Луцьк, 2011. – 13 с.
8. Сільське господарство Волині : стат. збірник / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2011. – 319 с.
9. Статистичний щорічник Волинь – 2012 / за ред. М. І. Мотиль. – Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2011. – 570 с.

Кинах Н. В.

Волинський інститут імені Вячеслава Липинського

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ЗЕРНОВОГО РЫНКА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

Обозначены основные показатели, которые формируют баланс зернового рынка Волынской области, с помощью которого можно проанализировать развитие инфраструктуры зернопродуктового комплекса региона. Предложено прогнозный баланс зерна. Произведена оценка субъектов, которые входят в инфраструктуру зернового рынка Волыни.

Ключевые слова: зерновой рынок, инфраструктура, спрос, предложение, зернопроизводство, баланс зерновых культур.

Kinah N. V.

Volyn' Institute named after Viacheslav Lipinskiy

STRATEGIYA ROZVITKU INFRASTRUKTURI GRAIN RINK VOLINSKOI OF REGION

Summary

The main indicators that form the balance of the grain market in Volyn region, from which you can analyze infrastructure zernoproduktov subcomplex region. A projected balance of grain. The evaluation of subjects included in the grain market infrastructure Volyn.

Key words: grain markets, infrastructure, demand, supply, grain, grain balance.

УДК 657

Кірей О. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОПРИБУТКУВАННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ У ПРИВАТНІЙ ВЛАСНОСТІ ПІДПРИЄМЦЯ ДО ЗАПОЧАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ

Досліджено теоретичні аспекти формування фінансової звітності суб'єктами малого підприємництва – фізичними особами-підприємцями. Встановлено, що одним із чинників, який унеможлиблює достовірне відображення інформації про необоротні активи в складі основних засобів, є відсутність нормативних методологічних джерел, які б визначали порядок справедливої оцінки активів для підприємств малого бізнесу.

Ключові слова: бухгалтерський облік, малий бізнес, необоротні активи, основні засоби, справедлива вартість.

Постановка проблеми. Діяльність малого бізнесу в Україні пов'язується з певними особливостями, які суттєво позначаються на фінансовому стані та ефективності функціонування сектору малого підприємництва в цілому. До їх числа, в першу чергу, варто віднести гнучкість в організації та управлінні фінансово-господарською діяльністю, в адаптації до зміни кон'юнктури ринку та структури попиту, але разом з тим – значну залежність від макросередовища, труднощі інвестування в зачаткування та розвиток бізнесу. У зв'язку з цим актуальними стають проблеми методології організації та управління малим бізнесом, розвиток якої сприятиме підвищенню конкурентоспроможності малих підприємств. Однією із значимих сфер, які впливають на ступінь ринкової адаптації малого бізнесу до функціонування в сучасних ринкових умовах є забезпечення повноти реалізації функції фінансової звітності як джерела інформації для внутрішніх та зовнішніх користувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку основних засобів підприємства досліджено в працях таких вітчизняних науковців як: Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Гура Н.О., Крупка М.І., Пушкар М.С., Сопко В.В., Швець В.Г. та інші. Дослідження дефініції, особливостей застосування теоретичних аспектів оцінки за справедливою вартістю на практиці розглядали в своїх працях: Дорош Н.І., Костюченко В.М., Левченко З.М., Лучко М.Р., Уманців Г.В. та інші. Проблемам бухгалтерського та податкового обліку підприємств малого бізнесу присвячували свої дослідження Башнянин Г.І., Завійська О.І., Козаченко Г.В., Коробова Н.М., Позняковська Н.М., Шпаргало Г.Є., Янчук Г.І. та інші.

Метою дослідження є проведення аналізу підходів до практичного застосування методів оцінки за справедливою вартістю під час оприбуткування необоротних активів новоствореного суб'єкта малого підприємництва (зокрема, ФОП) із врахуванням розробок вітчизняних науковців та з позицій Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу. Практика свідчить про те, що найпоширенішим порушенням методології ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності є неповне відображення в обліку активів, які використовуються в процесі фінансово-господарської діяльності. В той час як оприбуткування придбаних в процесі ведення бізнесу активів не викликає методологічних труднощів, оприбуткування основних засобів, що перебували у власності підприємця до державної реєстрації є процедурою досконально нерегульованою, та пов'язується з певними проблемами.

Згідно з П(С)БО 25, суб'єкти малого підприємництва, які мають право на застосування спро-

щеного бухгалтерського обліку доходів і витрат можуть обліковувати необоротні активи тільки за первісною вартістю, без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості [13], застосування першої частини даного положення на практиці під час оприбуткування активів з метою формування виробничого капіталу в багатьох випадках є проблематичним.

Для ілюстрації наведеного твердження змодельюємо декілька типових ситуацій, які трапляються в процесі залучення приватними підприємцями в господарську діяльність транспортних засобів, машин, обладнання та устаткування, що перебували у їх власності до зачаткування бізнесу, та були:

а) придбані задовго до початку ведення підприємницької діяльності за власний кошт на вторинному ринку – з огляду на невідповідність між розмірами справедливої вартості та первісною вартістю, в складі якої [13; 14] потрібно враховувати суму витрат, пов'язаних з поліпшенням та ремонтом об'єкта, а також підтримання об'єкта в робочому стані. Додатковим аспектом є порядок врахування вартості капітального ремонту та заміни запчастин внаслідок яких технічні характеристики транспортного засобу суттєво змінилися. Крім того, первісна вартість значно відрізнятиметься від справедливої внаслідок впливу інших факторів (інфляції, морального зносу тощо);

б) отримані в порядку погашення заборгованості з заробітної плати – з огляду на невідповідність між залишковою вартістю активів (за якою компенсувалася сума заборгованості), справедливою вартістю на момент набуття активу та справедливою вартістю на момент включення активу до складу основних засобів;

в) отримані в порядку розподілу майна між акціонерами підприємства – з огляду на невідповідність між залишковою вартістю активів (на основі якої здійснювався розподіл майна між акціонерами), ринковою вартістю акцій підприємства на момент набуття активу, справедливою вартістю на момент включення активу до складу основних засобів;

г) придбані за власний кошт під час участі в привселюдних торгах – з огляду на невідповідність між ліквідаційною вартістю активів, невідповідністю ціни продажу реальним ринковим цінам на аналогічний актив, справедливою вартістю на момент включення активу до складу основних засобів;

д) отримані на безоплатній основі (дарування);

е) створені власними силами.

Застосування у цих прикладах вищезгаданого положення П(С)БО 25 унеможлиблюється, оскільки отриманий практичний результат суттєво заперечуватиме меті бухгалтерського обліку, котра

визначена у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» наступним чином: «...надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства» [3]. Цим зумовлена потреба у впровадженні в практику обліку суб'єктів малого підприємства альтернативних методів оцінки вартості основних засобів.

Як зазначає Івата В.В., застосування інших методів виміру, крім історичного, також пов'язане з тим, що сучасний бухгалтерський облік все в меншій мірі виконує лише функцію фіксації фактів. Однією із вимог національних стандартів бухгалтерського обліку є положення про оцінку більшості статей балансу та звіту про фінансові результати за вартістю, яка найточніше відображає вартість майбутніх економічних вигід, які будуть отримані (стосовно активів) або будуть зменшені (стосовно зобов'язань). Тому сама фінансова звітність все більше є не стільки звітом про результативність та ефективність керівництва компанією, скільки базою, на підставі якої приймаються рішення про майбутні дії. [5].

Башнянин Г.І. відзначив, що основна складність аналізу необоротних активів полягає в їх оцінці. У спільній праці [11] дослідниками охарактеризовано найпоширеніші помилки такої оцінки, наслідком яких є спотворення реальної картини майнового стану підприємства. Так, при оцінці необоротних активів за ціною їх придбання не враховується той факт, що майно внаслідок його використання втрачає свої якісні характеристики і що ціна на таке майно сьогодні може не відповідати ціні придбання. Однак відзначено, що в деяких випадках, наприклад у разі застосування такого методу оцінки до об'єктів нерухомості, ціна придбання може бути нижчою, ніж сучасна ринкова вартість.

Метод оцінки необоротних активів на підставі даних бухгалтерського обліку, науковці також визнають не коректним, оскільки вартість майна, зазначена в бухгалтерському обліку, враховує амортизаційні відрахування, які, зазвичай, не відповідають реальним термінам зносу того чи іншого майна.

На практику прийняття в якості оцінки оціночних звітів незалежних оцінювачів дослідники вказують як на спосіб, що може бути найбільш коректним. Разом з тим зазначають, що діяльність професійних оцінювачів в Україні – досить «молода» послуга, тому в їх діяльності не можна не виключати вплив «людського фактору» (можливості впливу з боку керівництва підприємства на результати оцінки), а також ймовірності використання різних методів оцінки, які дають змогу вибрати найбільш «вигідний» метод оцінки, що може кардинально вплинути на вартість майна.

На думку Башнянина Г.І., методом, який на сьогодні можна назвати найбільш коректним, є метод оцінки необоротних активів на підставі ринкових цін. Тобто при оцінці того чи іншого майна на конкретну дату (дату проведення фінансово-економічного аналізу) потрібно орієнтуватися на ринкову вартість, за якою дане майно може бути реалізоване сьогодні за наявності попиту і пропозиції на ринку [11, с. 163-164].

Варто відзначити, що запропоноване визначення по суті відповідає дефініції справедливої вартості, яка сформульована у П(С)БО 7, де справедлива вартість – це сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [14] (тут критерій обізнаності та незалежності сторін відповідає основним умовам вільного ринку). Варто відзначити, що використовуючи дане визначення в інструктивних нормативних документах, законодавець пропонує методологію чи критерії такої оцінки, які могли б застосовуватися суб'єктами господарювання самостійно у власних потребах.

Втім, необхідно відзначити методичні рекомендації Мінпромполітики України «Про проведення індексації та переоцінки об'єктів основних засобів» як загальний приклад подібного інструктивного документу, оскільки їх дія поширюється лише на державні підприємства й організації, підприємства та організації, засновані на державній власності. Частина державного майна, які входять до сфери управління Мінпромполітики України, а також на концерни, компанії, відкриті та закриті акціонерні товариства, об'єднання, що знаходяться в сфері управління Мінпромполітики. В частині 3 документи «Визначення справедливої вартості» наведено рекомендації, які можуть бути використані в якості методологічної основи для оприбуткування основних засобів новоствореного суб'єкта малого підприємництва (табл. 1):

В доповнення до вищевказаного згадаємо про представлений у 2011 році МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю», який містить положення щодо застосування усіх аспектів оцінки та надає визначення терміну «справедлива вартість», підвищує вимоги до розкриття їх вартості в фінансовій звітності. У п. 2 МСФЗ 13 дефініцію справедливою вартості сформульовано наступним чином – це ціна, яку можна одержати внаслідок продажу активу або сплачену в обмін на зобов'язання у систематичній операції між учасниками ринку на дату оцінки. В свою чергу, метою проведення оцінки є визначення ціни за якою відбувалася б звичайна операція продажу активу чи передачі зобов'язання між учасниками ринку на дату оцінки за нинішніх ринкових умов [9].

Опрацювання тексту МСФЗ дало змогу нам виокремити керівні принципи, які доцільно вико-

Таблиця 1

Рекомендації з оцінки справедливої вартості для оприбуткування

Вид активу	Визначення справедливої вартості		
	П(С)БО 19	МСБО 16	МСБО 22
Земля і будівлі	Ринкова вартість	Професійна оціночна експертиза	Ринкова вартість
Машини та устаткування	Ринкова вартість. У випадку відсутності даних про ринкову вартість – відновлена вартість.	Експертна оцінка (необов'язково професійна). У разі відсутності джерела даних – як затрати на їх придбання в сучасних умовах скоригованих на визначений процент зносу	Ринкова вартість за допомогою експертної оцінки. Амортизована відновлювана у разі відсутності ринкової.
Інші основні засоби	Відновлювана вартість за вирахуванням суми зносу на дату оцінки		

Джерело: побудовано на основі джерел [10, МСБО 16, МСБО 22].

ристовувати для проведення оцінки справедливої вартості оприбутковуваних активів новоствореного суб'єкта малого підприємництва:

- слід брати до уваги вплив на вартість активу всіх характеристик, на які звертають увагу інші учасники ринку під час встановлення вартості на дату оцінювання;
- слід брати до уваги всю важливу інформацію про ринкову ціну активу, яка є достатньо доступною для зацікавлених та поінформованих осіб;
- дослідження ринкової ціни активу необхідно проводити на основному ринку, або (в разі його відсутності) на найвигіднішому ринку (на якому сума продажу активу максимізувалася, а розмір транзакційних та транспортних витрат – мінімізувалася);
- вплив на ціну таких характеристик як стан, місце розташування активу та ін. повинен визначатися в такому ж ступені в якому оцінюють його інші учасники ринку;
- склад та структура активів, вартість на ринку яких досліджується з метою оцінки, повинні відповідати складу та структурі активів суб'єкта господарської діяльності;
- дослідження ринкових пропозицій з продажу таких активів має відбуватися з врахуванням того, що ціну на них встановлено в систематичних операціях між учасниками ринку для продажу активу, або передачі зобов'язання на дату оцінки залежно від ринкових умов, що склалися на дату оцінювання.

Таким чином, оцінка об'єктів обліку за справедливою вартістю базується на ринковому підході, що в умовах активних ринків та відносно стабільного розвитку економіки забезпечує найбільш об'єктивне оцінювання для потреб бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Оскільки під час придбання та об'єднання підприємств сторони угоди бажають отримати найбільш актуальну та правдиву інформацію один про одного, наведену відповідно у фінансовій звітності, оцінювання за справедливою вартістю має забезпечувати виконання цього завдання [1, с. 73].

В якості джерел інформації про ринкові ціни для проведення самостійної оцінки можуть бути використані:

- прайс-листи організацій, що реалізують подібні активи;

- рекламні оголошення в ЗМІ;
- майданчики електронної комерції та інші інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Варто відзначити, що значна кількість дослідників вважають, що застосування моделі справедливої вартості на практиці дає можливість покращити розкриття та зіставність інформації, наведеної у фінансовій звітності підприємства [2, с. 17-18; 7, с. 126-128; 15, с. 8-9], проте інші вказують на наявність певних недоліків, в основі яких суб'єктивність проміжних та кінцевих оцінок, недосконалість джерел інформації та складність методик застосування, особливо за умов нерозвиненості ринків для об'єктів обліку [8, с. 161]. На нашу думку, зменшення негативного впливу зазначених недоліків є можливим шляхом створення методології, яка б на нормативному рівні встановлювала критерії та ознаки достовірності даних на основі яких приймається рішення про встановлення справедливої вартості активів. Водночас, варто вказати на обмеженість ресурсів як фактор, що потенційно може зменшувати достовірність результатів оцінки справедливої вартості суб'єктами малого підприємництва в Україні. Проте пряма зацікавленість суб'єктів господарювання в проведенні такої оцінки та її достовірності, підґрунтя якої мало б безпосередньо комерційне значення – сприяла б подоланню цих негативних проявів.

Висновки. Ведення обліку на новоствореному суб'єкті малого підприємництва має бути організованим як система, що дозволяє достовірно оцінити та відтворити об'єктивний фінансовий стан, результати діяльності та спроможність бізнесу розвивати власний виробничий потенціал. Загальновідомо, що вітчизняні стандарти бухгалтерського обліку засновані на нормах, встановлених міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (IAS та IFRS) і тому вирішення всіх питань, які залишилися поза увагою законодавця – перебуває в межах професійної компетенції керівництва та (або) обліковців суб'єкта малого підприємництва. Тому в даній сфері практичної діяльності виявляється, насамперед, якісний рівень їх роботи враховуючи, що питання оцінки активів за вартістю, що відрізняється від первісної (історичної), у більшості моментів залишається на їх професійний розсуд.

Список літератури:

1. Галькевич А. Концептуальні підходи до застосування оцінки за справедливою вартістю при придбанні та об'єднанні підприємств // економічний аналіз. – 2011. – № 9. – С. 67-74.
2. Голов С. Справедлива вартість та її місце в системі оцінок бухгалтерського обліку / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 4. – С. 3-19.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (16.08.2013). – Назва з екрану.
4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (19.08.2013). – Назва з екрану.
5. Івата В. В. Оцінка активів та зобов'язань за справедливою вартістю: нормативна вимога чи об'єктивна необхідність [Електронний ресурс] // Національний університет кораблебудування : [сайт] / Заможне суспільство, конкурентно-спроможна економіка, ефективна держава. – 2011. – Режим доступу: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/5757.pdf> (16.08.2013). – Назва з екрану.
6. Костюченко В. М. Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України : навчально-практичний посібник / В. М. Костюченко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 528 с.
7. Левченко З. М. Справедлива вартість як пріоритет в оцінці активів / З. М. Левченко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2 (57). – С. 160-162.
8. МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України : [сайт] / Міжнародні стандарти фінансової звітності. – 2013. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/file/link/364291/file/IFRS13.pdf> (19.08.2013). – Назва з екрану.

9. Наказ Міністерства промислової політики України «Щодо забезпечення обліку основних засобів та інших необоротних активів» за № 381 від 11.09.2003 р. [Електронний ресурс] // МЕГА-НаУ – професійний юридичний ресурс : [сайт] / НАУ-online. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0381581-03> (19.08.2013). – Назва з екрану.
10. Політика управління необоротними активами малих і середніх підприємств / Башнянин Г. І. [та ін.] // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – № 22.8. – С. 162-167.
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство. – 2011. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99> (13.08.2013). – Назва з екрану.
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство. – 2011. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (13.08.2013). – Назва з екрану.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство. – 2011. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (13.08.2013). – Назва з екрану.
14. Уманців Г. Концептуальні підходи до обліку та оцінки нематеріальних активів, придбаних при об'єднанні бізнесу / Г. Уманців // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 2. – С. 3-11.

Кирей О. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОПРИХОДОВАНИЕ ВНЕОБОРОТНЫХ АКТИВОВ, НАХОДИВШИХСЯ В ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ К НАЧАЛУ БИЗНЕСА

Резюме

Исследовано теоретические аспекты формирования финансовой отчетности субъектами малого предпринимательства – физическими лицами-предпринимателями. Установлено, что одним из факторов, который делает невозможным достоверное отображение информации о необоротных активах в составе основных средств, является отсутствие нормативных методологических источников, определяющих порядок справедливой оценки активов для предприятий малого бизнеса.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, малый бизнес, необоротные активы, основные средства, справедливая стоимость.

Kirey O. S.

Taras Shevchenko Kyiv National University

ACCOUNT OF FIXED ASSETS HAVE BEEN IN PRIVATE PROPERTY ENTREPRENEURS TO START A BUSINESS

Summary

The article investigates the theoretical aspects of financial reporting by small businesses □ individual entrepreneurs. Found that one of the factors that makes it impossible to display information about significant non-current assets in fixed assets is the lack of normative methodological sources, determining the order of the fair valuation of assets for small businesses.

Key words: accounting, account assets, small business, fixed assets, the fair value.

УДК 336.71 (477.87)

Коваль В. Ю.

Ужгородський національний університет

СУТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розкрито значення економічної категорії «регіональна банківська система» та її функції. Запропоновано власне визначення цього поняття. Показано взаємозв'язок та взаємозалежність регіональної банківської системи з суб'єктами економіки. Визначено фактори впливу на розвиток регіональної банківської системи.

Ключові слова: регіональна банківська система, банківська інфраструктура, банківські послуги, регіональна економіка.

Вступ. Економічне зростання регіону та соціальна захищеність населення суттєво залежить від ефективності функціонування регіональної банківської системи та оцінюється величиною валового регіонального продукту, збільшення зайнятості населення, кількістю впроваджень інноваційних технологій, що в свою чергу призводить до зростання добробуту населення.

Постановка проблеми. На теперішній час, попри значну увагу науковців, недостатньо розкрито суть та призначення банківської системи на регіональному рівні, підтвердженням цьому є закон України «Про банки і банківську діяльність», де не має визначення поняття «регіональна банківська система», тому метою нашої статті є більш повне розкриття значення цієї економічної категорії, визначення основних функцій її та вивчення факторів, що впливають на її ефективне функціонування.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженню суті та призначення регіональної банківської системи в сучасних умовах присвячені праці таких вчених, як Бритченко І., Вересюк О., Гончарук А., Дзюблюк О., Заруба О., Іваницько О., Красюк І., Лютій І., Кугаєва С., Калтирина А., Вагізова В., Савлук М., Смовженко Т., Стойка В., Могильницька М. та багатьох інших.

Викладення основного матеріалу. На сьогоднішній день існують різні підходи щодо тлумачення економічної категорії «регіональна банківська система».

Могильницька М.П. під банківською системою регіону розуміє: «Сукупність банківських установ, що здійснюють місію і функції посередників у русі фінансових ресурсів між суб'єктами, які володіють ними і суб'єктами, що використовують їх для здійснення економічної діяльності відповідно до законів України та нормативів Національного банку України, підпадають під дію специфічних актів, які видаються органами місцевої влади, та можуть бути об'єднані зведеним балансом вимог, зобов'язань та капіталу. Банківська система регіону є складовою частиною банківської системи України та частиною соціально-економічної системи регіону» [6, с. 5].

Гомбоев А.Ц. та Сахаровська С.Н. дають таке визначення терміну регіональної банківської системи: «Регіональна банківська система являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних кредитно-фінансових інститутів, які функціонують у відносно відособленому, але з гнучкими зовнішніми зв'язками, господарському комплексі якої-небудь території» [2, с. 32].

Ряд авторів виділяють в регіональній банківській системі функціональні елементи. Так, на думку С.В. Кугаєвої, А.В. Калтириної: «Регіональна банківська система складається з банківських інститутів, банківської інфраструктури,

банківського законодавства та банківської корпоративної культури» [5, с. 1].

З інституційної точки зору, досить широким тлумаченням видається визначення А.М. Полянцева, який розуміє цю категорію як «сукупність суб'єктів банківської діяльності, що відокремились на території регіону під впливом чинників зовнішньої і внутрішньої організації банківської системи, що виконують, кожен окремо, особливі функції, внаслідок чого реалізуються усі функції системи, і що тісно взаємодіють один з одним і із зовнішнім середовищем». Таким чином, автор включає до складу регіональної банківської системи не лише банки, але і інші суб'єкти банківської системи [7, с. 5].

Стойка В.С. дає таке визначення цього терміну: «Регіональна банківська система — це складна, динамічна, відкрита система, яка включає всі банківські установи, що здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства на території регіону, перебуваючи у тісному зв'язку з його економічною системою та виконуючи специфічні функції, спрямовані на задоволення потреб регіональної економіки та населення, а також на досягнення власного зростання». До елементів регіональної банківської системи вона відносить:

- територіальне управління НБУ;
- місцеві регіональні банки;
- філії, відділення, представництва місцевих банків;
- філії, відділення, представництва інорегіональних та іноземних банків;
- банківську інфраструктуру;
- банківські об'єднання та асоціації, які здійснюють свою діяльність на території регіону [9].

На нашу думку, для з'ясування суті регіональної банківської системи, необхідно розглянути, що таке система та банківська система. Будь-яка система (анг. *System*) — це внутрішньо організована сукупність взаємозв'язаних елементів, що утворюють єдине ціле і спільно діють для досягнення поставленої мети [8]. Банки являються комерційними організаціями, отже метою їх діяльності є одержання прибутку.

Савлук М.І. під банківською системою розуміє «законодавчо визначену, чітко структуровану сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю» [10, с. 95]. Згідно із законом України «Про банки і банківську діяльність», банківська діяльність — це залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб» [4]. Оскільки регіональна банківська система є підсистемою банківської системи, то елементи, які відносяться до неї, мають займатися банківською діяльністю.

Представництва, банківське законодавство, асоціації та неприбуткові спілки не є елементами регіональної банківської системи, оскільки:

- представництво – територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що виконує функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснює банківську діяльність [4];

- асоціації та неприбуткові спілки банки створюють з метою захисту та представлення інтересів своїх членів, розвитку міжрегіональних та міжнародних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну і професійних інтересів, розробки рекомендацій щодо банківської діяльності [4];

- банківське законодавство – сукупність законів та підзаконних нормативних актів, що забезпечують правове регулювання банківських відносин. Воно містить основоположні правові норми, базові положення з основних питань банківської діяльності. Отже, метою створення їх не є одержання прибутку і тому вони не можуть бути елементами регіональної банківської системи.

На сьогоднішній день існує протиріччя щодо включення регіональної банківської інфраструктури до регіональної банківської системи. Одні дослідники (Вагізова В.І.) вважають, що банківська інфраструктура виконує дії, які відіграють роль лише для банку, а не банківської системи [1]. Інші (С.В. Кугаєва, А.В. Калтирина) вважають, що вона є невід'ємним елементом регіональної банківської системи. Таке твердження є і на нашу думку правильним, оскільки основними її елементами є: дочірні компанії банків, фінансові супермаркети, автоматизовані банківські системи, система міжбанківських розрахунків, система дистанційного обслуговування клієнтів, які забезпечують отримання прибутку регіональній банківській системі.

Банківські установи як на рівні держави, так і на рівні регіону функціонують не ізольовано, а знаходяться у відносинах і зв'язках. Тобто регіональну банківську систему необхідно розглядати не просто, як випадковість, а систему банківських установ на рівні регіону, яка складається з певних елементів та в якій існують певні співвідношення та зв'язки і утворюють певну цілісність.

Регіональна банківська система, на нашу думку, є відкрита система з певними особливостями, оскільки вона знаходиться в безпосередній залежності від зовнішнього середовища та здійснює вплив на його складові (банки активно взаємодіють із навколишнім світом, використовують депозити, обертають їх у кредити та інвестиції, використовують окремий прибуток для підтримки самих себе, виплати дивідендів і сплати податків), але існує обмежений доступ до банківської інформації.

Отже, на нашу думку, регіональна банківська система – це складна, регульована, відкрита система з певними особливостями, яка постій-

но перебуває в русі та розвивається, як кількісно так і якісно, займається банківською діяльністю з метою одержання прибутку, діє у відповідності з чинним законодавством, сприяє економічному зростанню регіону. Якщо розглядати регіональну банківську систему з макrorівня, то вона є підсистемою Національної банківської системи та перебуває постійно з нею у взаємозалежності і взаємозв'язку. До елементів регіональної банківської системи можна віднести: територіальне управління НБУ; місцеві регіональні банки, філії, відділення місцевих банків; філії, відділення банків з інших регіонів; банківські об'єднання; банківська інфраструктура.

З рис. 1 видно, що регіональна банківська система функціонує в межах Національної банківської системи, тобто не розглядається окремо від неї. Оскільки являється складовою та знаходиться під впливом її. Це означає, що вона повинна володіти такими властивостями, які б дозволяли їй бути органічною складовою цілого, функціонувати по загальних принципах дії банківської системи, а саме:

- функціонувати в рамках діючого законодавства;
- бути здатною до саморегулювання, розвитку та вдосконалення;
- взаємодіяти з іншими елементами банківської системи.

Діяльність регіональної банківської системи залежить від попиту та потреб у їх послугах підприємств, організацій, установ та населення регіону. Тому особливістю регіональної банківської системи є те, що вона знаходиться в близькості і взаємозв'язку з регіональним сектором економіки і його населенням, тому вона здатна найбільш компетентно і швидкими темпами вирішувати пи-

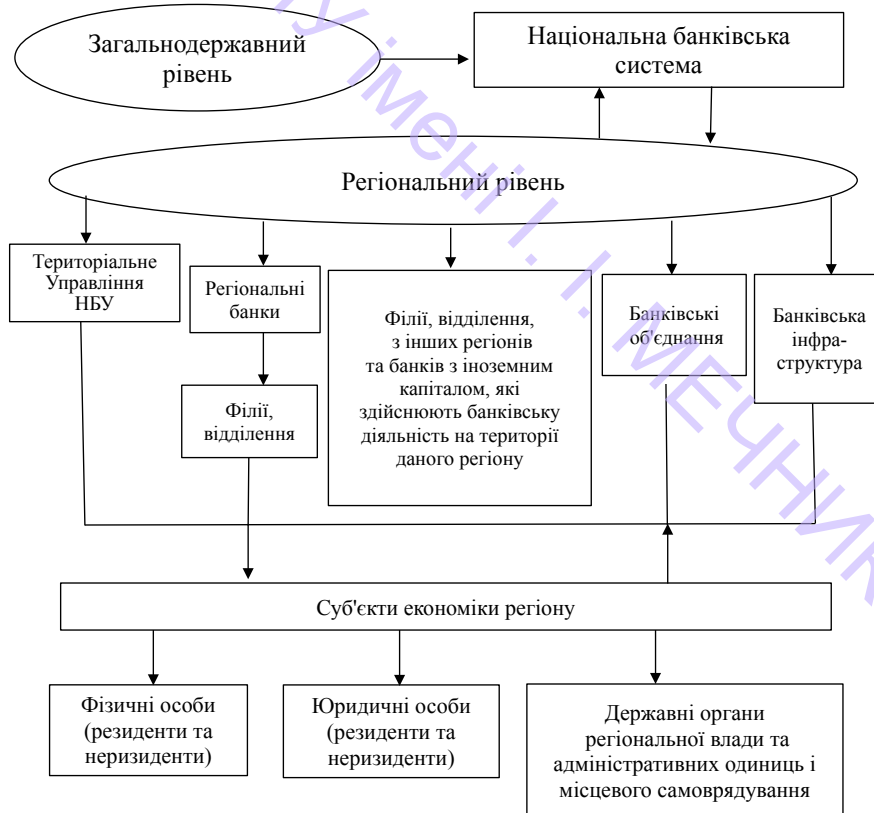

Рис. 1. Взаємозв'язок регіональної банківської системи із національною банківською системою та суб'єктами економіки регіону*

*Складено автором

тання банківського обслуговування на регіональному рівні.

Регіональна банківська система повинна сприяти розвитку регіонального бізнесу. Чим ефективніше працює регіональна банківська система, тим ширше впроваджуються ринкові перетворення, тим вищий життєвий рівень. Це пояснюється тим, що більшість підприємств компенсують нестачу коштів для своєї діяльності за рахунок ресурсів банківської системи на рівні регіону.

Розвиток кожної системи має певні обмеження, що не можуть бути подолані за рахунок незначних змін, що стосується базових основ системи. Регіональна банківська система не є виключенням у цьому сенсі і має певні межі й обмеження свого розвитку, подолання яких пов'язане з новим якісним підходом до банківської діяльності та механізмів банківського кредитування, з переглядом якісних параметрів кредитування, що визначають сутність банківської діяльності. На думку Я. Грундзевича, «концепція розвитку банківських установ у регіоні повинна виходити з основних пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіону. Банківські установи повинні будувати свою інфраструктуру, запроваджувати нові банківські послуги і продукти в руслі даних пріоритетів» [3, с. 93]. На розвиток регіональної банківської системи впливають багато факторів, які на нашу думку, можна поділити:

- фактори, які залежать від діяльності самої регіональної банківської системи;
- фактори, в межах яких здійснює діяльність регіональна банківська система.

До факторів, які залежать від діяльності самої регіональної банківської системи, на нашу думку, можна віднести:

- кадрові;
- технологічні;
- репутаційні;
- інфраструктурні.

До факторів впливу на функціонування регіональної банківської системи, які залежать від регіону, в якому вона здійснює діяльність, нале-

жать:

- географічні;
- економічні;
- соціальні;
- традиційні;
- історичні;
- демографічні.

Призначення регіональної банківської системи розкривається через її функції, до яких можна віднести:

1) економічна – при взаємодії реального та банківського сектору регіону, підприємства, організації та фірми збільшують прибутки, що в кінцевому підсумку призводить до зростання ВРП;

2) соціальна – регіональна банківська система впливає на зменшення безробіття шляхом створення нових робочих місць, а також на зростання заробітних плат;

3) обслуговуюча – регіональна банківська система задовільняє потреби в готівкових грошових ресурсах юридичних та фізичних осіб, проводить безготівкові розрахунки та платежі, здійснює переказ коштів в межах малих термінів;

4) мобілізаційна – при здійсненні депозитних операцій, регіональна банківська система проводить нагромадження грошових ресурсів, які при ефективному розміщенні мали б принести їй дохід;

5) кредитна – регіональна банківська система з метою одержання доходу розміщує власні та залучені ресурси в сектор економіки.

Висновки. На підставі викладеного вище, ми дійшли до висновку, що регіональна банківська система – це складна, регульована, відкрита система з певними особливостями, яка постійно перебуває в русі та розвивається як кількісно так і якісно, займається банківською діяльністю з метою одержання прибутку, діє у відповідності з чинним законодавством, сприяє економічному зростанню регіону.

Регіональна банківська система виконує такі основні функції: економічну, соціальну, обслуговуючу, мобілізаційну, кредитну.

Список літератури:

1. Вагизова В. И. Роль региональной банковской системы в развитии взаимодействия реального и финансового сектора экономики [Электронный ресурс] / Вагизова В. И. – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3010>.
2. Гомбоев А. Ц. Банковские инвестиционные ресурсы региона / А. Ц. Гомбоев, С. Н. Сахаровский. – СПб. : Изд-во Инфо-да, 2001. – 127 с.
3. Грундзевич У. Я. Напрями розвитку ринку банківських послуг в Україні // Промислово-фінансові групи в Україні: проблеми створення, становлення та розвитку // Вісник ДУ «Львівська політехніка». – 1998. – № 328. – С. 93-96.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс] — Режим доступа : <http://www.capitalua.com/zakon2.html>.
5. Кугаев С. В., Калтырин А. В. Противоречивый характер функционирования региональной банковской системы // Бизнес и банки. – 2000. – № 10(488). – С. 1.
6. Могильницька М. П. Підвищення ефективності банківської системи регіону : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Львів, 2005. – С. 20.
7. Полянцев А. М. Организация деятельности региональных коммерческих банков : автореф. дис. ... канд. наук. – Саратов, 2001. – С. 5.
8. Поняття та види системи в менеджменті [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://osvita.ua/vnz/reports/management/14999/>.
9. Стойка В. С. Теоретичні підходи до формування поняття «регіональна банківська система» та її функції [Електронний ресурс] / Стойка В. С. – Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_2/statti/72.htm.
10. Савлук М. І. / Вступ до банківської справи. – Київ : Лібра, 1998. – С. 95.

Коваль В. Ю.

Ужгородський національний університет

СУТЬ И НАЗНАЧЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Резюме

В статье раскрыто значение экономической категории «региональной банковской системы» и ее функции. Предложено собственное определение этого понятия. Показана взаимосвязь и взаимозависимость региональной банковской системы с субъектами экономики. Определены факторы влияния на развитие региональной банковской системы.

Ключевые слова: региональная банковская система, банковская инфраструктура, банковские услуги, региональная экономика.

Koval V. J.

Uzhgorod National University

ESSENCE AND SETTING OF THE REGIONAL BANGING SYSTEM

Summary

The value of economic category of the «regional banking system» and her function is considered in the article. Own determination of this concert is offered. Intercommunication and interdependence of the regional banking system are shown with the subjects of economy. Certainli factors of influence on development of the regional banking system.

Key words: regional banking system, bank infrastructure, bank services, regional economy.

УДК 339:574.001.76

Козлова В. Я.

Приазовський державний технічний університет

**ИННОВАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ
В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА**

В исследовании рассмотрен аспект экологической инновационной деятельности предприятий, направленной на сохранение и восстановление окружающей среды путем применения концепции эко-эффективности. Актуальность рассматриваемой темы возрастает в соответствии с ростом мировых объемов производства и накоплением производственных отходов в окружающей среде. Сегодня реализуются в основном технические и технологические возможности. В целом эту проблему возможно решить лишь при комплексном анализе всей совокупности экономических и экологических процессов, который дает возможность не только формировать программы по обезвреживанию производственных отходов, но и управлять самим процессом возникновения техногенного загрязнения.

Ключевые слова: экологические инновации, экономический анализ природно-ресурсных факторов, концепция эко-эффективности, повышения качества окружающей среды.

Постановка проблемы. Инновационная деятельность на данном этапе развития современного общества обеспечивает основу стойкого экономического роста и конкурентоспособности любой отрасли хозяйствования.

В Украине для реализации стратегии инновационного развития существуют все необходимые условия, к которым относятся научно-технические, производственные и кадровые ресурсы, которые направлены на разработку и производство принципиально новых видов продукции и технологий, способных конкурировать на рынке и приносить доход предприятию. Одним из основных способов решения экономических, социальных и экологических проблем является использование в практической деятельности предприятия внедрения инноваций.

Инновации – это законченный продукт научно-технических, технологических, организационно-управленческих, производственных, коммерческих процессов, направленный на изменение (создание) функционирующей системы, необходимой для получения высококачественных конкурентоспособных товаров, работ, услуг, улучшения жизни-деятельности людей и сохранения окружающей среды, обусловленный техническими и технологическими параметрами, временем внедрения и использованием нематериальных активов, защищенных правами интеллектуальной собственности.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемы применения концепции эко-эффективности в управлении хозяйственно-производственной деятельностью на различных уровнях нашли научное обоснование в исследованиях Э. Гирусова, В. Данилова-Данильяна, Е. Дихтиля, О. Литвинова, А. Ляпиной, Н. Моисеева, К. Нор-та, А. Новосёлова, Н. Пахомовой, Н. Реймерса, С. Сухоруковой, С. Фомина, Х. Хершгена, Н. Чепурных и др.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Актуальность рассматриваемой темы возрастает в соответствии с ростом мировых объемов производства и накоплением производственных отходов в окружающей среде. Сегодня для решения их реализуются в основном технические и технологические возможности. Этими средствами можно добиться некоторого улучшения состояния окружающей среды в каком-то конкретном регионе, однако их недостаточно для решения проблемы загрязнения в целом по стране. Проблема в целом может быть решена лишь при комплексном анализе всей совокупности экономических и эко-

логических процессов, который дает возможность не только формировать программы по обезвреживанию производственных отходов, но и управлять самим процессом возникновения техногенного загрязнения.

Цель статьи. Главной целью этой работы является рассмотрение аспекта экологической инновационной деятельности предприятий, направленной на сохранение и восстановление окружающей среды путем применения концепции эко-эффективности.

Изложение основного материала. Репликация экономического анализа, анализа состояния окружающей среды и анализа природоохранной деятельности позволит решить две задачи: воздействовать на объем и характер производственных отходов путем изменения структуры хозяйственного развития и обеспечить природоохранную деятельность необходимыми экономическими ресурсами.

Признанным среди исследователей является вывод о том, что существенный прогресс в области повышения качества окружающей среды возможен при согласованном применении технико-технологических и организационно-экономических инноваций устойчивого развития. Данные инновации могут быть разделены на постепенные и радикальные в соответствии с общими подходами [1]. К числу первых относят технологии и соответствующие организационно-управленческие инструменты экологической эффективности, интегральные технологии, одновременно обеспечивающие двойной технологический и экологический эффект, модель «Чистое производство» и некоторые др.

Общей чертой, объединяющей все «постепенные» инновации, является обеспеченное усовершенствование сложившихся технологических и организационных принципов производства, без изменения качественным образом его концепции. Акцентом в данном случае являются изменения внутри существующих производственных цепей создания стоимости.

Ко второму типу экологических инноваций, основывающихся на радикальном обновлении технологической и управленческой концепции, относится новый системный дизайн, предполагающий качественную реструктуризацию существующих продуктовых цепей в целях обеспечения экологической безопасности и высокого уровня ресурсосбережения в рамках экологического жизненного цикла продукции, формирование научно-природно-технологических кластеров конкурентоспо-

собности. Особенностью решения экологических проблем в рамках инновационного подхода является комплексность, под которой в данном случае подразумевается целенаправленное качественное обновление не только технико-технологической основы производства, но и его организационных принципов и менеджериальных приемов, которые позволяют рассчитывать на существенный долгосрочный эффект.

Большинство зарубежных стран, включая развитые европейские, уже достигло значительного прогресса в направлении устойчивого развития путем целенаправленного и систематизированного внедрения экологических инноваций. К числу широко применяемых относятся такие управленческие инструменты, как концепция эко-эффективности, модель «чистое производство», международные стандарты эко-менеджмента и аудита (ISO 14000, EMAS), методы повышения ресурсной продуктивности на основе концепции MIPS, новый системный экологический дизайн и специальная маркировка продукции, обеспечивающие высокий уровень экологической безопасности производства, продукции и услуг при одновременном укреплении конкурентных позиций бизнеса.

Распространенным является мнение о том, что препятствием на пути перехода основной части украинских предприятий на передовые технико-технологические принципы производства, дающие существенные экологические, социальные и ресурсосберегающие эффекты, является сохраняющаяся концентрация усилий на проблемах выживания в условиях обостряющейся конкуренции, недостаток у предприятий финансовых ресурсов и т. д. Проводимые в последние годы исследования [2] показывают, что данные проблемы не исчерпывают всего комплекса причин, стоящих на пути качественного обновления производства на принципах устойчивого развития. В связи с этим большое значение имеет анализ украинской практики, но не просто самой по себе, а в контексте передового международного опыта по реализации экологических инноваций. Большое значение для исследования и оценки украинской практики имеют проводимые опросы руководителей и специалистов предприятий. Все это позволит более предметно выявить совокупность факторов, способствующих или, наоборот, препятствующих интеграции экологических принципов в существующие технологии и методы управления. Особого внимания при этом заслуживает изучение постепенных экологических инноваций, и прежде всего инструментов эко-эффективности и модели «Чистое производство», потенциальными возможностями внедрения которых обладает большинство отечественных компаний.

Эффективность, как известно, является ключевым фактором, определяющим успех бизнеса и постоянно находящимся в центре внимания предпринимателей. Повышение эффективности обеспечивает важные преимущества в конкурентной борьбе. Поэтому уровень эффективности часто рассматривается как критерий успеха на рынке. Для измерения эффективности бизнеса в свое время были выработаны и продолжают сегодня использоваться такие показатели, как производительность труда, капиталотдача (отражающие технико-экономическую сторону проблемы), прибыльность/рентабельность (характеризующие финансово-экономический аспект) и т. п. Существенным недостатком этих и подобных им традиционных показателей является то, что ими не принимаются

во внимание экологические и ресурсные эффекты производства.

Необходимость учета экологических и природно-ресурсных факторов в принимаемых бизнесом решениях и в комплексной оценке их результативности привела к разработке концепции эко-эффективности [3]. Для ее операционализации используется показатель эко-эффективности (EcoEf). Он отражает известную идею получения большего количества продуктов и услуг с минимальным расходом природных ресурсов и ущербом, наносимым природной среде, и рассчитывается следующим образом:

$$EcoEf = \frac{VA}{PR}$$

где VA – оценка добавленного экономического результата (от англ. value added) и PR – оценка соответствующего воздействия на окружающую среду (от англ. pollution and resources added).

Пристальное внимание широкого круга специалистов и ученых к данным вопросам было привлечено лишь относительно недавно. В частности, в начале 1990-х гг. значение данной проблематики было подчеркнуто Всемирным советом предпринимателей по устойчивому развитию (World Business Council for Sustainable Development). Традиционно же в течение предыдущих двух столетий технологический прогресс был преимущественно ориентирован на решение проблемы эффективного использования и сбережения трудовых ресурсов и, соответственно, повышение производительности «живого» труда, даже если этот рост требовал непропорционального увеличения расходования природных ресурсов. Обострение экологических проблем заставило обратиться к изменению ориентиров технологического прогресса, что и выразилось в формировании концепции эко-эффективности. В ней отражается идея получения большего количества продуктов и услуг с минимальным расходом природных ресурсов и ущербом, наносимым окружающей среде [4].

Эко-эффективность, т. е. более эффективное использование природных ресурсов, сопровождающееся минимизацией нагрузки на окружающую среду, в настоящее время рассматривается как одно из наиболее перспективных направлений экологически устойчивого развития. Лежащие в ее основе технологические и организационные принципы могут быть отнесены к постепенным экологическим инновациям. Они позволяют переключить внимание с бывших ранее преобладающих очистных технологий «конца трубы» на новое технологическое поколение «начала трубы», ориентированное на возможно более полное и комплексное использование природно-сырьевых ресурсов и минимизацию вследствие этого потенциальных производственных отходов.

Значение такой технологической перестройки, направленной на недопущение загрязнения среды и/или нерациональное расходование первичных ресурсов (которые далее неминуемо превращаются в отходы), подтверждают, например, следующие цифры. Сегодня 80% товаров выбрасывается после однократного употребления; 99% исходных материалов превращаются в отходы через 6 недель использования. Исследования показывают, что повышение эффективности использования природных ресурсов позволяет, сократив их расход на «входе» в производства в 2 раза, увеличить уровень удовлетворения потребностей населения также в 2 раза. Этот вывод получил название

«фактор 4». Для развитых стран, которыми потребляется 80% всех ресурсов, действует, соответственно, «фактор 10» [4].

Технологии эко-эффективности и обеспечивающие их организационно-управленческие решения имеют в своей основе известную концепцию «дематериализации», представляющую собой одну из разновидностей возможных политик в области предотвращения загрязнения окружающей среды. Достижимый уровень дематериализации, в свою очередь, может быть измерен в единицах MIPS. Данный термин представляет собой аббревиатуру от английского словосочетания «Material Input Per Unit Service or Utility», т. е. «материальный вход на единицу услуги или полезного продукта» [5]. В данном контексте слово «полезный» означает, что продукт (услуга) имеет рыночную ценность.

Параметр MIPS показывает, какое количество природных ресурсов (материалов) используется для получения данного полезного продукта или услуги. Он определяется по формуле, разработанной Курцем Гефасстом в 1992 г., который и предложил использовать для оценки эко-эффективности величину, равную материальному входу на единицу выпускаемой продукции или оказываемой услуги:

$$MIPS = \frac{MI}{S}$$

где MI – представляет собой материальный вход или сумму всех входных материальных потоков, включая те материалы, которые требуют энергии для своего производства; MI имеет размерность единиц массы; S – выпускаемая продукция или услуга; размерность S может быть различной в зависимости от вида продукции или услуги [5].

MIPS-анализ позволяет определить расход природных ресурсов на границе продуктовой цепи, в месте извлечения ресурсов из природной среды, а также на всем протяжении экологического жизненного цикла продукта или услуги. Расчеты производятся исходя из количества тонн материалов, извлекаемых из природы. Потребляемые ресурсы во время производства, использования и рециклирования отходов продукта пересчитываются с помощью специальных переводных коэффициентов, или MI-чисел, в количество используемых природных ресурсов.

Эко-эффективность является не только новым словом для оптимизации производства, с ней связывается стратегия экологических инноваций. Чем больше величина MIPS, тем выше «экологическая цена единицы продукции».

Показатель MIPS и служащие для его определения параметры (прежде всего MI-числа) характеризуются значительной информативностью и могут служить основой для широких международных сопоставлений в области экологии и ресурсосбережения.

Реализация концепции эко-эффективности подразумевает новый подход к организации менеджмента, который позволяет предприятию осуществлять производственные процессы и выпускать продукцию с наименьшим воздействием на окружающую среду и получением дополнительного экономического эффекта. В основе данной концепции лежит следующая совокупность принципов:

1) акцент на выпускаемую продукцию или оказываемые услуги;

2) ориентация на потребности населения и повышение качества жизни, включая его экологические аспекты;

3) оценка всего экологического жизненного цикла продукта (от извлечения необходимого для производства продукции природного сырья до безопасной утилизации отслуживших изделий);

4) оценка степени воздействия на экосистемы;

5) учет необходимости разработки и продвижения на рынок продукции или услуг с высокими экологическими характеристиками.

Еще раз необходимо отметить важное значение выявления совокупности факторов, которые препятствуют успешному продвижению экологических инноваций, включая постепенные, среди украинских компаний. Как показали проведенные исследования [5], наряду с преодолением информационных барьеров для успешного развития и продвижения опыта эко-эффективного менеджмента и поддержки соответствующих бизнес-инициатив необходимы адекватные институциональные предпосылки на государственном и региональном уровнях.

Эти институциональные, или рамочные, условия должны формировать благоприятную внешнюю среду развития эко-эффективных инициатив и экологически ответственного предпринимательства в целом. Реализация данной задачи, в частности, предполагает интеграцию целей эко-эффективности в государственную (региональную) экологическую политику, соответствующее нормативно-правовое обеспечение, использование различных форм финансовой поддержки эко-эффективных проектов. Целесообразно применение в этих целях и новых организационных форм взаимодействия бизнеса и государства по поддержке экологических инноваций, включая разнообразные формы партнерств, добровольные экологические соглашения и программы. Данные выводы в полной мере согласуются с рекомендациями специалистов, проводивших мониторинг реализации экологических инноваций в зарубежных странах [5].

Выводы и предложения. Одна из трудностей внедрения подходов к экологической эффективности на практике заключается в отсутствии методической и информационной базы для разработки соответствующих мероприятий. Также можно отметить текущие проблемы предприятия (устаревшее оборудование и технологии, плохое качество сырья, недостаточность оборотных средств и пр.), отсутствие поддержки руководства и наличие более прибыльных проектов. Немаловажным аспектом является необходимость обучения экологическому менеджменту, в том числе в украинских университетах.

Для институциональной поддержки эко-эффективных инициатив, как и других инноваций устойчивого развития, представляет интерес концепция Эко-Профита (EcoProfit), разработанная департаментом по окружающей среде города Граса (Австрия). В основе данного проекта, который был специально отмечен рядом международных призов, лежит идея двойного выигрыша, достигаемая в ходе интегративного решения следующих задач. С одной стороны, – задачи внедрения на предприятиях региона экологических технологий, одновременно служащих усилению экономических позиций компаний, а с другой – параллельно решаемой задачи улучшения экологической обстановки [5].

Важным фактором успеха проекта ЭкоПрофит, который представляет собой пример экологически ориентированного партнерства, является интеграция усилий предприятий с местными (региональными) органами власти и научными экспертами (консультантами) в ходе формирования устойчи-

вых сетевых структур. Данные сетевые структуры позволяют не только решать задачи обмена информацией и опытом, оказания консультационных услуг в целях поддержки экологических инициатив, но и держать в поле своего внимания социальные проблемы, включая обеспечение занятости персонала, высвобождаемого в результате внедрения экологических инноваций. В этом смысле проект ЭкоПрофит отвечает современным представлениям о так называемом треугольнике устойчивого развития, которое должно быть не только экологически безопасным и экономически эффективным, но и социально справедливым.

Для региональных (муниципальных) властей проект ЭкоПрофит предоставляет следующие преимущества: улучшение экологической обстановки, которую обеспечивают экономически эффективные мероприятия и лучшее использование первичных природных ресурсов; формирование устойчивых сетевых структур по поддержке и продвижению передового опыта в области эко-эффективности; сохранение в регионе рабочих мест и своевременное разрешение тем самым возможных социальных конфликтов; повышение качества

жизни населения, улучшение здоровья (а следовательно, сокращение расходов на медицинскую помощь) и рост туристской привлекательности; рост инвестиционной привлекательности региона, важнейшим компонентом которой является благоприятная экологическая обстановка.

Преимущества участия в сети для предприятий, наряду с уже отмеченными выше эффектами, обусловленными повышением эффективности использования дефицитных и все более дорогостоящих сырьевых ресурсов, снижением издержек производства, более полной утилизацией отходов и т. п., заключаются также в следующем. Компаниям гарантируется правовая определенность вследствие официальной поддержки со стороны властей. Они получают дополнительные возможности тренировки и повышения квалификации персонала, что облегчает и возможную последующую сертификацию на соответствие международным стандартам ISO 14000 и EMAS. Кроме того, возникают дополнительные возможности проникновения на зарубежные рынки в силу интеграции национальных сетей ЭкоПрофита в аналогичную международную сеть.

Список литературы:

1. Химич А. А. Экологическая безопасность, как элемент национальной безопасности / А. А. Химич // Право Украины. – № 11. – 2002. – С. 34-38.
2. Заржицкий О. В. Концепция региональной экологической политики Украины: какой ей быть / О. В. Заржицкий // Право Украины. – № 7. – 2001. – С. 18-29.
3. Пахомова Н. В. Сергиенко О. И. Проблемы современной экономики / Н. В. Пахомова, О. И. Сергиенко // Экономика и экология. – № 1/2 (17/18), 2006. – С. 67-75.
4. Кушнарева Е. А. Маркетинговый потенциал предприятия сферы экологического предпринимательства / Е. А. Кушнарева // Экономика России XXI век. – VI-й вып. междунар. сб. науч. тр. – Воронеж : Изд-во ВШУ, 2006. – С. 44-57.
5. Экономическая библиотека-<http://economy-lib.com/vnutriorganizatsionny-ekologicheskij-marketing-napravleniya-i-formy-razvitiya#ixzz2aL5CPcHP>.

Козлова В. Я.

Приазовський державний технічний університет

ІННОВАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНО СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Резюме

У дослідженні розглянуто аспект екологічної інноваційної діяльності підприємств, спрямований на збереження і відновлення навколишнього середовища шляхом застосування концепції еко-ефективності. Актуальність даної теми зростає відповідно до зростання світових обсягів виробництва і накопиченням виробничих відходів у навколишньому середовищі. Сьогодні реалізуються переважно технічні і технологічні можливості. В цілому цю проблему можливо вирішити лише при комплексному аналізі всієї сукупності економічних і екологічних процесів, який дає можливість не тільки формувати програми зі знешкодження виробничих відходів, а й управляти самим процесом виникнення техногенного забруднення.

Ключові слова: екологічні інновації, економічний аналіз природно-ресурсних факторів, концепція еко-ефективності, підвищення якості навколишнього середовища.

Kozlova V. Ya.

Azov State Technical University

ECO-INNOVATION-SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

Summary

The study examined the environmental aspect of the innovation activities of enterprises, aiming at the preservation and restoration of the environment through the application of the concept of eco-efficiency. The relevance of the topic increases in line with the growth of global production and the accumulation of industrial waste in the environment. Today is realized to the technical and technological capabilities. In general, this problem can be solved only with a comprehensive analysis of the totality of the economic and ecological processes, which makes it possible not only to shape the program for the disposal of industrial waste, but also to manage the process itself of a man-made pollution.

Key words: environmental innovation, economic analysis of natural resource factors, the concept of eco-efficiency, improve the quality of the environment.

УДК 330.3 (447)

Комар Т. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДУ ПОХОДЖЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ

У статті визначається природа виникнення та сутність поняття інфляція в процесі еволюції економічних поглядів. Досліджено однофакторні та багатфакторні моделі виникнення інфляції. Визначено фактори, які спричиняють інфляційне зростання.

Ключові слова: інфляція, рівень цін, грошова маса, грошовий обіг, товар.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України досить актуальним є питання причин виникнення інфляції її сутності та впливу як на рівень життя населення так і на економічне зростання загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інфляція як специфічна властивість економіки відома упродовж декількох останніх століть. Теоретичну основу дослідження цього економічного явища становлять праці класиків світової економічної думки, таких як Д. Локк, Дж. Мілль, А. Маршалл, Дж. Кейнс, М. Фрідмен та інших. Однак, попри це, в економічній теорії не існує єдиної думки щодо сутності інфляції, форм її прояву та чинників, що її спричиняють.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У теорії і практиці переважає фрагментарне висвітлення сутності поняття інфляція, тому особливо цікавими є питання системного аналізу даної категорії.

Метою статті є з'ясування природи виникнення інфляції її сутності крізь призму часу.

Виклад основного матеріалу. Термін «інфляція» походить від латинського слова «inflatio», що в перекладі означає «здуття», «розбухання». Уперше його почали вживати в 60-70-ті роки XIX ст. у Північній Америці, грошовий ринок якої був переповнений паперовими знаками, що випускалися для фінансування громадянської війни. З тих часів це поняття широко ввійшло в наукову літературу і практичний лексикон. Однак подібні явища мали місце і в більш ранні епохи, хоча термін «інфляція» тоді ще не вживали для характеристики знецінення грошових знаків. В історії є свідчення, що і до другої половини XIX ст. інфляційні процеси мали місце, головною причиною їх тоді також була надмірна емісія державою грошових знаків. Так, перша мідно-грошова інфляція відбулася у Стародавньому Римі, залізно-грошова (VIII ст.), а потім і паперово-грошова (XI ст.) – у Стародавньому Китаї.

Як свідчать античні і середньовічні літературні джерела, інфляційні процеси в основному були тоді наслідком випуску неповноцінних грошових знаків і штучного псування монети державою.

Псування монет відбувалося, коли клеймлені зливки приймалися на рахунок, а не за вагою. При збереженні номіналу вага монет зменшувалася, змінювалася співвідношення цінних і лігатурних металів, які додавалися для надання монеті більшої твердості. Основною причиною такої інфляції була діяльність держави, яка, зловживаючи своїм монополюським становищем у праві на карбування монет, зменшувала вміст дорогоцінного металу в них, а номінал залишала незмінним. Нова монета перебувала в обігу на рівні зі старою, яка поступово тезаврувалася – випадала з обігу, перетворюючись на скарби (цей процес – витіснення повноцінної монети – увійшов в економічну теорію під назвою «закон Грешема»). Такі заходи

держави були викликані бюджетним дефіцитом, який був наслідком військових та політичних дій.

Протягом усього часу погляди щодо суті та причин інфляції змінювалися, але все ж таки її пов'язували зі знеціненням грошової одиниці, наслідком чого було підвищення цін. Таким чином, більшість науковців XIX-XX століть пов'язували інфляцію саме із грошовим фактором. Єдиним джерелом інфляційних процесів тоді вважалася надлишкова емісія грошової маси, яку здійснювала держава. Це вело до надлишку грошей в обігу та його деформації. Підтвердженням цього є праці багатьох учених того часу, аналіз яких пропонуємо нижче.

Першим, хто висунув ідею про залежність рівня цін від кількості благородних металів, був французький економіст Ж. Боден. У своєму трактаті «Відповідь на парадокси де Мальструа» він дійшов висновку, що високі ціни, хоч і зумовлюються багатьма причинами, проте в основному залежать від збільшення кількості золота й срібла. Інші економісти XVI-XVII ст. (Б. Даванзатті, Дж. Монтаріні, Д. Локк), розробляючи ідею Ж. Бодена, поступово перетворили її у прямолінійний і механічний варіант кількісної теорії, що обмежувалася двома постулатами: 1) причиною зростання цін є зростання маси грошей в обороті, 2) міра зростання цін визначається мірою зростання маси грошей. Перше з цих положень дістало в літературі назву постулату причинності, а друге – постулату пропорційності.

Англійські філософи Д. Локк (1632-1704 рр.) та Д. Юм (1711-1776 рр.) стверджували, що рівень цін у середньому змінюється пропорційно до зміни кількості грошей, а інфляція виникає тоді, коли занадто багато грошей зустрічаються зі значно меншою кількістю товарів.

Також необхідно звернути увагу на дослідження економіста XVIII ст. Р. Кантільйона, який відзначав, що збільшення грошей в обігу не лише підіймає рівень цін, але також змінює їх структуру залежно від первинних одержувачів тількино емітованих грошей та їх відносного попиту на товари. Надалі цей ефект від «впорскування грошей» отримав назву «ефект Кантільйона».

На думку філософа Джеймса Мілля, кількість грошей в обігу має важливе значення для стабільності економічного розвитку. У своїх дослідженнях Дж. Мілль вказував на закономірні наслідки збільшення кількості грошей в обігу – зростання цін, падіння вартості паперових грошей, дестабілізацію виробництва. Хоч ця проблема тоді ще не була дуже актуальною, Дж. Мілль передбачив і описав згубні для виробництва наслідки інфляції. Він поширив свої висновки й на сферу формування міжнародного рівня цін, зазначивши, що закони грошового обігу діють на всьому ринковому просторі однаково, а інфляція в одній країні може спровокувати інфляційні процеси в інших [1, с. 94].

Суттєвий внесок у модернізацію кількісної теорії грошей вніс І. Фішер (1867-1947 рр.) – видатний представник математичної школи в сучасній економічній теорії. У своїй праці «Купівельна сила грошей, її визначення і відношення до кредиту, відсотків і криз» (1911 р.) він намагався формалізувати залежність між масою грошей і рівнем товарних цін. Математично рівняння обміну він представив у вигляді формули:

$$MV = PQ,$$

де: M (money) – кількість грошей, що перебувають в обігу протягом року;

V (velocity) – швидкість обігу грошей;

P (price) – середньозважений рівень цін на товари;

Q (quantity) – кількість товарів.

Економічний зміст рівняння полягає в тому, що на практиці сума всіх платежів буде дорівнювати сумі цін усіх товарів, які перебувають у товарообороті. Це рівняння показує те, що рівень цін прямо пропорційно залежить від кількості грошей (зростання грошової маси веде до зростання цін (інфляції)) і обернено пропорційно – від кількості товарів.

З наведеної формули випливає, що $P = \frac{M \cdot V}{Q}$, тобто середній рівень цін визначається трьома факторами: масою (кількістю) грошей, швидкістю їх обігу та фізичним обсягом виробленого продукту. Проте сам І. Фішер такого висновку зі своєї формули не зробив. Навпаки, він використав це рівняння, аби довести, що рівень цін повинен підвищуватися або знижуватися залежно від зміни кількості грошей, якщо водночас не змінюватиметься швидкість їхнього обігу або кількість відповідних благ. Тобто цією формулою він намагався довести лише відносну залежність цін від кількості грошей. Проте він не міг обмежитися простим припущенням незмінності двох інших факторів, оскільки вони насправді змінюються. Тому І. Фішер довів, що швидкість обігу грошей змінюється прямо пропорційно до їх кількості. Що стосується обсягів виробництва та товарообороту, то він вважав, що вони змінюються дуже повільно. Тому від їх впливу на ціни можна абстрагуватися, особливо на тривалих часових періодах.

І. Фішер вважав, що швидкість обертання грошей V є незмінною, а також обсяг виробництва Q не залежить від грошової маси. За цією теорією гроші мають вплив лише на ціни. Таким чином, інфляція, за теорією І. Фішера, є лише грошовим явищем, яке залежить від процесів, які відбуваються виключно у сфері грошового обігу.

У подальшому представники неокласиків унесли свої корективи у рівняння Фішера. Це можна побачити у працях англійських економістів А. Маршалла (1842–1924 рр.) і А. Пігу (1877–1959 рр.). Цей напрямок кількісної теорії отримав назву «кембриджського варіанту». У цьому трактуванні рівняння Фішера отримало такий вигляд:

$$M = KRP$$

де: M – обсяг грошової маси;

P – рівень цін;

K – фізичний обсяг товарів;

R – коефіцієнт Маршалла, що показує, яку частину номінального доходу суб'єкти бажають тримати у формі готівки (касових залишків). R є величиною оберненою до швидкості обертання грошей ($R = 1 / V$);

KRP – попит на гроші.

Кембриджський варіант кількісної теорії грошей – гнучкіший за фішерівський. Він відрізня-

ється від попередньої версії кількома новими методологічними підходами:

- увага зосереджується на мотивах нагромадження грошей конкретними суб'єктами ринкової економіки;

- гроші розглядаються як засіб збереження вартості та нагромадження;

- увага акцентується не лише на об'єктивних аспектах обігу грошей, а й на визначенні його суб'єктивних підвалин;

- докладніше розглядається проблема забезпечення грошової рівноваги. Так, головною проблемою стає проблема попиту на гроші (M), визначення мотивів їх нагромадження у касах та на рахунках окремих господарських суб'єктів ринку [2, с. 17-18].

Наприкінці XIX-на початку XX ст. з новою силою розгорілися дискусії навколо кількісної теорії грошей, що зумовлювалося низкою об'єктивних обставин.

По-перше, це високий рівень розвитку державно-монополістичного капіталізму і поглиблення загальної кризи капіталізму, які спричинили активне втручання держав в економічне життя країн. Ця обставина вимагала від науковців пошуку найефективніших шляхів і методів такого втручання, тому, цілком природно, що ці пошуки були спрямовані на грошову сферу.

По-друге, сама капіталістична економіка набула переважно грошово-кредитного характеру: гроші з простого посередника обміну перетворилися у ключову форму капіталу. Саме тому банки та інші фінансові інституції стали могутніми регуляторами суспільного виробництва.

У цих умовах усе очевиднішими ставали невідповідність старого устрою грошового господарства, що базувалося на золотому стандарті, новим потребам суспільного життя та вузькість старих уявлень про сутність та принципи функціонування грошового механізму, насамперед, класичних постулатів кількісної теорії, що викликало необхідність їх перегляду.

Одним із перших, хто усвідомив цю необхідність і піддав критиці основні теорії грошей, у тому числі класичну кількісну теорію, був економіст М. Фрідмен (1912 р.), який дав більш глибоке трактування попиту на гроші. Він вважав, що гроші не лише засіб обміну, платежу чи накопичення, а й одна із форм багатства.

М. Фрідмен розробив сучасну версію кількісної теорії грошей. Ця версія подібна до неокласичної, оскільки передбачає гнучкість цін і заробітної плати, обсягу виробництва, наближеного до максимуму, та екзогенний характер грошей. Функція попиту на гроші у теорії М. Фрідмена має такий вигляд:

$$M = f(Y, \dots, x)$$

де: M – попит на гроші;

Y – номінальний дохід;

x – інші фактори.

Запропонована вченим функція попиту на гроші є найважливішим моментом його грошової теорії. Знаючи параметри цієї функції, можливо визначити ступінь впливу грошової маси на динаміку цін.

У повній відповідності з тезами кількісної теорії грошей монетаристи розглядають інфляцію як суто грошовий феномен.

Так, М. Фрідмен у лекції «Контрреволюція у грошовій теорії» зазначає, що «...інфляція – це суто грошове явище, тому що вона пов'язана із зростанням грошової маси більше, ніж із змінами у виробництві» [3, с. 67].

У науковій праці «Кількісна теорія грошей» автор наводить приклади, які підтверджують його теорію. Такими прикладами є події в Росії 1917 року, коли у післяреволюційний період відбувалася гіперінфляція, у зв'язку з необмеженою емісією. Саме через це гроші майже повністю знецінилися, доводить М. Фрідмен. Але поряд з цим в обігу існували гроші, випущені ще передреволюційним царським урядом. І саме вартість цих грошей залишалася відносно стабільною, якщо вона виражалася у кількості придбаних товарів, і швидко зростала відносно більшовицьких грошей. Це відбувалося через те, що гроші царського уряду не було кому друкувати. Кількість цих грошей залишалася постійною, і тому вони зберігали свою вартість.

Також М. Фрідмен зазначає, що «заввичай «життя» інфляції в початковий період – це швидше зростання кількості грошей на одиницю продукції, ніж зростання цін. ... Від масштабу грошової експансії залежить та обставина, що зростання загального рівня цін може показувати дуже різні співвідношення зі зростанням кількості грошей, що припадають на одиницю продукції» [4].

На думку Мільтона Фрідмена, першочергова проблема грошової політики держави полягає в забезпеченні відповідності між попитом на гроші та їх пропозицією. Сталий попит на гроші забезпечує стабільність системи в цілому. Звідси грошове правило Фрідмена: приріст грошей в обороті повинен відповідати приросту валового національного продукту (ВНП).

Важливе місце в монетаристській теорії приділяється інфляційним очікуванням. Якщо в майбутньому очікується зростання цін, то виробники, відповідно, будуть прагнути зробити товарні запаси, а робітники будуть вимагати збільшення заробітної плати. Споживачі, у свою чергу, будуть корегувати обсяги і структуру споживання (наприклад, збільшитися попит на товари, ціни яких мають більшу ймовірність до зростання). Внаслідок цього у доходах зміниться співвідношення між частками споживання, заощадження та інвестицій. У результаті таких подій інфляційне очікування стає самостійним явищем, яке активно впливає на економічні процеси.

У роки світової економічної кризи 1929-1933 рр., яка отримала назву «Великої депресії», найбільш гостро проявилася нездатність капіталістичної економіки до безперервного розвитку. Саме в ці роки і виникає теорія планомірного розвитку економіки. До цього часу серед учених-економістів панувала думка, що за допомогою вільного ціноутворення економіка автоматично прямує до рівноваги, тобто до ситуації, коли сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції. Але дійсність спростувала ілюзії неокласиків щодо здатності ринкового механізму самостійно забезпечувати рівновагу на ринку товарів, праці й капіталу. Саме Дж. Кейнсом уперше була обґрунтована теза про необхідність державного втручання в господарське життя в напрямі стимулювання попиту. Таке стимулювання пропонувалося здійснювати за допомогою фіскальної політики і лібералізації монетарної політики. У світлі цих подій та ідей формулювався кейнсіанський, а пізніше й неокейнсіанський підходи до проблеми інфляції. Знаючи досвід кількісної теорії, Дж. Кейнс відмовився від жорсткого трактування її закономірностей. Натомість у своєму аналізі він використовував такі економічні категорії, роль яких у процесі з'ясування сутності інфляції ніким із попередни-

ків не розглядалася, наприклад, норма відсотка, рівень ліквідності різних платіжних засобів.

У твердженні Дж. Кейнса, справжня інфляція виникає тоді, «коли подальше збільшення ефективного попиту вже не призводить більше до зростання обсягу виробництва, а цілком витрачається на зростання одиниці витрат, що здійснюється суворо пропорційно збільшенню ефективного попиту ...» [5, с.224-532].

Одним із головних моментів кейнсіанського тлумачення інфляції є виокремлення певного «критичного рівня», який відрізняє просте збільшення цін на товари від інфляції. «Аж до цього моменту («критичного рівня») наслідки грошової експансії відрізняються один від одного тільки кількісно, і до досягнення цього положення немає таких точок, де можна було б провести лінію і оголосити, що умови інфляції вже наявні. Всяке попереднє збільшення кількості грошей, оскільки воно збільшує ефективний попит, витрачатиметься частково на зростання витрат на одиницю продукту і частково на збільшення обсягу виробництва» [5, с. 26].

Кейнсом був зроблений висновок, який чітко сформулював його ставлення до інфляції. Вчений відмовився від трактування інфляції як однозначно негативного економічного явища. На його думку, певний рівень інфляції (повзуча, помірна інфляція) є корисним для стимулювання процесу зростання виробництва і ділової активності загалом. За допомогою ініційованої державою помірної інфляції економіка виходить на рівень більшої зайнятості ресурсів, поступово наближаючись до межі повної зайнятості, після досягнення якої інфляція перетворюється на «справжню», таку, що визначається зростанням кількості грошей в обороті, оскільки економіка не може адекватно відповісти зростанням обсягу виробництва на збільшення платоспроможного попиту.

Таким чином, головною інфляційною небезпекою для суспільства є перехід інфляції з «помірної» в «істинну» («справжню»). Останній варіант можливий, якщо держава стимулюватиме «ефективний попит» в умовах повної зайнятості. Саме проблема визначення межі між «корисною» і «небезпечною» інфляцією стала головною причиною кризи кейнсіанської теорії. На основі висновків Дж. Кейнса пізніше, в рамках неокейнсіанського напрямку, була створена так звана концепція «інфляції попиту».

Наступні дослідження в цьому напрямку продовжував англійський економіст А. Філіпс. Свої розвідки він присвятив вивченню зв'язку між динамікою номінальної заробітної плати і рівнем безробіття. Зв'язок між цими економічними категоріями виявився обернено пропорційним. Згодом аналогічний взаємозв'язок був виявлений між динамікою інфляції та рівнем безробіття. При дослідженні цієї залежності було встановлено, що зростання безробіття в Англії на 2,5-3% призводить до гальмування зростання цін та заробітної платні. Можна зробити висновок, що можливо позбутися безробіття або принаймні зменшити його рівень за рахунок прискорення темпів інфляції.

Значення кривої Філіпса та всіх інших аналогічних теоретичних конструкцій полягає в тому, що перед державою виникають чіткі орієнтири стосовно вибору принципів економічної політики. Суть цього вибору, виходячи з вищесказаного, така: хочете досягти стабільних цін – будьте готові до високих рівнів безробіття та падіння виробництва. Якщо ж прагнете досягти високого рівня

зайнятості, то слід очікувати посилення в економіці інфляції. Таким чином, інфляція в такому контексті розглядається як результат високого рівня зайнятості, а безробіття і спад у виробництві – це наслідок цінової стабільності.

У деяких учених виникали сумніви щодо того, наскільки стабільною в часі є множина комбінацій «рівень безробіття – темпи інфляції». Чи виражає крива Філіпса залежність, на яку політики завжди можуть покластися? Одним із перших з характеристикою кривої Філіпса в коротко- та довгострокову періодах виступив М. Фрідмен [6]. Він прийшов до висновку про помилковість кейнсіанських підходів до використання цієї кривої через ігнорування в цих підходах проблем інформації в економіці.

Так, на думку М. Фрідмена, в довгостроковій перспективі існує вибір між прискоренням інфляції і рівнем безробіття, а не між рівнем інфляції і безробіттям. Зрештою, більш високий рівень інфляції обумовлює тимчасове, а не постійне зниження безробіття. Висока інфляція залишається, а безробіття повертається до природного рівня. Таким чином, довгострокова крива Філіпса є верти-

кальною, тобто природний рівень безробіття може поєднуватися з будь-яким стабільним рівнем інфляції.

Висновки. Отже, дослідивши праці видатних учених-економістів, можемо стверджувати, що динамічні зміни у світовій економіці вимагали нових поглядів щодо походження інфляційних процесів. Ці зміни були зумовлені посиленням процесів монополізації на ринках, державним втручанням в економіку, інтеграційними тенденціями у світовій економіці. Все це призвело до того, що грошовий фактор інфляції втратив своє значення. З'явилися чинники зростання цін, які перебувають поза межами грошових факторів. Такі явища, як монополістичне ціноутворення на ресурси, інфляційні очікування, динаміка зайнятості, структурні диспропорції в економіці стали ініціювати зростання цін незалежно від динаміки кількості грошей в обігу. На підтвердження цього П. Самуельсон писав: «Грошова експансія є швидше результатом, ніж причиною загальної довготривалої інфляції, так як центральний банк і влада повинні в кінцевому результаті пристосовуватися до ситуації і не допускати безробіття та стагнації» [7, с. 74].

Список літератури:

1. Корнійчук Л. Я. Історія економічних учень : навчальний посібник / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 1999. – 562 с.
2. Гальчицький А. Теорія грошей : навч. посібн. / А. Гальчицький. – К. : Основи, 1998. – 415 с.
3. Костіна Н. І. Гроші та грошова політика : навч. посібник. – К. : НІОС, 2001. – 224 с.
4. Фрідмен М. Количественная денег / М. Фрідмен. – М. : Эльф, 1996. – 181 с.
5. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс // Избранные произведения. – М. : Экономика, 1993. – 543 с.
6. Friedman M. The Role of Monetary Policy / M. Friedman // American Economic Review. – 1968, March. – P. 1-17.
7. Самуэльсон П. А. Инфляция и современный капитализм / П. А. Самуэльсон // Мировая экономика и международные отношения. – 1975. – № 3. – С. 62-84.

Комар Т. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тычины

ЭВОЛЮЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА СУЩНОСТЬ И ПРИРОДУ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ИНФЛЯЦИИ

Резюме

В статье определяется природа возникновения и сущность понятия инфляция в процессе эволюции экономических взглядов. Исследованы однофакторные и многофакторные модели возникновения инфляции. Определены факторы, которые влекут за собой рост инфляции.

Ключевые слова: инфляция, уровень цен, денежная масса, денежное обращение, товар.

Комар Т. В.

Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University

VIEWS EVOLUTION ABOUT THE ESSENCE AND NATURE OF THE INFLATION ORIGIN

Summary

The article defined the nature and essence of the inflation concept in the evolution of economic views. Studied single-factor and multifactor models of inflation. Defined the factors that cause the inflation growth.

Key words: inflation, price level, money supply, money flow, commodity.

УДК 336.22

Корзаченко О. Ю.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ

У статті досліджено проблеми податку на додану вартість на сучасному етапі реформування податкової системи в Україні. Запропоновано заходи, спрямовані на удосконалення системи адміністрування ПДВ з урахуванням досвіду європейських країн.

Ключові слова: податок на додану вартість, адміністрування ПДВ, відшкодування ПДВ, ухилення від сплати ПДВ.

Постановка проблеми. Стратегічною метою податкової політики є створення надійної ефективної податкової системи в Україні, яка б забезпечувала достатній обсяг надходження фінансових ресурсів до бюджетів усіх рівнів для виконання державою покладених на неї функцій та стимулювала розвиток підприємництва в країні. Прийняття Податкового кодексу України (ПКУ) створило умови для адаптації податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС) та подальшого інтегрування країни до світової спільноти.

Нині в Україні проводиться значна робота з реформування податкової системи. Проте, залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з адмініструванням, насамперед, податку на додану вартість (ПДВ) в частині своєчасного бюджетного відшкодування ПДВ та протидії ухиленню від сплати податків та зменшенню податкових зобов'язань, побудови ефективних відносин між платниками податків та контролюючими органами. Вирішення зазначених проблем сприятиме збільшенню обсягів власних коштів підприємств, які можуть бути спрямовані на інвестиційні цілі, та дасть змогу збільшити надходження до бюджету без посилення фіскального навантаження.

Отже, одним із пріоритетних завдань податкової реформи є проведення змін у системі адміністрування ПДВ, спрямованих на використання сучасних методів і форм, які запроваджено в розвинутих країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням реформування податкової системи держави та вдосконалення податку на додану вартість присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема В. Андрущенко, В. Вишневецького, О. Василика, А. Крисоватого, Д. Серебрянського, А. Соколовської, В. Федосова, С. Юрія, К. Швабія та інших.

Дослідженням проблем адміністрування податків займалися В. Андрущенко, В. Кміть, А. Крисоватий, В. Мельник, зокрема визначенням ефективності системи адміністрування податків – П. Кулик, К. Швабій, оцінкою фіскального потенціалу ПДВ – В. Пікінер, К. Швабій та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну теоретичну розробленість даної тематики, ряд проблемних питань, пов'язаних із побудовою ефективної та надійної системи адміністрування ПДВ в Україні, а саме: вдосконалення механізмів справляння ПДВ, бюджетного відшкодування ПДВ та усунення ухилень від сплати податку, потребують подальших наукових розвідок.

Метою статті є аналіз сучасних проблем функціонування ПДВ, його ролі в формуванні доходів бюджету та визначення основних напрямів удосконалення системи адміністрування ПДВ в Україні з урахуванням адміністративних податкових

практик європейських країн.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці ПДВ (VAT, Value Added Tax) став основним податком непрямой дії, замінивши в багатьох країнах податок з обороту. Нині він є важливим джерелом доходів в більше ніж 150 країнах світу, серед яких практично всі економічно розвинуті. Наявність податку в податковій системі є однією з обов'язкових умов вступу країн до ЄС.

Поряд з цим, слід зазначити, що ПДВ й досі не запроваджений лише в 11 країнах та на 9 територіях в світі, таких як США, Багами, Сан Марино, Лівія, Мальдіви, Британські заморські території, Гонконг, Макао та інші [1, с. 13].

В Україні ПДВ був запроваджений у 1992 році замість податку з обороту, що можна вважати важливим кроком на шляху формування сучасної податкової системи. Стандартна ставка ПДВ в Україні становить 20%, а з 1 січня 2014 р. зменшиться до 17% (Перехідні положення ПКУ).

В країнах ЄС, навпаки, спостерігається тенденція до зростання ставок ПДВ. За 2008-2012 роки середня стандартна ставка ПДВ у 27 країнах-членах ЄС збільшена з 19,5% до більш ніж 21%. Ця тенденція стосується і знижених ставок ПДВ. Деякі країни, такі як Франція, Греція, Італія, Норвегія, Польща, Португалія і Чехія підняли знижені ставки ПДВ або видалили перелік товарів і послуг зі сфери дії низької ставки. Це зумовлено тим, що економічна криза змусила уряди багатьох країн знайти способи збалансування бюджетів та стимулювання економічного зростання [2, с. 9].

Функціонування ПДВ в Україні породжує значну кількість проблем в системі державних фінансів. З одного боку, він має переваги перед іншими типами податку з обороту, а саме: (1) висока фіскальна ефективність; (2) відсутність кумулятивного ефекту; (3) можливість регулювати ціни, стримувати кризу надвиробництва і витіснити з ринку слабких виробників; (4) наявність вбудованого механізму взаємної зв'язки платниками податкових зобов'язань; (5) гармонізація міжнародної торгівлі.

З іншого, ПДВ – це найбільш проблемний податок, оскільки (1) він при досить високій ставці і високих темпах інфляції може перетворитися в фактор, що стримує розвиток виробництва; (2) може стимулювати інфляційні процеси; (3) існує можливість ухилення від сплати податку та зловживання за допомогою різних схем і фіктивних ланцюгів постачання; (4) має регресивний характер особливо щодо малозабезпечених верств населення [3, с. 115-116; 4, с. 10].

Основними напрямками реформування податкової системи у частині ПДВ є: (1) підвищення фіскальної ефективності ПДВ шляхом розширення податкової бази; (2) зменшення кількості пільг (преференцій) із сплати ПДВ; (3) удосконалення системи адміністрування, передусім у частині усу-

нення корупційних схем і суб'єктивізму під час адміністрування ПДВ та декриміналізації процесів бюджетного відшкодування цього податку; (4) мінімізація ризиків ухилення від сплати податку.

Зазначимо, що позитивна роль податку на додану вартість полягає у його фіскальній функції, тобто мобілізації величезних фінансових ресурсів до державного бюджету України [4, с. 11]. У світовій практиці для об'єктивної оцінки фіскальної ефективності ПДВ розраховують частку податку у ВВП. Частка ПДВ у ВВП може бути найбільш адекватним показником, що характеризує цей податок як джерело доходів державного бюджету [3, с. 116].

Протягом 2008-2012 років в Україні спостерігалось значне зростання частки ПДВ у ВВП і вона досягнула максимального значення у 2011 році – 10 %, при цьому за 2008-2012 роки середнє значення склало 9,7 % (табл.1).

В країнах ЄС-27 частка ПДВ у ВВП у 2011 році була в середньому на рівні 7,1% [1, с. 2]. Фіскальна ефективність ПДВ в Україні є достатньо високою порівняно з країнами ЄС.

Таблиця 1
Фіскальна ефективність ПДВ*

Показники / Рік	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП, млрд. грн.	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9
Доходи Державного бюджету України, млрд. грн.	231,69	209,70	257,02	314,62	346,03
Податкові надходження бюджету, млрд. грн.	167,88	148,92	183,3	261,61	274,7
ПДВ, млрд. грн.	92,1	84,6	102,8	130,1	138,8
Частка ПДВ у ВВП, %	9,7	9,3	9,5	10	9,9
Частка ПДВ у доходах бюджету, %	39,75	40,34	40,0	41,35	40,11
Частка ПДВ у податкових надходженнях, %	54,86	56,81	56,08	49,73	50,53

*Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [5]

За 2012 рік надходження ПДВ до державного бюджету становили 138,8 млрд. грн., порівняно з 2011 роком надходження зросли на 6,7%, або на 8,7 млрд. грн. В загальному за період з 2008 по 2012 рр. обсяг надходження ПДВ зріс на 46,7 млрд. грн., або на 50,7%. У 2012 році частка ПДВ у доходах державного бюджету склала 40,11%, частка ПДВ у податкових надходженнях склала 50,53%. Вищезазначене свідчить про зростання ролі ПДВ у наповненні державного бюджету.

Напрями вдосконалення системи адміністрування повинні бути визначені на основі аналізу сучасних проблем функціонування податку та забезпечувати реалізацію інтересів, як податкових органів, так і платників податку [6, с. 309].

Як у країнах, де впроваджено ПДВ, в Україні експорт оподатковується за ставкою 0% для уникнення подвійного оподаткування експортерів. Разом з тим, вчасне і повне відшкодування ПДВ не було досягнуто, незважаючи на запровадження

автоматичного відшкодування ПДВ, що шкодить конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку.

Із загального фонду державного бюджету за 2012 рік було відшкодовано ПДВ грошовими коштами на суму 45,96 млрд. грн. Порівняно з 2011 роком відшкодування ПДВ збільшилось на 7,4%, або на 3,18 млрд. грн. Всього у 2012 році в автоматичному режимі було відшкодовано 23,19 млрд. грн., або 50,5% загальної суми відшкодування [7, с. 24]. За словами О. Клименка, на кінець 2012 року обсяг заборгованості перед суб'єктами господарювання з відшкодування ПДВ складає 5,5 млрд. грн., в судовому порядку оскаржуються ще близько 13 млрд. грн.

Механізм автоматичного бюджетного відшкодування потребує подальшого удосконалення, оскільки суб'єктам господарювання, що є платниками ПДВ, важко пройти процедуру відбору через жорсткість встановлених вимог і через суб'єктивність працівників податкових органів.

Кількість СПД, які відповідають критеріям, визначеним в п. 200.19 ст. 200 ПКУ, та мають право на автоматичне бюджетне відшкодування ПДВ на листопад 2012 року склала 298, або 16,45% від загальної кількості СПД, які декларували до відшкодування ПДВ. Порівняно з листопадом 2011 року вона збільшилася на 37 підприємств, або на 1,46%. 1515 українських підприємств, або 83,55%, по деклараціях за листопад 2012 року не одержали права на автоматичне відшкодування ПДВ із-за невідповідності встановленим критеріям оцінки платника (табл. 2).

Таблиця 2
Автоматичне бюджетне відшкодування ПДВ*

№ з/п	Показники	Кількість платників		
		по деклараціях за січень 2011 р.	по деклараціях за листопад 2011 р.	по деклараціях за листопад 2012 р.
1.	Всього декларували до відшкодування на рахунки платників податків	1971	1640	1813
1.1	Всього по СПД, що відповідають критеріям, визначеним в ПКУ, та мають право на автоматичне бюджетне відшкодування ПДВ	24	261	298
1.2	Всього по СПД, що не відповідають критеріям, визначеним в ПКУ, та не мають право на автоматичне бюджетне відшкодування ПДВ	1947	1379	1515
2.	Питома вага СПД, що відповідають критеріям, визначеним в ПКУ в загальній кількості СПД, що декларували до відшкодування ПДВ	1,22%	15,91%	16,45%
3.	Питома вага СПД, що не відповідають критеріям, визначеним в ПКУ в загальній кількості СПД, що декларували до відшкодування ПДВ	98,78%	84,09%	83,55%

*Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [7]

На нашу думку, необхідно спростити критерії для отримання платниками ПДВ права на автоматичне відшкодування та зменшити втручання людського фактору і поступово перейти на повне автоматичне відшкодування ПДВ з метою недопущення виникнення заборгованості бюджету з відшкодування цього податку.

Найбільший виклик адмініструванню ПДВ в Україні стосується втрат доходів від недотримання правил оподаткування, тобто зловживань та ухилення від сплати податків, що полягають у такому [1, с. 3-4]:

- неререєстрація платником ПДВ;
- заниження доходу (виручки) від реалізації товарів (послуг) з метою мінімізації податкового зобов'язання;

- віднесення до податкового кредиту сум податку, сплаченого за товари (послуги), що входять до валових витрат, проте використовуються для виробництва товарів, продаж яких звільнено від ПДВ. Це особливо стосується підприємств, що продають звільнені та не звільнені від ПДВ товари, оскільки не завжди вдається встановити зв'язок між певними витратами та кінцевою продукцією;

- завищення сум заявлених на відшкодування ПДВ, сплаченого за товари (послуги), вартість яких відноситься до валових витрат;

- пред'явлення заявок на відшкодування ПДВ, сплаченого за товари, на які не поширюється податковий кредит;

- експортна продукція, на яку введена нульова ставка, повертається на внутрішній ринок. Виробник отримує документи на експорт, вимагає відшкодування ПДВ, і потім реалізує продукцію всередині країни;

- ПДВ стягується фірмою, яка не сплачує його до бюджету і потім зникає.

Крім того, ухилення від сплати податків в Україні тісно пов'язано із високим рівнем тіньової економіки. Так, за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі рівень тіньової економіки в Україні за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот» в 2012 році становить 45% від ВВП. Отже, фактична база оподаткування ПДВ як з вироблених в Україні товарів, так із ввезених на територію України товарів, є суттєво нижчою за потенційну.

Ухилення від сплати ПДВ в Україні також суттєво пов'язані із численними пільгами зі сплати ПДВ, які значно знижують базу оподаткування ПДВ.

Існування системи податкових пільг має ряд недоліків, але одним із важливих серед них є можливість ухилення від оподаткування, як безпосередньо за рахунок застосування різних схем, дозволяючи легально використовувати пільги тим, кому вони за своєю суттю не були призначені, так і за рахунок супутнього пільгам ускладнення податкового законодавства, що породжує проблеми з адмініструванням.

Так, за даними ДПСУ, за 9 місяців 2012 року суми втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування з ПДВ склали 15,9 млрд. грн., або 45,95% загальних втрат [8, с. 16].

Рівень ухилення від сплати ПДВ різниться між країнами ЄС. Так, він становить в Нідерландах – 2,4%, в Великобританії – 3,8%, в Данії – 4,2%, в Німеччині – 4,8% від потенційних надходжень ПДВ. Водночас він перевищує 15% в деяких країнах, а саме, в Бельгії – 19,3%, в Греції – 20,2%, в Іспанії – 22,6% та в Італії – 34,5% від потенційних надходжень ПДВ [9, с. 19].

В Україні деякі державні службовці та політики оцінюють рівень зловживань зі сплати ПДВ і ухилення від сплати ПДВ на рівні 25% від фактичних надходжень ПДВ, що суттєво вище, ніж втрати від зловживань в ЄС.

Зважаючи на те, що ПДВ все частіше розглядається в якості основного джерела ризиків шахрайства та ухилення від сплати, ми вважаємо за необхідне підвищити увагу податкових органів до питань забезпечення дотримання податкового законодавства, активізації діяльності з податкового аудиту стосовно платників податку, які потрапляють до груп ризику, розширення сфери санкцій та введення більш високих штрафів.

Опитування «Ernst & Young Indirect Tax professionals» з адміністрування ПДВ, проведене в грудні 2012 року в 39 країнах, показало, що в переважній більшості країн, кількість податкових перевірок збільшилася в останні роки і, тільки 6 країн повідомили, що кількість перевірок знизилася. 24 з 39 країн вже використовують спеціалізовані ІТ інструменти, такі як аудит програмного забезпечення, для виявлення порушень у платників податків. У той же час багато країн почали застосовувати суворіші режими штрафів у разі невідповідності або помилок. 27 з 39 країн повідомили, що штрафи збільшилися, і тільки в трьох спостерігалось зниження [2, с. 13-15].

Враховуючи досвід адміністративних практик в країнах – членах ЄС, можна запропонувати такі заходи щодо поліпшення адміністрування ПДВ в Україні з метою забезпечення вищої ефективності цього податку і зниження зловживань.

1. Удосконалення та спрощення механізму справляння ПДВ за допомогою сучасних технологій. Можливо запропонувати наступну модель справляння ПДВ. Клієнт доручає своєму обслуговуючому банку заплатити за товари (послуги), придбані у постачальника. Банк здійснює розділення платежів на дві суми: суму, яку необхідно сплатити постачальнику і суму ПДВ, яку безпосередньо переказує до податкового органу. Ця модель усуває шахрайство постачальників. Питання про те, чи мати справу з готівкою або платіжною картою для проведення операцій, потребує подальшого вирішення.

2. Підвищення ефективності відносин платників податків з податковими органами, що істотно вплине на вартість адміністрування ПДВ для обох сторін. Ці відносини визначаються не лише податковою звітністю, сплатою або аудитом зобов'язань, але і якістю, надійністю та доступністю інформації, наданої податковими органами. Необхідно проводити розширення діалогу між податковими органами та іншими зацікавленими сторонами шляхом створення постійного форуму обговорення, що дозволить податковим органам та представникам бізнесу обмінюватися думками.

3. Розробка й адаптація ІТ-систем для підприємств та контролюючих органів, які б сприяли автоматизованій передачі інформації між платниками податків і контролюючими органами у вигляді кращої взаємодії в національному масштабі, а в перспективі в глобальному масштабі на рівні ЄС.

Запропоновані заходи удосконалення системи адміністрування ПДВ сприятимуть зниженню втручання адміністраторів та адміністративного тиску на бізнес-середовище.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи наведені вище міркування, сформулюємо основні заходи, здійснення яких має забезпечити побудову простої, надійної та ефективної системи адміністрування ПДВ в Україні, а саме:

- розширення бази оподаткування шляхом перегляду та скорочення переліку пільг з ПДВ, обмеження ухилення від оподаткування;
- доопрацювання механізму автоматичного відшкодування ПДВ з метою повного переходу на автоматичний режим відшкодування;
- спрощення механізму справляння ПДВ за допомогою сучасних технологій;
- забезпечення дотримання податкового зако-

- нодавства, активізації діяльності з податкового аудиту, розширення сфери санкцій та введення більш високих штрафів з метою протидії ухиленню від сплати податків;
- підвищення ефективності відносин платників податків з контролюючими органами шляхом розширення діалогу та створення загальних інтерфейсів електронної передачі даних і зменшення загроз в системі.

Список літератури:

1. Бетлій О. ПДВ в Україні: чи спрацює інший непрямий податок ліпше? [Електронний ресурс] / О. Бетлій, Р. Джуччі, Р. Кірхнер // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. - 2013. - 16 с. - Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2013/PP_02_2013_ukr.pdf.
2. Philip Robinson. Indirect tax in 2013. A review of global indirect tax developments and issues [Електронний ресурс]. - 2013. - 120 р. - Режим доступу : [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_indirect_tax_developments-the_shift_in_2013/\\$FILE/Indirect_tax_2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_indirect_tax_developments-the_shift_in_2013/$FILE/Indirect_tax_2013.pdf).
3. Пікінер В. О. Оцінка фіскального потенціалу податку на додану вартість в Україні / В. О. Пікінер, К. І. Швабій // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2012. - № 2(57). - С. 115-120.
4. Крисоватий А. І. Податок на додану вартість в аспекті реформування податків на споживання / А. І. Крисоватий, І. П. Вакуліч // Фінанси України. - 2002. - № 6. - С. 10-17.
5. Показники виконання Державного бюджету України за 2008-2012 роки / Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
6. Кміть В. М. Напрями вдосконалення системи адміністрування ПДВ в Україні / Кміть В. М., Оксенюк О. І. // Інноваційна економіка. - 2012. - № 6(32). - С. 308-313.
7. Аналіз факторів, які впливають на динаміку автоматичного бюджетного відшкодування податку на додану вартість / Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/vidshkoduvannya-pdchv/analiz-faktoriv--yaki-vpliva>.
8. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2012 рік / Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
9. Keen M. VAT Fraud and Evasion: What Do We Know, and What Can be Done? / Keen Michael, Smith Stephen // IMF working paper WP/07/31 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp0731.pdf>.

Корзаченко Е. Ю.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННЮЮ СТОИМОСТЬ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье исследованы проблемы налога на добавленную стоимость на современном этапе реформирования налоговой системы в Украине. Предложены мероприятия по усовершенствованию системы администрирования НДС с учетом опыта европейских стран.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, администрирование НДС, возмещение НДС, уклонение от уплаты НДС.

Korzachenko O. Yu.

Vadim Getman National Economic University of Kyiv

IMPROVING VALUE ADDED TAX ADMINISTRATION IN UKRAINE

Summary

The article studies the problems of Value Added Tax at the current stage of tax reform in Ukraine. The measures proposed to improvement the VAT administration based on the experience of European countries.

Key words: Value Added Tax, VAT administration, VAT recovery, VAT evasion.

УДК 656.078+339.923

Котлубай В. О.
Хаймінова Ю. В.
Старник Н. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ НА МОРЬСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

Досліджено основні нормативні документи, відповідно до яких здійснюється регулювання тарифної політики на морському транспорті. Проаналізовано сучасний стан діяльності морських торговельних портів. Визначено основні напрямки подальшого удосконалення тарифної політики на морському транспорті з урахуванням останніх нормотворчих реалій.

Ключові слова: морські торговельні порти, портові тарифи, збори, плата, судна.

Постановка проблеми. Морські торговельні порти є однією із ланок в системі міжнародних морських перевезень, складовою частиною транспортної і виробничої інфраструктури нашої держави з огляду на їх розташування на напрямках міжнародних транспортних коридорів. Від рівня ефективності функціонування портів, технологічного та технічного оснащення, ступеня відповідності системи управління та розвитку інфраструктури сучасним міжнародним вимогам залежить конкурентоспроможність українського транспортного комплексу на світовому ринку.

Розвиток портів відбувається в умовах жорсткої конкуренції на ринках портових послуг. Так, наприклад, найбільші морські європейські порти, в тому числі контейнерні термінали, розташовані в безпосередній близькості один від одного. Однак, не зважаючи на це, зазначені постачальники портових послуг мають значні обсяги перевалки контейнерів.

Конкурентоспроможність морських портів визначається загальною величиною транспортних витрат вантажовласників, що включають витрати перевалки вантажів через порти.

Будь-які зміни рівня тарифів пов'язані зі зниженням або підвищенням конкурентоспроможності транспортної системи країни на ринках транспортних послуг.

Виходячи з цього, в основу рішення питання зниження або підвищення рівня портових тарифів повинна бути покладена економічна доцільність [1].

Основною проблемою, яка потребує вирішення для підвищення ефективності функціонування вітчизняних портів, є гнучка тарифна політика, що проводиться Міністерством інфраструктури України. З урахуванням майбутнього вступу України до ЄС пріоритетним завданням повинно також стати приведення структури нормативних документів до єдиних світових норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду питань удосконалення тарифної політики присвячено досить багато публікацій Кібік О.М., Котлубай В.О., Примахова М.Т., Попова В.В., Лісника О.С. та інших. Проте, слід зазначити, що введення в дію з червня 2013 р. Закону України «Про морські порти України» вимагає проведення актуалізації деяких питань стосовно подальшого удосконалення тарифної політики на морському транспорті.

Мета статті – визначення стратегічних напрямків удосконалення тарифної політики на морському транспорті з урахуванням останніх нормотворчих реалій.

Виклад основного матеріалу. За даними Держслужби статистики України, обсяг вантажообігу морських портів України у січні-червні 2013 р. склав 70,74 млн. т, що на 7,1% нижче за аналогіч-

ний показник 2012 р. Обсяг переробки імпортованих вантажів у морських портах за 6 місяців 2013 р. збільшився на 4% – до 8,8 млн. т, експортних вантажів знизився на 6% – до 44,1 млн. т, транзитних вантажів – знизився на 6,8% – до 16,71 млн. т.

Доходи державних морських портів України за першу половину 2013 р. склали 2,831 млрд. грн., а чистий прибуток – 403,07 млн. грн. [2]. На жаль, Міністерство інфраструктури України не надало відповідних даних за аналогічний період 2012 р. для порівняння. Проте відповідно до тенденції, що спостерігалася за перший квартал 2013 р. – скорочення доходів на 3,8% порівняно з аналогічним періодом 2012 р. – до 1,484 млрд. грн. внаслідок зниження обсягів перевалки, що склав в сукупності по галузі 1,6% – до 25,4 млн. т, можна констатувати і загальне зниження доходів за перше півріччя 2013 р.

На думку багатьох експертів, у тому числі представників компанії «ТІС», яка є найбільшим приватним портовим оператором України, головною причиною такого зменшення транзиту є втрата українськими портами конкурентоспроможності на ринку російського експорту масових вантажів. Подолання цієї тенденції можливо тільки за умови консолідації зусиль портів і «Укрзалізниці». Тобто необхідно переглянути та удосконалити тарифну політику та узгодити її між портами та залізницею.

Дослідження країн-конкурентів в Чорноморсько-Азовському басейні показало, що для підвищення конкурентоспроможності російських портів була розроблена «Стратегія розвитку портової інфраструктури Росії до 2030 року».

Одним з основних завдань морських портів Південного басейну, яке покладено в основу «Стратегії розвитку морської портової інфраструктури Росії до 2030 року», є переведення вантажів, орієнтованих на Росію, з українських портів.

Прикладом проведення економічно обґрунтованої тарифної політики в області портового ціноутворення є країни Балтії і Румунії. Цим країнам вдалося шляхом проведення гнучкої тарифної політики значно підвищити конкурентоспроможність своїх портів, що призвело до значного росту вантажообігу. Так, за останні три роки вантажообігу портів Балтії зростає з 129 млн. т у 2010 р. до 207 млн. т у 2012 р. [3]. Основними портами-конкурентами країн Балтії є порти Клайпеда (Литва) і Вентспілс (Латвія), через які перевалюються великі обсяги білоруського хлоркалію – потенційно можливий вантажопотік ДП «Миколаївський МТП», ДП «Херсонський МТП» та інших українських портів. Зі сторони Румунії яскравим прикладом є порт Констанца, вантажообігу якого у 2012 р. досягла 50,6 млн. т, що на 10 % більше ніж у 2011 р., і який «відтя-

гує» на себе частину вантажопотоків (для України – транзитних), які теоретично могли пройти через українські дунайські порти [4; 5]. Основними конкурентами українських портів на Чорному і Азовському морях були і є російські порти (Новоросійськ, Туапсе, Кавказ тощо). У перспективі на перше місце серед конкурентів може посісти російський порт Тамань, що будується в цей час.

Існуюча в закордонних портах система тарифів відрізняється високим рівнем гнучкості, що забезпечує високу привабливість їх для судновласників.

У портах більшості розвинених країн світу, як правило, рівень портових тарифів установлюється на рік, півріччя з урахуванням очікуваної зміни кон'юнктури на транспортних ринках даного регіону, а також рівня тарифів у конкуруючих портах. Як правило, в процесі ухвалення рішень про рівень портових тарифів беруть участь представники портової адміністрації, митниці та інших державних служб, стивідорних, експедиторських, судноплавних компаній та інших організацій, що обслуговують вантажопотоки в порту [6].

Ставки основних судових зборів у закордонних портах диференційовані в залежності від спеціалізації та ступеня використання вантажомісткості суден, кількості їх заходів у порт протягом визначеного календарного періоду. Більш досконалими є і умови стягування судових зборів.

Діюча система портових зборів з суден в Україні затверджена в 1995 р. В даний час ця система не в повній мірі відповідає світовій практиці справляння портових зборів, новій організаційній структурі державного управління морськими портами, принципам ціноутворення на послуги природних монополій.

Частка портових зборів є суттєвою у сумі річних експлуатаційних витрат суден. Так частка портових зборів у вартості утримання великотоннажних танкерів на малих відстанях досягає 60%. Тому, вантажовласники при наявності альтернативних варіантів обирають порт заходу, де можна отримати необхідні послуги з найменшими витратами і високою якістю сервісу. Однак, діюча система портових зборів в Україні не передбачає можливості коригування ставок зборів, враховуючи їх рівень в портах-конкурентах. Це істотно знижує привабливість морських вітчизняних портів і не сприяє зростанню їх суднообігу.

Основною метою державної тарифної політики на транспорті, зокрема у морський галузі, є забезпечення балансу економічних інтересів України як морської та транзитної держави, морських портів, що є структурною ланкою транспортного комплексу, та споживачів послуг – суден під українським або іноземними прапорами, які заходять в морські порти України.

Застосування тарифів за послуги у морських портах здійснюється відповідно до документа «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України», затвердженого наказом Міністерства транспорту України від 27.06.96 № 214 (у редакції наказу Мінтрансу від 15.12.2000 № 711).

Застосування ставок документа «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України» на практиці виявляють значну кількість істотних недоліків, що потребує внесення ряду істотних змін, уточнень і доповнень до умов їх справляння з суден. Це переважно пов'язано з різним трактуванням окремих положень, що негативно впливає на взаємовідносини між суб'єктами господа-

рування (порти, ДП «Дельта-лоцман», агентства «Інфлот»), що стягують ці збори, і платниками (судновласники, судноплавні компанії).

В даний час одночасно із документом «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України» в морських портах діє наказ Міністерства інфраструктури України № 316 від 27.05.2013 «Про портові збори», яким було замінено постанову Кабінету Міністрів України від 12.10.2000 р. № 1544. Згідно з цим наказом, в морських портах з суден стягуються збори цільового призначення, до яких відносяться корабельний, каналний, причальний, якірний та інші збори.

Застосування одного і того ж поняття «збори» до зборів цільового призначення, що характеризуються обов'язковістю оплати, і до зборів за послуги, що надаються суднам (за лоцманську проводку суден в порти і з портів, проводку підхідними до портів і магістральними каналами, послуги Служби регулювання руху суден, буксирів при виконанні швартовних операцій, включаючи послуги швартовщиків, плату за агентські і супервайзерські послуги), не є коректним. Це потребує внесення змін до самої назви даного нормативного документа «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України».

Відсутність законодавчо закріплених понять «судно у закордонному плаванні», «судно у каботажному плаванні», «валова місткість судна», «комерційний рейс судна», «науково-дослідні судна» та інші у деяких випадках ускладнюють застосування норм документів. Відповідно пропонується внести зміни до документів «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України» та «Про портові збори» стосовно введення значення вищезазначених термінів.

Одночасно з необхідністю удосконалення умов стягування зборів і плати за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України, доцільним є перехід на новий базис справляння зборів – валову місткість судна, визначену відповідно до положень Міжнародної Конвенції про обмірювання суден 1969 р.

Перехід справляння судових зборів у морських портах колишнього СРСР із чистої реєстрової місткості суден на модуль суден був вимушеним тимчасовим заходом, пов'язаним з рішенням Міжнародної Конвенції 1969 р. про перегляд реєстрової місткості суден і визначення нової валової і чистої місткості суден.

У зв'язку з тим, що об'єм судна (його модуль), з якого в даний час стягуються збори і плата в морських портах України, є умовною величиною, перехід на новий базис справляння (валова місткість судна) дозволить найбільш повно відобразити потенційні комерційні можливості суден. З іншого боку, оскільки стягування зборів і плати за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України, з валової місткості суден у вітчизняних морських портах буде відповідати світовій практиці, що є важливим кроком України у напрямі інтеграції в європейську спільноту.

Перехід від стягування зборів і плати з модуля судна на новий базис можна кількома варіантами.

Перший варіант – це перехід на новий базис стягування зборів і плати з урахування збереження загального рівня судових зборів і плати за послуги, що стягуються з суден у вітчизняних морських портах в даний час.

Такий перерахунок ставок можна зробити за допомогою середніх коефіцієнтів, які характеризують співвідношення умовного модуля суден та їх валової місткості. Оскільки ці співвідношення розрізняються залежно від типу (спеціалізації) суден, необхідно передбачити диференціацію ставок для суден різної спеціалізації. У вітчизняних морських портах, як правило, не ведеться систематичний облік та накопичення відомостей про валову місткість суден, які відвідують порти у зв'язку з тим, що портові збори і плата за послуги суднам розраховуються з умовного модуля суден, а не з валової місткості. Тому в основу розрахунку коефіцієнтів можуть бути покладені дані по суднах Регістру Російської Федерації, які складають значний відсоток суднообігу вітчизняних морських портів, матеріали Ллойд, відомості, що можуть бути отримані від портів за певний період.

Отже, за інших незмінних умов портам і підприємствам, що стягують збори і плату за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України, буде збережений діючий рівень надходжень коштів, а у судовласників – відповідно діючий рівень витрат на її сплату.

Відповідно, при зміні базису стягування ставок портових зборів необхідно виключити відповідні розділи наказу Мінінфраструктури «Про портові збори», що стосуються стягування зборів з суден, що перевозять вантажі на верхній палубі, мають дві та більше палуб та інші.

Стосовно діючого на сьогодні розміру ставок необхідно зазначити наступне.

Для порівняння було проведено дослідження рівня судових зборів у морських торговельних портах України (порти Одеса, Миколаїв) та основних портах Російської Федерації Чорного (Новоросійськ, Туапсе) і Балтійського (Санкт-Петербург, Калінінград, Выборг) морів.

Вибір Одеського порту пояснюється тим, що в ньому стягуються найвищі судові збори, у порівнянні з іншими портами регіону – Іллічівським та Южним. Прийнятий для порівняння Миколаївський порт є самим «дорогим» для заходу суден вітчизняним портом у зв'язку з особливостями розташування та обладнанням.

Аналіз рівня зборів був проведений шляхом порівняння витрат судна на оплату портових зборів, пов'язаних з використанням інфраструктури портів, забезпечення безпеки мореплавання в портових водах.

У морських торговельних портах Російської Федерації до таких зборів належать корабельний, каналний, лоцманський, маяковий, навігаційний, екологічний (санітарний) і криголамний. Значені збори введені з 9 січня 2009 р. наказом Федеральної служби по тарифах (ФСТ Росії) від 20 грудня 2007 р. № 522 -т / 1.

У морських торговельних портах України прийняті аналогічні судові збори: корабельний, каналний, причальний, маяковий, адміністративний та санітарний. Льодовий збір в розрахунках витрат суден не враховувався, так як за системою портових тарифів стягувався з вантажовласників.

Сучасний рівень ставок зборів у портах Росій-

ської Федерації є гранично максимальним. Адміністраціям морських портів (стягують корабельний збір) і Федеральному державному унітарному підприємству «Росморпорт» (стягує із суден каналний, лоцманський, маяковий, навігаційний, екологічний та криголамний збори) надано право застосовувати ставки портових зборів на рівні або нижче гранично максимального (рівень знижки не визначено).

Аналіз був проведений для універсального нелінійного судна в закордонному плаванні типу «Сизрань» (модуль судна – 37780 куб. м, дедвейт – 13800 т, 10794 GT) за умови входу судна і виходу з порту в погожий день. Час стоянки в порту – до 10 діб. Так як ставки судових зборів у портах Російської Федерації встановлені в рублях і прийняті з 9 січня 2009 р., для перерахунку ставок зборів в долари США курс був прийнятий за станом на проведення дослідження.

Аналіз показав, що сучасний рівень судових зборів у Одеському порту значно перевищує рівень зборів у російських портах: Чорного моря – в 2-2,3 рази, Балтійського – 1,2-1,4 рази з урахуванням справляння з суден криголамного збору в Санкт-Петербурзькому і Выборзькому портах. Для Миколаївського морського порту це перевищення є значно більше.

Таким чином, виникає потреба у корегуванні рівня ставок, що застосовуються відповідно до наказу Міністерства транспорту України від 27.06.96 № 214 «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України» та наказу Міністерства інфраструктури України № 316 від 27.05.2013 «Про портові збори».

Існує другий варіант – перехід на новий базис справляння портових тарифів, що передбачає повний перерахунок ставок. Проте, в даний час в галузі відсутня науково-обґрунтована методика формування системи портових тарифів, яка б враховувала державні інтереси в сфері ціноутворення на послуги морських портів і потреби портів з утримання та розвитку портової інфраструктури в умовах жорсткої конкуренції на ринках транспортних послуг.

Тобто актуальним є питання розробки та впровадження сучасної методики формування системи портових тарифів.

Висновки. Удосконалення умов формування та стягування ставок, що застосовуються відповідно до наказу Міністерства транспорту України від 27.06.96 № 214 «Збори і плата за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських торговельних портах України» і наказу Міністерства інфраструктури України № 316 від 27.05.2013 «Про портові збори» сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних портів на міжнародних ринках портових послуг.

Закон України «Про морські порти України» передбачає зміни в підходах до формування портових тарифів. Таким чином виникає необхідність у створенні нової, сучасної системи портових тарифів, яка б була побудована на принципах прозорості та обґрунтованості розміру портових тарифів і сучасних реаліях щодо умов їх застосування.

Список літератури:

1. Формирование системы портовых сборов в конкурентной среде // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy-lib.com/formirovanie-sistemy-portovyh-sborov-v-konkurentnoy-srede#ixzz2QDkCvPXR>.
2. У Миколаєві підписали меморандум про реалізацію інвестиційного проекту з переробки нафти в районі порту «Октябрьськ» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mtu.gov.ua/uk/transport/35273.html>.

3. Грузооборот портов России на Балтике в 2012 году вырос // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.forum-cb.ru/news1/gruzooborot_cherez_porty_rossii_na_baltike_za_2012_god_uvelichivaetsya/.
4. Грузооборот порта Констанца в 2012 г. составил 50,6 млн. т // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tbu.com.ua/news/gruzooborot_porta_konstantsa_v_2012_g_sostavil_506 mln_t.html.
5. Мифы порта Констанца // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravda.tis.ua/pravda/?p=9382>.
6. Зарубежная практика портового ценообразования // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://portsukraine.com/node/3155>.

**Котлубай В. А.
Хайминова Ю. В.
Старник Н. Ю.**

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАРИФНОЙ ПОЛИТИКИ НА МОРСКОМ ТРАНСПОРТЕ

Резюме

Исследованы основные нормативные документы, согласно которым осуществляется регулирование тарифной политики на морском транспорте. Проанализировано современное состояние деятельности морских торговых портов. Определены основные направления дальнейшего совершенствования тарифной политики на морском транспорте с учетом последних нормотворческих реалий.

Ключевые слова: морские торговые порты, портовые тарифы, сборы, плата, суда.

**Kotlubay V. A.
Hayminova J. B.
Starnik N. YU.**

National University «Odesa Law Academy»

IMPROVEMENT OF TARIFF POLICY ON MARITIME TRANSPORT

Summary

The basic regulations under which the regulation of tariff policy on maritime transport. The current state of the merchant sea ports. The main directions of further improving tariff policy on maritime transport with the latest rule-making context.

Key words: merchant sea ports, port tariffs, duties, fees, ships.

УДК 368.5(477)

Краківський Ю. С.

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

У статті охарактеризовано системи страхових послуг. Визначено особливості системи страхових послуг для аграріїв. Проаналізовано роль основних учасників системи страхових послуг.

Ключові слова: страхова послуга, держава, страховий пул, система, страхування врожаю.

Актуальність проблеми. В процесі еволюції страхування розроблено більше трьохсот популярних страхових продуктів. В Україні можна відмітити відсутність системного підходу при формуванні страхової політики держави. Страхова послуга може становити частиною певної системи у випадку наявності в неї властивостей та ознак типової групи страхових послуг. Державної цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачено удосконалення страхової та податкової політики у сфері аграрного сектору, проте в Україні не достатньо опрацьовані питання агрострахування, як системи страхових послуг із її особливостями та учасниками. Саме тому виникає потреба проведення дослідження основних елементів даної системи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомий внесок у дослідженні ефективного функціонування страхових послуг розглядали у своїх працях наступні вчені: Александрова М. М., Базилевич В.Д., Гудзь О.Є., Демяненко М.Я., Навроцький С.А., Осадець С.С., Клапків М. С., Лупенко Ю.О., Саблук П.Т. та інші. В більшості наукових джерел авторами приділяється увага проблемам державної підтримки страхових послуг для аграріїв. Науковцями не проводяться дослідження інших особливостей формування та функціонування систем страхових послуг.

Виклад основного матеріалу. В процесі еволюції страхування розроблено більше трьохсот популярних страхових продуктів. В Україні можна відмітити відсутність системного підходу при формуванні страхової політики держави. Поняття «системи» походить від давньо-грецького «συστήμα» (дослівно «сполучення») – це множина взаємопов'язаних елементів, відокремлена від середовища і яка взаємодіє з ним, як ціле [1, с. 30]. Згідно з Ю.І. Черняком, система – це відображення у свідомості суб'єкта (дослідника, спостерігача) властивостей об'єктів та їх відношень у вирішенні завдання дослідження, пізнання. [2, с. 55] На сьогодні в Україні сформувалися декілька популярних систем страхових послуг. Серед них: система банківського страхування, система автострахування та система аграрного страхування.

Рис. 1. Системи страхових послуг для суб'єктів аграрної сфери

Система банківського страхування становить основу концепції bancassurance і полягає в інтеграції банків і страхових компаній з метою отримання синергійного ефекту від координації продажів, поєднання страхових і банківських послуг, спільного використання каналів їх розповсюдження і виходу на одну і ту ж клієнтську базу. Найбільш досконалим прикладом успішних проєктів bancassurance є досвід Франції, Великобританії, Іспанії, Португалії, Італії і Бельгії, а також Швейцарії. Причинами їх успіху є гнучке законодавство, зрілий ринок банківських послуг, простота пропозиції страхових послуг, висока довіра споживачів до банків. Найбільш популярними послугами є страхування заставного майна, страхування життя та здоров'я позичальників, страхування фінансових ризиків.

Транспортне страхування становить основу класичного страхового ринку. Транспортне страхування має велике значення для суспільства, адже автомобіль як джерело підвищеного ризику створює неабияку небезпеку для життя, здоров'я чи майна громадян. В більшості країн світу ефективно працює система страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Після Другої світової війни у Європі розпочалося зростання обсягів автомобілебудування. Більша кількість автомобілів почала з'являтися на автошляхах, відповідно зростала кількість аварій і кількість людей, які отримували тілесні ушкодження.

Спеціальною резолюцією Транспортного комітету ООН ще у 1949 році було рекомендовано європейській спільноті запровадити обов'язкове страхування відповідальності автовласників для забезпечення відшкодування шкоди потерпілим.

Саме в той час європейські країни, з початком руху до об'єднання, утворили міжнародну систему страхування відповідальності «Зелена картка».

У разі виїзду транспортного засобу, зареєстрованого в Україні, до країн членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка» власник такого транспортного засобу зобов'язаний мати чинний договір міжнародного страхування, посвідчений відповідним уніфікованим страховим сертифікатом «Зелена картка».

Страхова компанія забезпечує відшкодування шкоди, заподіяної потерпілим – третім особам внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що сталася під час дії цього полісу і винуватцем якої був водій транспортного засобу, зазначеного цьому полісі. Виплата страхового відшкодування здійснюється на умовах, визначених законодавством про обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів країни відвідання, де стався страховий випадок.

При формуванні системи страхових послуг для суб'єктів аграрної сфери слід розуміти потреби аграрного сектору та ризику сільськогосподарської діяльності.

Агростраховання – це перевірений механізм управління усіма сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує баланс інтересів усіх сторін або учасників. Аграріям страхування гарантує захист прибутків при втраті врожаю, кредиторам – повернення кредитів, узятих на сільськогосподарські потреби, державі – продовольчу безпеку. В окремих країнах світу застрахованими є близько 90% посівних площ. Основними страховими послугами є страхування врожаїв та страхування тварин. Основними особливостями в системі аграрного страхування є

- потреба організації страхових пулів через високий рівень кумулятивних та територіальних ризиків;

- захист майнових інтересів суб'єктів аграрної сфери шляхом укладання специфічних страхових послуг;

- участь держави в процесі страхування.

Дотримання продовольчої безпеки як рівня продовольчого забезпечення населення, гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток. Необхідність забезпечення продовольчої безпеки України вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції, вжиття заходів імпортного контролю та захисту від аграрних ризиків.

Система страхових послуг для суб'єктів аграрної сфери має таких учасників: працівники страхової компанії, страхові посередники, представники різноманітних компетентних органів, а саме: міліцію, пожежні служби, гідромецентр, перестраховики та міжнародні організації. Система учасників відображена на рисунку 2.

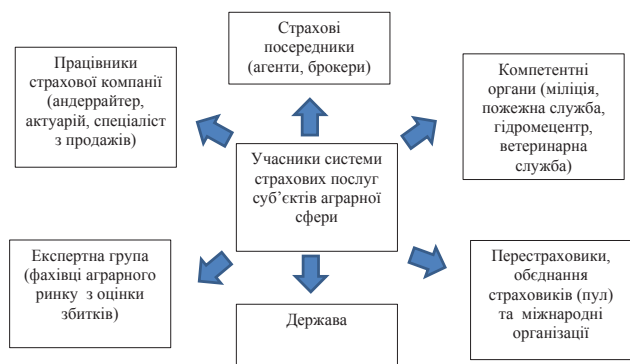

Рис. 2. Учасники системи страхових послуг суб'єктів аграрної сфери

На вітчизняному рівні передача ризиків в аграрній сфері частково вирішено завдяки створенню Аграрного пулу як єдиного об'єднання страховиків, які здійснюють страхування в сільськогосподарській сфері. Участь страховиків у Пулі є умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Джерелом формування страхового фонду покриття катастрофічних ризиків є відрахування членів Пулу з отриманих страхових премій з цього виду страхування у розмірі, визначеному Координаційною радою Пулу, але не більше 5 відсотків. Кошти фонду використовуються у разі настання катастрофічних ризиків за рішенням Координаційної ради Пулу.

У разі настання надзвичайної ситуації, яка набуває масштабів катастрофи, за умови недостатності коштів у страховому фонді покриття катастрофічних ризиків держава через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику, надає Пулу бюджетну позику, порядок надання та використання якої затверджує Кабінет Міністрів України [3].

Досить суттєвою підтримкою страхування в аграрній сфері отримано завдяки розвитку проекту «Розвиток агростраховання в Україні». Проект, що здійснюється Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) у партнерстві з Канадським Міністерством закордонних справ, торгівлі і розвитку, покликаний сприяти розвитку сектора страхування у сільському господарстві України. Проект тісно співпрацює з ключовими зацікавленими міністерствами і відомствами, а також з приватними структурами. Важлива для розвитку приватного сектору складова діяльності Проекту передбачає створення сприятливого законодавчо-нормативного поля. Співпрацюючи зі страховими компаніями та застосовуючи розробку нового продукту як основний інструмент розвитку, Проект посилює спроможність страхових компаній створювати програми страхування та надавати страхові послуги сільськогосподарським товаровиробникам. Розроблені нові продукти запускаються на ринок і в такий спосіб Проект працює безпосередньо з сільськогосподарськими виробниками у рамках пілотних маркетингових програм та оцінює прийнятність цих продуктів для аграріїв [4].

Держава відіграє неабияку роль при впровадженні системи страхових послуг для аграріїв.

Необхідність забезпечення високого ступеня відповідальності страховика за соціально-економічні наслідки своєї діяльності обумовлює формування суспільної потреби в організації державного страхового нагляду. У загальній формі цей нагляд виражається у вивченні фінансового положення страховика та його платоспроможності за прийнятими договірними зобов'язаннями перед страхувальниками. Відсутність засобів у страховика для розрахунків за прийнятими зобов'язаннями підриває довіру не тільки до конкретного страховика, але і взагалі до ідеї страхування. У суспільній свідомості недовіра до страхової ідеї втілюється в претензіях населення до державних інститутів.

Регулююча роль державного органу зі страхового нагляду повинна передбачати виконання в основному трьох функцій, за допомогою яких забезпечується надійний захист страхувальників.

Державне регулювання страхування, як і економіки загалом, є науково обґрунтованим самозахистом суспільного ладу від властивих механізмів ринкової економіки тенденцій.

При проведенні своєї діяльності суб'єкти аграрної сфери використовують типові господарським одиницям страхові послуги, так і – специфічні, які відображені в таблиці 1.

Висновки. Таким чином в Україні дійсно присутня система страхових послуг для суб'єктів аграрної сфери. Система має свою характеристику та особливості. Основними особливостями визначено:

- потреба організації страхових пулів через високий рівень кумулятивних та територіальних ризиків;

- захист майнових інтересів суб'єктів аграрної

Таблиця 1

Страхові послуги для суб'єктів аграрної сфери

Типові страхові послуги	Обов'язкове особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд)
	Обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті
	Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів
	Обов'язкове страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру
	страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів
	Добровільне страхування на випадок перерв у виробництві
	Добровільне страхування майна
	Добровільне страхування наземного транспорту (крім залізничного)
	Медичне страхування
Специфічні страхові послуги	Добровільне страхування врожаю та с/г тварин
	Добровільне страхування сільськогосподарської продукції
	Обов'язкове страхування тварин (крім тих, що використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими Кабінетом Міністрів України
	Добровільне страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно доквіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів

сфери шляхом укладання специфічних страхових послуг;

- участь держави в процесі страхування.
- Держава відіграє неабияку роль при впроваджен-

ні системи страхових послуг для аграріїв. Проте також важливими є такі учасники як Аграрний страховий пул, Міжнародна фінансова корпорація (IFC) з проектом "Розвиток агрострахування в Україні".

Список літератури:

1. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ. – М.: Высшая школа, 1989
2. Черняк Ю.И. Анализ и синтез систем в экономике. – М.: Экономика, 1970. — 151 с.
3. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»// Відомости Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 41, ст.491.
4. <http://www.ifc.org>.

Краковский Ю. С.

ННЦ «Институт аграрной экономики»

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ СТРАХОВЫХ УСЛУГ ДЛЯ СУБЪЕКТА АГРАРНОЙ СФЕРЫ**Резюме**

В статье дана характеристика системам страховых услуг. Исследовано особенности системы страховых услуг для аграриев. Проведен анализ основных членов системы страховых услуг.

Ключевые слова: страховая услуга, страна, страховой пул, система страхование урожая.

Krakovskiy Y. S.

NSC «Institute of Agrarian Economics»

PARTICULAR FEATURES OF THE INSURANCE SERVICES SYSTEM FOR SUBJECTS OF AGRARIAN SPHERE**Summary**

The systems of insurance services are described in the article. Determined the features of the insurance services system for agrarians. Analysed the role of basic participants of the system of insurance services.

Key words: insurance services, state, insurance pool, system, crop insurance.

УДК 336.72

Красноштан О. М.

Національний транспортний університет

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто питання використання публічно-приватного партнерства як дієвого механізму залучення фінансових ресурсів для фінансування інфраструктурних проектів в рамках розвитку транспортних систем. Визначено критерії та умови співпраці в рамках публічно-приватного партнерства. Проаналізовано переваги та недоліки реалізації інфраструктурних проектів за схемою публічно-приватного партнерства. **Ключові слова:** публічно-приватне партнерство, транспортна інфраструктура, реалізація інфраструктурних проектів, подолання «вузьких місць».

Постановка проблеми. На сьогоднішній день транспортна інфраструктура України має ряд суттєвих недоліків, а саме:

– Низька якість інфраструктурних об'єктів – автомобільних доріг, залізничної інфраструктури, великої частини аеропортів, особливо регіональних, інфраструктури річкового транспорту;

– Наявність великої кількості так званих вузьких місць – тобто об'єктів інфраструктури, пропускна здатність яких вже не задовольняє або не задовольнятиме існуючі потреби у майбутньому.

Така ситуація призводить як до недосконалому транспортному обслуговуванню населення та економіки міст, регіонів та держави в цілому, так і до недостатнього використання транзитного потенціалу України. Тому підвищення якості інфраструктури та подолання так званих «вузьких місць» повинно стати головним пріоритетом держави.

З іншого боку, можливості бюджетів усіх рівнів на сьогоднішній день очевидно недостатні для забезпечення реалізації всіх інфраструктурних проектів, необхідних для сталого розвитку належного розвитку транспортної системи України. І вихід із цієї ситуації лише один – залучення для реалізації інфраструктурних проектів коштів приватних інвесторів на умовах публічно-приватного партнерства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання необхідності модернізації інфраструктурних галузей України розглядалося в наукових роботах багатьох вчених та практиків. Так, вагомий внесок у дослідження проблем інфраструктури України зробили О. Бордун, Б. Додонов, О. Никифорук, Є. Панченко, М. Погребняк, І. Розуптенко, М. Скринько, С. Сонько, П. Суголов, А. Ягода та ін. Серед іноземних авторів питання залучення приватного капіталу до реалізації інфраструктурних проектів досліджували в своїх роботах В. Варнавський, А. Ізагіре, Д. Кайрукі, В. Кутарі, Мануель Н. Роджер, Ц. Харріс, М. Хаускамп, М. Хумпрейс та ін. Проблеми розвитку ППП в Україні досліджували В. Беседін, О. Єгорова, І. Крейдич, В. Мотриченко, О. Навроцька, В. Островецький, В. Пилипів, В. Ребок, Є. Черевиков та інші. Підготовлено ряд методичних посібників для представників центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо практичних кроків по реалізації публічно-приватного партнерства [1]. Однак, незважаючи на активні наукові пошуки в згаданих напрямках та присутнє належне законодавче забезпечення [2], комплексне дослідження науково-методичних засад залучення приватних партнерів до реалізації інфраструктурних проектів в Україні не здійснено.

І як результат, на жаль, в транспортній галузі України практично не реалізовано реальних ін-

фраструктурних проектів на умовах публічно-приватного партнерства. У більшості випадків практиका співпраці з приватними партнерами в сегменті послуг, що традиційно надаються державним сектором, обмежується сферою утилізації твердих побутових відходів, тоді як залучення приватних партнерів до великих проектів має негативний досвід. Виключенням можна вважати лише аеропортіві комплекси Міжнародного аеропорту «Київ» («Жуляни») та Міжнародного аеропорту «Харків», де аеродромний комплекс створено за рахунок держави, а реалізацію аеровокзальних комплексів взяло на себе приватні інвестори. За цим самим шляхом іде наразі розвиток Міжнародного аеропорту «Одеса». Однак навіть у цих випадках до кінця не розв'язано проблему взаємовідносин держави та приватного інвестора, остаточно не врегульовано питання подальшої експлуатації та відповідальності.

Метою даної статті є виокремлення кола інфраструктурних проектів транспортної галузі, які можуть бути реалізовані в рамках публічно-приватного партнерства, а також формулювання умов, необхідних для забезпечення реалізації цих проектів.

Відповідно до нової доктрини інноваційного розвитку промисловості України [3], відбувається поступовий перехід до більш наукоємних технологій, а промисловість поступово переходить до виробництва продукції із більш глибокою ступінню обробки. Це також вимагає й нових підходів, методів і інфраструктури для забезпечення перевезень. Для України розбудова інфраструктури має особливо важливе значення, адже велика частка її об'єктів потребує негайної реновації та залучення нових технологій.

Розвиток державно-приватного партнерства (ДПП) може сприяти залученню приватного капіталу до інфраструктурних галузей України, що, в свою чергу, покликано допомогти в досягненні головного завдання термінових антикризових заходів Кабінету Міністрів України у сфері оздоровлення державних фінансів, а саме: зменшення дефіциту державного бюджету. Поки що механізми публічно-приватного партнерства не набули в Україні широкого розповсюдження.

Здійснення аналізу причин незадовільного стану реалізації інфраструктурних проектів в транспортній галузі України дало можливість виявити осеві причини такого становища, а саме:

1) слабкість державної політики у сфері публічно-приватного партнерства, яка спричинена відсутністю єдиного органу, відповідального за цю сферу в Україні;

2) застарілість основних нормативно-правових актів, які стосуються публічно-приватного партнерства;

3) неузгодженість нових законодавчих ініціатив із вже існуючими юридичними нормами.

І як результат – приватний інвестор не має абсолютних гарантій захисту власних інвестицій.

В більшості випадків при реалізації великих інфраструктурних проектів на умовах публічно-приватного партнерства інверторами з «приватного» боку виступають великі транснаціональні корпорації, інвестиційні банки, міжнародні фінансові організації, інші інституціональні інвестори. І, безумовно, головною метою їх участі у такого роду проектах є одержання прибутку. Звісно, бувають і інші цілі – геополітичні, стратегічні тощо, однак це буває дуже рідко та в контексті даної статті не розглядається.

Тому для участі приватного інвестора в реалізації інфраструктурних проектів абсолютно необхідним є гарантування повернення інвестицій та отримання належного рівня прибутку.

Цій умові можуть відповідати лише інвестиційні проекти, які будуть забезпечені належним транспортним потоком (потокотransпортних засобів, вантажопотоком та пасажиропотоком). Наприклад, для того, щоб проект будівництва концесійної автомобільної дороги був інвестиційно привабливим, інтенсивність руху на ній повинна бути не меншою за 15000 автомобілів на добу. При цьому прогнозні показники на українських дорогах не перевищують 5000 автомобілів на добу, тобто за сучасних умов такі проекти не зможуть вийти на рівень інвестиційної привабливості.

Враховуючи інвестиційну привабливість та з врахуванням аналізу можливих інвестиційних проектів на основі публічно-приватного партнерства, можливо прийти до висновку про те, що в першу чергу за такою схемою повинні реалізовуватись проекти, спрямовані на подолання «вузьких місць» за основними напрямками міжнародних транспортних коридорів. Більш того, заощаджені в таких випадках кошти державного або місцевого бюджетів можуть бути використані на реалізацію

інших соціально значимих проектів, але які не зможуть бути цікавими для інвесторів.

Для вирішення такої ситуації можливі декілька варіантів публічно-приватного партнерства:

1) концесіонер реалізує та експлуатує інфраструктурний проект, а держава забезпечує плату за експлуатаційну готовність;

2) концесіонер реалізує та експлуатує інфраструктурний проект, здійснює збір та контроль виручки за користування ним, а різницю між виручкою та мінімальним рівнем доходу, який забезпечує відповідний рівень прибутку, компенсується концесіонером.

До того ж можливі і інші заходи задля заохочення приватного інвестора. Так, наприклад, при реалізації проекту будівництва концесійної дороги концесіонеромі віддається право створення та експлуатації об'єктів придорожного сервісу (кемпінгів, АЗС, СТО, закладів харчування, готелів тощо), при цьому дані об'єкти експлуатуються концесіонером самостійно або для цього залучаються партнери – відповідні потужні мережеві гравці на відповідному ринку. Оскільки об'єкти придорожного сервісу є високорентабельними та практично одразу починають генерувати дохід та прибуток, право на їх створення та експлуатацію стає вагомим аргументом на користь посилення інвестиційної привабливості проекту.

Як показав досвід багатьох країн, основою антикризових програм часто стають проекти інфраструктури, реалізація яких має забезпечити зменшення безробіття та збільшення ефективності економіки в цілому. В умовах кризових явищ та дефіциту державного бюджету особливої ваги набуває процес фінансування цих проектів. Зважаючи на це, очевидно необхідність залучення приватних партнерів для розбудови транспортної інфраструктури в Україні в умовах кризи та посткризового розвитку. Лише такий шлях забезпечить сталий розвиток транспортної системи України.

Список літератури:

1. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства. Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу. – Київ, 2011 р.
2. Закон України «Про державно-приватне партнерство» \ \ <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
3. Новицький В. Нова промислова доктрина – квиток у майбутнє. – Дзеркало тижня. – 2001 – № 26.

Красноштан А. М.

Национальный транспортный университет

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ ФИНАНСИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОЙ СИСТЕМ

Резюме

Рассмотрен вопрос использования государственно-частного партнерства как действенного механизма привлечения финансовых ресурсов для финансирования инфраструктурных проектов в рамках развития транспортных систем. Определены критерии и условия сотрудничества в рамках государственно-частного партнерства. Проанализированы преимущества и недостатки реализации инфраструктурных проектов по схеме государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, транспортная инфраструктура, реализация инфраструктурных проектов, преодоление «узких мест».

Krasnoshtan O. M.

National Transport University

**PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A TOOL OF FINANCING
OF TRANSPORT SYSTEM DEVELOPMENT**

Summary

The issue of using public-private partnership as effective mechanism of involving of finance resources for financing of infrastructure project, which realizing in frame of transport systems development. The criteria's and conditions of cooperation in frame of public-private partnership has been determined. Positive and negative sides of realization of infrastructure projects according to the public-private partnership scheme have been analyzed.

Key words: public-private partnership, transport infrastructure, infrastructure project realization, bottlenecks avoiding.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

УДК 657.411.8

Кубік В. Д.

Одеський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ У СВІТАІ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ І МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ

Досліджено теоретичні питання порядку формування доходів на підприємствах та особливості відображення доходів в системі бухгалтерського обліку та звітності. Проведено порівняльний аналіз національних та міжнародних стандартів обліку доходів. Розглянуто питання гармонізації обліку доходів в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Ключові слова: дохід, фінансові результати, національні стандарти обліку, міжнародні стандарти обліку, звітність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні на кожному підприємстві на перше місце ставиться саме результат його діяльності – прибуток чи збиток. Достовірно оцінити результат діяльності підприємства можливо лише за даними бухгалтерського обліку. Саме від повноти та достовірності отриманої керівництвом інформації залежить адекватність прийнятих ними в тій чи іншій ситуації рішень. Формування результатів діяльності, як відомо, безпосередньо пов'язаний з доходами та витратами, які виникають у господарюючого суб'єкта, тобто вони являються визначальними складовими фінансових результатів. Тому їх облік у ринкових умовах набуває стратегічного значення для підприємства.

У процесі реформування системи бухгалтерського обліку в Україні зазнали істотних змін методологічні засади формування, обліку і відображення у звітності фінансових результатів звітного періоду з орієнтацією на принципи визнання доходів та витрат. Незважаючи на те, що принципи, організація та методика обліку, порядок формування облікової політики підприємств України відповідають міжнародним стандартам фінансової звітності, все ж існує ряд невідповідностей в окремих концептуальних підходах щодо їх визнання. Також гостро постає ряд таких проблем як: проблема класифікації доходів, проблема повноти та своєчасності відображення їх у системі обліку.

Дані проблеми є дуже важливими та актуальними, а також вимагають особливої уваги у зв'язку з хитким економічним станом країни та нестабільністю і невизначеністю у нормативно-правовій базі обліку. З вищесказаного слідує, що доходи відіграють одну з найважливіших ролей, оскільки від них залежить не тільки добробут окремих підприємств але й країни в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій останніх років. Питання обліку доходів підприємства приділяли достатньо уваги як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-обліковці, а також практики. Проте ці питання настільки широкі, що були й залишаються актуальними для багатьох наукових пошуків. Питання, пов'язані з проблемами обліку доходів підприємства та перспективами їх вирішення в Україні, знайшли певне відображення у роботах І. Білоусової та Н. Чумаченко, С. Голова, З. Задорожного, В. Ластовецького, Т. Маренич, С. Михалевич, В. Моссаковського, Т. Сльозко. Б. Нідилз – висвітлював основні концепції обліку доходів, К. Другі та А. Аспчерч – приділяли увагу технічній стороні організації і ведення обліку на підприємстві.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Одним із напрямків об'єктивного та точного формування показників фінансової звітності підприємств є визначення видів діяль-

ності по окремих господарських операціях. Тому повинна бути єдина і чітка методика їх віднесення. Однак дослідження нормативно-правових документів, на підставі яких визначаються види діяльності, показує, що в них дані визначення не узгоджені.

Мета статті. Розглянути питання складу доходів в міжнародних і національних стандартах фінансової звітності та особливості відображення доходів в системі бухгалтерського обліку та звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дохід як джерело подальшої діяльності підприємства, покриття витрат виробництва, забезпечення робітників і держави фінансовими ресурсами, необхідними для життя усіх сторін, займає важливе місце в загальній системі обліково-аналітичного забезпечення підприємств. Дохід надзвичайно розповсюджене, широко застосовуване і одночасно багатозначне поняття, що використовується у різних значеннях. Дослідження свідчать, що в економічній літературі ототожнюються поняття «виручка» і «дохід», «дохід» і «прибуток». Виручка, дохід і прибуток тісно взаємопов'язані, однак їх бухгалтерська сутність різна (рис. 1).

Схема взаємозв'язку між виручкою, доходом і прибутком дана Подолянчуком О.А. [14]. На його думку, категорія «дохід» і «прибуток» не взаємопов'язані, а лише доповнюють одна одну. Вони мають власну вартісну структуру і різняться за функціями та роллю, що виконують в процесі відтворення. Поняття доходу набагато ширше, оскільки охоплює всю величину знову створеної вартості, тоді як прибуток характеризує лише його частину. Прибуток є вартісною формою додаткового продукту, а дохід – частиною необхідного і додаткового продукту. І з цим не можна не погодитись.

Сутність доходу та методологічні засади формування інформації про нього в бухгалтерському обліку, розкриття цієї інформації у фінансовій звітності підприємств визначаються П(с)БО 3 «Звіт про фінансові результати» та П(с)БО 15 «Дохід».

Для обліку доходів Планом рахунків передбачено рахунки сьомого класу «Доходи і результати діяльності». На рахунках цього класу (крім рахунка 76 «Страхові платежі») протягом звітного періоду на кредиті відображається сума доходу разом з непрямыми податками та зборами, а на дебеті – щомісячне відображення суми непрямих податків. Цей клас рахунків можна вважати тимчасовим, оскільки він закривається в кінці кожного звітного періоду. Ці рахунки відображають стан доходів за певний звітний період. Тимчасові рахунки починають новий звітний період із нульового сальдо, на яких накопичується інформація про доходи за даний період, що дає змогу вико-

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між виручкою, доходом та прибутком

ристовувати накопичену інформацію при складанні проміжної звітності (квартальної, за півроку, за дев'ять місяців). У кінці періоду рахунки доходів (як, до речі і рахунки витрат) закриваються через списання їх сальдо на рахунок 79 «Фінансові результати». Інструкція до Плану рахунків дозволяє закривати рахунки доходів та витрат щомісяця або по закінченні звітного року.

Економічна сутність доходу в контексті міжнародних стандартів обліку полягає в збільшенні економічних вигод протягом облікового періоду, яке виражається в збільшенні активів чи зменшенні зобов'язань, що призводить до збільшення капіталу підприємства, за винятком внесків до статутного чи додаткового капіталу власників підприємства. Як було вже сказано, методологічні засади формування інформації про доходи у вітчизняному бухгалтерському обліку визначає П(с)БО 15 «Дохід». В основу формування змісту стандарту покладено зміст його міжнародного аналога М(с)БО 18 «Дохід». Проте визначення доходу П(с)БО 15 «Дохід» не дає. Це визначення знайшло відображення в П(с)БО 3 «Звіт про фінансові результати», відповідно якому доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активу або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (крім зростання власного капіталу за рахунок внесків учасників). П(с)БО 15 «Дохід» містить положення, які зумовлені національними особливостями обліку, зокрема обліку авансів, бартерних операцій тощо. Порівняльний аналіз даних стандартів, на думку Нелідіної Ю.С. та Ягмура Е.А., вказує на ряд суттєвих відмінностей стандартів між собою, а саме:

1. В національному стандарті дохід відображається в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню. В М(с)БО 18 – сума доходу оцінюється за справедливою вартістю отриманої компенсації або компенсації, яка має бути отримана з урахуванням суми будь-якої торговельної знижки чи знижки з обсягу, що надається підприємством. Дохід виражається в тій сумі грошових коштів чи їх еквівалентів, які були отримані або підлягають отриманню. Розглядається вплив відстрочки надходження грошових коштів або їх еквівалентів на

справедливу вартість компенсації.

2. В національних стандартах оцінка моменту, на який підприємство передає покупцеві суттєві ризики й винагороди від володіння певним активом, вимагає детального вивчення обставин операцій. Якщо за М(с)БО підприємство залишає за собою суттєвий ризик володіння, операція не розглядається як реалізація і дохід не визнається. Тому зазначений момент про передачу ризику в національному П(с)БО на сьогодні є непередбаченим.

3. П(с)БО 15 «Дохід» в методологічній частині визнання доходу господарюючого суб'єкта не регламентує випадку ймовірності виникнення ризику продавцю щодо можливого повернення товару. Тому дохід не повинен відображатися в бухгалтерській звітності, поки не здійснить наступні вимоги: товари продані в розстрочку або по оплаті відстрочених платежів. Визнання доходу можливе в момент продажу, так як у фірми є міцна основа для оцінки скидки по розрахункам. Продаж у розстрочку відбувається тоді, коли підписані відповідні контракти, що закликає покупця здійснити даний платіж.

4. Національні стандарти не задовольняють критерії визнання доходу після доставки клієнту товарів. Тобто виникають ситуації, коли признавання доходу в момент поставки товару необхідно відкласти.

5. П(с)БО 15 «Дохід» не регламентує ситуацію отримання готівки від реалізації, до того як здійснюється доставка товару або виконання послуг. Оскільки процес одержання доходу є неповним то визнання доходу не відбудеться до моменту, поки не буде виконано основні умови виконання зобов'язань продавця.

6. Досить значна проблема невідповідності П(с)БО 15 «Дохід» до М(с)БО 18 «Дохід» проявляється у ситуації, коли товари продані з гарантією. Визнання доходу відбувається в день продажу, хоча існує ймовірність майбутніх витрат по гарантіям.

7. В П(с)БО 15 «Дохід» визначено, що якщо дохід може бути достовірно визначений, то він відображається в бухгалтерському обліку в розмірі визначених витрат, які підлягають відшкодуванню. Визнаний дохід не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, а в М(с)БО 18 «Дохід» визначається, що доходи та витрати, які пов'язані з тією самою операцією, визнаються одночасно; цей процес, як правило, називають відповідністю доходів і витрат. Дохід не може бути визнаний, якщо витрати неможливо достовірно оцінити; за таких обставин будь-яка вже отримана за товарів компенсація визнається як зобов'язання.

8. Згідно П(с)БО 15 «Дохід» доходи класифікуються за такими групами:

- А) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- Б) інші операційні доходи;
- В) фінансові доходи;

Г) інші доходи.

Щодо М(с)БО 18, класифікація доходів розглядається з точки зору виду діяльності, в результаті якого було отримано даний дохід. Так, М(с)БО 18 «Дохід» передбачає наступні види доходів:

- А) дохід від реалізації товарів;
- Б) дохід від надання послуг;
- В) відсотки, роялті, дивіденди. [12]

Таким чином, М(с)БО мають більш конкретизований характер конкретних положень щодо обліку доходів та відображення їх у фінансовій звітності. Тоді як у П(с)БО містяться моменти неповної визначеності та розмежованості доходів з наступним формальним переключенням інформації при складанні фінансової звітності. Така ситуація обумовлена наслідком дії національних особливостей обліку.

Отже, приведення національної системи бухгалтерського обліку у відповідність з вимогами ринкової економіки і міжнародними стандартами бухгалтерського обліку потрібно здійснювати за наступними напрямками: законодавче закріплення принципів які регламентували вище наведені ситуації; формування нормативно-правової бази з наступним механізмом її дії по відношенню до принципів МСФЗ; належність кадрового забезпечення в програмах розробок і впровадження змін до П(С)БО; міжнародне співробітництво, та інше.

Удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів господарювання з урахуванням вимог міжнародних стандартів сприятиме гармонізації фінансової звітності вітчизняних суб'єктів господарювання із звітністю підприємств держав – членів ЄС, а також інших країн, які застосовують міжнародні стандарти; підвищенню прозорості та забезпеченню достовірності фінансової звітності суб'єктів господарювання і належного рівня довіри до неї вітчизняних та іноземних інвесторів; посиленню захисту прав та інтересів акціонерів, інвесторів, кредиторів.

Однією з відмінностей між національним та міжнародним стандартом з приведених вище критерій являється класифікація доходів. Але крім цього існують розбіжності в класифікації доходів, так би мовити, всередині національного обліку, тобто не співпадають доходи перелічені в стандарті з тими, які зазначені у формі № 2 «Звіт про фінансові результати».

Дослідження вченими-економістами відповідних Міжнародних стандартів показують, що і там існують вказані розбіжності в класифікації господарських операцій, що пов'язано з особливостями надання певної інформації для конкретних користувачів [9]. Проте, вони вважають за доцільне зробити спробу максимального зменшення розбіжностей в класифікації господарських операцій і їх відповідності визначеним вимогам діяльності конкретного підприємства. І тут найскладнішим виникає питання у визначенні показників інвестиційної та фінансової діяльності. І знову виявляються розбіжності в П(с)БО 3 і в П(с)БО 4 по відношенню одних і тих же операцій до різних видів діяльності. У зв'язку з цим Бутинець Ф. Ф., Костюченко В., Гаращенко О. В. пропонують внести деякі зміни в побудову рахунків класу 7 «Доходи і результати діяльності» Плану рахунків. І це цілком доцільно бо, дійсно, дуже важко розібратися у термінології, наведеній у відповідних П(с)БО, якщо там ще існує така неузгодженість між ними.

Таким чином, Бутинець Ф.Ф. до доходів від фінансової діяльності пропонує віднести: дивіденди отримані; проценти отримані; інші фінансові до-

ходи; доходи від інвестицій в асоційовані, спільні підприємства, тобто всі доходи, які обліковуються на рахунках 72 «Доходи від участі в капіталі» і 73 «Інші фінансові доходи». До доходів від інвестиційної діяльності Бутинець Ф.Ф. пропонує віднести доходи від: реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів; неопераційної курсової різниці; безоплатно отриманих активів; інші доходи від звичайної діяльності, тобто ті доходи, які обліковуються на рахунку 74 «Інші доходи» [4].

Костюченко В. до доходів від інвестиційної діяльності відносить всі доходи, які обліковуються на рахунках 72, 73, 74, крім субрахунку 745 «Дохід від безоплатно отриманих активів». Доходи, які обліковуються на субрахунках 745 і 746 Костюченко пропонує віднести до доходів фінансової діяльності [11].

На думку Гаращенко О. В., доцільно доходи від участі в капіталі, які на сьогодні відносяться до фінансової діяльності, віднести до результатів інвестиційної діяльності, згідно її визначенню. Зі структури «Фінансових доходів» пропонує виділити «Дивіденди отримані», які належать результатам інвестиційної діяльності, оскільки являються частиною прибутку, отриманого від інвестицій, а також «Відсотки отримані» за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів, по інвестиціям в боргові цінні папери, крім високоліквідних короткострокових фінансових інвестицій, які являються еквівалентами грошових коштів. Дохід від фінансових операцій також формується за рахунок доходів від безоплатно отриманих активів. Таким чином, на думку автора, до складу доходів від фінансової діяльності слід віднести:

1. Дохід від безоплатно отриманих активів;
  2. Дохід від неопераційних курсових різниць (пов'язаний з фінансовою діяльністю)
  3. Інші доходи від фінансових операцій.
- Доходи від інвестиційної діяльності:
1. Доходи від участі в капіталі:
    - дохід від інвестицій в асоційовані підприємства;
    - дохід від спільної діяльності;
    - дохід від інвестицій в дочірні підприємства.
  2. Інші доходи:
    - дохід від реалізації фінансових інвестицій;
    - дохід від реалізації необоротних активів;
    - дохід від реалізації майнових комплексів;
    - дохід від неопераційних курсових різниць (пов'язаний з інвестиційною діяльністю);
    - дивіденди отримані;
    - відсотки отримані [5].

Висновки і пропозиції. В цілому окремі рекомендації авторів мають практичне значення. Так, це стосується рекомендацій відносно обліку доходів від не операційних курсових різниць (пов'язаних з фінансовою діяльністю), які пропонують урахувувати у складі фінансової діяльності.

Однак, пропозиції щодо обліку доходів від реалізації необоротних активів та майнових комплексів, то урахувуючи зміни, що були внесені в План рахунків [3], то даний вид доходів повинен знайти відображення у складі інших операційних доходів. В той же час, згідно наказу МФУ від 10 червня 2010 року № 382 в формі фінансової звітності № 4 «Звіт про рух грошових коштів» [2] надходження від реалізації необоротних активів залишилися у складі інвестиційної діяльності.

Таким чином, на даний час залишаються неузгодженими питання щодо відображення в облі-

ку та звітності окремих доходів. Ми сподіваємося, що вирішення питання однакового складу доходів в бухгалтерському обліку та фінансовій звітнос-

ті дасть змогу реально відображати склад доходів підприємства та проводити аналіз їх впливу на результати кожного виду діяльності.

Список літератури:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджено наказом Міністерством фінансів України від 29.11.1999 р. № 290.
2. Про затвердження Змін до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів»: Наказ Міністерства фінансів України від 10 червня, 2010 р. № 382.
3. Об утверждении Изменений в некоторые нормативно-правовые акты Министерства финансов Украины по бухгалтерскому учету, приказ Министерства финансов Украины от 25.09.2009 г. № 1125.
4. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 672 с.
5. Гаращенко О. В. Облік і аналіз формування фінансових результатів та розподілу прибутків: автореферат дисертації на соискание ученой степени кандидата экономических наук, 2004.
7. Гресків Т. С. Бухгалтерський і податковий облік доходів // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво: Науково-виробничий журнал. – 2009. – № 6. – С. 66-70.
8. Голов С. Ф., Костюченко В. М. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: практичний посібник. – К.: Лібра, 2004. – 880 с.
9. Голуб Н. М. Вдосконалення обліку доходів відповідно до вимог міжнародних стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/.../index.html.
10. Колузанова Н. О., Колузанов К. В. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни Бухгалтерський облік та фінансова звітність. – Одеса, 2003.
11. Костюченко В. Оценка дохода согласно национальным положениям (стандартам) бухгалтерського учета // Бухгалтерский учет и аудит. – 2000. – № 12.
12. Міжнародний стандарт фінансової звітності 18 «Дохід». – М.: Перспектива, 1994. – 136 с.
13. Нелідина Ю. С., Ягмур Е. А. Проблема погодження підходів Національних стандартів та Міжнародних стандартів фінансової звітності у питанні визнання доходу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gusnauka.com/16_NPRT/47417.doc.htm.
14. Коришко Н. Організація обліку фінансових результатів суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/jOEQoE.pdf.
15. Подольчук О. А. Доходи: проблемні аспекти сутності та класифікації: збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки) / За ред. В. А. Рульєва. – Мелітополь: Люкс, 2010. – № 3(11). – 530 с.

Кубик В. Д.

Одесский национальный экономический университет

ПРОБЛЕМЫ УЧЕТА ДОХОДОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ В СВЕТЕ ПРИМЕНЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ И МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ УЧЕТА

Резюме

Исследованы теоретические вопросы порядка формирования доходов на предприятиях и особенности отражения доходов в системе бухгалтерского учета и отчетности. Проведен сравнительный анализ национальных и международных стандартов учета доходов. Рассмотрены вопросы гармонизации учета доходов в бухгалтерском учете и финансовой отчетности.

Ключевые слова: доход, финансовые результаты, национальные стандарты учета, международные стандарты учета, отчетность.

Kubik V. D.

Odessa National Economic University

REVENUE ACCOUNTING ISSUES FOR ENTERPRISE IN THE LIGHT OF NATIONAL AND INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Summary

The theoretical agenda of income in enterprises and income characteristics reflected in the accounting system and reporting. A comparative analysis of national and international standards of income. The question of harmonization of income in the accounting and financial reporting.

Key words: revenue, income, national accounting standards, international accounting standards, reporting.

УДК 332

Кудріна О. Ю.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН
У СТРУКТУРІ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

У статті досліджено та розраховано індекс ефективного використання промислового потенціалу регіонів країни. Застосовано оцінку та проведено аналіз максимального (мінімального) рівня ефективності використання промислового потенціалу регіонів країни за видами промислової діяльності, на основі дисконтованих та недисконтованих даних. Визначені структурні зміни промисловості регіону, а точніше, втраченої частини його промислового потенціалу.

Ключові слова: промисловість, потенціал, регіони, стратегічні зміни.

Постановка проблеми. Переведення економіки України на ринкові основи функціонування неможливе без трансформації соціально-економічних відносин у регіонах, без залучення нових методик управління, із застосуванням докорінно застарілої, архаїчної системи централізованих адміністративно-командних важелів. Ситуація ускладнюється й тим, що, на жаль, і самі учасники економічних відносин ще не повністю готові до новацій розвитку промисловості регіонів України. Переважна більшість із них ні технічно, ні економічно, ані психологічно не витримують вимог сьогодення, віддаляючи модернізацію власних підприємств на невизначений термін. Тому, реструктуризація промисловості регіонів, інноваційний розвиток промисловості є нагальним, актуальним завданням держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти регіонального розвитку промислового виробництва відображені в роботах О. Амоші [1], В. Вишневецького [1], З. Варналія, А. Гранберга [2], І. Заблудської [3], М. Чумаченка [9] та ін. Проблемам дослідження промислового потенціалу присвячені праці В. Захарченка [4], Л. Збараської [1], Ю. Кіндзерського [5], Є. Лапіна [6], І. Отенка [7], Л. Пельтек [8] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дана оцінка та проведено аналіз максимального (мінімального) рівня ефективності використання промислового потенціалу регіонів країни за видами промислової діяльності, на основі дисконтованих та недисконтованих даних.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та розрахунок індексу ефективного використання промислового потенціалу регіонів України, зокрема Луганської області.

Виклад основного матеріалу. Проведені раніше дослідження з оцінки ефективності використання промислового потенціалу Луганського регіону за допомогою відповідного економіко-математичного аналізу довели, що у цілому Луганський регіон суттєво знизив рівень використання свого промислового потенціалу з різних причин. Необхідно більш детально дослідити і визначити структурні зміни промислового потенціалу регіону, а точніше, втраченої частини його промислового потенціалу. За результатами розрахунків (табл. 1) встановлено, що найбільша частка втраченого потенціалу, як при використанні дисконтованих так і недисконтованих даних, мали такі види промислової діяльності, як: виробництво коксу; продуктів нафтоперероблення; оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів. Це означає, що падіння виробництва обумовлено певними характерними проблемами, не пов'язаними з структурною ретресією регіону.

У табл. 1 використано такі умовні визначення: Rd – індекси (рівень) використання промислового потенціалу Луганського регіону, яке розраховано на основі дисконтованих даних; Rnd – індекс (рівень) використання промислового потенціалу Луганського регіону, яке розраховано на основі недисконтованих даних; V_{pp} – індекс втраченої (доданої) частини промислового потенціалу регіону.

Таблиця 1

Індекси використання промислового потенціалу
Луганського регіону у 2012 р.

Види промислової діяльності	Rd	V _{pp1}	Rnd	V _{pp2}
Промисловість	0,46	0,54	0,86	0,14
Добувна промисловість	0,44	0,56	1,06	0,06
Переробна промисловість	0,44	0,56	0,81	0,19
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,35	0,65	0,73	0,27
Легка промисловість	0,27	0,73	0,90	0,1
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,18	0,82	0,56	0,44
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,44	0,56	0,77	0,23
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0,18	0,82	0,38	0,62
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,45	0,55	0,88	0,12
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,41	0,59	0,66	0,34
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,55	0,45	0,88	0,12
Машинобудування	1,52	0,52	1,82	0,82
Виробництво електроенергії, газу та води	0,51	0,49	0,91	0,09

У цілому частка втраченого промислового потенціалу Луганського регіону на основі застосування недисконтованих даних дорівнює – 0,14%, що значно менше, ніж за результатами розрахунків на основі дисконтованих даних (0,56). Винятком є добувна промисловість та машинобудування, які використали можливості ринку та збільшили обсяги виробництва. Далі більш детально здійснено розрахунки оцінки ефективності використання промислового потенціалу інших регіонів України та втраченої їхньої частини. Для аналізу було використано інформацію з офіційних сайтів регіональних управлінь Держкомстату України. До ілюстрації. Сайт статистики Рівненської області не працював на протязі всього періоду роботи над моделлю, тому аналіз потенціалу відсутній.

Таблиця 2

Визначення рівня використання промислового потенціалу промислового потенціалу України, на основі дисконтованих даних (база – 2003 рік)

Види промислової діяльності	Рік													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Промисловість	0,81	0,87	0,93	1,00	1,00	0,93	0,89	0,82	0,64	0,44	0,45	0,46	0,46	
Добувна промисловість	1,02	1,00	1,03	1,00	0,93	0,88	0,83	0,73	0,57	0,46	0,43	0,44	0,45	
Переробна промисловість	0,76	0,84	0,92	1,00	1,02	0,95	0,91	0,86	0,66	0,43	0,45	0,46	0,45	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,74	0,83	0,90	1,00	1,00	1,03	1,02	0,94	0,75	0,63	0,59	0,56	0,57	
Легка промисловість	0,96	1,03	1,04	1,00	1,01	0,92	0,81	0,68	0,49	0,33	0,33	0,34	0,32	
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,58	0,71	0,88	1,00	1,12	1,21	1,24	1,19	0,95	0,64	0,64	0,67	0,66	
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,71	0,79	0,86	1,00	1,12	1,15	1,13	1,08	0,89	0,64	0,61	0,57	0,60	
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0,54	0,79	1,00	1,00	0,92	0,72	0,57	0,50	0,35	0,30	0,28	0,24	0,18	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,83	0,86	0,93	1,00	1,02	1,01	0,94	0,87	0,65	0,45	0,50	0,55	0,59	
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,83	0,87	0,92	1,00	1,06	1,10	1,11	1,07	0,85	0,46	0,46	0,50	0,47	
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,92	0,91	0,95	1,00	1,00	0,89	0,87	0,80	0,57	0,37	0,38	0,40	0,38	
Машинобудування	0,64	0,71	0,80	1,00	1,14	1,11	1,11	1,13	0,93	0,46	0,57	0,64	0,60	
Виробництво електроенергії, газу та води	1,05	1,02	1,03	1,00	0,88	0,82	0,79	0,69	0,55	0,44	0,44	0,44	0,46	

Таблиця 3

Визначення максимального (мінімального) рівня ефективності використання промислового потенціалу України за видами промислової діяльності, на основі дисконтованих даних

Види промислової діяльності	Рік													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Промисловість	0,81	0,87	0,93	1,00	1,00	0,93	0,89	0,82	0,64	0,44	0,45	0,46	0,46	
Добувна промисловість	1,00	0,97	1,00	0,98	0,90	0,86	0,81	0,71	0,56	0,44	0,42	0,43	0,44	
Переробна промисловість	0,74	0,82	0,90	0,98	1,00	0,93	0,89	0,84	0,64	0,42	0,44	0,46	0,44	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,72	0,80	0,87	0,97	0,97	1,00	0,99	0,91	0,73	0,61	0,58	0,55	0,56	
Легка промисловість	0,92	0,99	1,00	0,96	0,97	0,88	0,78	0,65	0,47	0,31	0,31	0,32	0,31	
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,47	0,57	0,71	0,81	0,90	0,98	1,00	0,96	0,77	0,52	0,52	0,54	0,54	
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,62	0,69	0,75	0,87	0,98	1,00	0,99	0,95	0,77	0,56	0,53	0,50	0,52	
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0,54	0,79	1,00	1,00	0,92	0,72	0,57	0,50	0,35	0,30	0,28	0,24	0,18	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,81	0,85	0,91	0,98	1,00	1,00	0,92	0,86	0,64	0,44	0,49	0,54	0,58	
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,74	0,78	0,82	0,90	0,95	0,99	1,00	0,96	0,76	0,42	0,42	0,45	0,42	
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,92	0,91	0,95	1,00	1,00	0,89	0,87	0,80	0,57	0,37	0,38	0,40	0,38	
Машинобудування	0,56	0,62	0,70	0,88	1,00	0,97	0,97	0,99	0,81	0,40	0,50	0,56	0,53	
Виробництво електроенергії, газу та води	1,00	0,97	0,98	0,95	0,84	0,78	0,75	0,66	0,53	0,42	0,42	0,42	0,43	

Таблиця 4

Визначення рівня ефективності використання промислового потенціалу України за видами промислової діяльності, на основі недисконтованих даних (база – 2007 рік)

Види промислової діяльності	Рік													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Промисловість	0,53	0,61	0,65	0,75	0,85	0,88	0,93	1,00	0,95	0,74	0,82	0,89	0,87	
Добувна промисловість	0,76	0,79	0,80	0,85	0,88	0,92	0,97	1,00	0,96	0,86	0,89	0,95	0,97	
Переробна промисловість	0,48	0,56	0,61	0,73	0,83	0,86	0,91	1,00	0,94	0,69	0,79	0,85	0,82	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,43	0,51	0,55	0,66	0,74	0,85	0,93	1,00	0,98	0,92	0,95	0,94	0,96	
Легка промисловість	0,77	0,88	0,88	0,92	1,04	1,05	1,03	1,00	0,89	0,66	0,72	0,78	0,74	

Продовження таблиці 4

Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,27	0,34	0,42	0,52	0,65	0,78	0,89	1,00	0,98	0,74	0,81	0,88	0,87
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,36	0,42	0,46	0,57	0,72	0,81	0,90	1,00	1,00	0,81	0,84	0,83	0,87
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0,59	0,91	1,14	1,24	1,29	1,11	0,98	1,00	0,87	0,84	0,83	0,76	0,56
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,52	0,57	0,61	0,71	0,81	0,89	0,92	1,00	0,91	0,70	0,86	0,99	1,06
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,42	0,47	0,49	0,58	0,69	0,79	0,89	1,00	0,97	0,60	0,65	0,73	0,69
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,62	0,66	0,68	0,78	0,87	0,86	0,93	1,00	0,88	0,64	0,72	0,79	0,74
Машинобудування	0,31	0,36	0,40	0,55	0,70	0,75	0,84	1,00	1,00	0,55	0,75	0,88	0,83
Виробництво електроенергії, газу та води	0,83	0,85	0,86	0,90	0,89	0,92	0,98	1,00	0,98	0,87	0,96	1,01	1,03

Таблиця 5

Визначення максимального (мінімального) рівня ефективності використання промислового потенціалу України за видами промислової діяльності, на основі недисконтованих даних

Види промислової діяльності	Рік													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Промисловість	0,53	0,61	0,65	0,75	0,85	0,88	0,93	1,00	0,95	0,74	0,82	0,89	0,87	
Добувна промисловість	0,76	0,79	0,80	0,85	0,88	0,92	0,97	1,00	0,96	0,86	0,89	0,95	0,97	
Переробна промисловість	0,48	0,56	0,61	0,73	0,83	0,86	0,91	1,00	0,94	0,69	0,79	0,85	0,82	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,43	0,51	0,55	0,66	0,74	0,85	0,93	1,00	0,98	0,92	0,95	0,94	0,96	
Легка промисловість	0,74	0,84	0,84	0,88	1,00	1,00	0,98	0,96	0,85	0,63	0,69	0,74	0,70	
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,27	0,34	0,42	0,52	0,65	0,78	0,89	1,00	0,98	0,74	0,81	0,88	0,87	
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,36	0,42	0,46	0,57	0,72	0,81	0,90	1,00	1,00	0,81	0,84	0,83	0,87	
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0,46	0,71	0,89	0,97	1,00	0,87	0,76	0,78	0,67	0,65	0,65	0,59	0,44	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,49	0,54	0,58	0,67	0,77	0,84	0,87	0,94	0,86	0,67	0,81	0,93	1,00	
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,42	0,47	0,49	0,58	0,69	0,79	0,89	1,00	0,97	0,60	0,65	0,73	0,69	
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,62	0,66	0,68	0,78	0,87	0,86	0,93	1,00	0,88	0,64	0,72	0,79	0,74	
Машинобудування	0,30	0,36	0,40	0,55	0,70	0,75	0,84	1,00	1,00	0,55	0,75	0,88	0,83	
Виробництво електроенергії, газу та води	0,80	0,82	0,83	0,87	0,86	0,89	0,94	0,97	0,95	0,84	0,92	0,97	1,00	

Результати розрахунків індексів промислового потенціалу регіонів України у цілому наведені у табл. 2-5.

Розрахунки та результати індексу ефективного використання інноваційного потенціалу регіонів України, зведено у табл. 6. Розраховано індекс стратегічних змін (I_{sz}), який визначається як різниця між R_d – індексом використання промислового потенціалу Луганського регіону, який розраховано на основі дисконтованих даних та R_{nd} – індексом використання промислового потенціалу Луганського регіону, який розраховано на основі недисконтованих даних.

Результати оцінювання на основі дисконтованих показників, свідчать, що Херсонська область має дуже велику частину втраченого потенціалу у порівнянні з 2000 роком ($R_d = 0,72$), Івано-Франківська область ($R_d = 0,69$) та Одеська область ($R_d = 0,66$). У цілому по Україні частина втраченого потенціалу промисловості дорівнює 0,54, тобто в середньому не використовується потенціал

промисловості більше ніж на половину. На основі чого можна стверджувати, що промисловість більшості регіонів України та держави в цілому стратегічне змінюється. Розрахунок індексу стратегічних змін (I_{sz}), свідчить, що у середньому по Україні промисловий потенціал практично зменшився на 41%, що стратегічно змінює її конкурентні позиції та можливості. Кращі індекси стратегічних змін мають Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, їх нижче за середні по країні.

Інші регіони мають індекси стратегічних змін у промисловому потенціалі більше ніж у середньому по країні, а це свідчить про суттєві зміни, які відбулися у промисловості регіонів. У табл. 7 наведено види промислової діяльності регіонів України, які втратили найбільшу частину промислового потенціалу.

Таблиця 6

Індекси використання та стратегічних змін промислового потенціалу регіонів України

Україна, регіони України	Індекси		Індекс стратегічних змін
	на основі дисконтованих даних	на основі недисконтованих даних	
Умовні позначки	Rd	Rnd	Isz
Україна	0,54	0,13	0,41
АР Крим	0,45	0,05	0,40
Вінницька область	0,46	0,05	0,41
Волинська область	0,59	0,36	0,23
Дніпропетровська область	0,52	0,11	0,41
Донецька область	0,58	0,11	0,47
Житомирська область	0,26	0,00	0,26
Закарпатська область	0,51	0,25	0,26
Запорізька область	0,54	0,25	0,29
Івано-Франківська область	0,69	0,32	0,37
Київська область	0,40	0,03	0,37
Кіровоградська область	0,34	0,00	0,34
Луганська область	0,54	0,14	0,40
Львівська область	0,54	0,08	0,46
Миколаївська область	0,46	0,02	0,44
Одеська область	0,66	0,33	0,33
Полтавська область	0,62	0,19	0,43
Сумська область	0,53	0,14	0,39
Тернопільська область	0,38	0,00	0,38
Харківська область	0,49	0,13	0,36
Херсонська область	0,72	0,30	0,42
Хмельницька область	0,45	0,13	0,32
Черкаська область	0,37	0,19	0,18
Чернівецька область	0,59	0,35	0,24
Чернігівська область	0,57	0,19	0,38

Таблиця 7

Види промислової діяльності, які втратили найбільшу частину свого промислового потенціалу

Україна, регіони	Вид промислової діяльності	Частина
Україна	Легка промисловість	0.69
Україна	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.82
	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0.62
АР Крим	Легка промисловість	0.94
	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.63
Вінницька	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0.71
	Легка промисловість	0.79
Волинська	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0.68
	Машинобудування	0.62
Дніпропетровська	Легка промисловість	0.71
	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0.74
Донецька	Машинобудування	0.82
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.87
Житомирська	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.68
	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0.64
Закарпатська	Легка промисловість	0.79
	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.65
Запорізька	Металургійне виробництво та виробн. готових металевих виробів	0.66
	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0.47
Івано-Франківська	Легка промисловість	0.58
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.55
Київська	Добувна промисловість	0.79
	Легка промисловість	0.76
Кіровоградська	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0.96
	Легка промисловість	0.49
Луганська	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.83
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	0.49
Львівська	Добувна промисловість	0.69
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	0.69
Миколаївська	Металургійне виробництво та виробн. готових металевих виробів	0.77
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.74
Одеська	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.74
	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.71
Полтавська	Хімічна та нафтохімічна промисловість	0.61
	Легка промисловість	0.84
Сумська	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.74
	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.76
Тернопільська	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.76
	Машинобудування	0.74
Харківська	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.75
	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.81
Херсонська	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.81
	Легка промисловість	0.75
Хмельницька	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0.61
	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.70
Черкаська	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.89
	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.75
Чернівецька	Легка промисловість	0.67
	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0.70
Чернігівська	Легка промисловість	0.61
	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	0.66
Хмельницька	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0.68
	Добувна промисловість	0.74
Херсонська	Легка промисловість	0.95
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.77
Хмельницька	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.75
	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.75
Черкаська	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0.65
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0.77
Чернівецька	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.73
	Машинобудування	0.78
Чернігівська	Добувна промисловість	0.85
	Легка промисловість	0.74
Кіровоградська	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0.82
	Легка промисловість	0.84
Луганська	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0.76
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	0.72

Найбільших втрати промислового потенціалу відбулись у наступних видах промислової діяльності регіонів: легка промисловість – 18 областей ($R_{\min} = 0.49$ – Запорізька, $R_{\max} = 0.95$ – Херсонська); виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення – 10 областей ($R_{\min} = 0.65$ – Донецька, $R_{\max} = 0.97$ – Львівська); оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів – 10 областей ($R_{\min} = 0.55$ – Житомирська, $R_{\max} = 0.87$ – Дніпропетровська та Одеська); виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції – 6 областей ($R_{\min} = 0.65$ – Хмельницька, $R_{\max} = 0.74$ – Волинська); металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 6 областей ($R_{\min} = 0.57$ – Ми-

колаївська, $R_{\max} = 0.96$ – Закарпатська); хімічна та нафтохімічна промисловість – 6 областей ($R_{\min} = 0.49$ – Запорізька, $R_{\max} = 0.74$ – Чернігівська).

Висновки та пропозиції. Проведені дослідження довели, що оцінювання рівня ефективності використання промислового потенціалу регіону здійснюватися за допомогою багатьох показників, які показують, що в Україні спостерігається диференціація регіонів за рівнем розвитку та ефективністю використання промислового потенціалу, хоча серед деяких регіонів спостерігаються спільні риси та проблеми. Тобто виділяються різні типи регіонів за рівнем розвитку та використання промислового потенціалу.

Список літератури:

1. Амоша А. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу / А. Амоша, В. Вишневицкий, Л. Збаразская // Экономика Украины. – 2009. – № 11. – С. 4-14.
2. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учебник для вузов / А. Г. Гранберг. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
3. Заблудська І. В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики : монографія / І. В. Заблудська. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 344 с.
4. Захарченко В. І. Про регіональну промислову політику в Україні / В. І. Захарченко // Суспільство і економіка. – 2004. – № 5. – С. 118-136.
5. Кіндзерський Ю. В. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Ю. В. Кіндзерський. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 408 с.
6. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия: монография / Е. В. Лапин. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.
7. Отенко И. П. Стратегическое управление потенциалом предприятия / И. П. Отенко. – Харьков : Изд. ХНЕУ, 2006. – 256 с.
8. Пельтек Л. В. Развитие региональной промышленной политики державы: теория, методология, механизмы : монография / Л. В. Пельтек. – Николаев : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
9. Чумаченко М. Г. Регіональна промислова політика // Економіка України та шляхи її подальшого реформування : матеріали Всеукраїнської наради економістів (15-16 вересня) 1995 р., м. Київ. – Генеза, 1996. – С. 99-100.

Кудрина О. Ю.

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

ИССЛЕДОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В СТРУКТУРЕ ПРОМЫШЛЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНОВ

Резюме

В статье исследован и рассчитан индекс эффективного использования промышленного потенциала регионов страны. Дана оценка и проведен анализ максимального (минимального) уровня эффективности использования промышленного потенциала регионов страны по видам промышленной деятельности, на основе дисконтированных и недисконтированных данных. Определены структурные изменения промышленности региона, а точнее, утраченной части его промышленного потенциала.

Ключевые слова: промышленность, потенциал, регионы, стратегические изменения.

Kudrina O. Y.

Luhansk Taras Shevchenko National University

RESEARCH OF STRATEGIC CHANGES IN STRUCTURE INDUSTRIAL POTENTIAL OF REGIONS

Summary

Article researched and developed an index of the effective use of the potential of industrial regions of the country. The estimation and the analysis of the maximum (minimum) level of efficiency in the use of industrial potential of the regions of the country by type of rows of industrial activities on the basis of undiscounted diskantovanih and data. Certain structural changes in the region's industry, and more specifically, the lost part of its industrial capacity.

Key words: industry, potential, regions, strategic changes.

УДК 339.9:339.923

Кузнецов В. Г.
Шаповалова В. С.

Донецкий национальный университет

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АЛЬЯНСЫ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены основные виды стратегических альянсов, сущность и особенности взаимоотношений, которые возникают между участниками. Обоснована целесообразность создания стратегических альянсов как фактора повышения конкурентоспособности металлургической отрасли Украины.

Ключевые слова: стратегический альянс, металлургическая отрасль, конкурентоспособность, объединение, международный стратегический альянс.

Постановка проблемы. Ужесточение конкуренции на мировом рынке и постоянно развивающиеся процессы глобализации и транснационализации экономических систем обуславливают необходимость создания и усиления конкурентных преимуществ отечественных предприятий. Особенно актуальным вопрос повышения конкурентоспособности является для предприятий металлургического комплекса, как базовой отрасли экономики страны. Один из путей повышения конкурентоспособности металлургического комплекса Украины является использование форм экономической интеграции промышленных корпораций на основе формирования стратегических альянсов, что позволяет увеличить запас устойчивости бизнеса компаний и повысить гибкость адаптации к меняющейся экономической конъюнктуре, особенно, в условиях глобализации хозяйственных отношений.

Одним из направлений формирования в Украине рыночной экономики является использование достижений и наработок мировой хозяйственной системы. Процесс использования должен быть рациональным, что предполагает тщательный анализ механизмов, рычагов, инструментария и форм организации деятельности в рыночной экономике, условий их эффективного применения, выявления таких условий в экономике Украины, установления возможности применения и только потом – внедрения. Одним из таких достижений являются стратегические альянсы – вид партнерских отношений, который появился в ответ на потребности интеграции деятельности, объединение усилий предприятий с целью сохранения и укрепления рыночной позиции.

Анализ последних исследований и публикаций. Целесообразность создания стратегических альянсов рассматривали многие зарубежные и отечественные ученые, такие как О. Уильямсон, П. Бакли, М. Кэссон, Р. Холл, Ж. Тироль, П. Милгром, Э. Кэмпбелл, Б. Гаррет, С. Дж. Уинтер, Лисин В. С., Карлукхина Е. А., Махова В. Г., Дмитриева О. Г., Евенко Л. И., Матрусов Н. Д. и другие. Однако вопрос необходимости создания стратегических альянсов в металлургическом комплексе до сих пор остается недостаточно освещенным.

Нерешенная часть проблемы. Сегодня отечественные интегрированные структуры, которые были созданы в базовых отраслях промышленности, испытывают значительные трудности. Национальный рынок для них, является, с одной стороны, тесным, поскольку они создавались для потребностей советской экономики, к тому же на этот рынок уже давно выходят зарубежные производители. С другой стороны, зарубежные рынки, где пытаются присутствовать отечественные производители, уже сформировались, особенно, если

речь идет о продукции производственного назначения. На таких рынках с высокой конкуренцией продукция отечественных предприятий проигрывает по цене и по качеству, что обуславливается отсталой технической базой и низкой инновационностью продукции.

Цель исследования обоснование целесообразности создания стратегических альянсов, как фактора повышения конкурентоспособности металлургического комплекса Украины.

Результаты исследования. Мировой опыт показывает, что преимущественно стратегические альянсы создаются с целью создания и коммерциализации инноваций, продвижения продукции на глобализированные рынки, накопления знаний и защиты источников своих конкурентных преимуществ. Формирование стратегических альянсов требует принципиальных изменений в ведении бизнеса. В отличие от обычного долговременного сотрудничества, в котором стороны руководствуются заранее обусловленными соглашениями, стратегические альянсы являются более гибкими структурами, они предусматривают возможность видоизменения первоначальных условий и разделения риска для достижения общих стратегических целей. Стратегические альянсы вырабатывают новую деловую стратегию, открывают новые возможности роста [2].

Под стратегическим альянсом Б. Гаррет и П. Дюссож понимают «объединение нескольких независимых предприятий, которые намерены заняться специфическим видом производства или хотя бы завершить проект, используя при этом знания, материалы и другие ресурсы друг друга» [1]. Так же существуют более широкие по охвату целей взаимодействия определения стратегического альянса – это соглашение о кооперации двух или более независимых фирм, которое основано на доверительных взаимовыгодных отношениях и заключено для достижения коммерческих и стратегических целей, получения синергии объединенных и взаимодополняющих стратегических ресурсов, оптимизации транзакционных издержек путем совместной координации необходимых знаний и ресурсов [3].

Стратегические альянсы подразумевают наличие, по крайней мере, двух партнерских фирм, которые: во-первых, сохраняют юридическую независимость после формирования альянса; во-вторых, делят выгоды и управленческий контроль при решении намеченных задач; в-третьих, вносят непрерывные вклады в одну или несколько стратегических областей, такие как технологии или продукция.

Среди всех существующих в экономической литературе классификаций стратегических альянсов наиболее значимой с точки зрения создания

или приобретения партнерами знаний, необходимых для развития и закрепления рыночных позиций, является классификация по функциям, т. е. по тем областям менеджмента, которые фирмы осуществляют вместе. Это может быть сотрудничество и по всему спектру функций управления, начиная с совместной разработки продукта, закупки сырья и прочего, и заканчивая совместным проведением маркетинговых, сбытовых операций, включая послепродажное обслуживание.

Как правило, для функционирования такого стратегического альянса создается совместное предприятие, имеющее статус юридического лица. Однако такое тесное сотрудничество не всегда соответствует целям партнеров по альянсу. В ряде ситуаций их может интересовать взаимодействие только по узкому кругу вопросов, которые сложно осуществить в одиночку. Например, компании при выходе на международный рынок необходима поддержка в проведении маркетинга и сбыта продукции. Сотрудничество с зарубежным партнером и создание с ним маркетингового стратегического альянса будет означать доступ к его сетям распределения, проведение совместных рекламных мероприятий, реализацию грамотной политики в области ценообразования. Взамен компания может предоставить партнеру по альянсу знания и доступ к системе организации маркетинга и сбыта на своем национальном рынке. Таким образом, компании как бы обмениваются рынками и одновременно совершенствуют свои маркетинговые и сбытовые политики, получая в рамках альянса доступ к технологиям и инновациям друг друга и совместно разрабатывая новые маркетинговые мероприятия. Подобное узконаправленное функциональное сотрудничество может быть осуществлено и в любой другой области менеджмента, в результате чего компаниями создаются производственные, научно-технические, финансовые или маркетинговые альянсы.

Потенциальным участником стратегических альянсов была и остается металлургическая отрасль. В Украине в течение многих лет игнорировалась необходимость модернизации и технического переоснащения металлургической промышленности, следствием чего стало снижение конкурентных позиций и объема выпуска отечественной продукции на мировом рынке.

Основным рычагом технологического и организационного развития отрасли служат изменения спроса на металлопродукцию, окончание первоначальной индустриализации в большинстве стран, снижение металлоемкости продукции и уменьшение концентрации производства в машиностроении. Увеличение сортаментного разнообразия металла стало следствием относительного сокращения потребности в больших объемах однородного металла. Такого рода потребности в силах удовлетворить крупные металлургические комбинаты, что позволяет сохранить им уверенные позиции. В связи с регулярными изменениями спроса на первый план выходит оперативное реагирование, вследствие чего возникает потребность в новых технологиях и современном оборудовании.

Технический прогресс позволил развивать технологии производства металла в сравнительно небольших объемах и с высокими экономическими характеристиками. Активный выход на мировой рынок в 90-е годы прошлого века металлопродукции поставщиков из постсоциалистических стран и новых индустриальных стран повлиял на динамику мировых цен и ускорил внедрение

новых технологий и процессов, направленных на удешевление производства металла. В качестве факторов удешевления выступают развитие рынка промежуточной продукции (окатыши, чугун, слитки, заготовки), успешно замещающей поставки первичного сырья (руды), рост производительности труда в отрасли. Кроме того, снижению издержек в металлургии способствовало развитие процессов вторичного использования металлодержательной продукции в качестве сырья для металлургического производства [5]. По сравнению с крупным производством, значительно большую гибкость проявляют мини-заводы.

Растущее многообразие запросов потребителей, технический прогресс, расширение возможностей информационного обмена между экономическими субъектами, тенденции глобализации и регионализации мировой экономики определяют потребность в совершенствовании как организационной конфигурации самой металлургии, так и организационных форм ее взаимодействия с другими отраслями.

Можно выделить две модели в стратегиях металлургических компаний с условными названиями «традиционная» и «новаторская»:

«Традиционная»: производство стальных полуфабрикатов широкого применения с низкими удельными издержками для удовлетворения массового спроса.

«Новаторская»: выпуск специальной высокотехнологичной стальной продукции с улучшенными характеристиками, приемлемой для изготовления высококачественных конечных изделий.

Первая модель характерна для крупных металлургических комбинатов, которые реализуют положительный эффект масштаба. Большая часть таких комбинатов расположена в Китае, Южной Корее, России, Украине, Индии и т.д. Вторая модель за последние два десятилетия получила распространение в компаниях Японии, США, Германии, Франции, Великобритании. Она появилась как реакция на повышение и постоянное ужесточение требований потребителей к качеству металлопродукции, особенно со стороны производителей автомобилей [4].

Выбор той или иной модели стратегии влияет на выработку необходимых организационных способностей и соответственно на конкурентные преимущества фирм как пучка этих способностей. Различия в организационных способностях между фирмами часто становятся причиной создания горизонтальных стратегических альянсов в черной металлургии. Такие союзнические образования наблюдаются прежде всего среди поставщиков стальной продукции автомобильной промышленности. При этом также преследуется цель увеличения доли на мировом рынке и получения максимальной прибыли, хотя и при ограниченных капитальных затратах. Центр тяжести подобного сотрудничества приходится на НИОКР и маркетинг. Общепринятым является то, что именно расходы на НИОКР как в сталеплавильной, так и в других отраслях промышленности имеют решающее стратегическое значение [5].

С учетом несбалансированности активов больших интегрированных структур в промышленности Украины, ограниченностью возможностей отечественных предприятий и государства относительно прямого или непрямого финансирования деятельности металлургических предприятий, целесообразно создание стратегических альянсов,

где вопросы модернизации производства должны решаться с учетом интересов каждого из участников и общегосударственных заданий.

Целью создания такого стратегического альянса должна стать модернизация отечественной металлургии для производства высококачественной продукции удержания позиций на глобальных рынках. Состояние предприятий металлургической отрасли и их неустойчивые позиции на глобальных рынках касается национальных интересов (в сущности, идет речь об экономической безопасности государства) [7]. Износ основных фондов в отрасли достиг угрожающей цифры – 65%. Изменить ситуацию может стратегический альянс отечественных металлургических предприятий, машиностроителей, угольных предприятий, энергопроизводителей и научных организаций.

Необходимость привлечения научных организаций для участия в стратегическом альянсе с металлургическими предприятиями, производителями оборудования, угольными предприятиями и энергопроизводителями обусловлена объективными причинами. В Украине еще сохранились научные организации, которые в состоянии как равноправные партнеры принять участие в таком альянсе. Например, институт ГИПРОСТАЛЬ (проект «печи-ковша» для Енакиевского металлургического завода, в которой из зарубежного оборудования использована лишь система электропитания фирмы Siemens. Производство всех остальных элементов осуществлялось на Новокраматорском машиностроительном заводе). Институт УКРГИ-ПРОМЕС, работники которого из-за не востребованности украинскими заказчиками занимаются разработкой проектов для зарубежных стран, в частности для России (Новолипецкий металлургический комбинат и «Северсталь»).

Международные стратегические альянсы для металлургического комплекса Украины в теории являются рычагом выхода на новый уровень развития и функционирования. Соединение усилий и ресурсов, использование комплементарных ресурсов, знаний и опыта позволит укрепить не только национальную экономику, но и позиции отечественных товаропроизводителей на тех рынках, где они уже присутствуют и рассматривать возможность экспансии на другие рынки. Основываясь на опыте участия украинских предприятий в международных стратегических альянсах, можно сделать вывод о том, что с практической точки зрения украинские предприятия не готовы участвовать в международных альянсах как равноправные и стратегически важные партнеры. В силу технологической отсталости техники и технологий украинские предприятия значитель-

но проигрывают своим зарубежным конкурентам и представляют интерес для них только в качестве поставщиков сырья и базы для размещения производственных мощностей. Поэтому участие украинских металлургических предприятий в международных стратегических альянсах следует рассматривать как перспективу развития комплекса в будущем, воплощение которой возможно только после реформации и серьезных преобразований внутри отрасли.

Создание стратегических альянсов отечественных металлургических предприятий, машиностроителей, угольных предприятий, энергопроизводителей и научных организаций на данном этапе развития отрасли, по мнению авторов, является наиболее реальным и необходимым направлением интеграции металлургического комплекса. Сочетание ресурсов и достижение эффекта синергизма, существенное обновление техники, технологий и производственной базы, а также комплементарное использование знаний партнеров послужит толчком для качественного развития отрасли.

Аргументом в пользу создания подобных стратегических альянсов металлургических предприятий, является способность его потенциальных участников легко включаться в совместную деятельность (они не связаны технологически) и выходить из него, что является привлекательным для участия в таком стратегическом альянсе. Однако, необходимо не только определить готовность предприятий к партнерским отношениям, но и оценить целесообразность участия потенциальных партнеров в стратегическом альянсе, направить соответствующие усилия на координацию деятельности в рамках сотрудничества, сбалансирование интересов участников без ущерба общей цели стратегического альянса.

Выводы. Состояние металлургического комплекса Украины сегодня характеризуется как критическое, изношенность основных фондов, низкий уровень инновационного развития и конкурентоспособности предприятий и продукции на мировом рынке, что обуславливает необходимость применения новых форм и методов осуществления хозяйственной деятельности. Наиболее оптимальным выходом из сложившейся ситуации, учитывая множество факторов, является создание стратегических альянсов отечественных металлургических предприятий, машиностроителей, угольных предприятий, энергопроизводителей и научных организаций. Данные объединения позволят повысить уровень развития и конкурентоспособности металлургического комплекса в частности и укрепить национальную экономику в целом.

Список литературы:

1. Гаррет Б., Дюссож П. Стратегические альянсы: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2012. XX. – 332 с.
2. Бобина М. Стратегические межфирменные альянсы // Вопросы экономики. – 2011. – № 4. – С. 96-110.
3. Владимирова И. Г. Слияния и поглощения компаний: характеристика современной волны // Менеджмент в России и за рубежом. – 2012. – № 1. – С. 25.
4. Рябцев А. Ю., Ковалев Н. Н. Концептуальное моделирование формирования и мониторинга стратегических корпоративных альянсов // Корпоративное управление: проблемы внутренней внешней интеграции. Екатеринбург: УрГЭУ, 2010.
5. Савчук С. В. Анализ основных мотивов слияний и поглощений // Менеджмент в России и за рубежом. – 2011. – № 5.
6. Уильямсон О. И. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая» контрактация. – СПб.: Лениздат; CEV Press, 2011. – 702 с.
7. Уинтер С. Дж., Нельсон Р. Р. Эволюционная теория экономических изменений. – М.: Дело, 2012. – 536 с.

Шаповалова В. С.

Донецький національний університет

СТРАТЕГІЧНІ АЛЬЯНСИ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Резюме

У статті розглянуто основні види стратегічних альянсів, сутність і особливості взаємовідносин, які створюються між учасниками. Обґрунтовано доцільність створення стратегічних альянсів як фактора підвищення конкурентоспроможності металургійної галузі.

Ключові слова: стратегічний альянс, металургійна галузь, конкурентоспроможність, об'єднання, міжнародний стратегічний альянс.

Kuznetsov V. G.

Shapovalova V. S.

Donetsk National University

STRATEGIC ALLIANCES AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS OF METAL INDUSTRY OF UKRAINE

Summary

In the article describes the main types of strategic alliances, the nature and characteristics of relationships that arise between the parties. The expediency of strategic alliances as a factor in increasing the competitiveness of Ukraine's steel industry.

Key words: strategic alliance, metallurgical industry, competitiveness, association, an international strategic alliance.

УДК 330.341.1:669.013

Кульга А. А.

Донецкий национальный университет

ИНФОРМАЦИОННАЯ СИСТЕМА ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В УПРАВЛЕНИИ ИННОВАЦИОННЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье проведен анализ деятельности металлургических предприятий и факторов их внешней среды, рассмотрена система оценивания различных вариантов принятий решений и формирования стратегических планов развития инновационного потенциала. Разработана информационная система поддержки принятия решений в управлении инновационным потенциалом металлургического предприятия.

Ключевые слова: информационная система поддержки принятия решений, управление инновационным потенциалом, инновационный потенциал.

На основе сложившихся тенденций посткризисного влияния мировой экономики на финансово-экономическую деятельность предприятий и ухудшения положения в аспекте влияния экономического кризиса многие промышленные предприятия, в том числе и металлургической отрасли, в первую очередь для снижения негативных воздействий, снижают уровень расходов. Особо следует отметить снижение расходов на развитие инновационного потенциала.

В условиях посткризисной экономики металлургические предприятия ограничены во времени реагирования на негативные тенденции при принятии решений в управлении инновационным потенциалом, при этом предприятия снижают свои расходы, но не всегда по направлениям, которые дают действительный результат [5; 9]. Именно сокращение издержек на развитие инновационного потенциала зачастую выступает в планах сокращения общих расходов.

Именно поэтому при принятии решений следует учитывать все условия внутренней и внешней среды, в которых функционирует предприятие.

Основной поддержкой информационного обеспечения процесса управления выступают информационные системы поддержки принятия решений, которые основаны на применении современных математических разработок в расчетах и позволяют руководству обосновывать решения на базе четких расчетов и прогнозов.

Отдельно существуют управленческие информационные системы, но их основное ограничение состоит в том, что принятие решений осуществляется, если ситуация стандартна, носит характер повторяющегося действия и не имеет специфических черт, при таких решениях используются стандартные правила.

Информационные системы поддержки принятия решений (ИСППР) не дают четких ответов, но позволяют руководству варьировать свое поведение в принятии решений, когда нет четких правил и стандартных решений.

В ИСППР можно выделить два основных направления, при которых их использование наиболее эффективно:

- для лица, которое принимает решение (ЛПР), облегчается восприятие всех данных по проблеме, понятны процедуры анализа и обработки данных и модели, которые лежат в основе расчетов;

- если ситуация носит слабоструктурированный или совершенно неструктурированный характер и требуется помощь в определении данных, которые оказывают непосредственное влияние, а также в выборе процедур для анализа.

В процессе принятия решений при управлении экономическими процессами и инновационным по-

тенсиалом наиболее эффективные результаты дают комбинация информационной базы, которая структурирована интеллектуальным путем, использование эволюционных алгоритмов поиска оптимальных решений, а также сочетание возможностей компьютерных расчетов больших объемов данных и возможностей руководства и менеджеров при принятии решений. Такие сочетания дают высококачественные управленческие решения.

К системам, которые основаны на обработке информации, существует ряд требований: система управления базами данных, которая обеспечивает постоянный доступ к данным по предприятию и внешней среде, сохраняет данные от внешнего взлома; современные и эффективные методы анализа и вычислительные процессы для обработки данных; возможность мобильного доступа к системе; надежность и гибкость системы; возможность совершенствования процессов обработки информации и включения новых процедур.

Помимо этого, информационная система поддержки принятия решений обладает дополнительными возможностями:

- выработка решений в нестандартных ситуациях для ЛПР;

- адаптация моделей к внешним изменениям на основе решений пользователя [6; 12; 13].

В основном ситуация для лица, принимающего решения, складывается так, что нет четко определенной цели в управленческих действиях. В таких случаях процесс принятия решения носит вероятностный характер, а информационная система поддержки принятия решений позволяет более глубоко изучить систему для определения цели.

В основном структура систем поддержки принятия решений включает отдельные модули, которые позволяют вносить пользователю новые процедуры для выполнения новых требований.

При классификации систем принятия решений выделяют в качестве основных пассивные, активные и кооперативные.

Система является пассивной, если в процессе принятия решения она оказывает только вспомогательную функцию и не дает решения о конкретном принятии решения. Активные системы предлагают пользователю конкретное решение, но окончательное решение всегда за пользователем.

Система считается кооперативной, если пользователь может обучать систему путем внесения собственных решений, и система проверяет эти решения как возможные варианты. Со стороны системы происходит анализ предложенного ей решения, его улучшения и возврат обратно пользователю. Если пользователь согласен, то решение принимается или в него вновь вносятся изменения, и процесс повторяется [3].

Если анализировать информационную систему поддержки принятия решений по ее концептуальной составляющей, то выделяют системы: управляемые на основе сообщений; управляемые на основе данных; управляемые на основе документов; управляемые на основе знаний.

По отношению к пользователю информационной системы поддержки принятия решений, такие системы могут быть разработаны для всего предприятия или для отдельного пользователя. Системы для всего предприятия обеспечивают доступ к ним всем менеджерам как пользователям информации. Системы для отдельного пользователя устанавливаются на персональный компьютер и позволяют решать узкий круг задач [4].

Если рассматривать только данные, которые лежат в основе системы, то их можно условно разделить на оперативные и стратегические.

Задачей оперативных систем является обработка данных, которые ежедневно поступают в систему в процессе деятельности предприятия для выработки текущих решений.

Системы, которые носят стратегический характер, могут обрабатывать большой объем данных при их разнородной структуре. Такие системы ориентированы на принятие решений в долгосрочной перспективе, система учитывает все возможные факторы влияния и находит оптимальные решения для дальнейшего функционирования предприятия. В задачи таких систем входит анализ рынков сбыта, изменений на финансовом и фондовом рынках, отслеживание новых изменений в законодательстве.

Перед построением информационной системы поддержки принятия решений и системы в целом следует обратить внимание на различные трактовки ее структуры. Одна из наиболее широко распространенных структур [10]: система управления базами данных; система управления базами моделей; база знаний; форма и интерфейс для пользователя; пользователи системы.

Так как информационная система поддержки принятия решений обеспечивает поиск оптимальных решений в процессе управления, то следует обратить внимание на процесс поиска этих решений. Оптимальным считается решение, которое учитывает возможные изменения ситуации [11].

Информационная поддержка управления инновационным потенциалом основывается на применении современных методов и механизмов управления потенциалом, современного вычислительного оборудования, работе опытных менеджеров, что позволяет упростить процесс принятия решений в управлении потенциалом.

Процесс внедрения инноваций на металлургическом предприятии трудоемкий и долгий. Зачастую для обоснования необходимости внедрения нововведений требуется значительный объем документации и практических расчетов. Все это можно облегчить при помощи информационной системы поддержки принятия решений.

Каждая система информационной поддержки принятия решений основной своей задачей ставит упрощение работы менеджеров и руководителей, а не отказ от них. Использование системы позволяет менеджерам не автоматизировать процесс вычисления данных, а с помощью возможностей математических моделей анализировать ситуацию с учетом всех факторов для принятия эффективного.

Проанализировав характеристики системы информационной поддержки принятия решений,

рассмотрим более детально применение механизма внедрения инновационных проектов.

Результативность процесса внедрения инноваций напрямую зависит от качества информации о деятельности металлургического предприятия, о конкретном виде внедряемых инноваций, об опыте внедрения таких инноваций иностранными предприятиями. В последние годы количество информации, которую приходится обрабатывать лицам, принимающим решения, стремительно растет, поэтому возможности предприятий по хранению и обработке этой информации требуют постоянного совершенствования. Отчасти решению данной проблемы способствовало введение на большинстве металлургических предприятий электронных документов в отчетности.

Основное внимание руководителями уделяется подготовке до внедрения инновации, которая в реальности представляет собой сбор и анализ информации о металлургическом предприятии и об инновации. Следовательно, чем лучше будет проведен анализ, тем большего количества ненужных расчетов удастся избежать. Очевидно, что для того, чтобы применение предложенного комплекса механизмов внедрения инновации было эффективным, деятельность по сбору и анализу информации должна отнимать у руководителей меньше времени, чем исправление итогов неверно принятых решений. Таким образом, реализация данной схемы возможна только при условии создания на предприятии эффективной информационной системы.

Исходя из функций предприятия, можно определить основные задачи информационной системы так: актуализация информации о предприятии; обеспечение доступа к информации пользователям системы; анализ отчетности на предмет наличия в ней ошибок; аналитическая обработка информации, необходимой для принятия управленческих решений относительно внедрения инноваций.

Это позволит обеспечить:

- единство информационной базы анализа и непрерывный документооборот между подразделениями предприятия;
- автоматическое регламентирование действий и ответственности пользователей системы;
- возможность централизованного контроля результатов работы по внедрению;
- оптимизацию работы между различными отделами предприятия.

Задача принятия решения относительно внедрения инновации относится к классу слабо структурированных задач, сочетающих количественные и качественные зависимости [7]. Поэтому возникает необходимость в применении информационных систем поддержки принятия решений в процессе внедрения инновации, в задачи которой будет входить автоматизация процессов анализа информации, оценки различных вариантов внедрения и формирования графика внедрения.

Любая ИСППР основана на взаимосвязанной работе трех основных элементов:

- базы данных, которая представляет собой специальным образом организованное хранение информационных ресурсов в виде интегрированной системы, обеспечивающей удобное взаимодействие между ними и быстрый доступ к данным [1];
- базы моделей – интеллектуальной оболочки их полезного прочтения;
- программной подсистемы, которая, в свою очередь, состоит из следующих подсистем [10]:
- системы управления базой данных;

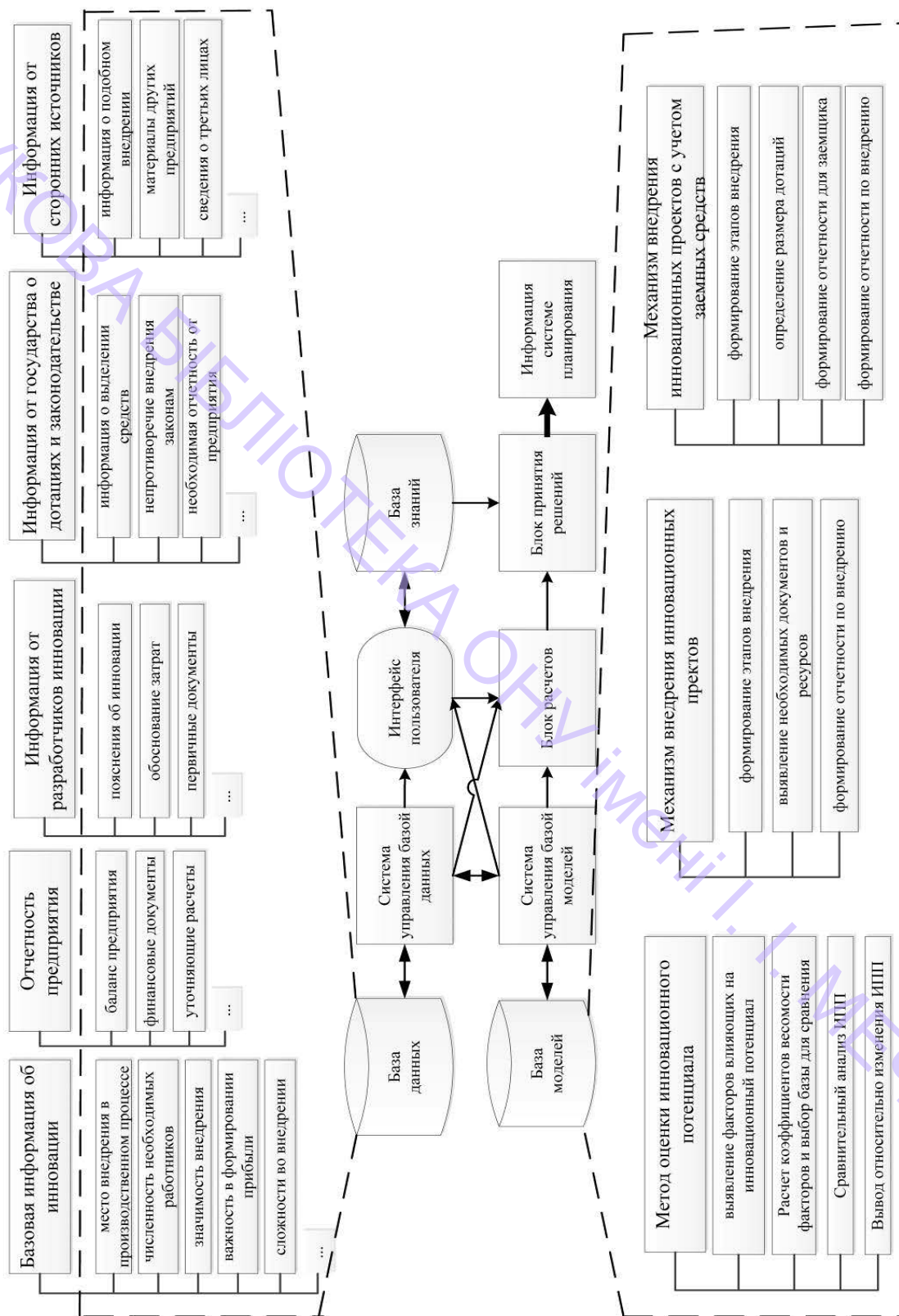

Рис.1 Информационная система поддержки принятия решений в управлении инновационным потенциалом металлургического предприятия

- системы управления базой моделей;
 - системы управления интерфейсом между пользователем и компьютером (рис.1).

Центральными элементами ИСППР являются данные и модели.

Данные могут поступать в систему из разных источников: финансовая отчетность, характеристики инновации, данные зарубежных партнеров и т. п.

Связь пользователей ИСППР с базой данных обеспечивается через СУБД, которая представляет собой «систему программного обеспечения, которая содержит средства обработки языками БД и обеспечивает создания БД и ее целостность, поддерживает ее в актуальном состоянии, дает возможность манипулировать данными и обрабатывать обращения к БД, которые поступают от прикладных программ и (или) конечных пользователей при условиях применяемой технологии обработки информации» [2].

Следующим обязательным компонентом, лежащим в основе проектирования любой ИСППР, является база моделей, которая, собственно, и обеспечивает проведение анализа данных в ИСППР на основании определенных алгоритмов обработки данных согласно цели и задачам процесса внедрения инновации.

К базовой информации об инновации относится место ее внедрения в производственном процессе, численность работников, необходимых для внедрения, сведения о значимости внедрения для предприятия, ее важности для формирования прибыли предприятия, о ранее зафиксированных фактах сложностей во внедрении и пр.

Отчетность предприятия включает в себя баланс предприятия, основные финансовые документы, а также уточняющие расчеты, которые содержат расчет доходов, затрат и изменений в связи с внедрением инновации.

Следующим важным элементом предложенной базы данных является информация, поступающая на предприятие непосредственно от разработчиков инновации. Как правило, данная информация предоставляется предприятию при рассмотрении инновации:

- пояснения, которые разработчик обязательно предоставляет предприятию о характеристиках инновации
- обоснования затрат на внедрение инновации;
- первичные документы.

База моделей, в свою очередь, состоит из трех взаимосвязанных моделей: механизм оценки инновационного потенциала предприятия, механизм внедрения инновационных проектов на предприятии за счет собственных средств и механизм внедрения инновационных проектов с учетом заемных средств.

Задачами механизма оценки инновационного потенциала является:

- выявление всех факторов, влияющих на инновационный потенциал;
- анализ финансовой отчетности по инновационному потенциалу;
- обработка данных, полученных экспертным путем без учета в стандартной отчетности предприятия;
- выбор метода оценки инновационного потенциала.

Механизм внедрения инновационных проектов на предприятии за счет собственных средств направлен на решение следующих задач:

- формирование отдельных этапов внедрения инновации;
- выявление необходимых документов и ресурсов для внедрения;
- формирование отчетности по результатам внедрения.

Механизм внедрения инновационных проектов с учетом заемных средств обеспечивает:

- формирование этапов внедрения инноваций;
- определение размера дотаций, необходимых для обеспечения процесса внедрения;
- формирование отчетности о требовании средств;
- формирование отчетности по результатам внедрения.

Конечным результатом реализации предложенных механизмов является измерение инновационного потенциала предприятия, выявление путей возможности внедрения инноваций, выбор инноваций. Следовательно, предложенная ИСППР направлена прежде всего на анализ инновационного потенциала предприятия и поиск наиболее эффективных мер для внедрения инноваций.

На основе проделанного анализа ИСППР выдает сообщение о целесообразности или нецелесообразности внедрения инновации с указанием причин принятого решения и рекомендаций касательно дальнейших действий руководителя предприятия.

Список литературы:

1. Азарова А. О. Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства / А. О. Азарова, Л.Л. Леонтьєва // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – Економіка, менеджмент та екологія. – 2005. – № 3. – С. 17-24.
2. Александров І. О. Стратегія сталого розвитку регіону : монографія / І. О. Александров, О. В. Половян, О. Ф. Коновалов, О. В. Рогачова, М. Ю. Тарасова; за заг. ред. І. О. Александрова / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 203 с.
3. Водачек Л. Стратегии управления инновациями на предприятии / Л. Водачек, О. Водачкова. – М. : Экономика, 1989. – 167с.
4. Гриненко А. С. Система интеллектуально-информационной поддержки процесса принятия управленческих решений / Гриненко А. С. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/bandurin/article/sbrn02/10.shtml>.
5. Иванов Н. Н. Информационно-сервисные системы в управлении сложными экономическими объектами : монография / Иванов Н. Н. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 252 с.
6. Казанцев А. К. Основы инновационного менеджмента : учеб. пособие / под ред. А. К. Казанцева, П. Н. Завлина, Л. Э. Миндели. – М. : Экономика, 2000. – 560 с.
7. Колосок В. Уражування інтересів груп користувачів інформації при формуванні комплексної оцінки фінансового стану підприємства / Колосок В. // Схід. – 2004. – № 3. – С. 50-53.
8. Кульга О. О. Інноваційна діяльність в процесі відтворення на підприємстві / О. О. Кульга // Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу : зб. тез доповідей Четвертої міжнародної науково-практичної конференції. – Суми : ТОВ Друкарський дім «Папірус», 2010. – С. 126-128.
9. Ларичев О. И. Системы поддержки принятия решений. Современное состояние и перспективы их развития / О. И. Ларичев, А. В. Петровский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.raai.org/library/papers/Larichev/Larichev_Petrovsky_1987.pdf.

10. Львов В. Создание систем поддержки принятия решений на основе хранилищ данных / В. Львов // Системы управления базовых данных. – 1997. – № 3. – С. 30-40.
11. Рогоза М. Є., Кузьменко О. К. Інтегральна оцінка потенціалу підприємств та організацій системи споживчої кооперації // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – Полтава : ПУСКУ. – 2011. – № 5(44). – С. 89-94.
12. Сахал Д. Технический прогресс: концепции, модели, оценки / Сахал Д. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 367 с.
13. Ситник В. Ф. Системи підтримки прийняття рішень / Ситник В. Ф. – К. : Техніка, 1995. – 162 с.
14. Ситник В. Ф. Технологія автоматизованої обробки економічної інформації : навч. посіб. / Ситник В. Ф., Краєва О. С. – К. : КНЕУ, 1998. – 200 с.

Кульга О. О.

Донецький національний університет

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Резюме

У статті проведено аналіз діяльності металургійних підприємств і факторів їх зовнішнього середовища, розглянуто систему оцінювання різних варіантів прийняття рішень та формування стратегічних планів розвитку інноваційного потенціалу. Розроблено інформаційну систему підтримки прийняття рішень в управлінні інноваційним потенціалом металургійного підприємства.

Ключові слова: інформаційна система підтримки прийняття рішень, управління інноваційним потенціалом, інноваційний потенціал.

Kulga A. A.

Donetsk National University

INFORMATION DECISION SUPPORT SYSTEM IN THE MANAGEMENT OF INNOVATION POTENTIAL OF METALLURGICAL COMPANY

Summary

The article analyzes the activity of metallurgical enterprises and their factors of the environment, we consider a system of estimation of different options for action and the formation of strategic plans for the development of innovative potential. The information system to support decision-making in the management of innovative capacity steel plant.

Key words: information system to support decision-making, management, innovation potential, innovative potential.

УДК 338+658

Курносова-Юркова О. А.Автомобильно-дорожный институт
Донецкого национального технического университета**СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИМИ
БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ**

В статье исследована экономическая сущность категории «логистическая услуга» с точки зрения процессного подхода к управлению. Обобщены современные методы управления логистическими бизнес-процессами по видам услуг. Совершенствование бизнес-процессов позволяет повысить качество и результативность логистического сервиса на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: логистика, логистические бизнес-процессы, логистический сервис, логистические услуги.

Постановка проблемы. Одной из главных тенденций современной глобальной экономики является смена приоритетов развития предприятий, когда самым ценным товаром становится информация, базовым инструментом профессиональной деятельности человека – информационные технологии, а основным экономическим активом – интеллектуальный капитал. В этих условиях становится необходимой активизация инновационного потенциала предприятий и переориентация производственной деятельности на потребности рынка, что предусматривает переход на процессный подход к управлению и привлечение передовых методов и моделей в процессы производства и управления. Применение современных инструментов управления бизнес-процессами обеспечивает повышение конкурентоспособности предприятий в условиях глобальной бизнес-среды.

Анализ последних исследований и публикаций. Теоретический базис процессного подхода к управлению формируют работы Дж. Барни, М.Л. Джорджа, В.Г. Елиферова, М. Заири, М. Имаи, К. Камерона, Р.М. Кантера, С. Кермалли, Дж. Льюиса, В.В. Репина, Р. Румельта, М. Робсона, Ф. Тротвайна, Ф. Уллаха, Э. Ульвика, М. Хаммера, Дж. Харрингтона, Ч. Харви, Г. Хэмела, Дж. Чампи и др. Проблемы совершенствования управления логистическими бизнес-процессами затронуты в трудах Е.А. Ереминой, Е.В. Криковского, Д.М. Ламберта, Е.А. Левчука, О.В. Солодки, Дж.Р. Стока, Н.В. Фигун, Н.И. Чухрай, Т.В. Шарчук, Й. Шеффи и др.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Вместе с тем до настоящего момента не создано единого механизма управления логистическими бизнес-процессами предприятий для повышения их эффективности в современных условиях. Отсутствие результативных инструментов управления приводит к неудачным попыткам адаптировать зарубежные методы и модели к отечественным условиям. Однако большинство проектов организационно-экономического развития компаний не приводят к запланированным целям, поскольку не учитывают специфику ведения бизнеса в Украине.

Цель статьи. Целью исследования является обобщение современных методов управления логистическими бизнес-процессами, внедрение которых в практику менеджмента позволяет повысить качество и результативность логистического сервиса на промышленных предприятиях.

Изложение основного материала. Функционирование любого предприятия зависит от эффективной работы основного производства, обслуживающих подразделений и обоснованности принимаемых решений в системе управления. Логистика носит обслуживающий характер дея-

тельности, поэтому принято считать, что логистический сервис неразрывно связан с процессом распределения и представляет собой комплекс услуг, предоставляемых производителем или сторонней фирмой в процессе доставки ресурсов и продукции потребителю [1].

Вместе с тем процесс производства продукции также сопровождается рядом услуг, которые присутствуют во всей стоимостной цепочке образования себестоимости и по экономическому содержанию являются производственными. Они обеспечивают вхождение материального, финансового и информационного потоков в производственно-экономическую систему, прохождение внутри нее и выход из системы: услуги транспортного и ремонтного хозяйств, связи, информационные, услуги снабжения и сбыта, консалтинговые, сервисные услуги. Следовательно, логистический сервис присутствует на всех этапах деятельности промышленного предприятия и направлен на обслуживание производства с целью удовлетворения конечных потребителей в заданном количестве продукции, в необходимое время, в нужном месте.

Переход на процессный подход изменяет и методологию управления логистическими услугами как взаимосвязанной цепью бизнес-процессов, под которыми понимают взаимопределенную и взаимозависимую совокупность видов логистической деятельности предприятия, последовательное выполнение которых направлено на преобразование «входов» в «выходы» с целью получения результата, составляющего ценность для потребителя.

Логистические бизнес-процессы относятся к классу основных (обеспечение производства) и вспомогательных (обслуживание). Их регламентация и оптимизация позволяют структурировать управление логистическим сервисом, определяют зоны ответственности, распределяют ресурсы и порядок взаимодействия исполнителей. Уточненное определение логистических услуг предлагается с позиции процессного подхода к управлению. Логистические услуги – это результат деятельности в интегрированной цепи основных и обеспечивающих бизнес-процессов предприятий, достигаемый в процессе производства и сбыта продукции или услуг и направленный на удовлетворение потребностей производства, подразделений предприятий и конечных потребителей [2].

Состав и взаимосвязь логистических бизнес-процессов предопределили разработку современной классификации логистических услуг на промышленных предприятиях (рис. 1), в рамках которой выделены следующие виды услуг:

- внутрипроизводственные, которые непосредственно связаны с обслуживанием производства продукции;

- сбытовые, связанные с обслуживанием конечных потребителей;

- финансовые, обеспечивающие продвижение финансового потока;

- организационные, которые относятся к сфере управления и обеспечивают продвижение материального и информационного потоков по всей цепи логистических бизнес-процессов.

Любые изменения условий ведения бизнеса – появление новых направлений деятельности, расширение номенклатуры выпускаемой продукции, модернизация схем поставок, внедрение новых производственных технологий, автоматизация процессов управления – требуют немедленной трансформации затронутых бизнес-процессов. Связано это с тем, что процессно-ориентированная организация деятельности предполагает непрерывный цикл производства продуктов и обеспечение контроля качества на каждом шаге логистической цепи. Следовательно, для поддержания высокой эффективности работы предприятий в глобальной бизнес-среде их бизнес-процессы нуждаются в оптимизации, непрерывном совершенствовании и изменении.

Применение соответствующих методов управления позволяет повысить обоснованность принимаемых решений при совершенствовании логистических бизнес-процессов. В табл. 1 обобщены современные методы управления

Рис. 1. Классификация логистических услуг

Разработано автором

Таблица 1

Взаимосвязь современных видов управления бизнес-процессами и различных видов логистических услуг

№ п/п	Виды логистических услуг	Методы управления		
1	Внутрипроизводственные	Управление ресурсами		
		Бережливое производство Lean production		
		Управление балансом производственного потенциала предприятия (S&OP)		
		Оперативно-календарное планирование (ОКП)		
		Система общего производительного обслуживания оборудования (TPM)		
		Концепция компьютерного интегрированного производства (Computer Integrated Manufacturing – СТМ)		
		Управления цепями поставок (Supply Chain Management, SCM)		
2	Сбытовые	Маркетинг		
		Персонализированный маркетинг		
		VIP-продажи и управление продажами		
		Управление отношениями с клиентами (CRM-технологии)		
3	Финансовые	Контроллинг		
		Бюджетирование		
		Эккаунтинг		
		Управление эффективностью бизнеса (Business Performance Management – BPM)		
		4	Организационные	Бизнес-коучинг
				Бенчмаркинг
				Бенчлернинг
				Сбалансированная система показателей (Balanced Scorecard, KPIs)
				Рейнжиниринг бизнес-процессов
				Кайдзен
				Тотальное управление качеством (TQM)
				Six Sigma (Шесть Сигма)
				Аутсорсинг
Франчайзинг				
4	Организационные	Управление документооборотом		
		Управление активами (EAM, Enterprise Asset Management)		
		Бизнес-интеллект (BI – Business Intelligence)		

Разработано автором

бізнес-процесами по видам логістических услуг на промислових підприємствах.

Таблиця 2

Характеристика сучасних методів управління логістическими бізнес-процесами

Методи управління	Содержание методів управління
Управління ресурсами	Це діяльність, здійснювана з метою оптимального використання ресурсів. Критерії оптимальності можуть варіювати в залежності від цілей підприємства. Являється необхідним умовою підвищення якості управління фінансовими потоками підприємства, так як будь-який елемент ресурсної бази, так или інакше, оказує вплив на формування, швидкість і узгодженість цих потоків
Бережливе виробництво (Lean production)	Проривний підхід в управлінні, розроблений в Toyota. Підприємства практично без фінансових затрат здатні вдвоє збільшити продуктивність праці і скоротити тривалість циклу, скоротити виробничі площі, зменшити запаси. Ключовим моментом для переходу до нового типу виробництва являється зміна двох характеристик організацій, які дуже важко піддаються змінам: менеджмент і ментальність. Передбачає зміну культури управління, системи взаємостосунків між різними рівнями і підрозділами підприємства, системи ціннісної орієнтації співробітників і др. Головними перевагами концепції являються: командна робота, інтенсивний відкритий обмін інформацією, ефективне використання ресурсів і виключення втрат, неперервне удосконалення процесів
Управління балансом виробничого потенціалу підприємства (S&OP)	Фактично йдеться про поточну оптимізацію виробничих потужностей. Особливості виробничого процесу накладають специфічні обмеження на рішення, пов'язані з реакцією підприємства на зміну попиту. На рівні рішень задач планування бізнесу всі фактори виробництва являються змінними (включаючи капітальні вкладення), на рівні ж управління балансом виробничого потенціалу приймаються рішення, що сприяють покриттю умовно-змінних факторів виробництва – робочої сили, закупки, т. е. факторів, що впливають на характер бізнесу підприємства, його профіль, склад основних засобів
Оперативно-календарне планування (ОКП)	Представляє собою комплекс різних методів і техніко-економічних розрахунків, направлених на забезпечення узгодженості роботи всіх ланок виробництва. Орієнтовано на пошук найбільш ефективних варіантів використання виробничих ресурсів. Організація виробництва при цьому базується на раціональному поєднанні живої праці з матеріальними факторами процесу виробництва. Це представляє собою необхідну і обов'язкову базу для оперативного управління, так як оптимальне планування погано організованого виробництва позбавлено всякого сенсу
Система загального виробничого обслуговування обладнання (TPM)	Виходить з того, що для забезпечення продуктивної роботи необхідно здійснювати превентивні заходи, що запобігають поломкам, і постійно підтримувати такі умови виробництва, при яких обладнання може працювати в штатному режимі. Передбачає: 1) окремі удосконалення для підвищення продуктивності обладнання і інженерних систем; 2) самостійне обслуговування обладнання операторами; 3) планове технічне обслуговування обладнання; 4) навчання і підготовку операторів і ремонтників; 5) управління розробкою і впровадженням нового обладнання; 6) впровадження системи обслуговування, орієнтованої на якість; 7) охорона праці і навколишнього середовища; 8) підвищення ефективності системи управління і обслуговуючих підрозділів
Концепція комп'ютерного інтегрованого виробництва (Computer Integrated Manufacturing – CIM)	Зв'язана з інтеграцією гнучкого виробництва і систем управління ім. С точки зору систем управління і планування, в якості яких використовуються ERP і MRP II передбачає інтеграцію всіх основних бізнес-функцій (управління снабженням, проектуванням і підготовкою виробництва, плануванням і виготовленням продукції, виробничими участками і цехами, транспортно-складськими системами, ресурсним забезпеченням, системою менеджменту якості, фінансовими підсистемами і др.) в єдине інформаційне простір. Інтегрована система ERP (Enterprise Resource Planning) – планування потребностей підприємства. Основна ідея – впровадження комплексного програмного рішення, що інтегрує всі традиційні функціональні області управління і таким чином забезпечує пов'язані транзакції на рівні всього підприємства
Управління ланкою поставок (Supply Chain Management, SCM)	Вивчає ресурси промислових, логістических і торгових підприємств, а також приймає рішення в стосунку до процесів міжорганізаційного взаємодіяння для переобробки, трансформації і використання цих ресурсів на всій протяженості ланки створення цінності від джерел вихідного сировини до кінцевого споживача. С практичної точки зору це системний підхід до інтегрованого планування і управління всім потоком інформації, матеріалів і послуг до кінцевого споживача через підприємства і склади до постачальників сировини
Маркетинг	Управління виробничо-розподільчою діяльністю організації, направлена на отримання прибутку за допомогою управління попитом споживачів і активного впливу на ринкові умови. Підвищує успіх організації і приносить користь суспільству за допомогою: планування асортименту і обсягу випускаємих продуктів; визначення цін; розподілу продуктів між вибраними ринками і стимулювання їх збуту
Персоналізований маркетинг	Організація і систематичне спілкування з індивідуальним клієнтом, щоб персоналізувати діалог з ним і надати індивідуалізовані продукти і послуги
VIP-продажі і управління продажами	Базується на постулаті, визначеному правилом Парето: 80% прибутку можна отримати за рахунок залучення 20% клієнтів. Розв'язуються наступні задачі: визначення VIP-клієнтів, побудова системи їх обслуговування; збір даних про них; класифікація і ранжування ключових клієнтів; розробка стандартів обслуговування; впровадження моделі «корпоративної покупки».
Управління стосунками з клієнтами (CRM-технології)	Предбачає, що створити і утримати унікальні конкурентні переваги можна за рахунок кваліфікованого управління взаємостосунками з клієнтами шляхом підвищення ефективності ділового співробітництва, залучення, утримання, сегментації, управління лояльністю клієнтів. Вивчення клієнтів орієнтовано на визначення ступеня їх задоволеності і виявлення їх основних потребностей. Передбачає впровадження стратегії коджойнт, включаючої аналіз, персональний менеджмент, аудит якості. CRM-технології представляють собою набір програмних продуктів, що дозволяють автоматизувати і удосконалювати бізнес-процеси, пов'язані з управлінням продажами, маркетингом і сервісним підтримкою клієнтів, що дає можливість координувати дії різних департаментів, взаємодіючих з клієнтом (продажі, маркетинг, сервіс) і працювати різними каналами взаємодіяння з клієнтом з метою встановлення довготривалих і взаємовигідних стосунків
Контролінг	Комплексна система управління підприємством, включаюча управлінський облік, облік і аналіз витрат з метою контролю всіх їх статей, підрозділів і складових виробничої продукції или послуг і їх наступного планування. Контролінг забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття рішень при управлінні організацією
Бюджетування	Одна з складових системи фінансового управління, призначена для оптимального розподілу ресурсів господарюючого суб'єкта в часі. Набір фінансових інструментів планування, контролю і аналізу, який використовується для досягнення довготривалих і короткотривалих цілей розвитку підприємства, головною задачею якого являється надання керівництву необхідної інформації для прийняття своєчасних управлінських рішень по питанням: визначення необхідного обсягу фінансових ресурсів корпорації, джерел їх формування і направлення найбільш ефективного використання; розгляду можливих альтернатив розробки фінансової стратегії, що забезпечує досягнення корпорацією стабільного положення на ринку і надійної фінансової стійкості; розробки принципів і механізмів управлінської діяльності, аналізу відхилень від плану, відповідно, попередження негативних, кризових наслідків обраних шляхів розвитку; контролю господарської діяльності

Эккаунтинг	Функциональная сфера управления бизнесом, связанная со сбором, обработкой, классификацией, анализом и оформлением различных видов финансовой информации. Основная цель: бухгалтерская проводка сделок и операций, составление финансовых документов, среди которых отчет о результатах и балансовый отчет, бюджетные сметы, отчеты о наличии и движении денежных средств и т. д.
Управление эффективностью бизнеса (Business Performance Management – BPM)	Представляет собой совокупность интегрированных циклических процессов управления и анализа, а также соответствующих технологий, имеющих отношение как к финансовой, так и к операционной деятельности организации. Позволяет предприятиям определять стратегические цели, а затем оценивать эффективность своей деятельности по отношению к этим целям и управлять процессом их достижения. При этом ключевые процессы управления эффективностью связаны с реализацией стратегии организации и включают финансовое и операционное планирование, консолидацию и отчетность, моделирование, анализ и мониторинг ключевых показателей эффективности
Бизнес-коучинг	Технология развития персонала, способствующая улучшениям в рабочем процессе, особенно там, где необходимо изменение эффективности деятельности. Это индивидуальная тренировка человека для достижения значимых для него целей. Используется для повышения эффективности, мобилизации внутреннего потенциала сотрудников, развития необходимых способностей и навыков, освоения передовых стратегий получения результата. Его внедрение приводит к способности самосовершенствования работников; повышению качества их работы и др. Позволяет руководителю окружить себя высоко квалифицированными единомышленниками
Бенчмаркинг	Метод повышения эффективности бизнеса посредством изучения опыта других компаний или отделов с целью совершенствования деятельности и применения методов работы организаций-лидеров, то есть представляет собой непрерывный процесс изучения и оценивания лучших практик в других организациях с целью использования полученных знаний в работе своего предприятия для достижения поставленных целей
Бенчлернинг	Концепция была разработана компанией Karlof Consulting в 1994 г. и стала естественным продолжением бенчмаркинга. Бенчмаркинг акцентирует внимание на ключевых показателях и процессах, а бенчлернинг идет несколько дальше: включает в себя анализ причинно-следственных связей, организационное обучение, т.е. работу организации над пониманием того, что именно способствует ее успеху. Его преимущество состоит в том, что он способствует самообучению и самоорганизации, дает быстрый доступ к знаниям благодаря систематическому сравнению реальной ситуации с результатами моделирования. Обобщая информацию о конкурентах, оценивая конкурентный статус организации, руководство повышает осведомленность о ней, получая новые идеи о том, как ее улучшить
Сбалансированная система показателей (Balanced Scorecard, KPIs)	Позволяет «связать» стратегические цели компании с бизнес-процессами на каждом уровне управления для осуществления контроля за реализацией стратегии. Это перевод миссии предприятия в количественные измерения и отслеживание запланированных результатов с точки зрения реализации стратегии с помощью ключевых показателей эффективности (KPI). Основной принцип BSC, который во многом стал причиной высокой эффективности этой технологии управления – управлять можно только тем, что можно измерить. Предприятие оценивается по четырем позициям: финансы; клиенты; бизнес-процессы; обучение и рост
Рейнжиниринг бизнес-процессов	Радикальные изменения в ключевых бизнес-процессах с целью достижения существенного повышения эффективности, качества и сокращения всех видов затрат. Связан с реорганизацией процессов, сокращением длительности производственного цикла, переходом к горизонтальной организации. Позволяет структурировать процессы поставки, выпуска и содержания продукции, управления складом, выполнения заказов и выставления счетов. Процессы, которые хорошо поддаются рейнжинирингу, легче наладить, автоматизировать и интегрировать в корпоративную информационную систему
Кайдзен	Обеспечение постоянных некапиталоемких улучшений во всех аспектах деятельности за счет внутренних резервов организации. Нацелена на: повышение удовлетворенности потребителей; устранение потерь (временных, финансовых, материальных и др.); повышение качества; снижение издержек на разработку, производство, содержание запасов и распространение продукции. Сущность метода сводится к выполнению двух функций – поддержанию (обеспечение выполнения имеющихся технологических, организационных и операционных стандартов) и совершенствованию (меры по улучшению существующих стандартов). Акцентирует внимание на человеческий фактор, создающий предпосылки повышения готовности всех работников принимать активное участие в процессе совершенствования
Франчайзинг	Процесс создания, поддержания и развития системы льготного предпринимательства (так называемой франшизы), в основе которого лежит передача прав на использование известной торговой марки, ноу-хау и методов производства крупных и средних компаний малому бизнесу. Позволяет увеличить объем продаж, расширить знания о бренде компании, укрепить ее имидж без существенных затрат
Управление документо-оборотом	Программы данного направления позволяют автоматизировать процессы работы с документами группы сотрудников предприятия (кто когда документ создал, от кого он ушел, кому, как долго с документом работал конкретный пользователь, у кого находится необходимый документ в данный момент и т.д.).
Тотальное управление качеством (TQM)	Стратегический подход в менеджменте, нацеленный на управление производством лучшего товара или услуги среди инновационных и непрерывно модифицируемых аналогов. Ориентация на потребителя является единым средством достижения успеха в бизнесе. Сертификация систем качества является добровольной процедурой, подтверждающей соответствие бизнеса предприятия стандартам ИСО 9000-140000. TQM следует рассматривать как «внутрифирменную» идеологию. Наличие на предприятии СМК повышает уверенность у руководства и у потребителей в том, что производимые продукты (услуги) соответствуют установленным требованиям. При этом ее масштабы должны соответствовать задачам управления в области качества, а затраты на её создание и функционирование не должны превышать положительного эффекта от эксплуатации или потребления продукции
Six Sigma (Шесть Сигма)	Комплексная и гибкая система достижения, поддержания и максимизации успеха деятельности, основанная на: глубоком понимании потребительских нужд; четком и грамотном использовании фактов, данных и статистико-аналитических методов; проактивном управлении, развитии и реорганизации бизнес-процессов. Измерения и статистические данные – это ключевые элементы совершенствования по системе «Шесть Сигм». Широкомасштабная программа «культурных изменений» направлена на: сокращение всех видов расходов; повышение производительности труда; расширение рынка; привлечение и удержание клиентов; сокращение длительности производственного цикла; сокращение дефектов; совершенствование корпоративной культуры; разработку новых товаров/услуг и др.
Аутсорсинг	Перевод одного или нескольких внутренних подразделений предприятия и всех связанных с ними активов в стороннюю организацию, являющуюся поставщиком аутсорсинговых услуг. Услуги сторонних организаций могут использоваться с целью снижения затрат при условии сохранения текущего качества продукции либо для повышения качества продукции при заданном уровне расходов. В итоге предприятие получает возможность либо снижать цены, и за счет этого увеличивать объем продаж, либо повышать финансовую устойчивость бизнеса, улучшать качество продукции, увеличить рыночную стоимость предприятия, что обычно не достижимо при выполнении различных второстепенных функций в рамках его оргструктуры
Управление активами (EAM, Enterprise Asset Management)	Стандарт управления активами предприятий. Включает специализированные задачи технического обслуживания и ремонта, требования к интеграции с процессами материально-технического снабжения, управления складскими запасами, финансами и персоналом. Подчинен переходу к новым стратегическим целям повышения фондоотдачи основных средств и увеличению прибыли предприятия
Бизнес-интеллект (BI – Business Intelligence)	Комплексное программное обеспечение, информационно-аналитическая система для обеспечения единой информационной базы принятия решений на предприятии. Способствует принятию оперативных и обоснованных решений на всех уровнях управления. Определяет процесс преобразования данных в информацию и знания о бизнесе для поддержки принятия решений. Основными преимуществами являются: скорость получения информации, ее согласованность, свободный доступ к нужной информации в удобном виде для сотрудников, переход от решения тактических задач к реализации стратегических инициатив

Обобщено автором

Содержание методов управления логистическими бизнес-процессами конкретизировано в табл. 2.

Выводы и предложения. Таким образом, управление логистическими услугами как взаимосвязанной цепью бизнес-процессов приводит к снижению затрат, сокращению длительности производственного цикла, уровня ошибок. Все эти параметры являются критическими для современного бизнеса, поэтому их оптимизация позволяет

добиться значительных конкурентных преимуществ предприятий в длительной перспективе. Внедрение передовых технологий управления бизнес-процессами в практику отечественного менеджмента позволяет сосредоточиться на решении стратегических задач в процессе функционирования и развития предприятий, выявить дополнительные конкурентные возможности, резервы повышения рентабельности производства.

Список литературы:

1. Сервисные потоки в логистике [Электронный ресурс] // Сайт о логистике. – Режим доступа : <http://logistic-forum.lv/>.
2. Курносова-Юркова О. А. Диалектика логистических услуг / О. А. Курносова-Юркова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки. – 2013. – № 2. – Т. 3 – С. 191-194.
3. Кермалли С. Инструменты эффективного менеджера: 100 ключевых терминов, моделей и концепций современного менеджмента / С. Кермалли; пер. с англ. – М. : Хорошая книга, 2005. – 256 с.
4. Шарчук Т. В. Логістичний аутсорсинг – шлях до оптимізації управління бізнес-процесами підприємства / Т. В. Шарчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика». – 2008. – № 633. – С. 772-780.
5. Левчук Е. А. Процессный подход в управлении логистикой промышленного предприятия / Е. А. Левчук // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 1 (23). – С. 122-125.
6. Солодка О. В. Рейнжиниринг логістичних бізнес-процесів як спосіб їх вдосконалення / О. В. Солодка // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика». – 2010. – № 669. – С. 317-322.
7. Еремина Е. А. Управление цепочками поставок: подходы, методы, модели / Е. А. Еремина // Известия Томского политехнического университета. – 2008. – Т. 313. – № 6. – С. 30-32.
8. Шеффи Й. Жизнестойкое предприятие: как повысить надежность цепочки поставок и сохранить конкурентное преимущество / Й. Шеффи ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 301 с.
9. Голоктеев К. Управление производством: инструменты, которые работают / К. Голоктеев, И. Матвеев. – СПб. : Питер, 2008. – 251 с.
10. Трансформація вартості у розвитку відносин «підприємство-клієнт»: монографія / за наук. ред. Є. Крикавського і Н. Чухрай. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – 250 с.

Курносова-Юркова О. О.

Автомобільно-дорожній інститут
Донецького національного технічного університету

СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Резюме

У статті досліджено економічну сутність категорії «логістична послуга» з точки зору процесного підходу до управління. Узагальнено сучасні методи управління логістичними бізнес-процесами за видами послуг. Удосконалення бізнес-процесів дозволяє підвищити якість і результативність логістичного сервісу на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: логістика, логістичні бізнес-процеси, логістичний сервіс, логістичні послуги.

Kurnosova-Yurkova O. A.

Automobile-Road Institute of State Higher Educational Establishment
Donetsk national technical university

MODERN METHODS OF MANAGEMENT LOGISTICS BUSINESS-PROCESSES IN THE ENTERPRISE

Summary

The paper studies the economic substance category of «logistics services» from the point of view of the process approach to management. Summarizing current methods of logistics business-processes by type of service. Improving business processes to enhance the quality and efficiency of logistics services in domestic enterprises.

Key words: logistics, logistics business-processes, logistics services.

УДК 65.012.8

Кухар М. Ф.

Національний університет водного господарства та природокористування

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто особливості визначення поняття «економічна безпека підприємства» та на підставі зроблених висновків сформовано власне бачення даного поняття. Досліджено та систематизовано теоретичні підходи щодо сутності економічної безпеки підприємства. Визначено найважливіший напрям формування системи економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, теоретичні підходи, система економічної безпеки, механізм безпеки.

Постановка проблеми. Вітчизняні підприємства в умовах ринкового господарювання функціонують в складному, нестабільному та динамічному середовищі. Існування кожного з них залежить від здатності до самовиживання, забезпечення розвитку, запобігання негативного впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків, що потребує створення надійної, якісної та ґрунтовної системи економічної безпеки, яка б враховувала ті негативи, що може спричинити кожна сторона або економічна дія щодо підприємства. Економічна безпека підприємства є важливою складовою економічної безпеки, а отже і цілісної системи національної безпеки країни. Світовий досвід показує, що країни, які не здатні забезпечити власну економічну безпеку досить часто потрапляють в економічну та політичну залежність від розвинених країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку концепції економічної безпеки зробили такі знані науковці, як Л. І. Абалкін, І. А. Бланк, В. А. Богомолов, Е. А. Олейников, А. І. Сенгачов, В. Л. Тамбовцев. Серед вітчизняних авторів, що досліджують проблеми економічної безпеки підприємства, в тому числі на різних ієрархічних рівнях, варто виділити праці українських науковців В. Г. Андрійчук, Т. Г. Васильців, Л. В. Гнилицька, А. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, С.М. Шкарлет.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел свідчить, що на сьогоднішній день проблематикою економічної безпеки підприємства займаються багато науковців, фахівців, практиків. Кожен з них намагається дати своє трактування сутності поняття економічної безпеки на макrorівні, тому не існує єдиного підходу до визначення цього терміну, що потребує подальшого дослідження і обґрунтування задля вирішення багатьох проблем на якісно новому рівні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення та систематизація теоретичних підходів щодо поняття «економічна безпека підприємства».

Виклад основного матеріалу. Найважливішою потребою будь-якого суб'єкта господарювання є потреба у безпеці. Категорія безпеки відповідно до пірамідальної ієрархії потреб А. Маслоу є потребою, яка посідає в її структурі наступний, слідом за безпосередніми фізіологічними потребами, щабель. Потреба у безпеці є базовою потребою, вона реалізується у здатності попереджати та усувати небезпеку [15, с. 9].

У вирішення наукових проблем, пов'язаних з економічною безпекою є досить тривала історія, яка починається з використання Ф. Рузвельтом в 1934 році терміну «економічна безпека» при проведенні аналізу внутрішніх проблем Сполучених Штатів Америки. З цього часу вчені розвинених

економічних держав активно та ефективно займались дослідженнями економічної безпеки різних рівнів. В СРСР така проблема не висвітлювалась, але необхідність її аналізу все частіше виходила на перший план. Офіційно термін «економічна безпека» було визначено в 1985 році у резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Міжнародна економічна безпека». В 1988 році в Росії з'являються перші оглядові статті напряму дослідження економічної безпеки. А в 1994 році зростає активність вітчизняних вчених в області дослідження економічної безпеки України та підприємств [11, с. 129].

Такі науковці як Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко, В.С. Пономаренко поняття економічної безпеки використовують до систем різного рівня ієрархії, зокрема виокремлюють: глобальну економічну безпеку, міжнародну економічну безпеку, національну економічну безпеку, економічну безпеку регіону, економічну безпеку підприємства та економічну безпеку особистості.

В Україні нормативно діяльність підприємств в аспекті забезпечення економічної безпеки регулюється Законом України «Про основи національної безпеки України», Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», Господарським кодексом України тощо.

Опорою національної економіки та економічного розвитку регіонів є високорозвинені виробничі структури, які спроможні успішно досягати поставлених ринкових цілей.

У вітчизняному науковому просторі питання економічної безпеки підприємств є достатньо новим. Теоретичні узагальнення та практичні розробки із зазначеної проблематики з'явилися в 90-х рр. ХХ століття.

Незважаючи на вагомий науковий дослідження та змістовну наповненість поняття економічної безпеки підприємства, існує велика кількість його трактувань, що відображає складність та багатозначність зазначеного поняття, а також відсутність єдиного наукового визначення. З метою систематизації та структурування проведемо поглиблений узагальнюючий аналіз теоретичних підходів поняття «економічна безпека підприємства» в табл. 1.

У процесі досліджень нами узагальнено дев'ять теоретичних підходів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства». На початку 90-х років ХХ століття це поняття трактувалося як захист інформації. Наприклад, Ярочкін В. І. [23, с. 8] під економічною безпекою підприємства розуміє зберігання комерційних таємниць підприємства. Проте, згодом виявилась недосконалість зазначеної теорії, що пояснювалась існуванням великої кількості інших, окрім інформаційних, негативних впливів на діяльність суб'єктів господарювання.

Мета підходу аналізу управління ризиками полягає в управлінні ризиками, опорі та передбаченні загроз, що можуть призвести до її руйнації або зашкодити досягненню цілей [1, с. 200]. Даний підхід також не є досконалим, оскільки не враховує стану використання корпоративних ресурсів

Таблиця 1

Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Автор	Визначення за відповідним підходом
Інформаційний	
Драга А.А. [3, с. 123]	Економічна безпека підприємства – це захищеність життєво-важливих для підприємства інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, зберігати стабільність при функціонуванні та розвитку підприємства відповідно до його статутних цілей
Аналізу управління ризиками	
Бандука О.М., Духов В.Е., Петрова К.Я., [16, с. 18]	Економічна безпека підприємства – це спроможність економічної системи чинити опір загрозам, що можуть призвести до її руйнації або зашкодити досягненню цілей, при цьому предметом економічної безпеки є управління економічними ризиками
Ресурсно-функціональний підхід	
Фоміна М.В. [19, с. 11].	Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах
Олейников Є.Ф. [17, с. 138]	Економічна безпека розглядається як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому
Білоусова І.А. [2, с. 17]	Економічна безпека підприємства передбачає збалансований безупинний і сталий розвиток, що досягається за використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні й у майбутньому
Шкарлет С.М. [21, с. 29]	Економічна безпека є універсальною категорією, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях. Базовим підґрунтям економічної безпеки підприємства є механізм забезпечення збалансованого та безупинного розвитку, що досягається використанням усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування й динамічного науково-технічного та соціального розвитку
Ілляшенко С.Н. [10, с. 12] Кузенко Т. Б. [13, с. 12]	Економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Покропівний С.Ф. [7, с. 36]	Економічна безпека підприємства – це не тільки стан використання корпоративних ресурсів, а й підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Грунін О.А. [5, с. 26].	Економічна безпека підприємства – це такий стан господарчого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику
Захисту інтересів підприємства	
Енциклопедія економічної безпеки [22, с. 445]	Економічна безпека підприємства – це стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей
Шликов В.В., Іванов А.Р. [18, с. 45]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз
Суб'єктивно-об'єктивний	
Капустін Н.А. [18, с. 27]	Під економічною безпекою слід розуміти кількісну та якісну характеристику властивостей галузі або підприємства, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози
Забродський В.І. [8, с. 5]	Економічна безпека підприємства – це сукупність чинників, які відображають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів і таке інше
Розвитку потенціалу підприємства	
Кірієнко А.В. [14, с. 10]	Економічна безпека підприємства – це стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого існуючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі
Організаційний	
Аллен Д. і Каралли Р. [16, с. 9]	Економічна безпека підприємства – це заходи, що повинні здійснюватися як в організаційному, так і в оперативному змістах та підвищувати адаптованість підприємства до умов оточуючого середовища
Системно-діяльнісний	
Гнилицька Л.В. [4, с. 16]	Економічна безпека – здатність суб'єкта господарювання ефективно та безперервно здійснювати свою статутну діяльність на основі вживання сукупності взаємопов'язаних обліково-аналітичних та контрольних процедур, що дозволяють оптимізувати використання корпоративних ресурсів підприємства та нівелювати вплив загроз внутрішнього та зовнішнього середовища з метою збільшення вартості його капіталу
Узагальнюючий (системний)	
Козаченко Г.В., Пономарьова В.П., Ляшенко О.М. [12, с. 87]	Економічна безпека підприємства – це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства

(факторів бізнесу, які використовуються власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу) та негативного впливу непередбачуваних факторів.

Найпоширенішими з існуючих підходів є ресурсно-функціональний підхід, мета якого полягає в найефективнішому використанні корпоративних ресурсів для упередження загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства. На нашу думку даний підхід є найточнішим, оскільки він містить розрахунок майбутніх загроз та можливих наслідків на ефективність бізнесу у випадку їх реалізації.

Підхід захисту інтересів підприємства [4, с. 17] полягає в забезпеченні збалансованості інтересів підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища.

Науковці, що надають перевагу суб'єктивно-об'єктивному підходу, формулюють економічну безпеку як категорію, яка втілює в собі певну систему відносин і пов'язаних з ними заходів, що забезпечують незалежність, стійкість, спроможність до саморозвитку суб'єкта безпеки, суб'єктивно-об'єктивну взаємозалежність, ймовірний характер, цілеспрямованість, суперечливість, керованість таких відносин [6, с. 14].

Мета підходу розвитку потенціалу підприємства полягає в забезпеченні захисту від прямих та непрямих загроз, безперервному розвитку та відтворенні ресурсно-функціонального потенціалу підприємства. Організаційний підхід передбачає організацію і захист майна, виробничих процесів, управління персоналом, з позиції окремого аспекту діяльності.

Гнилицька Л. В. виділяє новий системно-діяльнісний підхід, який поєднує стратегію і тактику діяльності підприємства, він зорієнтований на упередження виникненню небезпек і загроз шляхом виявлення та ідентифікації їх, а також здійснення превентивних дій через діяльність суб'єктів забезпечення безпеки з урахуванням повсякденної діяльності підприємства [4, с. 16].

Узагальнюючий підхід щодо розуміння економічної безпеки підприємства як міри гармонізації у часі та просторі його економічних інтересів будується на визнанні значення розширеного відтворення капіталу підприємства для додержання його інтересів та їх узгодженні з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Доповнює цей підхід Л. Шемаєва [20, с. 6], яка розглядає економічну безпеку підприємства як характеристику суб'єкта господарювання, яка відображає його здатність реалізувати власні стратегічні економічні інтереси при певних зовнішніх умовах завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище.

Наукові розвідки підходів щодо сутності економічної безпеки підприємства свідчать про відсутність єдиного економічного погляду. Це пояснюється тим, що економічна безпека, знаходячись на стику економіки і безпеки, як і всяке міждисциплінарне поняття, залежить від ступеня розробленості їхнього наукового апарату.

Важливою проблемою сучасної теорії економічної безпеки є те, що питання економічної безпеки науковці розглядають лише з позиції оцінювання

стану захищеності підприємства і забувають, що такий стан обов'язково має супроводжуватися відповідною діяльністю з його забезпечення.

На основі наукового аналізу підходів щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства вважаємо, що економічна безпека підприємства – це здатність підприємства, за рахунок стабільного функціонування, динамічного розвитку та шляхом ефективного використання всіх видів наявних у нього ресурсів, з метою нейтралізації загроз внутрішнього та зовнішнього середовища досягнути власні стратегічні цілі.

Забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства потребує створення власної системи економічної безпеки. Найважливіший напрям формування системи економічної безпеки, зокрема і підприємства – це створення дієвого механізму безпеки, яким є бухгалтерський облік та аналіз. Обґрунтовується це тим, що бухгалтерський облік є однією з основних функцій управління, спрямованою на забезпечення економічної безпеки підприємства, і саме бухгалтерський облік виключає можливість прямих розкрадань без встановлених законом наслідків, створює інформаційні умови для здійснення контролю за доцільністю і законністю використання ресурсів в превентивному, поточному і наступному режимах, сприяє запобіганню реалізації загроз, які зменшують економічну стійкість підприємств. Аналіз сприяє об'єктивній оцінці діяльності підприємства та виявленню можливостей подальшого підвищення ефективності господарювання.

На формування економічної безпеки підприємства впливає організація бухгалтерського обліку. Слід базуватися на ефективній системі заходів із необхідним правовим, економічним, організаційним та інформаційним забезпеченням. Це передбачає формування оптимальної структури бухгалтерської служби з цілісним використанням органів безпеки; оцінку існуючих економічних зв'язків, зокрема і міжнародних, та прийняття управлінських рішень про їх збереження чи наступний розвиток.

Висновки і пропозиції. У сучасному науковому просторі немає єдиної думки з приводу термінів економічної безпеки підприємств. Нами узагальнено дев'ять основних підходів щодо розуміння сутності економічної безпеки підприємства: інформаційний, аналізу управління ризиками, ресурсно-функціональний підхід, захисту інтересів підприємства, суб'єктивно-об'єктивний, розвитку потенціалу підприємства, організаційний, системно-діяльнісний, узагальнюючий. На нашу думку основними відмінностями у підходах щодо обґрунтування сутності економічної безпеки є розбіжності у визначенні об'єктів його дії. Дослідження поняття економічної безпеки підприємства дозволило дати власне трактування цього поняття із врахуванням домінуючих підходів, як здатність підприємства, за рахунок стабільного функціонування, динамічного розвитку та шляхом ефективного використання всіх видів наявних у нього ресурсів, з метою нейтралізації загроз внутрішнього та зовнішнього середовища досягнути власні стратегічні цілі.

Список літератури:

1. Белоус Н. Д. Теоретичне узагальнення економічної безпеки підприємств / Н. Д. Белоус // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 2 – С. 196 – 201.
2. Білоусова І. А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки : [монографія] / І. А. Білоусова. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 432 с.

3. Вектор інвестицій як інструмент регулювання економічної безпеки підприємства : [зб. наук. праць] / Нагорна І.І. – 2004. – № 5. – С. 132-134.
4. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства : [монографія] / Л. В. Гнилицька. – К. : КНЕУ, 2012. – 305 с.
5. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб. : Изд-во «Питер», 2002. – 160 с.
6. Джаман М. О., Гончаров Г. О. Теоретико-методологічні основи формування системи економічної безпеки малого підприємства в Україні : [монографія] / М. О. Джаман, Г. О. Гончаров : [за заг. ред. М. О. Джаман]. – Полтава : ТОВ «Фірма Техсервіс», 2012. – 204 с.
7. Економіка підприємства : [підручник – 2-ге вид., перероб та доп.] / Під заг. ред. С. Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.
8. Забродский В. А. Развитие крупномасштабных экономико-правовых систем / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. – Х. : БизнесИнформ, 2000. – 72 с.
9. Иванов А. Р. Экономическая безопасность предприятия / А. Р. Иванов, В. А. Шлыков. – М. : Выраж-центр, 1995. – 265 с.
10. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21) – С. 12 – 19.
11. Иващенко Г. А. Ідентифікація дефініції «Економічна безпека підприємства» / Г. А. Иващенко, О. Ф. Ярошенко // БизнесИнформ. – 2011. – № 9. – С. 129.
12. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
13. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.01 / Т. Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.
14. Механізми управління економічної безпекою / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский, А. А. Спиридонов ; под ред. Ю. Г. Лысенко. – Донецк : Дон НУ, 2002. – 178 с.
15. Мізюк Б. М. Економічна безпека підприємств ритейлу: оцінювання та механізм забезпечення : [монографія] / Б. М. Мізюк, В. І. Яцук, Л. В. Ноздріна. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. – 256 с.
16. Основи економічної безпеки : [підручник] / Бандурка О. М., Духов В. Е., Петрова К. Я., Червяков І. М.. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
17. Основи економічної безпеки (Государство, регион, предприятие, личность) / Под редакцией Е. А. Олейникова. – М. : Бизнес-школа; Интел-Синтез, 1997. – 288 с.
18. Фоміна М. В. Проблеми економічної безпечної розвитку підприємств: теорія і практика : [монографія] / М. В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.
19. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 21.04.02 / Л. Г. Шемаєва. – К., 2010. – 44 с.
20. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект [монографія] / С. М. Шкарлет. – К. : Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 436 с.
21. Экономическая безопасность : [энциклопедия] / А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое просвещение, 2001. – 512 с.
22. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. – М. : Ось-89, 1997. – 185 с.

Кухар М. Ф.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

Рассмотрены особенности определения понятия «экономическая безопасность предприятия» и на основании сделанных выводов сформировано собственное видение данного понятия. Исследованы и систематизированы теоретические подходы к сущности экономической безопасности предприятия. Определено важнейшее направление формирования системы экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, теоретические подходы, система экономической безопасности, механизм безопасности.

Kukhar M. F.

National University of Water Management and Natural Resources Use

THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

Summary

Features of the definition of «economic security of enterprise» were examined and based on the conclusions own vision of this concept formed. Theoretical approaches to the definition of economic security of enterprise were studied and systematized. Most important direction of formation of economic security system was determined.

Key words: economic security, theoretical approaches, system of economic security, security mechanism.

УДК 657.422.1

Лактионова А. А.

Закорко М. В.

Донецкий национальный университет

АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ ВНУТРЕННИХ ФАКТОРОВ СТОИМОСТИ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ И СТРУКТУРЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье на основе регрессионного анализа отечественных субъектов хозяйствования установлена взаимосвязь между внутренними детерминантами стоимости финансовых ресурсов и их приоритетами в выборе источников финансирования ими своей деятельности. В качестве факторов стоимости взяты: налоговый щит, агентский конфликт, кредитоспособность, перспективы роста, размер и структура активов, доходность деятельность, свободные денежные потоки.

Ключевые слова: стоимость финансовых ресурсов, структура финансирования, факторы стоимости.

Постановка проблемы. Выбор приоритетных источников финансирования определяет перспективы долгосрочного развития и относится к числу центральных проблем теории корпоративных финансов.

Анализ последних публикаций. Проблема выявления детерминантов структуры капитала в большей степени ставится зарубежными экономистами, в том числе российскими, занимающихся теоретическими и эмпирическими исследованиями в данной области научных знаний. К российским ученым принадлежат И. Ивашковская, И. Иванов, И. Белозеров, Н. Гайфутдинова, С. Герасимов, А. Животова, С. Григорьева, М. Кокорева, А. Степанова и др. Среди представителей европейских и американских школ, которые исследовали факторы структуры капитала, можно отметить П. Висманаса, А. Стефана М. Бейкера, Дж. Воглера, В. Кестера, Майерса и др.

Нерешенные части проблемы. Несмотря на достаточно обширные эмпирические исследования в данной области, многие вопросы остаются нерешенными. Открытым вопросом в этой области остается и эмпирические исследования закономерностей формирования приоритетов финансирования субъектов хозяйствования, функционирующих в условиях развивающегося финансового рынка. Таким образом, **целью статьи** является анализ влияния внутренних факторов стоимости (издержек) финансирования субъектов хозяйствования в Украине на структуру их источников финансовых ресурсов.

Изложение основного материала. Вследствие того, что стоимость финансовых ресурсов является ключевым критерием структуры финансирования, определенный потенциал имеет исследование взаимосвязи между данными показателями. Исходя из сложности непосредственного выявления такой взаимосвязи ввиду неявного характера множества стоимостных эффектов или издержек финансирования, такой анализ будем производить на основе исследования взаимосвязи стоимостных детерминантов и формируемой на уровне субъектов хозяйствования структуры финансирования в части определенной величины их левериджа. При этом в исходную выборку были включены 35 отечественных субъектов хозяйствования – публичных акционерных общества. В выборку вошли 4 металлургических комбината, 6 субъектов хозяйствования химической промышленности, 4 – топливно-энергетических, 21 – машиностроительных предприятий.

В качестве зависимых переменных формулируемых регрессионных уравнений были взяты следующие факторы, обуславливающие различные

виды издержек финансирования субъектов хозяйствования и, соответственно, влияющие на величину их левериджа:

- фактор потенциала использования налогового щита, оцениваемого на основе двух показателей – соотношения финансовых расходов к прибыли до выплаты процентов и налога на прибыль (Tax 1) и соотношения налога на прибыль к прибыли до налогообложения (Tax 2). Данные факторы лежат в основе теории компромисса источников финансирования, с точки зрения которой их рост стимулирует использование заемных финансовых ресурсов;

- фактор влияния агентских издержек, возникающих в отношениях менеджеров (агентов) и собственников (принципалов). Данный фактор оценивался на основе двух показателей: соотношения свободного денежного потока к активам (FCFR); соотношения операционных расходов к выручке от реализации (Oper). При этом показатель операционных расходов гипотетически положительно связан с уровнем агентских издержек компании и является опосредованным их измерителем, так как нецелевые расходы топ-менеджмента на удовлетворение частных выгод будут отражены в общих и административных расходах. Исходя из теории агентских издержек между такого рода издержками и финансовым левериджем должна проследиваться отрицательная взаимосвязь – долг дисциплинирует менеджеров в части экономии ими на своих и других расходах компании. Аналогичная взаимосвязь должна проследиваться и между показателем свободных денежных потоков и левериджем. Между тем, указанный показатель также отражает потенциал к самофинансированию своей деятельности субъектов хозяйствования за счет средств от операционной деятельности;

- фактор перспектив роста бизнеса субъекта хозяйствования (Growth), оцениваемого на основе соотношения рыночной и балансовой стоимости активов, влияет на снижение левериджа корпорации. Относительно направления прослеживаемой взаимосвязи между фактором перспектив роста и левериджем нет единства мнений: согласно теории иерархии источников финансирования между ними должна наблюдаться отрицательная связь [1-4], в соответствии с теорией компромисса – положительная [5-7];

- фактор недолгового налогового щита (Amort), оцениваемый на основе соотношения амортизационных расходов и активов. Амортизационные отчисления уменьшают базу налогообложения и являются субститутотом налоговых выгод. Взаимосвязь между недолговым налоговым щитом и левериджем должна быть отрицательной;

- фактор доходности деятельности (Rent) – согласно теории компромисса доходность увеличивает величину долга в результате роста способности использования налогового щита и кредитоспособности. И, наоборот, по мнению представителей теории иерархии источников финансирования такая взаимосвязь должна быть отрицательной – рост рентабельности увеличивает возможности самофинансирования, имеющего по их мнению меньшую стоимость использования, нежели привлечение внешних источников;

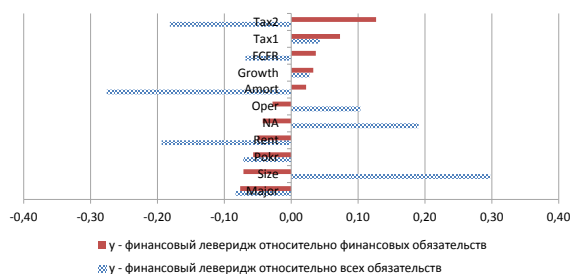
- фактор размера бизнеса субъекта хозяйствования (Size). Согласно положениям теории компромисса крупные компании сталкиваются с меньшим риском дефолта, следовательно, должны иметь больший финансовый рычаг. Подтверждает данное положение и теории агентских издержек. Вместе с тем, некоторые исследователи не исключают возможности существования обратной зависимости, объясняя это тем, что у крупных зрелых компаний больше возможностей реинвестировать прибыль в финансирование различных проектов;

- фактор структуры активов (NA), оцениваемый на основе показателя доли необоротных активов, которые формируют базу для залога при осуществлении займствований. Чем выше стоимость этого вида активов, тем больше возможностей имеет субъект хозяйствования в привлечении заемных средств;

- фактор кредитоспособности, оцениваемый на основе показателя покрытия финансовых расходов доходами субъекта хозяйствования (Pocr) – интерпретация его влияния на величину левериджа аналогична дискуссии о влиянии фактора доходности деятельности;

- фактор структуры собственности (Major), оцениваемый на основе доли собственного капитала, вложенного собственниками, которым принадлежит более 10% акционерного капитала компании.

В качестве зависимой переменной взяты поочередно два показателя левериджа, оцениваемого, как на основе только платных, так и на основе всех обязательств субъектов хозяйствования. Период исследования составил 2006-2012 гг. На основе полученных уравнений регрессии, рассчитаны средние значения коэффициентов регрессии по каждому из стоимостных факторов, представленных на рис. 1.

Рис. 1. Средние коэффициенты регрессии факторов стоимости финансовых ресурсов для субъектов хозяйствования относительно их влияния на финансовый леверидж за период 2006-2012 гг.

Исходя из представленных результатов на рис. 1 можно сделать заключение о существенном расхождении общего характера влияния факторов стоимости на величину долга субъектов хозяйствования в зависимости от его качества. Вместе с тем к факторам, поддерживающим гипотезу о следова-

нии определенной иерархии источников финансирования субъектами хозяйствования в Украине и получившим подтверждение по обоим видам левериджа, следует отнести: доходность деятельности, кредитоспособность, концентрацию собственности. В целом, их рост ведет к снижению заемного финансирования. Обращает на себя внимание и фактор налогового щита, подтверждающий гипотезу теории компромисса о существенном влиянии налогового мотива в привлечении платного долга. В 2008-2009 гг. регрессионный анализ показал наличие отрицательного влияния фактора налогового щита на финансовый леверидж, что также объясняется глубиной убыточностью предприятий – объектов исследования. Так, например, в 2009 году большая часть из исследуемых предприятий показали убыток. Закономерно и снижение влияния данного фактора со снижением ставки налога на прибыль – в 2012 г.

Несмотря на наблюдаемую синхронность во влиянии фактора роста, как с позиции всех обязательств, так и только платных, степень его значимости при формировании структуры финансирования очень низкая. Данный факт свидетельствует о несущественности рыночной оценки акций и, соответственно, рыночной оценки стоимости собственных финансовых ресурсов в принятии решений о структуре финансирования.

Не нашла свое подтверждение и гипотеза о влиянии агентского конфликта между менеджерами и собственниками. Одной из причин такого результата является высокая концентрация собственности в исследуемой выборке и, следовательно, превалирование агентского конфликта между крупными собственниками и миноритариями. Кроме того, показатель свободного денежного потока одновременно отражает способность субъекта к самофинансированию, что еще раз подтверждает гипотезу о наличии иерархии приоритетов в привлечении финансовых ресурсов с превалированием приоритетности собственного капитала.

Подтверждение гипотезы существования разрыва в стоимости внутренних и привлекаемых финансовых ресурсов (приоритета иерархии в источниках финансирования) также имеет место и во взаимосвязи фактора размера субъекта хозяйствования и величины платного долга, на что указывает отрицательное значение коэффициента регрессии. Крупный субъект хозяйствования, несмотря на имеющиеся возможности привлечения займов, использует в большей мере собственные ресурсы, либо другие источники заемного капитала (на что указывает значительный положительный коэффициент регрессии по общему левериджу).

Так как фактор размера субъектов хозяйствования получил подтверждение существенного влияния на структуру финансирования, определяя уровень их финансовых ограничений, целесообразно осуществить регрессионный анализ в разрезе крупных и менее крупных субъектов хозяйствования. При этом в исходной выборке в каждом периоде выделим часть крупных предприятий, показатель размера которых (оцениваемый как натуральный логарифм величины активов) выше значения его медианы.

На рисунке 2 представлены факторы стоимости финансовых ресурсов субъектов хозяйствования, отличающихся по размеру. При этом установлено, что более крупные компании в среднем за рассматриваемый период имеют: а) несмотря на больший налоговый щит, меньший приоритет в привлечении заемного финансирования (как в

части финансового кредита, так и кредиторской задолженности) – структура финансирования близка к оптимальной (доля обязательств – 51%, соотношение долгосрочного долга и собственного финансирования – 1,05); б) большую доходность деятельности; в) большую кредитоспособность – прибыль покрывает финансовые расходы более чем в 7 раз (для меньших субъектов хозяйствования – 4,63); г) большую эффективность относительно операционных расходов (как признак меньшего агентского конфликта между менеджментом и собственниками) – соотношение таких расходов к выручке составило 76% (для меньших субъектов хозяйствования – 93%); д) большой недолговой налоговый щит; е) большую способность к самофинансированию – соотношение свободного денежного потока к выручке от реализации составляет 5% (у меньших по размеру субъектов хозяйствования – 2%); ж) большой налоговый щит; з) большие перспективы роста – соотношение рыночной стоимости активов к их балансовой стоимости составило 17,98 (у меньших по размеру субъектов хозяйствования – 2,14).

Таким образом, факторами, имеющими наибольший геш между значениями соответствующих показателей в разрезе более крупных и меньших по размеру субъектов хозяйствования, являются: структура финансирования (по показателям финансового леведрджа, оцениваемого на основе долгосрочных заемных ресурсов и всех платных обязательств), фактор агентских издержек или способности к самофинансированию, фактор налогового щита, кредитоспособности и перспектив роста. Исходя из того, что именно эти факторы подтвердили в проведенном выше анализе гипотезу о существовании иерархии финансирования и, соответственно, наличия разрыва в стоимости внутренних и привлекаемых финансовых ресурсов, можно заключить, что существование таких отличий в значениях показателей между выборками субъектов хозяйствования, различающихся своим размером, является основанием целесообразности дальнейшего исследования регрессионного уравнения взаимосвязи факторов стоимости финансовых ресурсов и установившихся приоритетов их использования.

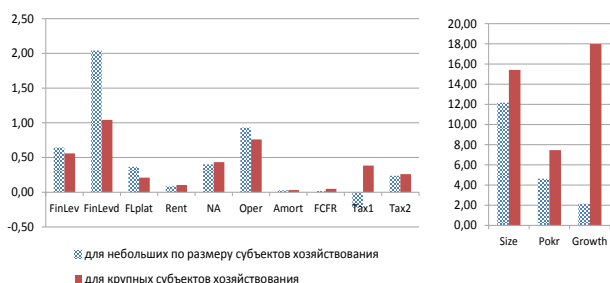

Рис. 2. Средние значения показателей, отражающих факторы стоимости финансовых ресурсов субъектов хозяйствования, отличающихся по размеру, за период 2006-2012 гг.

Рассмотрение динамики указанных показателей субъектов хозяйствования за 2006-2012 гг. свидетельствует о сформировавшейся определенной тенденции их изменения в посткризисном периоде. Так, ввиду ухудшения финансового состояния субъектов хозяйствования, снижения величины их собственного капитала (как по балансовой, так и рыночной оценке), деловой активности, у предприятий наметились внутренние

предпосылки роста стоимости заемного финансирования: со снижением коэффициентов покрытия финансовых расходов и доли необоротных активов произошло ухудшение кредитоспособности. Несмотря на рост налогового щита в 2010 и 2012 гг., одновременно произошло снижение возможностей его использования в результате падения прибыли субъектов хозяйствования до выплаты процентов и налога.

Необходимо отметить также общий рост доли заемного финансирования в посткризисном периоде в обеих выборках субъектов хозяйствования. Для крупных предприятий свое максимальное значения показатель финансового леведрджа относительно всех обязательств достиг в 2010 г. – 67%, для менее крупных – в 2011 г. (71%). В значительной степени для последних увеличился и леведрдж относительно долгосрочных обязательств и всех финансовых кредитов. Обрацуют на себя внимание также стремительное снижение рыночной оценки субъектов хозяйствования с соответствующим падением показателя перспектив роста до 0,89 в 2012 г., что также, вероятно, является свидетельством роста рыночной стоимости финансовых ресурсов с точки зрения предъявляемой к ним минимальной нормы доходности. Для таких субъектов хозяйствования также характерна низкая способность к самофинансированию ввиду низких значений чистого денежного потока от операционной деятельности, а также устойчиво низкая эффективность деятельности с позиции управления операционными расходами.

Далее рассмотрим результаты регрессионного анализа влияния факторов стоимости на приоритеты выбора субъектами хозяйствования платных заемных финансовых ресурсов в разрезе их групп по величине активов (рис. 3).

При этом, результаты регрессионного анализа нормированы исходя из значений среднеквадратических отклонений зависимых и независимой переменных.

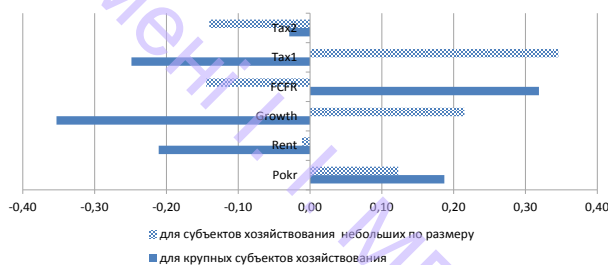

Рис. 3. Средние коэффициенты регрессии для субъектов хозяйствования, отличающихся размером, за период с 2006 по 2012 гг.

Для крупных субъектов хозяйствования наиболее значимыми факторами стоимости финансовых ресурсов, исходя из сложившихся приоритетов в формировании структуры финансирования субъектов хозяйствования стали:

- фактор способности к самофинансированию (средний коэффициент регрессии за период – 0,32), имеющий различный характер влияния в течение анализируемого периода: с ростом показателя чистого денежного потока от операционной деятельности наблюдалось снижение леведрджа в 2006, 2008 и 2012 г. В отличие от его влияния на крупных субъектов хозяйствования, довольно закономерно его проявление для меньших по размеру активов предприятий – снижение свободного денежного потока здесь, в целом,

стимулює рости довгого фінансування (коефіцієнт регресії за період – $-0,14$). Для цієї вибірки суб'єктів господарювання просліджується тенденція посилення такої залежності між долями платних зобов'язань і потенціалом к самофінансуванню, що підтверджує гіпотезу о наявності більш важливого для таких суб'єктів господарювання розриву між вартістю внутрішніх і привертаних фінансових ресурсів;

- фактор перспектив рости (середній коефіцієнт регресії за період – $-0,35$), являющегося одним из детермінантів інформаційної асиметрії між суб'єктом господарювання і його кредиторами. Особо сильно дана зв'язь спостерігалась в 2007, 2010 і 2011 гг. Аналіз також указав на те, що для менших суб'єктів господарювання розмір компанії важливим чином змінює напрям впливу фактора перспектив рости, що свідчить о рости інформаційної асиметрії в такій ситуації і, відповідно, зменшуючи частку позичкового фінансування;

- фактор доходності діяльності (середній коефіцієнт регресії за період – $-0,21$), підтверджуючий, в цілому, спостереження даними суб'єктами господарювання визначеної ієрархії пріоритетів фінансування з наявністю переваги використання власного фінансування. І, навпаки, зменшення доходності веде до збільшення об'ємів позичкового фінансування. Така взаємозв'язь у менших по розміру суб'єктів господарювання практично не просліджується (середній коефіцієнт регресії за період – $-0,01$);

- фактор кредитоспроможності (середній коефіцієнт регресії за період – $0,19$), указуючий на рости позичкового фінансування і їх частку в структурі джерел при рости спроможності к покриттю доходів фінансових витрат суб'єк-

та господарювання. Максимально така взаємозв'язь спостерігалась в 2010 і 2012 гг. Практично не видна така взаємозв'язь на рівні менших суб'єктів господарювання (середній коефіцієнт регресії за період – $0,12$);

- фактор податкового щита (середній коефіцієнт регресії за період – $0,42$) – величина ефективного ставки податкування ($Tax2$) являється важливим фактором в використанні платного позичкового капіталу. Аналогічним чином, збільшення частки фінансових витрат в прибутку від операційної діяльності, виконує роль обмежувача в привертанні платних позичок. Особо гостро це відчувалось в 2006, 2007 і 2009 г.

Висновки і пропозиції. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що вплив внутрішніх факторів на структуру фінансування обранних 35-ти суб'єктів господарювання України узгоджувалось з гіпотезою о наявності визначеної ієрархії в джерелах фінансування, коли найбільш використовуються наявні внутрішні джерела. В даній закономірності внутрішні детермінанти вартості відображають наявність розриву в витратах внутрішнього і зовнішнього фінансування в користь більш дешевого самофінансування. Незважаючи на наявний потенціал податкового щита, його використання при привертанні позичок обмежується нестабільною доходністю діяльності підприємств. Далі дослідження вимагають розгляду вибору пріоритетних джерел фінансування вітчизняних суб'єктів господарювання відносно використання ними інструментів привертання ними акціонерного капіталу, а також привертання коштів внутрішніх ринків капіталу, формуючихся в холдингових групах, отриманими достатньо широке поширення серед великих вітчизняних підприємств.

Список літератури:

1. Harris, M., & Raviv, A. (1991). The theory of capital structure. *Journal of Finance* (46), 297-356.
2. Titman, S., & Wessels, R. (1988). The determinants of capital structure choice. *Journal of Finance* (43), 1-21.
3. Long, M., & Malitz, I. (1985). The investment-financing nexus: Some empirical evidence. *Midland Finance Journal*, 53-59.
4. Kester, W. (1986). Capital and Ownership Structure: A Comparison of United States and Japanese Manufacturing Corporations. *Financial Management*, 5-16.
5. Lemmon, M., Roberts, M., & Zender, J. (2006). Back to the beginning: Persistence and the cross-section of corporate capital structure. Working paper №881819, Social Science Electronic Publishing, Inc.
6. Barclay, M., Morellec, E., & Smith, C. (2006). On the debt capacity of growth options. *Journal of Business* (79), 37-59.
7. Myers, S. (1977). Determinants of Corporate Borrowing. *Journal of Financial Economics* (5), 147-175.
8. Myroshnichenko O. Determinants of capital structure of Ukrainian corporations / O. Myroshnichenko. National University «Kyiv-Mohyla Academy». Economics Education and Research Consortium. Master's Program in Economics. – 2004. – 1-53 p.

Лактіонова О. А.

Закорко М. В.

Донецький національний університет

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ ВАРТОСТІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА СТРУКТУРИ ФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Резюме

У статті на основі регресійного аналізу вітчизняних суб'єктів господарювання встановлено взаємозв'язок між внутрішніми детермінантами вартості фінансових ресурсів та їх пріоритетами у виборі джерел фінансування ними своєї діяльності. В якості факторів вартості взято: податковий щит, агентський конфлікт, кредитоспроможність, перспективи зростання, розмір і структура активів, прибутковість діяльності, вільні грошові потоки.

Ключові слова: вартість фінансових ресурсів, структура фінансування, фактори вартості.

Laktionova A. A.
Zakorko M. V.
Donetsk National University

**ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNAL COST FACTORS
OF FINANCIAL RESOURCES AND FINANCING STRUCTURE OF BUSINESS ENTITIES**

Summary

On the basis of regression analysis of the relationship between internal cost factors of financial resources and financing structure of business entities have established. As the cost factors are taken: the tax shield, agency conflict, creditworthiness, growth prospects, the size and structure of assets yield activities, free cash flow.

Key words: cost of financial resources, the financing structure, cost factors.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

УДК 339.138 : 005.935

Левітан І. А.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛЮ МАРКЕТИНГУ

Розроблено концепцію стратегічного контролю маркетингу, що відображає його ключові аспекти і характеристики. Розглянуто сутність стратегічного контролю маркетингу. Запропоновано систему стратегічного контролю маркетингу.

Ключові слова: концепція, стратегічний контроль маркетингу, суб'єкт, об'єкт, предмет, цілі, задачі, система, принципи, етапи процесу.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання більшість підприємств прагнуть забезпечити ефективність маркетингової діяльності як одного з ключових факторів успішності діяльності. Для забезпечення досягнення цієї мети на підприємствах застосовують концепцію стратегічного контролю маркетингу, який в свою чергу спрямований на забезпечення досягнення поставлених цілей і реалізацію (з можливим корегуванням) розроблених стратегічних планів маркетингу на основі встановлення дієвого зворотного зв'язку. Однак, слід зауважити, що процес реалізації концепції стратегічного маркетингового контролю ускладнюється у зв'язку з відсутністю єдиного підходу щодо визначення ключових аспектів і характеристик стратегічного контролю маркетингу, що і обумовило актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розгляду концептуальних засад стратегічного маркетингового контролю присвячено роботи як вітчизняних, так і закордонних вчених, серед яких: Л.В. Балабанова [1], Т.С. Броннікова та А.Г. Чернявський [2], Ф. Котлер [4], Л.О. Сухарева та І.А. Ангеліна [7], Л.Ф. Романенко [5], Т.Ю. Зайцева [3], Б.А. Соловйов [6] та інші.

Соловйов Б.А. визначає стратегічний контроль маркетингу як оцінку стратегічних рішень маркетингу з точки зору їх відповідності зовнішнім умовам діяльності підприємства [6]. Дане визначення розглядає стратегічний контроль, в першу чергу, у якості попереднього контролю.

Науковим положенням Ф. Котлера притаманне ототожнення поняття стратегічного контролю маркетингової діяльності і ревізії маркетингу, що розглядаються як комплексне, системне, неупереджене і регулярне дослідження маркетингового середовища фірми (або організаційної одиниці), її завдань, стратегій і оперативної діяльності з метою виявлення виникаючих проблем і можливостей, що відкриваються, та розроблення рекомендацій щодо плану дій із вдосконалення маркетингової діяльності цієї фірми [4].

Т.С. Броннікова та А.Г. Чернявський визначають стратегічний контроль маркетингу як діяльність, пов'язану з аналізом виконання маркетингових задач, стратегій і програми фірми [2]. Запропоноване визначення розглядає стратегічний контроль лише як контроль внутрішньої складової стратегічного управління маркетингом, без урахування факторів зовнішнього середовища, що впливають на виконання маркетингових задач, стратегій і програми фірми.

Романенко Л.Ф. вважає, що стратегічний контроль маркетингу полягає в настанові і перевірці відповідності вихідних стратегічних цілей (стандартів) і результируючих показників ринковим можливостям, що склалися, та внутрішньому потенціалу фірми з метою виявлення відхилень, що виникають і своєчасного внесення коректив у

стратегічний і оперативний плани маркетингу [5].

Вчені Л.О. Сухарева та І.А. Ангеліна стратегічний контроль маркетингу розглядають як засіб спостереження за відповідністю програми, завдань і стратегій підприємства та прогнозованої ринкової ситуації [7, с. 22].

Балабановою Л.В. стратегічний контроль маркетингу визначено як регулярну перевірку відповідності мети, стратегічних установок, програм підприємства та інших стратегічних рішень маркетинговим і ринковим можливостям, які вже є і тим, що прогнозують [1, с. 297].

Слід відзначити, що визначення стратегічного маркетингового контролю, запропоноване Балабановою Л.В., більш чітко визначають об'єкти стратегічного маркетингового контролю.

Виділення невирішених раніш загальної проблеми. Отже, слід відмітити, що єдиний підхід щодо визначення сутності даного поняття та його ключових аспектів і характеристик є відсутнім, окрім того можливо зустріти ототожнення цього поняття із ревізією маркетингу або маркетинговим аудитом.

Мета статті. Для вирішення вищевказаної проблеми і забезпечення дієвості стратегічного маркетингового контролю як функції управління було поставлено мету – розглянути сутність та розробити концепцію стратегічного контролю маркетингу, яка б відображала всі його ключові аспекти і характеристики (сутність, суб'єкт, об'єкт, предмет, цілі, задачі, принципи, етапи процесу, складові системи, тощо).

Виклад основного матеріалу. Стратегічний маркетинговий контроль доцільно розглядати як комплексне системне спостереження і оцінку відповідності цілей, стратегій, програм і завдань існуючому і прогнозованому стану маркетингового середовища підприємства, що спрямовані на забезпечення досягнення поставлених цілей і реалізацію (з можливим корегуванням) розроблених стратегічних планів маркетингу на основі встановлення дієвого зворотного зв'язку.

Стосовно ототожнення понять ревізії маркетингу, маркетингового аудиту і стратегічного маркетингового контролю вважається за доцільне зауважити, що ревізія маркетингу охоплює лише виявлення певних фактів, тобто вона виконує лише констатацію фактів в той час, коли стратегічний маркетинговий контроль – здійснює окрім безпосередньо пошуку вузьких місць, помилок, визначення можливостей і погроз, забезпечує розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності маркетингової діяльності. Маркетинговий аудит, у свою чергу, є складовою (напрямом) стратегічного контролю маркетингу і окрім визначення певних фактів забезпечує ініціацію впливу на маркетингову діяльність з метою її поліпшення.

Основне значення стратегічного маркетингового контролю в умовах ринку полягає в реалізації

компенсуючої функції ризику невірному вибору цілей в процесі планування маркетингової діяльності підприємства та забезпеченні моніторингу управлінських рішень щодо планування (корегування раніш розроблених планів) і здійснення маркетингової діяльності з метою вчасного виявлення та використання існуючих можливостей, попередження кризових явищ діяльності підприємства, а також в розробці рекомендацій щодо вдосконалення маркетингової діяльності підприємства.

Стратегічний маркетинговий контроль покликаний оцінити наявний потенціал підприємства і здійснити оцінку майбутньої ефективності діяльності підприємства (визначити можливий ступінь досягнення цілей і спрогнозувати основні показники діяльності), а також визначити основні можливості підприємства та його погрози.

В якості цілей стратегічного контролю маркетингу слід розглядати: забезпечення відповідності стратегії маркетингу стану маркетингового середовища підприємства; забезпечення якості і ефективності маркетингової діяльності; забезпечення збалансованості між прибутковістю і інвестиціями в маркетингову діяльність; забезпечення ефективної мотивації персоналу, що зайнятий в сфері маркетингу; надання систематичної і об'єктивної характеристики стану маркетингового середовища і маркетингової діяльності підприємства; вчасне інформування керівництва про потреби внесення коректив в плани і програми маркетингової діяльності; сприяння забезпеченню досягнення цілей маркетингової діяльності; забезпечення підтримки антикризового управління; забезпечення підтримки і розвитку маркетингового потенціалу; пошук та розробка заходів щодо ліквідації вузьких місць маркетингової діяльності; пошук резервів і розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності маркетингової діяльності; забезпечення якості маркетингової діяльності; забезпечення тривалої успішної діяльності тощо.

Завданнями стратегічного контролю маркетингу є: оцінка ступеня і виявлення можливостей забезпечення досягнення цілей підприємства; моніторинг середовища функціонування підприємства і визначення змін, що являють собою можливі джерела виникнення кризових явищ; оцінка ступеня і розробка рекомендацій щодо забезпечення пристосування підприємства до змін у зовнішньому середовищі, а також нарощування і підвищення ефективності використання наявного потенціалу; аналіз діючої стратегії підприємства і оцінка її ефективності; інформаційно-аналітична підтримка прийняття управлінських рішень щодо стратегічних полів ділової активності підприємства і їх розвиток; виявлення слабких сторін діяльності підприємства і розробка рекомендацій щодо їх усунення; визначення факторів, що негативно впливають на діяльність підприємства, аналіз їх впливу та розробка відповідних рекомендацій; поліпшення процесу розробки програми антикризових заходів підприємства тощо.

Цілі стратегічного маркетингового контролю обумовлюють його завдання, однак виконання завдань стратегічного маркетингового контролю може обумовити необхідність визначення нових його цілей.

Стратегічний контроль маркетингової діяльності повинен бути орієнтований на: пошук і вирішення проблем та визначення і ліквідацію недоліків в процесі здійснення маркетингової діяльності; забезпечення досягнення цілей маркетингової діяльності; забезпечення якості, результативності

і ефективності маркетингової діяльності; впровадження інновацій; забезпечення взаємозв'язку між минулим, сьогоденням і майбутнім.

В якості суб'єктів стратегічного маркетингового контролю повинні виступати посадові особи, що мають відповідні повноваження щодо здійснення контролю, виступають носіями прав і обов'язків, мають достатній досвід і кваліфікацію та є компетентними в питаннях забезпечення ефективності маркетингової діяльності та ефективності діяльності підприємства в цілому.

До об'єктів стратегічного маркетингового контролю слід віднести: фактори маркетингового середовища, стратегічні маркетингові цілі, стратегії, плани, програми, організацію маркетингу, забезпечення маркетингу, маркетингову систему, маркетингові функції, складові комплексу маркетингу, маркетинговий потенціал, ефективність маркетингу, результативність та якість маркетингу, тощо.

В залежності від об'єктів стратегічний маркетинговий контроль поділяють на два основні види: зовнішній (в якості об'єктів розглядають зовнішнє середовище) і внутрішній (в якості об'єктів розглядають внутрішнє середовище).

Стратегічний маркетинговий контроль також доцільно класифікувати в залежності від рівнів маркетингового управління, що запропоновані Т.Ю. Зайцевою: на корпоративному рівні, на рівні забезпечення конкурентоспроможності, на функціональному рівні, на інструментальному рівні.

Процес стратегічного контролю маркетингової діяльності повинен передбачати реалізацію наступних етапів: формалізації та забезпечення потенційної ефективності стратегічного контролю маркетингової діяльності, що передбачає планування, організацію та забезпечення стратегічного контролю маркетингової діяльності; реалізації стратегічного контролю маркетингової діяльності, що передбачає контроль стратегічних передумов, контроль реалізації цілей стратегій, маркетингових програм та стратегічний нагляд, контроль та оцінку дієвості процедур стратегічного контролю маркетингової діяльності; об'єднування управлінських рішень щодо коригування основних елементів маркетингової діяльності та процедур стратегічного контролю маркетингової діяльності.

Запропонований підхід щодо виділення етапів процесу стратегічного маркетингового контролю для торговельних підприємств забезпечить виділення трьох видів контролю в залежності від часу їх здійснення по відношенню до процесу його планування: попереднього, поточного та заключного. Ці види контролю можна виділити також і по відношенню до процесу планування маркетингу, однак в цьому випадку попередній (контроль стратегічних передумов і стратегічний нагляд) і поточний (контроль реалізації цілей, стратегій і маркетингових програм та стратегічний нагляд) контроль маркетингових програм буде співпадати з етапом реалізації стратегічного контролю маркетингової діяльності, заключний контроль буде співпадати з етапом об'єднування управлінських рішень щодо коригування основних елементів маркетингової діяльності та процедур стратегічного контролю маркетингової діяльності.

Стратегічний маркетинговий контроль повинен характеризуватись наступними властивостями, як: всеосяжність, об'єктивність, адекватність, стратегічна спрямованість, орієнтація на результат, цілеспрямованість, глибина, безперервність, плановість, регулярність, гнучкість, мобільність,

зрозумілість, своєчасність, економічність, ефективність, системність, незалежність та дієвість.

Для забезпечення дієвості контролю маркетингової діяльності підприємством повинна бути розроблена (запозичена) його система, що враховує всі необхідні моменти і забезпечує комплексний характер контролю, що і є запорукою успішності його реалізації.

З метою вирішення цього завдання було розроблено систему стратегічного маркетингового контролю, що представлена на рисунку 1.

Поряд з основною функцією – контролем, стратегічний маркетинговий контроль реалізує такі супутні функції, як: інформаційна, аналітична, антикризова, адаптаційна, компенсуюча, самоконтроль, діагностика, координація.

Для забезпечення дієвості стратегічного маркетингового контролю використовують певний інструментарій: аналіз маркетингових цілей, аналіз маркетингових стратегій, перевірка маркетингових планів підприємства, SWOT-аналіз, SNW – аналіз, MPC – аналіз, GAP – аналіз, ABC-аналіз полів маркетингового економічного потенціалу, портфоліо-аналіз, збалансована система показників, розробка сценаріїв, аналіз якості реалізації маркетингових функцій тощо.

Розглянуті основні аспекти стратегічного маркетингового контролю підприємств дозволили розробити його концепцію, що представлена на рисунку 2.

Висновки та пропозиції. З метою забезпечення ефективності стратегічного контролю маркетингу було запропоновано його концепцію, що відображає його сутність, визначено його суб'єкти, об'єкти, предмет, цілі, задачі, інструментарій, принципи, етапи, напрями, тощо.

Під стратегічним маркетинговим контролем слід розуміти комплексне системне спостереження і оцінку відповідності цілей, стратегій, програм і завдань існуючому і прогнозованому стану маркетингового середовища підприємства, що спрямовані на забезпечення досягнення поставлених цілей і реалізацію (з можливим корегуванням) розроблених стратегічних планів маркетингу на основі встановлення дієвого зворотного зв'язку.

Суб'єктами стратегічного маркетингового контролю виступає персонал, що здійснює маркетинговий аудит, оцінку якості і ефективності маркетингу та його соціальної відповідальності.

Об'єкти стратегічного маркетингового контролю визначаються в залежності від його напрямів.

Предметом стратегічного маркетингового контролю

є теоретичні, методологічні і практичні аспекти управління маркетинговою діяльністю.

Забезпечення досягнення цілей і розв'язання задач стратегічного маркетингового контролю орієнтовані на пошук і вирішення проблем та визначення і ліквідацію недоліків в процесі здійснення маркетингової діяльності; забезпечення досягнення цілей маркетингової діяльності; забезпечення якості, результативності і ефективності маркетингової діяльності; впровадження інновацій; забезпечення взаємозв'язку між минулим, сьогоденням і майбутнім.

Стратегічний маркетинговий контроль реалізує наступні функції: інформаційну, аналітичну, антикризову, адаптаційну, компенсуючу, самоконтроль, діагностичну, координаційну.

Етапами процесу стратегічного контролю маркетингу виступають: формалізація та забезпечення потенційної ефективності стратегічного контролю маркетингової діяльності; реалізація стратегічного контролю маркетингової діяльності; обґрунтування управлінських рішень щодо коригування основних елементів маркетингової діяльності та процедур стратегічного контролю маркетингової діяльності.

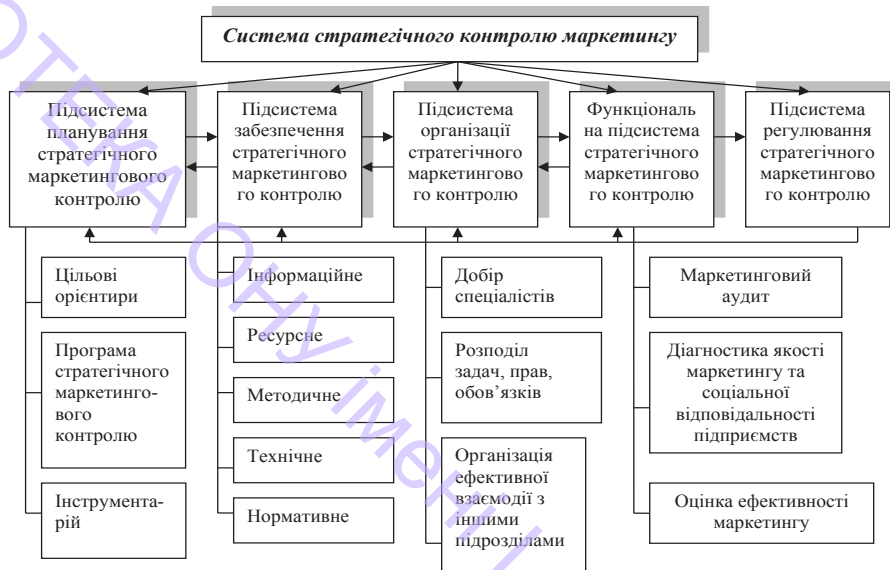

Рис. 1. Система стратегічного маркетингового контролю підприємств (авторська розробка)

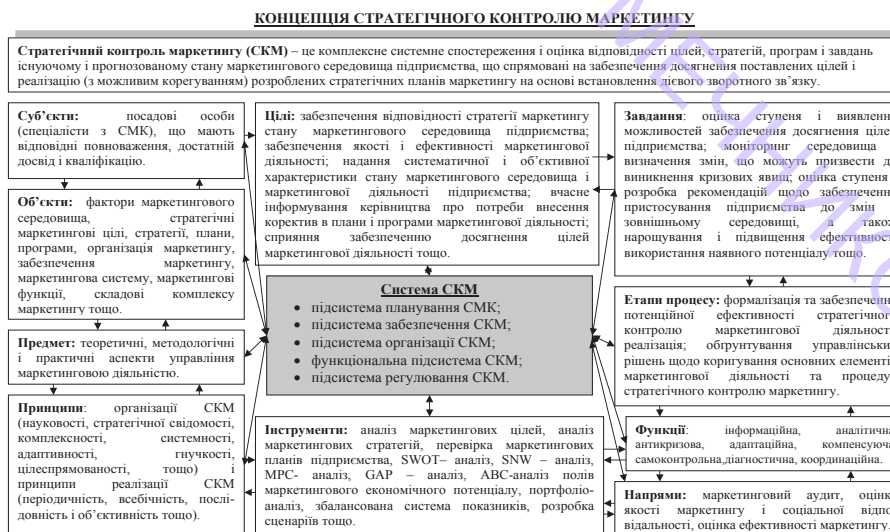

Рис. 2. Концептуальна схема стратегічного маркетингового контролю (авторська розробка)

Система стратегічного контролю маркетингу для забезпечення його дієвості повинна містити підсистеми: планування, забезпечення, організації, функціональну та регулювання.

Доцільно виділити дві групи принципів страте-

гічного контролю маркетингу: організації і реалізації стратегічного контролю маркетингу.

Перспективами подальших досліджень в цьому напрямку є розробка моделі стратегічного контролю маркетингу підприємств.

Список літератури:

1. Балабанова Л. В. Маркетинг [Текст]: підручник в 2 т. / Л. В. Балабанова ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. маркетинг. менедж. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Донецьк : [ДонДУЕТ], 2011. – Т. 2. – 392 с. – (Школа маркетингового менеджменту) – ISBN 978-966-385-221-8.
2. Бронникова Т. С. Маркетинг [Електронний ресурс] : учеб. пособие / Т. С. Бронникова, А. Г. Чернявский // Режим доступу : <http://www.aup.ru./books/m49/14.htm>.
3. Зайцева Т. Ю. Маркетинговый аудит в системе антикризисного управления [Електронний ресурс] // Сборник II Международной научно-практической конференции «Инновационное развитие Российской экономики» МГУЭСИ, 2009. // Режим доступу : http://www.marketing.spb.ru/lib-mm/tactics/marketing_audit.htm.
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент [Текст] / Пер. с англ. под ред. О. А. Третьяк, Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптуревско-го. – СПб. : Издательство «Питер», 1999. – 896 с.: ил. – ISBN 5-8046-0048-6.
5. Романенко Л. Ф. Банківський маркетинг [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://libfree.com/136817897_bankivska_spravakontrol_marketingovoyi_diyalnosti_banku.html.
6. Соловьев Б. А. Управление маркетингом [Текст]: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 13. – М. : «ИНФРА-М», 1999. – 336 с.
7. Сухарева Л. О. Контроль маркетинговой деятельности предприятия: теория, организация, методика [Текст] : монография / Л. О. Сухарева, И. А. Ангелина. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2010. – 198 с. – ISBN 978-966-385-196-9.

Левитан И. А.

Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ МАРКЕТИНГА

Резюме

Разработана концепция стратегического контроля маркетинга, которая отражает его ключевые аспекты и характеристики. Рассмотрена сущность стратегического контроля маркетинга. Предложена система стратегического контроля маркетинга.

Ключевые слова: концепция, стратегический контроль маркетинга, субъект, объект, предмет, цели, задачи, система, принципы, этапы процесса.

Levitan I. A.

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF STRATEGIC MARKETING CONTROL

Summary

The concept of strategic control of marketing were developed, it reflects its key aspects and characteristics. Essence of strategic control of marketing. The system of strategic control of marketing were proposed.

Key words: subject, object, object, aims, tasks, system, principles, stages, direction.

УДК 339.138

Люльчак З. С.

Ізьо О. О.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТРАНСПОРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Запропоновано трактування поняття транспортного забезпечення роздрібного підприємства. Визначено фактори якості транспортного забезпечення та обслуговування роздрібного підприємства з врахуванням їх впливу на здобуття конкурентних переваг. Розглянуто процес транспортного обслуговування роздрібного підприємства.

Ключові слова: транспортна послуга, транспортне забезпечення, транспортне обслуговування; підприємство роздрібної торгівлі; конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Наслідком зростаючої конкуренції на ринках товарів і послуг кінцевого споживання є підвищення рівня задоволення потреб клієнтів. У таких умовах розвиток будь-якої компанії, орієнтованої на обслуговування великої кількості споживачів, має бути дуже динамічним, а метою повинне бути надання послуг, якість і обсяг яких будуть відповідати очікуванням клієнтів. Саме сутність логістичного обслуговування діяльності роздрібного підприємства проявляється у наданні споживачам матеріальних потоків різних видів послуг. В умовах ринкової конкуренції це дуже часто стає вирішальним моментом отримання ринкових переваг та зростання частки ринку. Основними видами послуг логістичного обслуговування, які носять системний характер, можна вважати послуги передпродажного характеру, логістичні послуги в процесі реалізації товару та логістичні послуги післяпродажного характеру. Організація ефективного логістичного обслуговування передбачає вирішення питань, пов'язаних з технологією та організаційною структурою обслуговування, визначенням оптимальної сфери і цілеспрямованого рівня обслуговування клієнтів роздрібного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з збільшенням необхідних обсягів вантажних перевезень питання транспортного забезпечення та відповідного рівня транспортного обслуговування є дуже своєчасним. Грунтовний аналіз поняття транспортної послуги можна знайти у працях: Бичікової Л.А., Моргулець О.Б., Зоріної О.І., Сиволовської О.В. [1-3]. Проблеми у транспортному обслуговуванні досліджують Пеньшин Н.В., Скопіна І.В., Соболев В.К., Нагорний Є.В., Столяр Т.В. [4], Горяїнов А.Н., Ольхова М.В., Фомина Я.В., Нагорний Є.В., Бичків Д.В., Шраменко Н.Ю., Нагорний Є.В., Наумов В.С. [4-12].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вищезгадані автори у своїх працях акцентують увагу на транспортному обслуговуванні загалом, що дозволяє зробити висновки про доречність проведення аналізу підвищення рівня якості транспортного обслуговування, однак недостатньо уваги приділяється транспортному забезпеченню, яке є його визначальною складовою.

Якісне обслуговування клієнтів є невід'ємною частиною будь-якого бізнесу. На сьогоднішній день питання покращення якості торгівельних послуг, а як результат підвищення рівня конкурентоспроможності роздрібних підприємств, здобуття конкурентних переваг за рахунок належного обслуговування клієнтів набуває все більшого значення та актуалізує обраний напрям дослідження.

Мета статті. Встановлення сутності транспортного забезпечення роздрібного підприємства, шляхів підвищення його рівня, а також відповідного процесу транспортного обслуговування для роздрібного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Послуга являє собою специфічний вид товару, і автори розуміють даний термін по різному, зокрема у таблиці 1 наведено кілька визначень окремого її виду – транспортної послуги (табл.1).

Таблиця 1

Трактування поняття «транспортної послуги»

Автор	Визначення
Бичікова Л.А.	Транспортна послуга – це будь-яка операція, яка хоча і не входить до традиційного процесу перевезення, але цілком і повністю пов'язана з його підготовкою і проведенням.
Моргулець О.Б.	Транспортні послуги – послуги, пов'язані з перевезенням готової продукції, сировини та напівфабрикатів із місць виробництва до пунктів споживання або подальшого перероблення. Надають їх як безпосередні виробники продукції, так і спеціалізовані фірми.
Сокур І.М., Сокур Л.М., Герасимчук В.В.	Транспортна послуга – особливий вид логістичних послуг, які передбачають завезення та вивезення вантажів

*Власне опрацювання на підставі [1-2; 13, с. 75]

На даний час проблема якості транспортних послуг та відповідного обслуговування потребує вирішення, оскільки від якості наданих послуг клієнтам залежить імідж та конкурентоспроможність роздрібного підприємства. Суттєвою перевагою у цій сфері є застосування логістичного підходу, що насамперед дозволяє досягнути підвищення рівня транспортного обслуговування завдяки злагодженому виконанню комплексу робіт з постачання, збуту та перевезення продукції.

Окремою складовою транспортного обслуговування роздрібного підприємства є відповідне транспортне забезпечення під яким нами пропонується розуміти діяльність, пов'язану з наявністю транспортних засобів, процесом переміщення вантажів і пасажирів, експедиторів у просторі та часі, а також наданням супутніх до цієї діяльності транспортних послуг. Результатом діяльності роздрібного підприємства з відповідним транспортним забезпеченням має бути якісне здійснення доставки товарів на прилавок своєчасно, у необхідному місці, переліку та кількості потенційному споживачу та з оптимальними витратами, тобто якісне виконання відповідних транспортних послуг, що супроводжується впливом різних чинників (рис.1).

Рис. 1. Фактори якості транспортного забезпечення роздрібного підприємства

Власне опрацювання

Таким чином, для досягнення належної якості транспортного роздрібного підприємства актуальності набуває використання показників, які нададуть можливість забезпечувати відповідний рівень якості послуг. Щодо роздрібної торгівлі, то сфера надання ними транспортних послуг повинна функціонувати таким чином, щоб цілком задовольняти вимоги клієнтів по можливості з мінімальними затратами.

До найважливіших показників якості транспортного обслуговування клієнтів роздрібних підприємств, на нашу думку, можна віднести:

- надійність перевезень;
- своєчасність;
- термін доставки;
- гнучкість обслуговування;
- комплексність обслуговування;
- можливість отримання достовірної та своєчасної інформації про тарифи, умови перевезення і місцезнаходження вантажу.

Дані показники відіграють вагоме значення в діяльності роздрібного підприємства. Задоволення потреб клієнтів у вантажних перевезеннях вимагає перед усім забезпечення певної якості транспортних послуг. У свою чергу, якість транспортних послуг забезпечить задоволення інтересів клієнтів. Подібним чином можна провести поділ процесу досягнення кінцевої мети роздрібним підприємством у вантажних перевезеннях (рис. 2).

Досягнення бажаного рівня показників транспортного обслуговування надасть змогу підприємству: залучити нових клієнтів, забезпечить більшу довіри існуючих, підвищить імідж підприємства, посприє більш ефективному використанню основних фондів, забезпечить краще задоволення потреб споживачів.

Для підвищення якості транспортного обслуговування на підприємствах роздрібної торгівлі загалом нами пропонується:

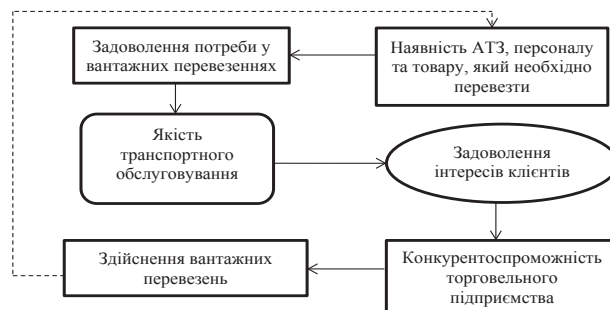

Рис. 2. Процес транспортного обслуговування на роздрібних підприємствах

Власне опрацювання

- в першу чергу, визначити потребу клієнта, оскільки очікування споживачів формується під впливом різних факторів, зокрема відгуків, особистого досвіду, ЗМІ, реклами тощо. Звідси випливає, що в разі невідповідності наданої послуги очікуванням споживач втрачає довіру та інтерес до продавця послуги;

- по друге, стандартизувати процес надання послуг, тобто розробити певний план надання послуг, який має бути доступний для споживачів;

- по третє, обов'язковим має бути контроль процесу обслуговування та постійний моніторинг рівня задоволення споживачів;

- по четверте, повинна бути обрана відповідна тара та упаковка для перевезення продукції в цілісності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, для того, щоб запобігти втраті клієнтів та позиції на ринку слід приділяти увагу відповідному рівню обслуговування клієнтів, у тому числі і логістичному. Для того, щоб роздрібне підприємство утримувало свою нішу потрібно увесь час удосконалюватись, динамічно розвиватись відповідно до розвитку економіки та окремих товарних ринків, але особливої уваги потребує транспортне забезпечення та обслуговування, щоб відповідати потребам клієнтів. Рівень транспортного забезпечення та обслуговування безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства, величину загальних витрат і як результат на прибуток. Для підвищення якості транспортного обслуговування роздрібним підприємствам потрібно проводити постійний моніторинг ринку, адже запити та потреби клієнтів зростають та постійно змінюються, а щоб залишатись конкурентоспроможним очікування споживачів повинні відповідати якості та комплексності послуг, які може надати підприємство, оскільки за інших умов клієнт втрачає довіру та інтерес до продавця послуги.

Список літератури:

1. Бичікова Л. А. Тенденції розвитку фери транспортних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vchnu_ekon/2011_6_2/033-036.pdf.
2. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг : навч. посіб. — К. : Центр учб. л-ри, 2012. — 383 с. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/19640805/menedzhment/menedzhment_u_sferi_poslug_-_morgulets_ob.
3. Зоріна О. І., Сиволовська О. В. Методи оцінки конкурентоспроможності транспортної послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1133>.
4. Пеньшин Н. В. Основні напрямки підвищення якості і ефективності транспортних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2008/02g/32g.pdf>.
5. Скопіна І. В., Соболь В. К. Економічна ефективність якості транспортного обслуговування і шляхи її розподілу між учасниками транспортного процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990193_West_econ_finans_2004_2\(6\)/79.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990193_West_econ_finans_2004_2(6)/79.pdf).
6. Нагорний Є. В., Столяр Т. В. Оцінка економічної ефективності вдосконалення системи транспортного обслуговування вантажовласників у транспортних вузлах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/otsinka-ekonomichnoyi-efektivnosti-vdoskonalennya-sistemi-transportnogo-obslugovuvannya-vantazhovlasnikov-u-transportnih-vuzlah>.

7. Горяінов А. Н., Фоміна Я. В. Особливості транспортного обслуговування в поденному вимірі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Natural/vejpt/2008_1_2/ЕЕJET_1_2_2008_20-22.pdf.
8. Нагорний Є. В. Раціоналізація технолого-логістичних параметрів транспортного обслуговування в транспортних вузлах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/ratsionalizatsiya-tehnologo-logisticheskikh-parametrov-transportnogo-obsluzhivaniya-gruzovladeltsev-v-transportnyh-uzlah>.
9. Бичків Д. В. Системний підхід до організації транспортного обслуговування промислового підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2010/02/31.pdf>.
10. Шраменко Н. Ю. Розробка заходів по підвищенню якості обслуговування вантажовласників на термінальних комплексах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-meropriyatiy-povusheniyu-kachestva-obsluzhivaniya-gruzovladeltsev-na-terminalnyh-kompleksah>.
11. Нагорний Є. В., Наумов В. С. Розвиток і сучасний стан транспортно-експедиційного обслуговування підприємств та організацій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-i-sovremennoe-sostoyanie-transportno-ekspeditsionnogo-obsluzhivaniya-predpriyatiy-i-organizatsiy-v-ukraine&prev=/>.
12. Горяінов А. Н., Ольхова М. В. Система транспортного обслуговування логістичної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Natural/vejpt/2009_4_8/2009_4_8/20-23.pdf.
13. Сокур І. М. Транспортна логістика : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. М. Сокур, В. В. Герасимчук – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 222 с.

Льольчак З. С.

Ізьо О. О.

Национальный университет «Львовская политехника»

ТРАНСПОРТНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ОБСЛУЖИВАНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РОЗНИЧНОЇ ТОРГОВЛІ

Резюме

Предложена трактовка понятия транспортного обеспечения розничного предприятия. Определены факторы качества транспортного обеспечения и обслуживания розничного предприятия с учетом их влияния на получение конкурентных преимуществ. Рассмотрен процесс транспортного обслуживания розничного предприятия.

Ключевые слова: транспортная услуга, транспортное обеспечение, транспортное обслуживание, предприятие розничной торговли, конкурентоспособность.

Lyulchak Z. S.

Izio O. O.

Lviv National Polytechnic University

TRANSPORTATION AND TRANSPORTATION SERVICES FOR RETAILERS

Summary

The interpretation of the definition of transportation for retailers is suggested. The factors of transportation and transportation services for retailers with regard to their impact on obtaining competitive advantages are defined. The process of transportation services for retailers is investigated.

Key words: transport service, transportation, transportation services, retailers, competitiveness.

УДК 657.622

Ляшенко С. І.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуто перспективи розвитку сучасного управлінського обліку, який повинен здійснювати не лише збір і реєстрацію інформації, але й її аналіз і оцінку в системі бюджетного контролю, що вимагає розробки облікової політики для цілей управління.

Ключові слова: значення, облікова політика, управлінський облік, процес формування облікової політики, звітність.

Постановка проблеми. Облікова політика є складовою частиною фінансової звітності і повинна розроблятися самостійно кожним підприємством в Україні, що зареєстровано у встановленому чинним законодавством порядку. Основна її мета – забезпечити одержання достовірної інформації (про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності), яка необхідна всім користувачам фінансової звітності для прийняття відповідних управлінських та інвестиційних рішень.

При виборі облікової політики необхідно враховувати наступні фактори: організаційно-правову форму (статус) підприємства; форму власності; галузеву належність; розміри підприємства; наявність структурних підрозділів; стратегію фінансово-економічного розвитку; рівень окупності витрат; рівень технічної оснащеності підприємства; кадрове забезпечення (рівень кваліфікації бухгалтерських кадрів, ініціативності та підприємливості керівників); економічний стан на підприємстві та в Україні в цілому; стан законодавства.

Таким чином, у роботі ставиться завдання узагальнити теоретичні розробки вітчизняних та зарубіжних науковців щодо сутності облікової політики, її розробки для цілей управління, а також визначити вимоги, які до неї пред'являються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню щодо вирішення проблемних питань та різних аспектів в організації обліку та облікової політики підприємств присвячено праці багатьох вітчизняних вчених-економістів, зокрема: Т.В. Барановської [1], М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, П.Є. Житнього [2], М.В. Кужельного, Є.В. Мниха, Л.Б. Пантелійчука, В.С. Рудницького, В.В. Сопка, В.Г. Швеця та російських Т.О. Башкатової, М.А. Вахрушиної, О.І. Костюкової, М.С. Кузьміної та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день питання щодо вимог, які пред'являються до формування облікової політики для цілей управління висвітлено на недостатньому рівні, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета статті. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні облікової політики та її розробки, метою якої є створення комплексу взаємопов'язаних між собою документів, що забезпечують єдність методики при організації та веденні бухгалтерського, податкового та управлінського обліку на торговельних підприємствах, підвищення якості та достовірності всіх видів звітності, надання корисної та оперативної інформації керівництву для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного законодавства сутність облікової політики в інформаційній системі управління вітчизняних підприємств визначено досить коротко: «облікова політика – сукупність принципів, методів

і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності» [3]. Однак ця стислість зовсім не свідчить про незначність того, що слід розуміти під цим поняттям.

При переході на МСФЗ дуже важливо грамотно скласти облікову політику. Від грамотно продуманої постановки обліку, що відображено в обліковій політиці, залежатимуть підсумкові показники фінансової звітності.

Пункт 5 МСФЗ 8 «Облікова політика, зміни в обліковій політиці та помилки» трактує облікову політику як конкретні принципи, основи, угоди, правила та практику, застосовувані суб'єктом господарювання для підготовки та подання фінансової звітності [4].

Виходячи з головної мети щодо розробки облікової політики, М.С. Кузьміна управлінську облікову політику розуміє як сукупність регламентних внутрішньофірмових процедур інформаційного обміну, спрямованих на прийняття управлінських рішень для досягнення цілей підприємства [5]. На думку М.А. Вахрушиної, облікову політику для цілей управління можна визначити як сукупність способів ведення управлінського обліку, які забезпечують його безперервність і наступність і сприяють реалізації можливостей його елементів (бюджетування, обліку і звітності, внутрішньогосподарського контролю та аналізу) в інтересах внутрішньофірмового управління господарюючим суб'єктом [6]. Вчені-економісти Костюкова О.І. та Башкатова Т.О. констатують, що в обліковій політиці для цілей управління слід передбачати наступні аспекти:

1. Організаційні (вироблення цілей організації; визначення переліку осіб, відповідальних за ведення управлінського обліку; визначення елементів організації управлінського обліку, що підлягають затвердженню; порядок затвердження облікової політики для цілей управлінського обліку);

2. Технічні (розробка робочого плану рахунків; визначення планово-облікових одиниць виміру; порядок обробки інформації; порядок забезпечення збереження і конфіденційності управлінської інформації; формування управлінської звітності; правила проведення інвентаризації);

3. Методичні (вибір методів нарахування амортизації; оцінки виробничих запасів; контролю використання сировини; обліку витрат на виробництво і калькулювання продукції; визначення елементів і статей витрат для прийняття управлінських рішень; визначення переліку об'єктів обліку витрат і об'єктів калькуляції; порядок розрахунку показників економічної ефективності) [7].

В результаті управлінська облікова політика буде внутрішнім механізмом, регулюючим перетворення облікової інформації для менеджерів з метою вчасного прийняття тактичних й стратегічних управлінських рішень.

Вважаємо, що під обліковою політикою для цілей управління підприємств торговельної галузі слід розуміти внутрішній документ, який розкриває всі особливості поелементного ведення управлінського обліку та забезпечує можливість прийняття своєчасно обґрунтованих ефективних управлінських рішень, адже охоплює всі компоненти менеджменту в інформаційному структурно-логічному процесі.

Пропонуємо в облікову політику для цілей управління включити наступні елементи (таблиця).

Таблиця
Перелік і призначення елементів облікової політики для цілей управління

Елемент облікової політики	Призначення елементів облікової політики
Загальні положення про управлінську структуру організації	Визначення основних організаційно-виробничих підрозділів, їх функцій і напрямів діяльності, основних місць виникнення витрат і центрів фінансової відповідальності.
Робочий план рахунків для цілей управлінського обліку	Формування аналітичних рахунків у розрізі субрахунків.
Склад і класифікація витрат	Класифікація витрат в системі управлінського обліку за його напрямками: процесом прийняття управлінських рішень, прогнозуванням, плануванням, нормуванням, організацією, обліком, контролем, регулюванням, стимулюванням, аналізом.
Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції	Класифікація витрат за об'єктами обліку, об'єктами калькуляції, вибір бази розподілу непрямих витрат.
Порядок ціноутворення	Узагальнення інформації про можливість застосування тих чи інших методів ціноутворення (за довірливими цінами, за заданою вартістю).
Визначення дати отримання доходу	Обґрунтування та визначення дати отримання доходу за касовим методом та (або) методом нарахування.
Термін списання вартості основних засобів	Класифікація основних засобів за технологічними операціями для вірного списання амортизаційних нарахувань до витрат підприємства.
Визначення ліміту вартості малоцінних необоротних матеріальних активів	Формування груп об'єктів обліку з тривалим періодом використання вартістю не більше 2500 грн. повинні бути включені до складу малоцінних необоротних матеріальних активів.
Система бюджетування і внутрішня управлінська звітність	Визначення складу і структури бюджетів і формування переліку необхідної внутрішньої управлінської звітності; відображення в них ряду вартісних і натуральних, а також розрахункових показників для оцінки, аналізу та прогнозування подальшої діяльності підприємства та окремих його структурних підрозділів; визначення переліку осіб, які розробляють бюджети і внутрішню управлінську звітність.

Система запропонованих елементів управлінської облікової політики дає можливість згрупувати інформацію за явищами і процесами, що відбуваються всередині і поза підприємством, і, таким чином, створити умови для використання цих інформаційних потоків менеджерами в цілях управління, що є цінним для подальшого розвитку вітчизняного бізнесу у конкурентному просторі невизначеності.

Отже, в контексті вищевикладеного, доцільно визначити, роль і місце саме управлінської облі-

кової політики в ринкових структурах господарювання торговельного сегменту за сучасних соціально-економічних умов.

Досліджено: у бухгалтерському обліку для відображення способів ведення обліку та оцінки фактів фінансово-господарської діяльності призначена бухгалтерська облікова політика підприємства, а самі принципи ведення обліку та методи оцінки активів і зобов'язань визначаються нормативними законодавчими документами. В управлінському ж обліку формування адекватної і повної облікової політики часто необґрунтовано відкладається, що пов'язано з недостатнім розумінням її ролі в системі управління підприємством. Управлінський облік не регламентований зовнішніми нормативними актами. Він ведеться за правилами, встановленими самим підприємством з урахуванням специфіки його діяльності. Якщо цінність такого обліку для підприємства вище, ніж цінність даних офіційної бухгалтерської звітності, то до питання постановки та організації цього обліку необхідно підходити не менш серйозно. Вся схвалена сукупність способів ведення управлінського обліку (за аналогією з бухгалтерським) повинна бути врегульована у внутрішньому документі – «Положенні про управлінську облікову політику».

Відсутність такого документа значно знижує достовірність подання інформації про справжній стан бізнесу підприємства і, пов'язаних з цим перспектив, призводить до невірних оцінок і управлінських рішень (у тому числі – в розрізі за підрозділами підприємства). Це, у свою чергу, компрометує витрати фінансових і часових ресурсів, раніше направлених на побудову системи управлінського обліку та звітності.

В ході наукового дослідження практичної діяльності суб'єктів господарювання торговельної сфери виявлено, що організаційна побудова на підприємстві системи обліку і звітності з метою управління бізнесом аналогічна постановці бухгалтерського обліку і реалізується схожими етапами. При цьому експлуатація системи управлінського обліку і звітності регламентується документами, аналогічними за змістом документам, що регламентують практику бухгалтерського обліку. Але цілі даних видів обліку істотно різняться. Відповідно розрізняються і цілі відповідних їм облікових політик. Якщо основна мета облікової політики бухгалтерського обліку – вибрати і документально закріпити вибраний підприємством один з допустимих загальноприйнятими стандартами способів ведення обліку, то призначення облікової політики з метою управлінського обліку набагато ширше. У компактній формі це можна представити у такий спосіб: забезпечити адекватне і стандартизоване відображення в обліку та звітності особливостей бізнесу підприємства і його підрозділів.

Вважаємо за доцільне, – з урахуванням такого призначення, облікова політика, що реалізується на підприємстві з метою управлінського обліку, повинна володіти корпоративним статусом, тобто:

- поширюватися на підприємство цілком, у тому числі – на його структурні підрозділи;
- затверджуватися керівництвом підприємства;
- встановлювати порядок і принципи ведення обліку стосовно до всіх сегментів і видів діяльності підприємства з урахуванням їх специфіки.

Повинен бути вибраний механізм формування записів у головній книзі управлінського обліку, а саме – метод трансформації даних бухгалтерського обліку або метод первинного обліку. При цьо-

му повинен бути розширений перелік первинних документів, які тепер стають призначеними для системи управлінського обліку. Послідовно вирішуються питання визначення відповідальності за надання первинних документів та методологічний супровід, закріплення функцій оформлення та занесення у вигляді записів на рахунки управлінського обліку первинних документів, і т. і. Тобто створюється цілісна інформаційно-технологічна інфраструктура, яка не поступається щодо забезпечення системі бухгалтерського обліку на підприємстві, що дозволяє забезпечити управлінський облік на необхідному методологічному та функціональному рівні і, можливо, інтегрована з системою бухгалтерського обліку. Це забезпечить перевагу управління підприємством на базі ретельно відібраної й вивреної інформації і багаторазово виправдає значні вкладення у створення системи повноцінного управлінського обліку та звітності.

Отже, управлінська облікова політика встановлює принципи, відповідно до яких ведеться управлінський облік на підприємстві. Зокрема, це стосується методів визначення фінансового результату, розподілу накладних витрат (обліку непрямих витрат), оцінки майна та капіталу, фінансових зобов'язань та ризиків.

Висновки і пропозиції. У підсумку до універсальних вимог, які необхідні при розробці облікової політики з метою управління підприємств різних форм власності і напрямків діяльності пропонуємо віднести:

1. Контекстний розгляд суті операцій, що означає – перший розділ політики щодо обліку будь-якого виду операцій повинен в обов'язковому порядку відображати економічний сенс (бізнес – зміст) операції або групи взаємозалежних операцій.

2. Зв'язок кореспонденції рахунків управлінського обліку зі статтями внутрішньої звітності – процес узгодження положень управлінської облікової політики відбувається в підрозділах підприємства, і керівникам цих підрозділів набагато

простіше розбиратися з відображенням операцій у власній внутрішній звітності, ніж у методології складання рахунків управлінського обліку. Орієнтований на бізнес менеджер оцінює правильність тої чи іншої дії з точки зору правильності відображення відповідних доходів і витрат, активів і пасивів, а не з точки зору методології внутрішнього обліку, яка важлива, але є прерогативою лише фахівців з обліку.

3. Зв'язок з підрозділами – кожен розділ управлінської політики з обліку відповідного виду операцій повинен містити посилання на задіяні в даних операціях підрозділи і визначати при цьому їх роль.

4. Вихідні дані і формати – необхідно спланувати, як в рамках управлінського обліку повинна здійснюватися підготовка вихідних даних (перелік і форми первинних документів, відповідальні за їх надання особи, оформлення та занесення на рахунки управлінського обліку) і які аналітичні розрізи матиме вихідна інформація (по підрозділах, по каналах збуту, по продуктах тощо).

5. Механізм формування записів у головній книзі управлінського обліку – вибір між методом трансформації даних бухгалтерського обліку з метою управлінського обліку і методом первинного обліку.

6. Ступінь точності управлінського обліку – рознесення по підрозділах активів і пасивів, доходів і витрат; вибір між касовим методом і методом нарахування, списання основних засобів, приблизні схеми обліку – все це вимагає оцінки і усвідомленого вибору.

Слід відзначити: проект зі створення і реалізації повноцінної управлінської облікової політики – це витратне з точки зору ресурсів і часу завдання, яке, як показує науково-практичне дослідження діяльності торговельних підприємств, нажаль дуже важко вирішити за відсутності усвідомлення і розуміння ролі управлінського обліку і внутрішньої звітності у підвищенні ефективності та розвитку ринкових суб'єктів господарювання за умови кризових явищ в економіці.

Список літератури:

1. Барановська Т. В. Облікова політика підприємства в Україні: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. екон. наук. / Т. В. Барановська. – К., 2005. – 21 с.
2. Житний П. Є. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства / П. Є. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3. – С. 3-10.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV (із останніми змінами станом на 16.10.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=20&ArtID=12>>.
4. Учетная политика, изменения в учетной политике и ошибки: МСФО (IAS) 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.msfofm.ru/ifrs?id=315>>.
5. Кузьмина М. С. Формирование управленческой учетной политики / М. С. Кузьмина // Бухгалтерский учет. – 2007. – № 4. – С. 73.
6. Вахрушина М. А. Учетная политика для целей управленческого учета / М. А. Вахрушина // Бухгалтерский учет. – 2007. – № 23. – С. 67.
7. Костюкова Е. И. Организационно-методические основы функционирования системы управленческого учета / Е. И. Костюкова, Т. А. Башкатова // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 36. – С. 12-17.

Ляшенко С. И.

Харьковский государственный университет питания и торговли

УЧЕТНАЯ ПОЛИТИКА ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ УПРАВЛЕНИЯ

Резюме

В статье рассмотрены перспективы развития современного управленческого учета, который должен осуществлять не только сбор и регистрацию информации, но и ее анализ и оценку в системе бюджетного контроля, что требует разработки учетной политики для целей управления.

Ключевые слова: значение, учетная политика, управленческий учет, процесс формирования учетной политики, отчетность.

Ljashenko S. I.

Kharkiv State University of Food Technology and Trade

THE ACCOUNTING POLICY OF COMMERCIAL ENTERPRISES FOR MANAGEMENT PURPOSES

Summary

The article considers the prospects of development of modern management accounting, which should carry out not only the collection and recording of the data and its analysis and assessment in the system of budgetary control, which requires the development of accounting policies for management purposes.

Key words: value, the accounting policies, management accounting, the process of formation of the accounting policy statements.

УДК 330.341.1

Лященко О. В.

Інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників
Університету менеджменту освіти НАПН України

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено проблеми формування та реалізації регіональної інноваційної політики, проаналізовано методи її активізації, серед яких виділено: правові, економічні та адміністративні. Запропоновано напрямки активізації регіональної інноваційної політики. Окреслено шляхи ефективного розвитку інноваційної діяльності регіону.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, регіон, конкурентоспроможність, інноваційний потенціал, регіональна інноваційна політика, методи активізації регіональної інноваційної політики.

Постановка проблеми. Необхідність активізації інноваційної діяльності регіонів на сучасному етапі обумовлена посиленням їх ролі у стабілізації економіки країни, вагомістю зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції за рахунок підвищення ефективності використання наявного інноваційного потенціалу. Тому формування ефективної інноваційної політики, створення інноваційної сфери у вітчизняній економіці є важливими завданнями системи державного та регіонального управління.

Регіональна інноваційна політика має бути спрямована на створення сприятливих умов для підвищення наукового та технологічного рівня розвитку регіону, зростання ефективності виробництва та ресурсозбереження, випуску конкурентоспроможної на внутрішньому і світовому ринках продукції а також підвищення рівня добробуту громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку регіональної інноваційної діяльності та формування регіональної інноваційної політики присвячені дослідження багатьох науковців, зокрема роботи В. Александрової, Ю. Бажала, В. Василенка, В. Геєця, С. Ілляшенка, С. Лапка, Л. Федулової та ін. Разом з тим подальшого дослідження потребують аспекти, що пов'язані з вибором методів активізації інноваційної політики регіону, формуванням стратегічних напрямків розвитку інноваційної діяльності, створенням механізмів ефективного управління інноваційним потенціалом регіону.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз проблем формування та реалізації інноваційної регіональної політики, а також обґрунтування вибору ефективних методів її активізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до закону України «Про інноваційну діяльність», головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [1].

Регіональна інноваційна політика є невід'ємною складовою державної інноваційної політики. Враховуючи особливості того чи іншого регіону, вона визначає, з одного боку, ставлення держави до його інноваційних та науково-технічних проблем, а з іншого – забезпечує участь наукового та інноваційного комплексу регіону у вирішенні соціально-економічних і науково-технічних проблем держави.

Під регіональною інноваційною політикою, на наш погляд, слід розуміти сукупність встановлених цілей і пріоритетів розвитку інноваційної діяльності в регіоні, яка за допомогою різних інструментів і методів спрямована на створення сприятливих умов розвитку інноваційної діяльності регіону, забезпечення його конкурентоспроможності а також формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів. Інноваційна політика являє собою систему заходів з інтенсифікації інтелектуальних інструментів, створення умов швидкого доступу до інтелектуальних ресурсів, а також сприяння уніфікації національних і міжнародних стандартів просування нових науково-технічних результатів до кінцевого користувача.

Реалізація регіональної інноваційної політики передбачає поєднання певних цілей, пріоритетів, принципів, інструментів та методів, що забезпечують сталий інноваційний розвиток регіону, ефективне використання інноваційного потенціалу регіону, формування і розвиток регіональної інноваційної системи.

Практично всі регіони України на сьогоднішній день мають програми інноваційного розвитку, розроблені як на регіональному, так і на державному рівнях. У цих програмах передбачені пріоритетні завдання і напрямки, стратегічні цілі здійснення регіональної політики, етапи, механізми, інструменти її реалізації, джерела фінансування та очікувані результати виконання програми.

Так, наприклад, Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року у розділі «Інноваційна складова» передбачає [2]:

- створення системи підтримки найбільш перспективних для регіону наукових досліджень, науково-дослідницьких та дослідницько-конструкторських робіт;

- розширення участі регіону в українських та міжнародних науково-технічних проектах і програмах;

- стимулювання залучення венчурного капіталу, розвитку лізингу, запровадження ефективних механізмів правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проектів;

- розвиток високотехнологічних галузей та виробництва наукоємної, енергозберігаючої, експортоорієнтованої продукції;

- збільшення протягом трьох років кількості інноваційно-активних підприємств на 15%;

- внесення змін до нормативно-правової бази стосовно стимулювання розвитку інноваційних підприємств та інноваційної інфраструктури – технопарків, технополісів, технологічних інкуба-

торів, венчурних фірм та інших форм об'єднання зусиль науки, освіти, виробництва і фінансового капіталу;

- розробка системи заходів щодо залучення небюджетних джерел фінансування НДДКР та інноваційного розвитку;

- реалізація організаційної системи управління інноваційними процесами, зокрема створення уповноважених регіональних установ;

- сприяння у поширенні інтеграційних процесів у науково-виробничій сфері та в розвитку зарубіжного співробітництва;

- проведення із широким залученням вітчизняних та іноземних інвесторів всеукраїнських і регіональних конкурсів інноваційних проектів.

Однак, створення таких програм призвело лише до незначних позитивних зрушень у інноваційній сфері (табл. 1). Це пояснюється тим, що подібні документи носять виражений декларативний характер, включаючи можливі перспективи інноваційного розвитку, не передбачаючи конкретного плану дій.

Для ефективної реалізації регіональних інноваційних стратегій необхідним є ретельний вибір і правильне використання методів та важелів управління інноваційною сферою. В залежності від способів впливу можна виділити наступні методи активізації інноваційної політики на регіональному рівні: правові – формування правової бази управління інноваційною діяльністю на регіональному та державному рівнях, законодавче встановлення регіональних пріоритетів розвитку інноваційної діяльності; економічні – фінансування пріоритетних інноваційних проектів регіону; адміністративні – сприяння становленню і розвитку в регіоні процесів міжрегіональної інтеграції з метою мобілізації наявних ресурсів, інноваційного оновлення економіки, збереження і раціонального використання нагромадженого науково-технічного та інноваційного потенціалу регіону, розвиток міжнародного співробітництва, реформування галузевих науково-дослідних інститутів та конструкторських бюро, створення на їх базі інноваційних структур, забезпечення неперервності зв'язку в ланцюгу «фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – науково-технологічні розробки – інноваційне виробництво», а також забезпечення доступу зацікавлених організацій й осіб до інформаційних баз даних в області інноваційної діяльності, пошук і відбір інноваційних проектів, пропозицій із виробництва наукомісткої продукції для організацій і фізичних осіб, зацікавлених у їх фінансуванні. За сукупністю використання можна виділити прості методи, що передбачають один із способів впливу і складні, що об'єднують декілька способів.

Проаналізувавши інноваційні можливості одного з регіонів України, а саме Луганської області за період 2005-2012 роки, спробуємо виділити пріоритетні господарські комплекси та галузі промисловості для проведення інноваційних перетворень. На нашу думку, такими галузями є вугільна, металургійна, машинобудування, хімічна та нафтохімічна, легка та харчова промисловості. Ефективний розвиток цих галузей передбачає реалізацію наступних операційних цілей:

- прискорена модернізація галузей з високим інноваційним потенціалом (металургія та оброблення металу, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, хімічна та нафтохімічна промисловість, вугільна промисловість, машинобудування) та розвиток імпортозаміщення.

- технологічне переозброєння галузей виробництва, оснащення сучасним устаткуванням;

- збереження і розвиток галузевих інститутів вугільної промисловості. Перетворення державних підприємств з видобутку вугілля у відкриті акціонерні товариства (ВАТ), яке доцільно провести єдиними виробничими комплексами. Фінансове оздоровлення шахтобудівельних підприємств за рахунок збільшення обсягів капітального будівництва у вугільній галузі та надання безвідсоткової бюджетної позики;

- запровадження механізму фінансової мотивації державних підприємств для вдосконалення технології виробництва й впровадження нової техніки;

- прискорений розвиток високотехнологічних виробництв з випуску конкурентоспроможної продукції та формування експортного потенціалу, зокрема у найбільш інноваційно активних підприємствах обробної промисловості, а саме: металургії та оброблення металу, з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості;

- забезпечення широкого використання нетрадиційних джерел енергії, альтернативних видів палива;

- поліпшення коопераційних зв'язків;

- розвиток інноваційної і венчурної діяльності на основі державно-приватного партнерства.

Основними напрямками активізації регіональної інноваційної політики можуть бути:

1. Тісна кооперація органів регіональної влади, інноваційних підприємств та фінансово-кредитних інститутів для здійснення ефективної інноваційної діяльності. Реалізація такої співпраці має сприяти зростанню результативності інноваційного підприємництва. Така спільна діяльність може надати реальну підтримку інноваційним підприємствам за такими напрямками [4]:

- надання інформації про постачальників і споживачів;

Таблиця 1*

Показники інноваційної діяльності промислових підприємств України за період 2005-2012 роки

Показник / Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2	17,4
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8	13,6
Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	1808	1145	1419	1647	1893	2043	2510	2188
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	3152	2408	2526	2446	2685	2408	3238	3403
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8	3,3

* Складено з урахуванням [3].

- можливість рекламувати свої товари, у тому числі на виставках і ярмарках;

- можливість відстоювати інтереси підприємців перед владою;

- створення умов для надання інвестиційних кредитів комерційними структурами для здійснення інноваційної діяльності;

- забезпечення виходу на міжрегіональний і зовнішній ринок.

2. Створення розвинутої інституціональної інфраструктури, призначеної для стимулювання інноваційного підприємництва: регіональних фондів підтримки, консультативно-інформаційних центрів, спеціальних територій пріоритетного розвитку. Функціями цих інститутів і структур має бути сприяння росту інноваційної активності підприємств регіону, розширення досвіду інноваційної діяльності у регіоні, створення умов для комерціалізації науково-технічних розробок та підвищення рівня ефективності виробництва інноваційної продукції.

3. Розвинена інноваційна інфраструктура – інноваційно-технологічні центри, технопарки, інкубатори бізнесу, інформаційні системи, фонди підтримки інновацій, зокрема венчурні, розвинена система підготовки і підвищення кваліфікації фахівців в галузі менеджменту – дозволяє розширити масштаби інноваційних процесів, залучаючи в них все нових і нових учасників. Такий підхід базується на комплексному забезпеченні складових інноваційного процесу: фінансової, організаційної, матеріально-технічної, кадрової, інформаційної, що дозволяє підвищити ефективність регулювання інноваційних процесів в регіоні. Інноваційна інфраструктура є основним інструментарієм і механізмом інноваційної економіки, вона здатна забезпечити стабільний рівень розвитку економіки регіону.

4. Створення регіональних промислових кластерів – географічно сконцентрованих та взаємопов'язаних між собою підприємств у певній галузі або сфері діяльності. Кластери охоплюють

значну кількість різного роду підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби, а саме: виробничі підприємства, постачальників спеціального оснащення, нових технологій, послуг, сировини, додаткових продуктів, виробничу інфраструктуру та ін. Крім того, багато кластерів включають місцеві органи влади та інші установи – такі, як університети, наукові центри, центри стандартизації, торговельні асоціації, які забезпечують необхідні умови становлення та розвитку кластерних утворень [5]. Важливим аргументом на користь формування кластерів є процеси глобалізації, які останнім часом набули значного поширення на рівні регіонів.

Важливим є також регіональний аспект цієї проблеми, тобто можливість вирішення на основі створення кластерів проблем зменшення територіальних диспропорцій у соціально-економічному розвитку. Результати роботи кластерів за кордоном свідчать, що вони перш за все спрямовані на проведення реформ на регіональному рівні та активне здійснення інноваційної політики країни. Як наслідок створення кластерів, слід вказати на включення інноваційних структур до кластерних мереж, що забезпечує зростання рівня інноваційної діяльності.

Висновки. Ефективне використання нагромадженого інноваційного потенціалу регіону, активізація інноваційної політики на регіональному рівні з погодженням із загальнодержавними інноваційними пріоритетами, дозволить стимулювати зростання, підвищувати економічну ефективність інноваційної сфери, а також забезпечити високий рівень конкурентоспроможності національної економіки.

Подальшими напрямками дослідження процесів активізації регіональної інноваційної політики можуть бути розробка конкретного плану дій щодо можливостей інноваційного розвитку регіону, а також аналіз перспектив створення регіональних та міжрегіональних інноваційних кластерів в Україні.

Список літератури:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4 липня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
2. Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.loga.gov.ua>.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Бондарчук Н. В. Активізація державної політики розвитку інноваційного потенціалу регіонів: механізми та методи / Н. В. Бондарчук // Економіка та держава. – 2009. – № 9. – С. 104-107.
5. Ільчук В. П. Формування кластерів як засіб підвищення конкурентоспроможності економіки регіону / В. П. Ільчук, І. В. Лисенко // Матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття», 17-19 грудня 2008 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.confcontact.com.

Лященко О. В.

Институт последипломного образования инженерно-педагогических работников
Университета менеджмента образования НАПН Украины

МЕТОДЫ АКТИВИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

Резюме

Исследованы проблемы формирования и реализации региональной инновационной политики, проанализированы методы ее активизации, среди которых выделены: правовые, экономические и административные. Предложены направления активизации региональной инновационной политики. Определены пути эффективного развития инновационной деятельности региона.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное развитие, регион, конкурентоспособность, инновационный потенциал, региональная инновационная политика, методы активизации региональной инновационной политики.

Lyashenko O. V.

National Academy of pedagogical Sciences of Ukraine, University of Education Management,
Institute of Postgraduate Education of Engineering-Pedagogical Workers

METHODS INTENSIFICATION OF REGIONAL INNOVATION POLICY

Summary

The problems of the formation and implementation of regional innovation policy analysis methods of activation, including selected: legal, economic and administrative. Directions enhance regional innovation policy. Outlined effective ways of innovation in the region.

Key words: innovation, innovation development, region, competitiveness, innovation capacity, regional innovation policies, procedures enhance regional innovation policy.

УДК 339.1

Мазур О. Є.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

РОЗШИРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-ЗМІСТОВОГО ТРАКТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ: ІНТЕГРАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

Розглянуто основні наукові підходи до визначення сутності торгівельного підприємництва – економічний, соціальний та інституціональний. Запропоновано тлумачити роздрібну торгівлю як складний соціально-економічний інститут, що поєднує вказані аспекти. На основі застосування інтегрального методу розроблено власну модель змістовного представлення підприємництва в роздрібній торгівлі.

Ключові слова: торгівля, підприємництво, сфера обміну, роздрібна торгівля, інституціоналізм, інтегральний метод.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємництво в роздрібній торгівлі є складним суспільно-економічним явищем, яке викликає науковий інтерес багатьох українських та зарубіжних вчених. Серед них варто відзначити В. Апопія, Б. Бермана і Дж. Еванса, І. Височин, О. Шубіна, Я. Гончарука, Н. Возіянову, А. Мазаракі, Н. Міценка, О. Покатаєву та інших [1; 2; 4-6; 10; 12; 15]. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, дотепер не вироблено єдиної, узгодженої точки зору щодо предметно-змістовного тлумачення цього виду діяльності. Разом з тим розв'язання цього завдання дасть змогу збагатити не лише загальну теорію функціонування торгівельного підприємництва, а й сформувати більш адекватну державну політику розвитку цього сектору, який є однією з найважливіших сфер економічного буття людини і незамінним елементом його життєзабезпечення.

Мета статті. Метою даної статті є спроба розширити сутнісно-змістове розуміння підприємництва в роздрібній торгівлі на основі інтегрування здобутків сучасної наукової думки в економічній, соціологічній та інституціональній наукових відгалуженнях.

Виклад основного матеріалу. Аналіз значного масиву наукових джерел, найбільш репрезентативні з яких будуть згадані під час викладу матеріалу, дав підставу авторові визначити три напрями, в рамках яких відбувається теоретизування та прикладні дослідження торгового підприємництва: економічний, соціальний та інституціональний.

З економічної точки зору підприємництво в роздрібній торгівлі розглядають як сферу обігу (обміну), галузь економіки, а також вид господарської діяльності, який характеризується певними господарськими процесами, пов'язаними зі здійсненням актів купівлі-продажу.

Цей підхід глибоко розроблений у більшості наукових праць дослідників-економістів. Так, Б. Берман і Д. Еванс пишуть: «Роздрібна торгівля включає в себе види економічної діяльності, пов'язані з продажем товарів і послуг споживачам для використання ними особисто або їх сім'ями... Роздрібна торгівля – це останній етап процесу розподілу» [2, с. 23]. С.Г. Федосенко зазначає: «Роздрібна торгівля – це діяльність щодо продажу товарів безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків, у тому числі в ресторанах, кафе, барах, інших суб'єктах господарської діяльності» [20]. А.А. Мазаракі окреслює торгівельну діяльність як передаточну, що на відміну від добувальної та обробної господарської діяльності, має за мету посередництво між вироб-

никами та споживачами при взаємному обміні економічними благами [10, с. 7].

Деякі науковці визначають роздрібну торгівлю через її функції. Так, автори монографії [12, с. 50] вказують, що торгівля, «виконуючи сукупність відповідних операцій, є зв'язувальною ланкою між виробництвом, розподілом та споживанням, дозволяє задовольнити потреби у товарах, забезпечувати якість та оптимальність асортименту, формувати кошти для процесу відновлення виробництва споживчих товарів, наповнювати дохідну частину державного бюджету для здійснення соціальних заходів тощо». А.А. Апопія роздрібну торгівлю товарами та послугами розглядає як функціональну підсистему системи торгівлі, котра, крім роздрібною, охоплює також і оптову торгівлю, торгівельне посередництво та електронну торгівлю [5, с.9-13].

В площині економічного аспекту торгівельне підприємництво досліджується науковцями з різних позицій: з точки зору кількісної динаміки, структурних змін у формах власності, регіонального розподілу, структури і співвідношення форматів роздрібною торгівлі, ефективності комерційної діяльності, фінансово-кредитної та інвестиційної активності та ін. З іншого боку, як сфера обміну роздрібна торгівля описується властивими лише їй торговельно-технологічними процесами (закупівля, транспортування, приймання, зберігання та підготовка до продажу товарів, торговельне обслуговування покупців, надання торговельних послуг); особливостями праці персоналу, що повинен мати професійну підготовку; специфікою матеріально-технічної бази (складська і торговельна мережа, спеціальне обладнання, транспортні засоби тощо); характерною технологією та організацією торговельного обслуговування населення [4, с. 14].

Роздрібна торгівля також позиціонується як підприємницька діяльність. Так, в Національному стандарті України «Роздрібна та оптова торгівля: терміни та визначення понять» торгівля трактується як ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик для одержання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам або посередницькі операції, або діяльність із надавання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача [16].

Дослідження, проведені автором під час роботи над кандидатською дисертацією, дають підставу стверджувати, що підприємництво – це складне і багатогранне соціально-економічне явище, хоча воно має відносно недовгу історію розвитку [11, с. 16-17]. Його пов'язують з іменами Р. Кантільона, І. Тюнена, Р. Мангольда, Ф. Найта,

Ж.-Б. Сея, Й. Шумпетера, Ф. Хайека, Л. Мізе-са та багатьох інших науковців, які поступово збагачували категоріальне наповнення терміну «підприємництво», привносячи до нього нові й нові риси – самостійність, ризик, право власності, орієнтацію на прибуток, новаторство, невизначеність середовища, координування та ін. Ми тлумачимо підприємництво як самостійну ініціативну господарську діяльність на принципах економічної свободи, спрямовану на формування та ефективне використання економічних ресурсів на інноваційній основі, що передбачає застосування елементів ризику та відповідальність за наслідки прийнятих рішень і має за мету прирощення прибутку [11, с. 34].

Підприємництво в торгівельній діяльності є складовою частиною більш широкого поняття «підприємництво», проте здійснюється за тими самими принципами: це організаційно-господарська незалежність, самоокупність, відкритість, матеріально-фінансова відповідальність, ініціативність, ризикованість, інноваційність та ін.

Другим аспектом торгівельного підприємництва є його характеристика як соціального феномену, адже підприємництво є предметом вивчення нового відгалуження соціологічної науки – соціології підприємництва. Витоки цього наукового напрямку містяться в роботах таких знаних вчених, як соціолог М. Вебер [3], котрий показав, як культурно-релігійні чинники сприяли виникненню буржуазно-протестантського «підприємницького духу» і формуванню індустріального капіталізму, та німецький економіст і соціолог В. Зомбарт, котрий виробив історико-соціологічний напрям у вивченні феномену підприємництва [7]. Серед вчених-сучасників, які продовжують дослідження в цій площині, слід назвати Є. Сірого [17, 18], Ю. Пачковського [14] та інших.

За словами одного з найвідоміших українських соціологів Є. Сірого, соціологія підприємництва «вивчає весь спектр соціальних сторін підприємництва – з точки зору природи підприємництва, історії і проблем становлення, потреби, цінності та мотиви діяльності підприємців, моделі їх поведінки» [18, с.189]. При цьому значна увага приділяється дослідженню соціальних характеристик фігури підприємця: його особистісних властивостей характеру і поведінки, соціокультурного і соціопсихологічного портрету, мотивувальної структури, типу мислення, образу життя тощо. Підприємець висвітлюється з точки зору носія певного соціального статусу (власник, орендар та ін.), виконавця соціальних ролей на основі притаманних йому природних та набутих властивостей, виразника специфічних цінностей і культури. Своєрідним підсумком цих досліджень є розроблення «соціального профілю підприємця», визначення складу та меж підприємницького сектору, обґрунтування чинників нестандартної (девіантної) поведінки суб'єктів підприємницької діяльності, типологізація стилю поведінки підприємців, виявлення мотиваційної структури підприємців, розроблення різних структурувань соціальної класифікації підприємницьких суб'єктів, а також великих і малих соціально-економічних груп і верств.

Крім економічного та соціального аспектів, підприємництво в роздрібній торгівлі має інституціональний аспект. Дослідження суспільних явищ з інституціональних позицій відбувається в руслі теорії інституціоналізму, що зародилася в США на стику XIX-XX ст. як певна альтернати-

ва неокласичній теорії економіки, проте згодом стала однією з провідних парадигм сучасної економічної науки.

Інституціональний аспект підприємництва в роздрібній торгівлі стосується дослідження особливостей становлення, утвердження і трансформації різноманітних усталених нормативних зв'язків, звичних практик взаємодії, поведінкових зразків, що виникають в процесі економічної діяльності ендогенно – між індивідами (підприємцями і працівниками) і групами (підприємствами й іншими асоційованими агентами) всередині торгівельного сектору, і екзогенно – із зовнішніми суб'єктами та структурами (державою, постачальниками, покупцями), та організують і впорядковують їхнє спільне функціонування. Інституціональні зв'язки стосуються процедур та практик адміністрування, оподаткування, фінансування, закупівельної діяльності, обслуговування покупців, задоволення рекламацій та багатьох інших взаємодій і комунікацій [6; 8; 9; 12; 15].

На думку автора, дослідження закономірностей функціонування і розвитку підприємництва в роздрібній торгівлі, здійснюване лише в одному аспекті – економічному, соціальному чи інституціональному – не може бути оцінене як плідне, бо це штучно звужує науковий кругозір дослідника і сконцентровує його лише на частині предмету. Тим більше, що розділити, відокремити ці аспекти просто неможливо – вони співіснують у взаємному переплетінні, перетинанні, взаємообумовленості та зрештою у органічній єдності. Відтак більш конструктивним бачиться застосування інтегрального підходу (від лат. *integrum* – ціле, *integratio* – відновлення), який дає змогу зблизити, поєднати в єдине ціле, узгодити попередньо розрізнені частини та елементи системи, процесу, явища на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності та отримати на цій основі нову синтезовану якість. Цей метод був сформульований і розкритий в роботах К. Уїлбера – відомого американського філософа і письменника, який заклав основи систематичної холистичної філософії щодо бачення Всесвіту [19]. Адаптація інтегральної теорії до об'єкту нашого дослідження дасть змогу більш широко і по-новому побачити його структуру і елементну взаємодію, усвідомити та врахувати усі значущі сторони, осмислити максимально узгоджений і цілісний розвиток і рух до цілей різних частин.

Завдяки інтегральному підходу торгівельне підприємництво бачиться як багатомірне і поліструктурне утворення, що являє собою складний соціально-економічний інститут сучасного суспільства, який функціонує на основі усталеного комплексу економіко-технологічних зв'язків, поєднуючи економічну діяльність з іншими сферами соціального життя. Діяльність цього інституту характеризується, по-перше, набором специфічних норм і приписів, що регламентують відповідні типи поведінки; по-друге, включенням торгівельного інституту в соціально-політичну, ресурсно-технологічну, ідеологічну та ціннісну структуру суспільства; по-третє, наявністю матеріальних засобів та умов, що забезпечують успішне виконання нормативних приписів та здійснення зовнішнього контролю.

Соціальний та інституціональний контексти вивчення підприємництва органічно доповнюють і розширюють традиційні для цього об'єкту економічні дослідження. Вони дають підставу тлумачити торгове підприємництво в широкому сенсі – з

Рис. 1. Теоретико-змістове тлумачення підприємництва в роздрібній торгівлі (інтегрально-функціональний підхід), авторська розробка

одного боку, як соціоекономічний самоорганізуючий фактор і рушійну силу суспільного зростання, а з іншого – як систему життєвих принципів і стійких впорядкованих регламентацій, що викристалізувалися під час історичної еволюції різних форм і способів гос-подарювання.

Отже, можна запропонувати авторське означення: підприємництво в роздрібній торгівлі – це складний, поліаспектний соціально-економічний інститут сучасної ринкової економіки, який об'єднує сукупність роздрібних торговельних організацій і індивідуальних підприємців та характеризується, по-перше, особливостями економіко-технологічних процесів, здійснюваних на основі виконання підприємницьких функцій (ресурсної, організаційної, інноваційної) та пов'язаних з доведенням товарних пропозицій безпосередньо до споживачів з метою їх особистого кінцевого використання; по-друге, комплексом ендогенних та

екзогенних інституціональних міжсуб'єктних відносин, котрі детермінують формування організованих взаємодій і комунікацій в різних торговельних ситуаціях; по-третє, еволюційно сформованими та суспільно визнаними соціоментальними моделями (цінностями, ідеологією, типом мислення, культурою, мотивацією та ін.), що продукуються підприємницькими суб'єктами у торговельній сфері та ре-трансляються на всю економічну систему.

«Функція – є форма прояву сутності будь-якої економічної категорії» [13, с. 16], відтак суть торговельного підприємництва найбільшою мірою розкривається в його функціях, які можна окреслити, поступово «розгортаючи», розкриваючи цей об'єкт в розрізі його багатогранності. В такий спосіб отримуємо цілісне, завершене предметно-змістове наповнення торговельного підприємництва як багатоскладового соціально-економічного інституту (рис. 1).

Висновки і пропозиції. Отже, в статті обґрунтовано, що торговельне підприємництво потрібно розглядати в руслі інтегрованої єдності його різнобічних характеристик. Це дасть змогу сформулювати системне бачення цього

складного, багатомірного інституту сучасної ринкової економіки.

Водночас будь-який соціально-економічний інститут не є сталою, «застиглою» структурою, – він безперервно піддається впливам різноманітних чинників та змінюється, еволюціонує під тиском цих впливів. Широкий погляд на торгівлю з соціально-економіко-інституціональної позиції дає змогу зафіксувати та комплексно дослідити еволюцію та структурні зрушення не лише в площині бізнес-процесів, ресурсів і технологій, а й додати до аналізу інституціональні й соціо-психологічні характеристики суб'єктів підприємництва (їхні культурні відносини, цінності, мотиваційні чинники, нормативи та стереотипи поведінки тощо). Ці та інші дотичні питання можуть стати предметом подальших наукових розвідок в розрізі поглиблення інтегрально-функціонального підходу.

Список літератури:

1. Апопій В. В. Теорія організації та структурна перебудова торгівлі / В.В. Апопій // Вісник КНТЕУ. 2005. – № 3. – С. 29-34.
2. Берман Б. Розничная торговля: стратегический подход, 8-е издание: Пер. с англ. / Б. Берман, Дж.Р. Эванс. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. –1184 с.
3. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. / М. Вебер. – К. : Основи, 1994. – 261 с.
4. Височин І. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні та світі: Порівняльний аналіз / І. Височин // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 3. – С. 11-23.
5. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку : монографія / За ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука. – Донецьк-Львів : ДонНУЕТ, 2007. – 404 с.

6. Возіянова Н. Ю. Державне регулювання інституціональних змін у розвитку внутрішньої торгівлі / Н. Ю. Возіянова // Вісник ДонНУЕТ: серія Економічні науки. – № 3 (47), 2010. – С. 219-228.
7. Зомбарт В. Буржуа: етюди по истории духовного развития современного экономического человека. Пер. с нем.; изд. подгот. Ю. Н. Давыдов, В. В. Са-пов. / В. Зомбарт. – М. : Айрис-пресс, 2004.
8. Льяшенко В. А. Державна підтримка інституціональних перебудов у сфері товарного обігу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/GALUZEVE/06ivasto.pdf>.
9. Косова Т. Д. Інституціональні зміни торговельно-економічних відносин / Т. Д. Косова, О. В. Покатаєва // Вісник ДонНУЕТ. – 2008. – № 4. – С. 136-145.
10. Мазараки А. А. Торговля. Деньги. Менталитет : монографія / А. А. Мазараки. – К. : Книга, 2006. – 632 с.
11. Мазур О. Є. Формування механізму розвитку малого підприємництва в умовах трансформаційної економіки України : дис. ... кандидата екон. наук : 08.02.03 / Мазур Олена Євгенівна. – Одеса, 2004. – 220 с.
12. Міценко Н. Г. Регулювання діяльності підприємств роздрібної торгівлі : монографія / Н. Г. Міценко, Т. Г. Васильців, Н. М. Заярна. – Львів : Видавництво ЛКА. – Львів, 2009. – 176 с.
13. Найденев В. С. Рыночный механизм как организационно-экономическая система / В. С. Найденев. – М. : ИЦМГУ, 1995.
14. Пачковський Ю. Ф. Соціопсихологія підприємницької діяльності і поведінки / Ю. Ф. Пачковський. – Львів : Світ, 2000. – 272 с.
15. Покатаєва О. В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід : монографія / О. В. Покатаєва. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 467 с.
16. Роздрібно та оптова торгівля. Терміни та визначення понять. ДСТУ 4303:2004. – [Чинний від 2005-07-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 18с. – (Національний стандарт України).
17. Сірий Є. В. Підприємництво як предмет теоретико_соціологічного осми-слення: розгорнення проблеми / Є. В. Сірий // Український соціум. – 2008. – № 4 (27). – С. 33-43.
18. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навч. посіб. / Є. В. Сірий – К. : Атіка, 2004. – 480 с.
19. Уилбер К. Интегральное видение / К. Уилбер. – М. : Открытый Мир, 2009. – 232 с.
20. Федосенко С. Г. Адміністративно-правова характеристика порушень правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами / С. Г. Федосенко // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право) : збірник наукових праць. – 2010 – № 4. – С. 199-205.

Мазур Е. Е.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

РАСШИРЕНИЕ ПРЕДМЕТНО-СОДЕРЖАТЕЛЬНОЙ ТРАКТОВКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛЕ: ИНТЕГРАЛЬНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД

Резюме

Рассмотрены основные научные подходы к определению сущности торгового предпринимательства – экономического, социального и институционального. Предложена трактовка розничной торговли как сложного социально-экономического института, совмещающая указанные аспекты. На основе применения интегрального метода разработана собственная модель содержательного представления предпринимательства в розничной торговле.

Ключевые слова: торговля, предпринимательство, сфера обмена, розничная торговля, институционализм, интегральный метод.

Mazur O. Ye.

Odessa I. I. Mechnikov National University

EXTENTION IN THE SUBJECT-SUBSTANTIAL INTERPRETATION OF ENTREPRENEURSHIP IN RETAIL: INTEGRATED AND FUNCTIONAL APPROACHES

Summary

The article includes analysis of the main scientific approaches of commercial entrepreneurship: economic approach, social approach and the institutional approach were analyzed in connection with the main definitions. The article proposed and specified interpretation of the retail trade as a complex socio-economic institution that combines these aspects. The integral method was considered as a basis for the own model creation which contains a meaningful understanding of the entrepreneurship in the retail trade.

Key words: trade, entrepreneurship, the exchange field, retail, institutionalism, integral method.

УДК 658.114

Макєєва О. А.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕВАГ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджені особливості впливу сучасної хвилі глобалізації на економіку України, визначення її місця в світовому розподілі праці. Показано, що фінансова глобалізація не є небезпечною для країн з транзитивною економікою, тому Україні не слід відділятися від глобальних ринків капіталу. Проаналізована неспроможність руху антиглобалізму у зв'язку з тим, що сьогодні необхідно направляти зусилля на компенсацію витрат глобалізації, а не на опір їй. Виділені основні проблеми підвищення конкурентоспроможності України.

Ключові слова: індекс глобальної конкурентоспроможності, глобалізація, неконкурентоспроможність економіки, фінансова глобалізація, антиглобалізм, Всесвітня торгова організація (ВТО).

У рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності 2012 р. Україна займає 73-є місце (з 144) – піднявшись на дев'ять позицій в порівнянні з 2011 р., сусідами є Словаччина і Уругвай [1]. Звичайно, це досить слабкий показник, тому часто можна чути думку про те, що низька конкурентоспроможність означає для України украй непривабливе місце в світовій економіці. Очевидним є і те, що українські компанії не можуть конкурувати на рівних з компаніями західних країн і країн Південно-Східної Азії, тому у разі лібералізації зовнішньої торгівлі все українське виробництво буде витиснено імпортом. Проте необхідно відмітити, що ці питання регулярно піднімаються не тільки в Україні, але і в розвинених країнах. Наприклад, практично ті ж аргументи приводилися і в США – при обговоренні витіснення американських товарів японськими, і в Японії – коли розглядалося переміщення виробництва до Китаю.

Сьогодні жодна країна в світі не може повністю втратити внутрішні і зовнішні ринки і перейти на споживання імпортних товарів. Оскільки, щоб оплачувати імпорт, необхідна притока конвертованої валюти, тому країна не може імпортувати всі товари, не експортуючи при цьому нічого. Притока валюти може бути обумовлена іноземними інвестиціями, але не надовго, оскільки інвестори не зацікавлені постійно вкладати кошти в економіку, не репатріюючи прибуток. Не можна уявити собі і країну, яка тільки експортує і нічого не імпортує. Одержана валюта сама по собі не має цінності і буде рано чи пізно витрачена на покупку імпортних товарів. Іноземну валюту можна накопичувати як резерви, але і у такої політики є межа: якщо резерви дуже великі, то спекулянти почнуть гру на підвищення курсу національної валюти. Тому не дивно, що навіть в самих конкурентоздатних країнах імпорт чимало поступається експорту, а іноді і перевищує його. Наприклад, останніми роками в Китаї сальдо торгового балансу (перевищення експорту над імпортом) складало лише близько 5%. У США, які очолюють рейтинги конкурентоспроможності, сальдо торгового балансу негативне.

Пояснення того, чому в світовому розподілі праці знайдеться місце для всіх країн, було запропоновано ще Давидом Рікардо. Його теорія порівняльної переваги свідчить, що навіть якщо одна країна володіє абсолютною перевагою над іншою у виробництві всіх товарів, місце в світовому розподілі праці знайдеться для обох. Кожна країна буде виробляти ті товари, в яких у неї є порівняльна перевага. Простим прикладом, що ілюструє теорію порівняльної переваги на мікроекономічному рівні, може служити делегування повноважень

усередині компанії. Легко можна представити ситуацію, коли президент компанії розбирається у фінансах краще за фінансового директора. Проте, якщо перевага президента в області стратегічного управління ще істотніша, він делегує рішення фінансових питань своїм підлеглим. Робочий час президента обмежено, тому йому варто зосередитися на тій роботі, в якій у нього є порівняльна перевага і яка дає компанії максимальну віддачу навіть з урахуванням того, що фінансами займатиметься менш компетентний фахівець.

Аналог ціни робочого часу в національній економіці – це рівень зарплати в країні. Дійсно, продуктивність праці важлива не сама по собі, а в порівнянні із зарплатою. Якщо продуктивність праці дуже висока, але зарплата ще вища, товар буде вироблятися за кордоном, навіть якщо там продуктивність нижче. В рівновазі зарплата встановиться таким чином, що галузі з вищою продуктивністю залишаться конкурентоздатними в світовій економіці. Продукція інших буде витиснена імпортом, який буде сплачений валютою, яка була зароблена в конкурентоздатних галузях.

Рівень життя в країні визначається середньою продуктивністю праці. Участь в міжнародному розподілі праці дозволяє зосередити ресурси в галузях з вищою продуктивністю і тим самим підвищити рівень життя. Низька конкурентоспроможність країни означає не тільки (і не стільки) низьку продуктивність праці, скільки нездатність перерозподілити ресурси на користь ефективніших галузей.

Отже, в чому ж саме полягає порівняльна перевага України і чи не вийде так, що перевага сировинних галузей в продуктивності праці буде настільки велика, що вся решта галузей загине. Однак це не відбудеться, оскільки доходів від сировинного експорту України на всіх не вистачить. Тому витіснення неконкурентоздатних компаній приводить до вивільнення і здешевлення (у доларовому виразі) робочої сили, і це створює стимули для зростання в інших не сировинних галузях. Розвиток української економіки після 1998 р. показав, що і при існуючому рівні життя конкурентоздатними можуть бути і харчова, текстильна галузь, окремі галузі сільського господарства, як і важке машинобудування.

Виграш від міжнародного розподілу праці обумовлений міжгалузевою мобільністю ресурсів в кожній країні. Якщо галузь стає неконкурентоздатною, ресурси переорієнтовувалися на продуктивніше використання. Зокрема, робітники також повинні перейти на ефективніші підприємства або в більш конкурентоздатні галузі. Проте мобільність робочої сили в Україні невисока, тому

вбудовування в світову економіку приводить до серйозних соціальних проблем. Разом з тим, це не означає, що потрібно відкласти реструктуризацію неконкурентоздатних підприємств і передати її в спадок наступному уряду. І не варто продовжувати захищати неконкурентоздатні галузі, уникаючи, хай і за рахунок істотних втрат споживачів, небажаних соціальних наслідків.

Соціальна справедливість є лише приводом для захисту слабких галузей від зовнішньої конкуренції. А зовнішньоторговельна політика в цілому не пристосована для вирішення соціальних проблем. Захищаючи слабкі галузі, держава субсидує власників підприємств і робить це за рахунок споживача (а зрештою за рахунок національного добробуту). У містах з градоутворювальними підприємствами, що працюють в таких галузях, ринкова влада, як правило, сконцентрована в руках працедавців, тому саме їм, а не працівникам дістається основна частина вигод від введення торгових бар'єрів. Задачі соціальної політики необхідно вирішувати за допомогою інструментів, здатних підтримати не підприємства, а конкретних людей в період перекваліфікації і пошуку роботи. Якнайкращим захистом працівників є конкуренція працедавців на ринку праці. І щоб захистити їх за допомогою конкуренції, необхідні такі заходи, як: підвищення професійної і географічної мобільності; активна політика зайнятості; поліпшення середовища, в якому працює малий бізнес; розвиток фінансової системи з метою надання населенню доступу до кредитів і заощаджень по ринкових ставках; розвиток системи післядипломної освіти. Підвищення мобільності робочої сили є складним завданням. Але ж саме країни з найбільш мобільною економікою якраз і займають перші місця в рейтингах конкурентоспроможності.

Багато прихильників ринкових реформ в Україні вважали, що лібералізація, врешті-решт, приведе до зростання іноземних інвестицій зі всіма витікаючими позитивними наслідками. Проте в Україні як і раніше гостро стоїть проблема впливу капіталу. Тому необхідно з'ясувати, чому капітал продовжує йти з країни, не дивлячись на економічне зростання, деяку стабільність та наскільки небезпечна для країни фінансова лібералізація. Також необхідно вирішити: чи не слід збудувати бар'єри на шляху витоку капіталу, щоб в Україні залишилися хоч які-небудь засоби для інвестицій. Як це не дивно, але те, що відбувається в Україні не дуже відрізняється від ситуації в більшості країн, що розвиваються.

В світовій фінансовій системі були усунені практично всі бар'єри на шляхи руху капіталу, споруджені в першій половині ХХ в. – під час двох світових воєн і Великої депресії. Індекс глобальної інтеграції ринку капіталу нарешті перевершив свій історичний максимум, досягнутий в 1913 р. Проте, не дивлячись на бар'єри, що завалилися, і видимість абсолютної фінансової глобалізації, перелив капіталу між країнами не дуже великий, особливо в порівнянні з рухом капіталу усередині розвинених країн. Американські економісти Брайан Хендерсон, Нарасимхан Джігадіш і Майкл Вайсбах наводять дані Security Data Corporation [2] про залучення фінансових ресурсів в 1990-2001 рр. За ці роки в світі було випущено на \$3,4 трлн. нових акцій. З них тільки 6% продані іноземним інвесторам. Навіть якщо виключити американські компанії, цей показник складе всього 9%. При цьому велика частина трансграничного переливу капіталу доводиться на багаті

країни – на інвестиції розвинених країн в корпорації в інших розвинених країнах або на втечу капіталу з країн, що розвиваються. За даними МВФ за 1996-2004 рр., чиста притока інвестицій в акціонерний капітал з країн, що розвиваються, в розвинені склав \$60 млрд. [3]. Схожа ситуація спостерігається і на ринку боргових інструментів.

З погляду неокласичної економічної теорії така ситуація в принципі неможлива. Якщо капітал абсолютно мобільний, він повинен спрямуватися туди, де його застосування принесе велику вигоду – в країни, що розвиваються, багаті трудовими ресурсами і які гостро потребують капіталу. Більш того, відповідно до цих уявлень інтеграція глобального ринку капіталу може різко скоротити розрив між бідними і багатими країнами. Навіть якщо трудові ресурси не мобільні і не можуть перетікати в економіки з вищою продуктивністю, приплив капіталу в країни з достатком трудових ресурсів повинен вирішити цю проблему.

Увага економістів не була обернена на явну невідповідність теорії і практики до тих пір, поки вважалося, що фінансова глобалізація ще не відбулася. Проте в 1990 р. майбутній нобелівський лауреат Роберт Лукас все ж таки задався цим питанням в статті «Чому капітал не перетікає з багатих країн в бідні?» [4]. І запропонував декілька можливих відповідей. Зокрема те, що стимули для інвестицій в країни, що розвиваються, низькі через відсутність людського капіталу, ризику експропріації інвесторів і монополізму. З тих пір рівень конкуренції на міжнародному фінансовому ринку помітно виріс. Завдяки зусиллям урядів країн, що розвиваються, і міжнародних організацій проблема людського капіталу також стала менш гострою. Проте, вплив капіталу з бідних країн продовжується. Це пояснюється експропріацією інвесторів з боку держави і з боку корпоративних інсайдерів, як відзначив Рене Штульц, президент Американської фінансової асоціації в 2005 р. Якщо рівень захисту прав інвесторів дуже низький, то капітал покидатиме країну, навіть якщо її економіка дуже сильно потребує інвестицій. Звідси витікає, що фінансова лібералізація може бути дуже небезпечною для країн, що розвиваються [5]. Цієї точки зору дотримується і нобелівський лауреат Джозеф Стігліц. В країні з неефективним, корумпованим урядом і поганим корпоративним управлінням усунення бар'єрів приведе до втечі капіталу і, швидше за все, до зниження інвестицій. Крім того, фінансова лібералізація збільшує вірогідність криз в бідних країнах. Втім, фінансова автаркія рано чи пізно приводить до застою і, отже, до відставання від інших країн. Якщо навіть і вдасться закрити межі для витоку капіталу, то зменшаться прибутковість і стійкість фінансових вкладень громадян, а значить і знизяться стимули до заощаджень усередині країни. Крім того, без тиску міжнародних фінансових ринків не буде і стимулів покращувати корпоративне управління і знижувати політичні ризики. Це, у свою чергу, ще більшою мірою скоротить стимули до заощаджень усередині країни. Адже проблем у інвесторів багато – окрім низької прибутковості і високого ризику, обумовленого відсутністю глобальної диверсифікації, вони страждають від незахищеності прав власності. Врешті-решт, це вплине і на стимули до праці, особливо у висококваліфікованого середнього класу. Виходить, що немає чого багато працювати, якщо необхідний мінімум і так забезпечений, а безпеку і прибутковість заощаджень забезпечити неможливо.

Аргументи Штульца як не можна краще описують ситуацію в Україні останніми роками. Не дивлячись на всі проблеми і негативні тенденції в системі освіти і охорони здоров'я, людський капітал в Україні залишається на достатньо високому рівні. При цьому залежність від глобальної диверсифікації величезна, оскільки доходи провідних українських компаній безпосередньо залежать від світових цін на сировині. Очевидно, що саме вихід на міжнародний ринок капіталу примусив найбільші українські компанії значно поліпшити корпоративне управління. Адже в умовах глобалізації ринки не тільки жорстко карають компанії з поганим управлінням і країни з високими політичними ризиками, але і платять величезну премію за зниження цих ризиків.

Сьогодні в світі вельми популярним є рух антиглобалізму, якого багато хто вважає захисниками бідних, нерозвинених країн і борцями з транснаціональними корпораціями. Проте, це не зовсім так. Необхідно відмітити, що антиглобалісти повною мірою користуються термінами і аргументами класиків марксизму-ленінізму, але на них, як правило, не посилаються. До сучасного пристрою миру вони пред'являють багато претензій. Зокрема те, що суспільство наскрізь прогнило, в ньому царює дух накопичення, не тільки масова культура, але і андеграунд куплені транснаціональними брендами, втрачається культурна різноманітність, світ стає однаковим і, можливо, нездатним протистояти соціальним вірусам майбутнього. Антиглобалісти критикують умови праці в країнах, що розвиваються, де на заводах крупних корпорацій відсутні профспілки, використовується дитяча праця, не дотримуються норми охорони навколишнього середовища. Також їх турбує поступове зниження ролі національної держави і регулярні кризи світової фінансової системи.

Якщо узагальнити всі претензії і пропозиції антиглобалізму, то, врешті-решт, вони зводяться до того, щоб обмежити переміщення капіталу (і особливо його перелив з розвинених країн в ті, що розвиваються). Дійсно, закрити капітал в національних межах, можна повернути мир до класичного капіталізму, в якому всі ці проблеми були вирішені. Проте це позбавить країни третього світу шансів на розвиток і зростання. Адже саме іноземні інвестиції дозволяють створити робочі місця із зарплатою вище за прожитковий мінімум і розирвати круг бідності, браку коштів і низької продуктивності. Таким чином, навіть самий ідеалістично настроєний антиглобалізм допомагає протекціоністам – бюрократії і профспілкам розвинених країн в їх боротьбі проти робочих третього світу. Мета цієї боротьби полягає в тому, щоб відстояти права європейських і американських працівників продовжувати одержувати від \$10 до \$20 в годину (наприклад, в текстильній промисловості), тоді як китайські працівники можуть зробити ту ж роботу за 25-50 центів. Набагато зручніше ділитися з бідними країнами долями відсотка своїх доходів у вигляді міжнародної допомоги, чим надати їм шанс на рівних конкурувати за робочі місця. Національній політичній еліті і профспілкам розвинених країн досить легко вдалося практично заборонити трудову міграцію з бідних країн. Тепер вони намагаються зупинити вплив капіталу, який безперервно шукає дешевші можливості для виробництва. В боротьбі з мобільністю капіталу використовують і такий непрямий засіб як захист ринків розвинених країн. В бідних країнах інвестиційний привабливими стають саме експортуючі

галузі економіки, адже внутрішній попит дуже малий. Тому, заборонивши (під приводом турботи про навколишнє середовище або умови праці) експорт з країн, що розвиваються, можна повністю позбавити ці країни інвестицій.

Антиглобалізм часто видає себе за захисників інтересів працівників в бідних країнах, адже глобалізація створює там робочі місця без соціальних гарантій і профспілок. Проте ніхто не говорить про те, що буде, якщо транснаціональний капітал не прийде в країну третього світу. У жителів цієї країни немає можливості вибирати між поганими і хорошими робочими місцями, оскільки йдеться про вибір між поганою роботою і безробіттям. Тому вони і погоджуються на неймовірно низьку за західними мірками зарплату. Враховуючи все це, солідарність пролетарів всіх країн можна вважати міфом, який, мабуть, свідомо культивується західними профспілками. Сьогодні немає жорсткої конкуренції, ніж між американськими і бангладешськими текстильними робочими. І ті, та інші щосили намагаються привернути транснаціональний капітал. Різниця лише в тому, що перші захищають своє багате життя, не бажаючи перенавчатися і одержувати нову, постіндустріальну професію, а останні відстоюють свої права на прожиток. При цьому працівники розвинених країн активно використовують нечесні методи конкуренції. А працівників третього світу захистити нікому, окрім ВТО, як це ні парадоксально. Сама ця організація є єдиною надією бідних країн на доступ до ринків і, отже, інвестиціям, і тому антиглобалісти їх всіляко критикують. Разом з тим, при всіх своїх недоліках і нерівності сил (розвинені країни мають набагато більшу вагу у ВТО) тільки в ній, на відміну від інших міжнародних організацій, голос бідних країн має значення.

Існує така думка, що антиглобалізм нешкідливий, оскільки глобалізацію зупинити неможливо. Проте це не так. Можна пригадати, як на початку ХХ в. хвиля, здавалося б, всемогутній глобалізації була обернена назад. Було потрібно майже сто років, щоб відновити рівень інтеграції світової економіки 1913 р. Звичайно, попередня хвиля глобалізації була зупинена Першою світовою війною, а, можливо, також і Другий, але ж і зараз міжнародні відносини нестабільні. Сьогодні потрібні серйозна критика і аналіз неспроможності антиглобалізму і його лицемірної політики по відношенню до бідних країн. Врешті-решт, досягнення більшості їх цілей можливо без поступок протекціоністам, які пропонують дуже прості, але дуже дорогі рішення для країн, що розвиваються.

Сучасна хвиля глобалізації опинилася не слабкіше попередніх, до того ж вона встояла перед серйозними випробуваннями – ні протести антиглобалістів, ні фактично світова війна з тероризмом не змогли її зупинити. Нинішній рівень розвитку технологій дозволяє різко понизити технологічні витрати переміщення ідей, товарів, капіталу і людей. Ключову роль тепер грають не відстані і транспортні витрати, а протекціонізм, політична демагогія і корупція. Саме ці бар'єри стоять на шляху подальшої глобалізації. З іншого боку, це може бути позитивним. Адже і нинішній рівень економічної інтеграції викликає серйозну заклопотаність як в розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Можна сказати, що аргументи супротивників глобалізації дуже нагадують аргументи супротивників конкуренції. І це природно, оскільки конкурентів не любить ніхто. Проте, конкуренція приносить всім і нехайні, і довго-

строкові вигоди. Вона не тільки сприяє ефективнішому розподілу ресурсів і зниженню цін, але і примушує докладати зусилля для підвищення ефективності в майбутньому.

Безумовно, від збільшення конкуренції програють малоефективні підприємства, трудові ресурси і держави. Але у принципі можна компенсувати втрати людей, що постраждали від глобалізації. Адже в багатьох країнах глобалізація супро-

вувалася як економічним зростанням, так і скороченням бідності. Це вимагає ефективної і цілеспрямованої соціальної політики. Саме на компенсацію окремих витрат глобалізації, а не на безглуздий опір їй, і повинні бути направлені зусилля українського суспільства і держави. Україна має всі передумови для отримання серйозних вигод від глобалізації, потрібно тільки зуміти скористатися цими шансами.

Список літератури:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : competitiveukraine.org/press/4/.
2. Henderson B., Weisbach M. World markets for Raising New Capital // Journal of Financial Economics, 2006. Компанія Securities Data Corporation (SDC) займається збором даних про дати і суми операцій в США.
3. World Economic Outlook. – N. Y. : IMF, 2005.
4. Lucas R. Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries? // American Economic Review Papers and Proceedings May 1990, 80(2), 92-96.
5. Stulz R. The Limits of Financial Globalization // Journal of Finance, 2005, LX(4), 1595-1638.

Макеева Е. А.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

НЕОБХОДИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРЕИМУЩЕСТВ СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА ГЛОБАЛИЗАЦИИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследованы особенности влияния современной волны глобализации на экономику Украины, определения её места в мировом разделении труда. Показано, что финансовая глобализация не является опасной для стран с транзитивной экономикой, поэтому Украине не следует отделяться от глобальных рынков капитала. Проанализирована несостоятельность движения антиглобалистов в связи с тем, что сегодня необходимо направлять усилия на компенсацию издержек глобализации, а не на сопротивление ей. Выделены основные проблемы повышения конкурентоспособности Украины.

Ключевые слова: индекс глобальной конкурентоспособности, глобализация, неконкурентоспособность экономики, финансовая глобализация, антиглобализм, Всемирная торговая организация (ВТО).

Makeeva O. A.

Odessa I. I. Mechnikov National University

NECESSITY OF THE USE OF ADVANTAGES MODERN STAGE OF GLOBALIZATION FOR INCREASE COMPETITIVENESS OF UKRAINE

Summary

In the article the features of influencing of modern wave of globalization are investigational on the economy of Ukraine, determinations of its place in the world division of labor. It is rotined that financial globalization is not dangerous for countries with transitional economy, therefore Ukraine does not follow to move away from global capital markets. Insolvency of motion opponents of globalization is analysed in connection with that it is today necessary to direct efforts on indemnification of costs of globalization, not on resistance to her. The basic problems of increase of competitiveness of Ukraine are selected.

Key words: index of global competitiveness, globalization, no competitiveness of economy, financial globalization, opponents of globalization, World organization of trade (WOT).

УДК 664.6/7:338.43

Маменко О. О.

Міністерство аграрної політики та продовольства України
Полтавська державна аграрна академія

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕРЕРОБКИ ЗЕРНА В АПК В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У даній статті представлені результати досліджень ефективності переробки зерна в сільськогосподарських підприємствах в Полтавській області. У статті розглядаються питання підвищення економічної ефективності виробництва зерна в Полтавській області.

Ключові слова: ринкові відносини, підприємство, пропозиції зерна.

Постановка проблеми. Перехід до ринкових відносин спричинив розбалансованість між окремими галузями АПК, що суттєво знизило результативність його діяльності в цілому та зернопереробного під комплексу зокрема. Пошук резервів підвищення ефективності зернопереробних підприємств є однією з важливих задач сучасного реформування АПК.

У сучасних умовах господарювання цілі та результати діяльності зернопереробного підкомплексу необхідно узгоджувати із загальною метою функціонування АПК. Взаємозв'язки між сферами агропромислового комплексу слід базувати на науково обґрунтованих засадах взаємодії всіх складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення взаємозв'язків між структурними елементами АПК ґрунтовно досліджується у працях О. Шпичака, Г. Черевка, П. Саблука та ін. У роботах вчених-економістів А. Омарова, А. Пасхавера та інших авторів висвітлені проблеми підвищення ефективності виробництва, однак, з огляду на специфіку зернопереробного підкомплексу АПК, виникає потреба в додаткових дослідженнях.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для економіки перехідного періоду актуальною є розробка теоретичного і організаційного забезпечення реформ. Процеси реформування економіки створюють нові можливості для ефективного вирішення багатьох проблем у сфері АПК за рахунок підвищення ефективності господарювання на засадах розвитку ринкових відносин, вдосконалення форм та системи економічних взаємозв'язків між сферами виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Це потребує нових підходів і методів оцінки ефективності переробки сільськогосподарської продукції в АПК та дієвих заходів щодо вдосконалення економічних взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та переробниками [2].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження розробки наукового обґрунтованих рекомендацій щодо за діяння внутрішніх і зовнішніх резервів підвищення ефективності переробки зерна та вдосконалення економічних взаємовідносин у зерно продуктовому підкомплексі АПК.

Виклад основного матеріалу. Теоретична сутність поняття «ефективність» вимагає дослідження функціональних взаємозв'язків у процесі оцінки ефективності з позицій суспільства і підприємства за критеріями найбільшої об'єктивності та користності.

Усі фактори впливу на ефективність переробки зерна поділяються на зовнішні і внутрішні. Внутрішні фактори об'єднані у три групи: техніко-технологічні, організаційно-економічні та соціально-економічні [2].

Відповідно до особливостей зернопереробного підкомплексу найбільш характерними факторами

зовнішнього впливу є форми і зміст економічних взаємовідносин з виробниками зерна та поставальниками техніки, рівень розвитку зернового ринку, ефективність державного регулювання, фінансово-кредитні умови, ступінь розвитку інформаційно-аналітичного і маркетингового сервісу.

У відповідності з виявленими групами факторів визначені резерви підвищення ефективності зерно переробки.

Об'єктами економічного аналізу стали типові для вітчизняної практики форми організації зернопереробних підприємств, які з метою систематизації, об'єднані у три групи за ознаками форм власності та величиною виробничої потужності.

Високопотужні підприємства представлені об'єктами ДАК «Хліб України», які включають хлібоприймальні пункти (ХПП) і комбінати хлібопродуктів (КХП) та віднесені до першої групи. Друга група підприємств включає млини, крупорушки, комбікормові виробництва, які перебувають на балансі сільськогосподарських товаровиробників або створені в результаті міжгосподарської кооперації. До третьої групи відносяться юридично самостійні переробні підприємства (приватні, ТзОВ) невеликої потужності.

Необхідність поглибленого вивчення механізму формування пропозиції зерна обумовлюється наступним:

- формування пропозиції зерна є керованим фактором, який безпосередньо впливає на ефективність діяльності зернопереробних підприємств;
- переробні потужності, що перебувають на балансі сільськогосподарських підприємств, є складовою єдиного технологічного ланцюга, отже, виявлення і задіяння резервів підвищення ефективності даної соціально-економічної системи може здійснюватися на будь-якій стадії виробничого циклу – від формування структури посівних площ до реалізації продукції зерно переробки.

Вивчення стану регіонального ринку засвідчує, що характерною є тенденція до посилення територіальної спеціалізації деяких районів області на вирощуванні зернових культур.

Негативний вплив зовнішніх організаційно-економічних факторів обумовлюється відсутністю ринкового механізму формування цін на зерно і, як наслідок, економічною нерівновагою між попитом і пропозицією зерна. Характерним у сучасних умовах є втручання держави у ринкові механізми. Недосконалість чинного законодавства, існування взаємної недовіри і упередженості між виробниками зерна та його переробниками, недосконалість фінансово-кредитного механізму та відсутність привабливості інвестиційного клімату для залучення належних обсягів іноземного капіталу негативно впливають на ефективність діяльності зернопереробного підкомплексу АПК. Усі ці фактори спричинили неефективну структуру маркетингових каналів купівлі-продажу зернових культур, у

якій біржова торгівля не отримала належного місця, в той час як кількість бартерних угод зростає. Впливовою також є тенденція зниження кількісних показників діяльності зернопереробних підприємств.

Використання внутрішньоекономічних резервів підвищення ефективності переробки зерна є комплексним завданням, яке вимагає узгоджених заходів для одночасного за діяння техніко-технологічних, організаційно-та соціально-економічних складових підвищення ефективності.

Основними шляхами підвищення ефективності зерно переробки, пов'язаними із використанням техніко-технологічних резервів, є збільшення частки прогресивного обладнання у структурі основних засобів (лізинг обладнання), покращення використання виробничих потужностей, підвищення ступеня кваліфікованості догляду за обладнанням, введення прогресивних ресурсозберігаючих технологій, що забезпечують використання прогресивних способів збагачення зерна, підвищення рівня комплексності та безвідходності переробки зерна за рахунок використання відходів зерно переробки для виробництва комбікормів, комбінування борошномельного та круп'яного виробництва. На високопотужних підприємствах доцільно використовувати автоматизовані системи контролю і управління технологічним процесом, що дозволить змінювати технологічні режими роботи обладнання стосовно різних властивостей та якісних показників сировини, а також здійснювати автоматизований контроль за основними технологічними параметрами машин.

Організаційно-економічними складовими ефективності є оптимальне територіальне розміщення зернопереробних підприємств, що визначає обсяги виробничих запасів сировини, витрат на зберігання і транспортування зерна; розмір підприємства, який визначає особливості його діяльності – ефект масштабу; концентрація, спеціалізація, кооперування виробництва.

Вплив соціально-економічних факторів обумовив використання таких резервів підвищення ефективності, як застосування оптимальних форм організації праці з метою зменшення сезонності завантаження переробних потужностей, удосконалення системи управління виробництвом, підвищення кваліфікації персоналу, використання раціональних форм матеріального стимулювання праці та інші.

Особлива увага приділяється інформатизації АПК, як важливому фактору підвищення ефективності переробки зерна в сучасних умовах.

Важливим резервом підвищення ефективності є вдосконалення системи економічних взаємодій

носин між підприємствами сфери виробництва і переробки зерна шляхом демонополізації існуючої системи заготівель та переробки зерна, розвитку біржової торгівлі та інших вільно посередницьких форм взаємозв'язків.

Висновки і пропозиції. Отже, нами було з'ясовано, що енергетичний характер вкладених зусиль (витрат) зумовлює неминучі втрати, рівень яких визначає кінцевий результат – ефект.

Якісною характеристикою ефективності виробництва є певний критерій, кількісною – показник. Виявлення критерію економічної ефективності виробництва випереджає її кількісну оцінку і є необхідною передумовою останньої.

Сукупність факторів впливу на ефективність переробки зерна поділяється на внутрішні і зовнішні. Важливим фактором підвищення ефективності переробки зерна в сучасних умовах є інформатизація АПК. У взаєминах між виробниками зерна і його переробниками основні протиріччя виникають з питань ціноутворення на сировину та виконання договірних зобов'язань.

Для задіяння виявлених резервів підвищення ефективності переробки зерна необхідно здійснити комплекс заходів на різних рівнях управління. На загальнодержавному рівні потрібно:

1. Удосконалити існуюче законодавство.

2. Напрацьовані програми і проекти інформатизації АПК привести у відповідальність з державною політикою інформатизації, звернути більшу увагу на задоволення інформаційних потреб переробних та інших підприємств, які після реструктуризації Мінхарчпрому підпорядковані Міністерству АПК.

3. Заходи державного регулювання щодо забезпечення достатнього рівня прибутковості аграрного виробництва необхідно здійснювати за допомогою ринкових важелів. Ціни на зерно повинні формуватися вільно в залежності від попиту і пропозиції на біржовому ринку, а держава повинна відшкодовувати виробнику зерна різницю між еквівалентною і середньою ринковою ціною [2].

На рівні управління необхідно здійснювати:

1. Удосконалення технічного та програмного забезпечення центру та представництв.

2. Розробку механізму оперативного збору та розповсюдження інформації.

3. Формування засад для аналітичної роботи і надання консультативних інформаційно-аналітичних послуг з використанням змішаної системи оплати цих послуг.

Регіональні органи управління АПК повинні науково обґрунтовано підходити до потенційних можливостей кожного району щодо формування пропозиції зерна та розвитку зернопереробних підприємств з врахуванням місцевих ресурсів [3].

Список літератури:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Колодійчук В. А. Ефективність переробки зерна в АПК Львівської області. – Автореф. дис. ... к. е. н. :08.07.02 / В. А. Колодійчук ; Львів. держ. аграр. ун-т. – Л., 1999. – 19 с.
3. Черевко Г. В., Колодійчук В. А., Колодійчук І. А. Інформатизація АПК // Аграрний вісник Причорномор'я: Економічні науки. – Вип. № 2(4). – Одеса : Одеський державний сільськогосподарський інститут, 1999. – С. 292-298.

Маменко О. А.

Министерство аграрной политики и продовольствия Украины
Полтавская государственная аграрная академия

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПЕРЕРАБОТКИ ЗЕРНА В АПК В ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

В данной статье представлены результаты исследований эффективности переработки зерна в сельскохозяйственных предприятиях в Полтавской области. В статье рассматриваются вопросы повышения экономической эффективности производства зерна в Полтавской области.

Ключевые слова: рыночные отношения, предприятие, предложения зерна.

Mamenko A. A.

Ministry of agrarian policy of Ukraine
Poltava state agrarian Academy

EFFICIENCY OF PROCESSING OF GRAIN IN AGRO INDUSTRIAL COMPLEX IN POLTAVA AREA

Summary

In this article the presented results of researches of efficiency of processing of grain are in agricultural enterprises in the Poltava area. In the article the questions of increase of economic efficiency of production of grain are examined in the Poltava area.

Key words: market relations, enterprise, suggestions of grain.

УДК 330.366

Маслюк О. В.

Сумський національний аграрний університет

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ
МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито сутність системи управління ресурсами на машинобудівному підприємстві як основи формування рівня економічної стійкості підприємства. Вивчено ресурси підприємства з позиції ділення їх на групи у відповідності з ключовими цілями відповідних підсистем машинобудівного підприємства. Запропоновано блок-схему управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства на основі ресурсного підходу.

Ключові слова: економічна стійкість, машинобудування, ресурс, збалансованість, управління.

Постановка проблеми. Ефективне управління економічної стійкістю машинобудівного підприємства повинно передбачати ефективне використання наявних у підприємства ресурсів.

В сучасних умовах господарювання будь-яке машинобудівне підприємство повинно здійснювати ефективне управління маркетинговими ресурсами, які на пряму будуть визначати рівень його конкурентоспроможності на ринку [1]. До маркетингових ресурсів машинобудівного підприємства з позиції дослідження проблематики даної теми будемо відносити стратегію розвитку підприємства, спрямовану на досягнення абсолютної економічної стійкості в макросередовищі; рівень конкурентоспроможності на ринку, який визначається ринковою позицією підприємства, базою покупців, діловими відносинами, іміджем та ін.

До фінансових ресурсів машинобудівного підприємства будемо відносити грошові надходження, що перебувають в розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань [2]. Діяльність машинобудівного підприємства з позиції формування абсолютної економічної стійкості на пряму буде визначитись можливим обсягом доступних фінансових ресурсів.

Виробничі ресурси машинобудівного підприємства є основою процесу виробництва, який є важливим аспектом конкурентної позиції підприємства на ринку та економічної стійкості в макросередовищі.

Кадрові ресурси на пряму пов'язані з результатами управління персоналом на підприємстві, які забезпечують максимальну його продуктивність та використання.

Задачею машинобудівного підприємства при управлінні ресурсами повинен стати їхній оптимальний розподіл, який забезпечить такий вектор розвитку підприємства, що буде спрямований на досягнення абсолютної економічної стійкості.

Таким чином, перефразовуючи висловлювання Р. Гранта [3], зазначимо, що ресурси є джерелом економічної стійкості підприємства, а економічна стійкість – джерело конкурентоспроможності.

Отже, ресурсний менеджмент підприємства є тим базисом, що забезпечує передумови ефективного функціонування бізнес структури та її економічну рівновагу, формує її конкурентні переваги на ринку. Тому актуальності набуває проблема виявлення напрямків підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом машинобудівного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позиція багатьох науковців, а саме Є. Борщука, Ю. Єфімичева, С. Климчука, І. Коробейнікова, К. Лейкіної, О. Полозова, Н. Проценко, Е. Смірнова, О. Яковлева, зводиться до того, що економічна стійкість підприємства визначається збалансова-

ним станом економічних ресурсів, що здатні забезпечити прибутковість та розширене відтворення стійкого економічного росту в перспективі.

Огляд наукових праць [4; 5; 6; 7] дозволяє виокремити такі групи ресурсів машинобудівних підприємств за фізичним змістом, як матеріальні, кадрові, інформаційні, фінансові. Основи ресурсного підходу відображені в працях Дж. Барні, Б. Вернерфельта, Р. Гранта, К. Прахалад, Е. Пенроуз, Д. Рикардо, Д. Дж. Тіса, Г. Хемел, Й. Шумпетера. Серед вітчизняних науковців, що займаються дослідженням домінуючої ролі ресурсів в діяльності підприємства є І. Божко, А. Воронкова, В. Гава, Н. Довгаль, І. Должанський, Т. Загорна, О. Кавчиш, В. Каліцька, С. Кириченко, О. Коваленко, О. Кривда, П. Круш, В. Онищенко, Р. Тульчинський, С. Тульчинська, О. Удалих, Т. Шталь та ін.

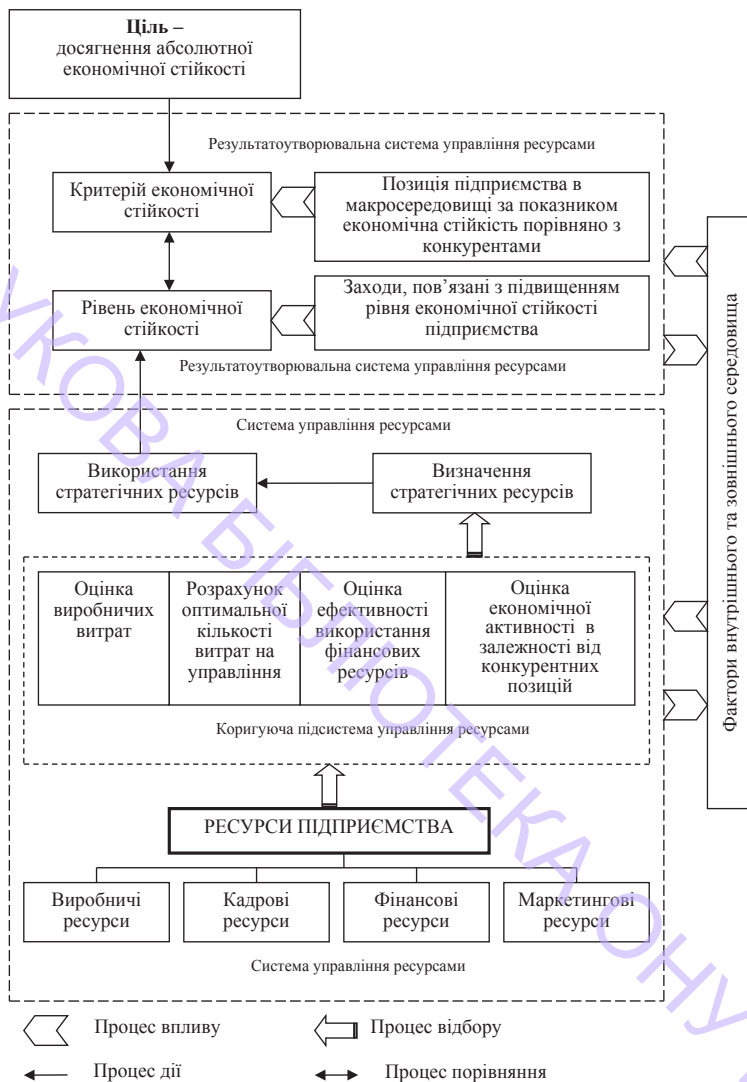
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В рамках нашого дослідження і на основі вищепроведеного аналізу питань управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства будемо вивчати ресурси підприємства з позиції ділення їх на зовнішні та внутрішні, які, в свою чергу, будуть виокремлені в групи у відповідності з ключовими цілями відповідних підсистем машинобудівного підприємства, а саме: маркетингові, фінансові, управлінські, виробничі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття системи управління ресурсами на машинобудівному підприємстві як основи формування рівня економічної стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес ресурсного забезпечення достатнього рівня економічної стійкості машинобудівного підприємства представимо на рисунку 1.

Функція системи управління ресурсами повинна зводитись до оптимізації наявних джерел маркетингових, фінансових, виробничих, кадрових ресурсів, вплив на які чинить внутрішні та зовнішні умови діяльності підприємства. Виокремлення в системі управління ресурсами машинобудівного підприємства коригуючою системи, пов'язано, насамперед, з декомпозицією основної цілі діяльності підприємства. Дана підсистема повинна виступати фільтром відбору ресурсів для досягнення економічної стійкості підприємством в залежності з його підсистемними цілями, а саме: мінімізація основних витрат за основними групами і нарощення конкурентної позиції порівняно з іншими конкурентами.

Однією з задач системи управління ресурсами на машинобудівному підприємстві повинно бути визначення достатнього обсягу цих ресурсів та ефективне їх використання для досягнення відповідного результату, який буде виражений через показник «економічна стійкість».

Рис. 1. Взаємозв'язок системи управління ресурсами підприємства та її результатуотворювальної системи економічної стійкості

Джерело: побудовано автором

Даний результат повинен бути порівняний з еталонним критерієм економічної стійкості, який визначається стратегією розвитку підприємства в залежності від конкурентної позиції об'єкта в макросередовищі. Зважаючи на те, що макросередовище є динамічним і конкурентна позиція підприємства буде мінливою, можна констатувати факт неперервності пошуку та використання оптимального обсягу наявних ресурсів підприємства для досягнення абсолютної економічної стійкості.

Динамічність цього процесу буде викликана постійним впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства. Серед таких факторів будуть зовнішні відносини підприємства з соціальними групами, з державними структурами, з партнерами, з бізнес-структурами, з конкурентами, а також внутрішні умови, що визначені інноваційною спрямованістю підприємства, мотивацією персоналу, платоспроможністю, ліквідністю ресурсів та ін.

Зазначимо, що система управління ресурсами та її результатуотворювальна система будуть чинити зворотній вплив на середовище, в якому здійснює свою діяльність підприємство. Це, насамперед, буде викликано фактом зміни економічної стійкості підприємства, і як наслідок зміною

конкурентної його позиції на ринку. Що буде збуджуючим фактором для динамізму його основних конкурентів. Використання відповідних же ресурсів в конкретний момент часу в системі управління ресурсами машинобудівного підприємства буде викликати переформування відповідних джерел пошуку та використання ресурсів в майбутньому, а це є зміною внутрішнього середовища діяльності підприємства.

Даний ракурс вивчення проблематики формування абсолютної економічної стійкості підприємства в макросередовищі в залежності від його конкурентної позиції там, а також обрання базою для цього формування – ресурсів, дозволяє застосувати основні постулати ресурсного підходу як ключового напрямку досягнення економічної стійкості.

В нашому випадку ресурси будемо розглядати як фактори діяльності підприємства, що залучаються для досягнення відповідного результату, який виражений через показник економічної стійкості. Тому в подальшому при оцінці економічної стійкості машинобудівного підприємства будемо виходити з показників оцінки ефективності використання ресурсів за їх основними групами: фінансові, кадрові, маркетингові, виробничі.

Взаємозв'язок економічної стійкості та кількості відповідних ресурсів можемо представити наступним чином:

$$ES = f(B, \Phi, K, M, I\Phi), (1)$$

де B – виробничі ресурси; Φ – фінансові ресурси; K – кадрові ресурси; M – маркетингові ресурси, I Φ – інші фактори.

В цьому сенсі постає проблема висвітлення тих показників, що характеризують відповідний ресурс машинобудівного підприємства. Розв'язок даної проблеми буде сприяти коректній оцінці економічної стійкості досліджуваного об'єкта в його макросередовищі.

Ресурси мають особливі якості, які, згідно з Дж. Барні, виявляються у наступних вимогах [8]: цінність (повинна визначатись в залежності від галузевої належності фірми); рідкість (передбачає складність купівлі-продажу ресурсу); неможливість імітації за рахунок аналога; відсутність цінних еквівалентних аналогів, яким не присутні характеристики рідкості та неможливості імітації.

Виходячи з цих вимог до ресурсів підприємства, можна зазначити, що унікальність ресурсу (тобто неможливість його вилучення та повторення іншим підприємством) є визначальною характеристикою місцезнаходження підприємства в макросередовищі за критерієм економічної стійкості.

В найбільшій мірі унікальність буде притаманною для кадрових та маркетингових ресурсів підприємства, тобто тих компетенцій ресурсів, що не можуть бути розподілені ринком між іншими підприємствами і в подальшому ними використані.

Ефективність використання економічних ресурсів машинобудівними підприємствами України порівняно з іншими підприємствами вітчизняної промисловості наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати діяльності вітчизняних підприємств
та ефективність використання ними економічних ресурсів, початок 2012 року**

Вид промислової діяльності	Відношення обсягу випуску промислової продукції до кількості найманих працівників	Відношення обсягу випуску промислової продукції до необоротних активів	Відношення обсягу випуску промислової продукції до оборотних активів	Відношення чистого прибутку до обсягу випуску промислової продукції
Добувна промисловість	375,3644	1,431285	1,952554	0,111897
Переробна промисловість	487,0156	2,678266	1,843534	0,004307
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	550,2681	2,903627	1,51829	0,009643
легка промисловість	96,75046	2,026903	1,664609	0,016097
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	227,309	1,479181	2,067997	0,00082
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	317,0086	2,226355	2,30131	0,015242
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	2374,489	4,667883	2,574011	-0,027072
хімічна та нафтохімічна промисловість	494,2783	1,964649	1,865735	-0,015041
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	317,3648	1,243765	1,89893	-0,005024
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	883,7979	2,827031	2,186929	-0,020524
машинобудування	281,1607	2,889569	1,53753	0,062976
виробництво машин та устаткування	215,079	2,464142	1,257054	0,034141
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	226,5864	2,613459	1,611821	0,03733
виробництво транспортних засобів та устаткування	409,7273	3,450527	1,75822	0,093834
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	574,5354	1,828037	3,375468	0,024556
В цілому по промисловості	484,3224	2,220607	2,051857	0,022013

Джерело: розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України

З таблиці можна бачити, що машинобудівні підприємства неефективно використовують свій кадровий потенціал, оскільки вихід продукції на одного працівника є найнижчим в Україні саме в сферах: виробництво машин та устаткування й виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування. Це ж стосується і використання оборотних активів машинобудівними підприємствами, які дають мінімальний ефект на загальний обсяг випуску продукції машинобудування порівняно з іншими видами промисловості. Використання ж необоротних активів машинобудівними підприємствами України є задовільним і перевищує середній показник в цілому по промисловості. Взагалі потрібно зазначити, що машинобудівні підприємства України мають досить значний резерв підвищення ефективності використовуваних ними економічних ресурсів, і при реалізації цього резерву машинобудівні підприємства значно підвищать свої конкурентні позиції серед промислових підприємств, які є і так досить високими, про що свідчить показник «відношення чистого прибутку до обсягу реалізованої продукції» – 6 коп. прибутку з кожної гривні реалізованої продукції (див. табл. 2.1). Вищий показник має тільки добувна промисловість.

Для детального опису ефективності використання машинобудівними підприємствами економічних ресурсів використаємо підхід, запропонований Г. Клейнером, що ґрунтується на дослідженні системного ресурсу [9]. Згідно даного підходу: «Системний ресурс формується з економічних систем чотирьох типів – об'єктних, проєк-

тних, процесних та середовищних...». Г. Клейнер зазначає, що об'єктний та середовищний ресурси переносять свою вартість на результати економічної діяльності в рамках довгострокових економічних циклів, а проєктний та процесний – в рамках короткострокових.

Результатом же економічної діяльності в контурі досліджуваної нами проблеми повинна виступати економічна стійкість машинобудівного підприємства в конкретний момент часу.

Отже, в якості ресурсів управління економічною стійкістю будуть використовуватися: середовищний ресурс, об'єктний ресурс, проєктний ресурс, процесний ресурс. Саме вони будуть визначати елементи управління, що будуть являти собою традиційні ресурси: маркетинговий, кадровий, фінансовий, виробничий та ін. Тобто параметрична взаємозалежність використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів є визначальною при виборі традиційного ресурсу який напряму формує економічну стійкість даного підприємства. На основі цього твердження побудуємо блок-схему управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства (рис. 2).

Рисунок 2 характеризує основні дії, що необхідно проводити керівництву підприємства для збереження економічної стійкості в мінливих умовах зовнішнього середовища.

Оцінка рівня економічної стійкості підприємства порівняно з іншими підприємствами даної галузі передбачає кількісний розрахунок економічної стійкості підприємства в конкретний момент часу, виходячи з динамічності розвитку машино-

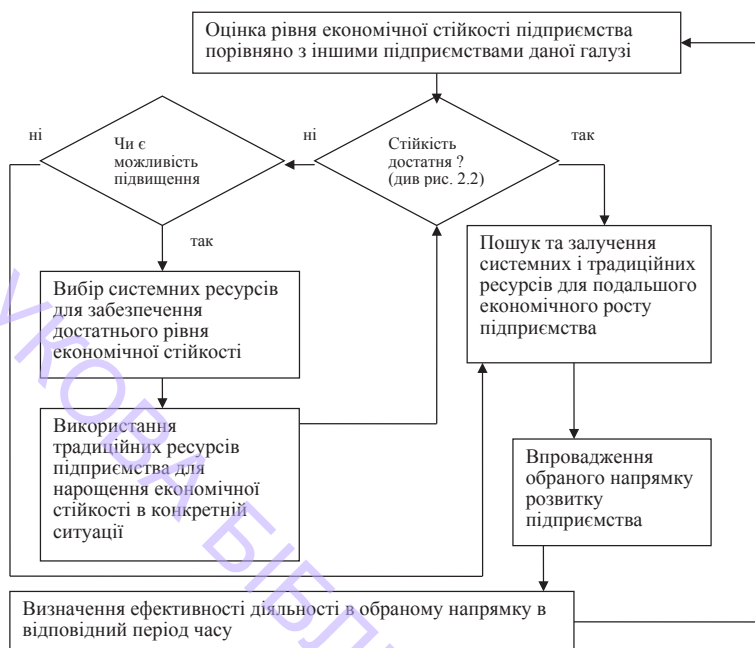

Рис. 2. Блок-схема управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства на основі ресурсного підходу

Джерело: побудовано автором

будівного комплексу країни. Економічна стійкість досліджуваного підприємства повинна прямувати до максимуму серед порівнюваних підприємств, що дозволить керівництву впевнено почувати себе на ринку та зосередитись на укріпленні своїх позицій, пов'язаних з подальшим економічним ростом, що, в свою чергу, буде потребувати, пошуку та залучення системних і традиційних ресурсів машинобудівного підприємства.

У разі встановлення недостатності рівня економічної стійкості порівняно з основними конкурентами машинобудівного підприємства, підприємство повинно виробити стратегію його підвищення. Дана стратегія повинна спиратись

на ретельний вибір системних ресурсів машинобудівного підприємства, що буде основою для використання тих чи інших традиційних ресурсів підприємства.

Реалізація вищезазначених заходів на машинобудівному підприємстві буде передумовою дій, пов'язаних з визначенням ефективності діяльності підприємства в обраному напрямку в відповідний період часу, що може бути виражене через рівень економічної стійкості порівняно з іншими конкурентами машинобудівного підприємства.

Висновки та пропозиції. Система управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства буде залежати від факторів зовнішнього середовища, в якому здійснює свою діяльність суб'єкт господарювання, а також від рівня економічної стійкості головних його конкурентів. Аналіз даних змін керівництвом машинобудівного підприємства дозволить побудувати ефективний механізм управління економічною стійкістю підприємства, який визначить методику управління основними ресурсами підприємства. Отже, можна говорити про тісний взаємозв'язок управлінням економічною стійкістю підприємства та управлінням його ресурсами.

Отже, методика оцінки рівня економічної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств в умовах конкуренції, як основи управління його подальшим економічним розвитком, потребує більш ретельного дослідження, в ході якого повинні бути виявлені основні індикатори економічної стійкості підприємства в конкурентному середовищі і побудований діапазон шкал рівня економічної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств, що дасть можливість визначити основні напрямки переходу підприємства до лідерських конкурентних позицій на ринку машинобудування.

Список літератури:

1. Біловодська О. А. Управління маркетинговими ресурсами в умовах інноваційного розвитку вітчизняних підприємств / О. А. Біловодська, Я. А. Коваленко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 90-99.
2. Вовк І. Класифікація ресурсів підприємства. Сучасні підходи [Електронний ресурс] / І. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 1 (4). – Режим доступу : <http://sep.d.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vippr.pdf>.
3. Грант Р. М. Современный стратегический анализ. 5-е изд. / Р. М. Грант, пер. с англ. под ред. В. Н. Фунтова. – СПб. : Питер, 2008. – 560 с.
4. Економічна енциклопедія : У трьох томах / [за заг. ред. С. В. Мочерного]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Том 1, 2, 3. – 864 с., 846 с., 952 с.
5. Менеджмент виробництва та операції (тестові, проблемні ситуації, практичні завдання) : навч. посібник / [П. І. Белінський, І. Ф. Комарницький, В. І. Кравець]. – Чернівці : Рута, 2004. – 220 с.
6. Менеджмент організацій : підручник / [за заг. ред. Л. І. Федулової]. – К. : Либідь, 2003. – 448 с.
7. Экономика предприятия : учебное пособие / И. С. Большухина ; под общ. ред. В. В. Кузнецова. – Ульяновск : УлГТУ, 2007. – 118 с.
8. Barney J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage / J. Barney // Journal of Management. – 1991. – V. 17. – Issue 1. – P. 99-120.
9. Клейнер Г. Системный ресурс экономики [Електронний ресурс] / Г. Клейнер // Вопросы экономики. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kleiner.ru/arpab/sres11.html>.

Маслюк Е. В.

Сумской национальный аграрный университет

РЕСУРСНЫЙ ПОДХОД В УПРАВЛЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТЬЮ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье раскрыта сущность системы управления ресурсами на машиностроительном предприятии как основы формирования уровня экономической устойчивости. Изучены ресурсы предприятия с позиции деления их на группы в соответствии с ключевыми целями соответствующих подсистем машиностроительного предприятия. Предложена блок-схема управления экономической устойчивостью машиностроительного предприятия на основе ресурсного подхода.

Ключевые слова: экономическая стойкость, машиностроение, ресурс, сбалансированность, управление.

Masliuk O. V.

Sumy National Agrarian University

RESOURCE APPROACH IN MANAGEMENT BY ECONOMIC STABILITY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISE

Summary

In the article essence of control system is exposed by resources on a machine-building enterprise as bases of forming of level of economic stability. The resources of enterprise are studied from position of division of them to the groups in accordance with the key aims of corresponding subsystems of machine-building enterprise. A management flow-chart offers by economic stability of machine-building enterprise on the basis of resource approach.

Key words: economic firmness, engineer, resource, balanced, management.

УДК 332.055

Матвіїшин Є. Г.

Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ БЕНЧМАРКІНГУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Досліджено показники, які характеризують економічний розвиток регіонів України. Показано переваги бенчмаркінгу для такого дослідження. Виявлено, що для Львівської області важливо звернути увагу на зміни споживчих цін.

Ключові слова: бенчмаркінг, валовий регіональний продукт, економічний розвиток, інвестиції, споживчі ціни.

Постановка проблеми. Для прийняття обґрунтованих рішень щодо економічного розвитку регіону доцільно знати його сильні і слабкі сторони у порівнянні з іншими регіонами. Тому важливо мати інструмент порівняння певних показників з такими ж даними про інші території. Періодично дані про регіони України публікуються Держстатом України або іншими організаціями. Проте там може бути відсутня інформація, яка становить інтерес для конкретного дослідження. Крім того, дослідження може охоплювати певні сфери соціально-економічного розвитку, для яких важливо порівняти не окремі показники, а їх групи, що описують ці сфери. Відповідний аналіз можна зробити, використовуючи методику бенчмаркінгу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шаров Ю.П. трактує бенчмаркінг як порівняння поточного стану справ, рівня діяльності організації або окремих її сфер з обраним прогресивним аналогом; підхід до стратегічного планування, що передбачає систематичний процес вивчення та запозичення передового досвіду з метою підвищення ефективності діяльності роботи організації, дає можливість ефективно виявляти та формувати конкурентні переваги, уникнути багатьох помилок, а також скоротити часові і фінансові витрати, пов'язані з набуттям власного досвіду [1, с. 55, 56]. Застосування бенчмаркінгу дає змогу розробити такі заходи, які допомогли б даному регіону досягти високих показників у певних сферах. Зокрема, відповідні заходи можна запозичити у регіонів, які є передовиками у відповідних сферах. Крім того, бенчмаркінг є інструментом для того, щоб наочно побачити наскільки добре чи погано виглядає регіон у певних сферах, що може допомогти у визначенні цілей управління економікою на регіональному рівні.

Аналіз бенчмаркінгу як методу управління на основі співставлення об'єкту управління з обраними еталонами наводить Прус Л.Р., виділяючи серед іншого регіональний бенчмаркінг відповідно до масштабу його проведення [2]. У бізнес-сфері розглядають так званий конкурентний бенчмаркінг. Він охоплює інженерний аналіз та вимагає, щоби проводився ретельний аналіз продукції, послуг і процесів. Наприклад, російський дослідник Протасов Д.В. звертає увагу на те, що з метою бенчмаркінгу в бізнес-сфері поширеною практикою є закупівля продуктів і послуг конкурентів та наступний аналіз їх конкурентних переваг [3]. Особливості функціонування інституційних суб'єктів бенчмаркінгу розглядала російська дослідниця Сидорова Є.Є. Зокрема, вона пропонувала поширювати зарубіжний досвід створення регіональних центрів бенчмаркінгу на базі таких організацій як торгово-промислові палати, союзи промисловців та підприємців тощо [4].

Для управління економікою на регіональному рівні в Україні також починає застосовуватися бенчмаркінг. Наприклад, відповідно до опису проекту «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (проект РЕОП) бенчмаркінг основних чинників економічного розвитку на обласному та місцевому рівнях використовується як інструмент для визначення конкурентних переваг відповідних територій [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз показав, що інструмент бенчмаркінгу, в основному, використовувався для рівня окремих підприємств та організацій. Поки що є обмаль публікацій, в яких висвітлено результати бенчмаркінгових досліджень для порівняння економіки регіонів України.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є опис підходу та результатів бенчмаркінгового дослідження рівня економічного розвитку Львівщини у порівнянні з іншими регіонами України. Підхід передбачає використання офіційних статистичних даних, завдяки чому буде можливо відстежувати майбутню динаміку змін в економіці конкретного регіону.

Виклад основного матеріалу. Показники для порівняльного аналізу повинні відзеркалювати стан сфер дослідження, які відповідають меті бенчмаркінгового дослідження. Для порівняння важливо брати такі показники, які так відображають стан справ у регіоні, що його можна порівняти з іншими територіями. Дані для розрахунку показника повинні бути доступними та оновлюватися у майбутньому. Конкретний показник повинен допомогти побачити тенденції змін у досліджуваній сфері. Має бути чітко зрозуміло, що зростання цього показника – це добре чи погано. Бенчмаркінг дає можливість порівняти стан відповідної сфери у даній території порівняно з іншими територіями. Тому важливо, щоби показник міг показати згодом результати впливу органів влади на ситуацію у відповідній сфері.

Показники можуть бути агрегованими в укрупнені дані. Агрегування дає можливість отримати більш наочне та узагальнене відображення інформації про порівнювані об'єкти. Завдяки агрегуванню отримують загальну картину багатовимірних проблем, зрозумілу громадськості, розробникам політики та іншим зацікавленим особам, спрощується комунікація між учасниками управління економікою на відповідних рівнях.

Проте узагальнення показників має свої недоліки. Так, використання агрегованих показників та їх спрощене сприйняття може призводити до неглибоких висновків. Узагальнені показники про одні й ті ж явища можуть відрізнятися залежно від застосованих методів агрегування та уможливають маніпулювання результатами через проце-

дури зважування. Узагальнення може приховати (свідомо або механічно) певне негативне явище. Зокрема використання середнього значення певних показників може дати загалом непоганий результат навіть якщо один з них має загрозливе значення для даної сфери. Ранжирування регіонів також має обмеження у використанні для аналізу змін ситуації в певних сферах з часом. Положення регіону у списку в конкретному році може зумовлюватися не тільки змінами у певних його сферах, але й методикою ранжирування та змінами ситуації в інших регіонах (регіон може зайняти краще місце порівняно з попереднім періодом, хоча ситуація може не покращитися, а навіть погіршитися). Тому аналітики та особи, які розробляють політику, повинні бачити приховані за агрегуванням зміни у показниках.

За результатами бенчмаркінгового дослідження, проведеного у 2009 році фахівцями Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Національного Банку України, Міжнародного центру перспективних досліджень та Конференційної ради Канади, Україна потрапила до трійки країн з найгіршими показниками сфери «Економічний розвиток» [6, с. 9]. Зміст показників, які там бралися для аналізу, та результати згаданого дослідження наведено в табл. 1.

Для порівняння стану економічного розвитку в регіонах України також доцільно використати ті ж показники або їх аналоги. Це дасть можливість звернути увагу на проблемні чинники у конкретному регіоні. У статистичних даних окремими рядками виділяються міста Київ і Севастополь. Оскільки наше дослідження стосується регіонів, то для аналізу будуть братися дані про області України та Автономну Республіку Крим.

Таблиця 1

Показники, що характеризують сферу економічного розвитку країн, які були обрані для бенчмаркінгового дослідження, та його результати

Показник	Рейтинг України
Темпи росту ВВП, %	7 із 45
Рівень інфляції, %	46 із 46 (разом з 4 країнами)
Нагромадження основного капіталу на особу, дол. США	40 з 45
Внутрішні прями іноземні інвестиції на особу, дол. США	34 з 46

Джерело: Потенціал України та його реалізація: Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки, Міністерства фінансів і Національного банку України. – К.: МЦПД, 2009. – 60 с.

Вибір відповідних показників повинен відповідати принципу порівнюваності і доступності даних. Існує нормативний графік публікації статистичних збірників Держстатом України. Тому не для всіх показників може бути доступна найсвіжіша інформація. Наприклад, відповідно до календарного графіка оприлюднення експрес-випусків Держстату в березні 2013 року публікувалися дані про валовий регіональний продукт 2011 року.

Аналогом ВВП на рівні регіону є валовий регіональний продукт (ВРП). Для порівняння регіонів доцільніше брати дані про ВРП в розрахунку на одну особу. Результати узагальнення даних про темпи змін ВРП в регіонах України наведено в табл. 2.

За аналог показника інфляції на рівні регіону може бути використано індекс споживчих цін, зменшений на 100%. Розраховані значення цього показника для регіонів України наведено в табл. 3.

Таблиця 2

Темпи змін ВРП (в розрахунку на одну особу) у регіонах України, відсотків

Регіон	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
АР Крим	1,2	4,6	9,3	6,9	-9,1	3,5	2,7
Вінницька	5,1	6,4	4,4	5,9	-9,3	3,6	7,7
Волинська	11,1	4,1	12,3	6,2	-14	0,1	5,2
Дніпропетровська	6,8	8,2	6,1	-2	-16	6,4	4
Донецька	6,5	-1,8	5,5	-2	-17,8	11,9	12,2
Житомирська	6,8	2,2	6,1	5,1	-10,5	13,5	3,2
Закарпатська	8,1	-1,3	8,3	3,9	-17,9	7,5	4,5
Запорізька	5,8	5,5	9,3	2	-20,6	3,8	3,5
Івано-Франківська	5,4	6,2	1	-2,4	-10,6	0,6	6,5
Київська	6,9	8,3	6,7	5	-10,4	5,4	11,8
Кіровоградська	11,9	4	-0,9	15,2	-13,3	6,6	10,1
Луганська	6,6	1,6	6,4	-0,1	-12,4	3,2	10
Львівська	4,2	-1,5	6,1	1,1	-11,5	2,5	9,9
Миколаївська	2,4	0,9	0,2	7,6	-7	3,7	3,2
Одеська	-2,4	0,2	6,5	12	-13,1	2,5	2,1
Полтавська	-5,8	0,3	6,9	-4,2	-12,5	10,3	2,6
Рівненська	2,4	2,4	4,7	-0,4	-13,5	6,7	4,4
Сумська	6	5,8	4,7	4,8	-10,4	-0,1	8,7
Тернопільська	5,4	3,1	9	5,7	-5,1	0,8	11,7
Харківська	4,1	5,5	7,9	2,7	-13,3	2,2	5
Херсонська	5	0,2	1,3	10,7	-6,4	2,3	4,3
Хмельницька	3,4	4,9	4,9	0,6	-8,9	0,5	8,6
Черкаська	2,5	8,2	7,5	15,9	-13,8	6,6	7,2
Чернівецька	6,1	1,8	8,6	5,6	-11,4	0,3	3,9
Чернігівська	7,5	1,7	8,1	3,7	-9,3	1,1	8,8

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України (Регіони України 2012: статистичний збірник / За ред. О. Г. Осауленка. – Частина II. – К.: Держстат України, 2012. – 802 с. – С. 14; Валовий регіональний продукт за 2011 рік: Експрес-випуск Держстату України від 29.03.2013 № 02/5-16/119).

Таблиця 3

Зміни споживчих цін у регіонах України, відсотків

Регіон	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
АР Крим	11,5	11,5	15,6	23,3	14,8	9,6	6
Вінницька	10,7	11,5	17,8	19,1	11,2	7	2,8
Волинська	9,1	9,6	15,1	21,3	10	8,1	3,2
Дніпропетровська	8	19,8	14,4	24,4	13	9,3	4,3
Донецька	11,9	12,1	13,9	24	13,1	10,3	5
Житомирська	10,8	10,3	13,9	20,8	11,9	8,9	3,9
Закарпатська	11,6	8,7	11,3	15,4	11,8	8,5	3
Запорізька	11,9	10,3	15,2	23,6	13	9,7	4,6
Івано-Франківська	10,3	6	14	21,8	10,3	8,3	2,9
Київська	12,6	11,7	14,3	25,6	9,5	7,9	3,9
Кіровоградська	10	9,1	13,4	21,4	9,7	8,5	3,7
Луганська	12	16,1	15,4	23,3	12,8	10,5	5,6
Львівська	8,4	7	16,8	25,1	13,4	9,7	4,9
Миколаївська	11,5	9,1	18,1	21,8	12,8	10	4,4
Одеська	8,8	10	19,2	23,7	14,4	10,5	5,4
Полтавська	13,7	11,2	18,3	23,5	12,8	8,4	3,7
Рівненська	10,3	9,6	16	22,1	12	8,3	3,4
Сумська	12,2	13,3	15	21	10,8	8,9	3,6
Тернопільська	8,4	10	20,1	18,6	11,2	8,5	3,7
Харківська	8,9	12,7	19,1	23,8	12,9	9	4,1
Херсонська	9,2	9,2	18,3	21,9	12,6	10,6	4,5
Хмельницька	8,5	10,8	17,9	22,7	13	9,6	4
Черкаська	11,4	10,2	17,9	22,3	11,5	9	3,5
Чернівецька	11,3	9,2	17,3	19	10,1	8,2	2,4
Чернігівська	9,9	11,6	15	23,1	12,7	9,5	3,6

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України (Регіони України 2012 : статистичний збірник / За ред. О. Г. Осауленка. – Частина II. – К. : Держстат України, 2012. – 802 с. – С. 477).

Таблиця 4

Результати ранжирування за показниками, що характеризують економічний розвиток регіонів України за даними 2011 року

Регіон	Темпи росту ВРП на одну особу, %	Зміна споживчих цін, %	Інвестиції в основний капітал на одну особу, дол.	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу населення, дол.	Середній ранг	Місце регіону
АР Крим	23	25	2	4	13,5	12
Вінницька	10	2	10	20	10,5	6
Волинська	13	5	25	16	14,75	18
Дніпропетровська	18	17	4	1	10	3
Донецька	1	22	5	5	8,25	2
Житомирська	21	13	14	14	15,5	20
Закарпатська	15	4	21	13	13,25	11
Запорізька	20	20	12	6	14,5	17
Івано-Франківська	12	3	17	10	10,5	6
Київська	2	13	1	3	4,75	1
Кіровоградська	4	10	7	23	11	8
Луганська	5	24	15	11	13,75	13
Львівська	6	21	6	7	10	3
Миколаївська	21	18	9	21	17,25	24
Одеська	25	23	11	8	16,75	23
Полтавська	24	10	3	9	11,5	9
Рівненська	16	6	20	15	14,25	15
Сумська	8	8	19	12	11,75	10
Тернопільська	3	10	24	25	15,5	20
Харківська	14	16	8	2	10	3
Херсонська	17	19	16	18	17,5	25
Хмельницька	9	15	13	19	14	14
Черкаська	11	7	22	17	14,25	15
Чернівецька	19	1	18	24	15,5	20
Чернігівська	7	8	23	22	15	19

Джерело: розраховано автором.

Нагромадження основного капіталу на особу на рівні регіону може бути виражене через інвестиції в основний капітал в розрахунку на особу. Цей показник, а також дані про прямі іноземні інвестиції на душу населення наводяться Держстатом України [7, с. 794].

Наведені дані характеризують сферу економічного розвитку регіонів. Для отримання узагальненої картини доцільно ці дані агрегувати. Але через те, що одиниці вимірювання наведених вище показників є різними, то попередньо їх необхідно нормалізувати. Найпростішим способом нормалізації є ранжирування, відповідно до якого кожен регіон отримує порядковий номер від 1 до 25. При цьому потрібно взяти до уваги, що показник рівня споживчих цін за суттю є дестимулятором – його більше значення відповідає гіршому стану. Тому для цього показника ранжирування повинно виконуватися не у прямому порядку (від максимального з рангом 1), а в протилежному (від мінімального з рангом 1). Результати нормалізації та агрегації наведених вище показників для 2011 року показують, наприклад, що за сферою економічного розвитку Львівщина займала третє місце серед регіонів України (табл. 4), розділивши його з Дніпропетровською і Харківською областями (в усіх трьох середній ранг становив 10). Найбільш проблемним для Львівщини був стан з показником «Зміна споживчих цін» (ранг дорівнював 21). Для кращого сприйняття цієї інформації в таблиці наведена остання графа «місце регіону», в якій вказано порядкові номери області відповідно до середніх значень рангів.

Доцільно проаналізувати динаміку зміни положення регіону за попередні роки. Для порівняння корисно взяти регіони-передовики (Київська і Донецька області) та регіони, близькі до Львівщини за місцем у ранжируванні (Дніпропетровська, Харківська, Вінницька та Івано-Франківська області). Відповідна «історія руху до успіху» вибраних регіонів наведена на рис. 1. Для наочності місця у рейтингах за вказані роки розміщені на вертикальній осі так, що їх покращення (зменшення) відображається вищим положенням на графіку.

З наведених графіків видно, що Львівська область мала впродовж цих чотирьох років постійне покращення свого положення за середнім рангом, розрахованим за показниками, що характеризують економічний розвиток. Подібні зміни відбувалися і з Донецькою та Вінницькою областями. Львівщина піднялася з 19-го місця у 2008 році до 3-го у 2011 році. Для того, щоб побачити, які саме з чотирьох показників «зробили внесок» у такі зміни рейтингового місця Львівщини, доцільно прослідкувати відповідні зміни за цими показниками (рис. 2).

З рисунка видно, що Львівщина отримала середній ранг 10 у 2011 році (як наведено і в табл. 4) завдяки відносному покращенню таких показ-

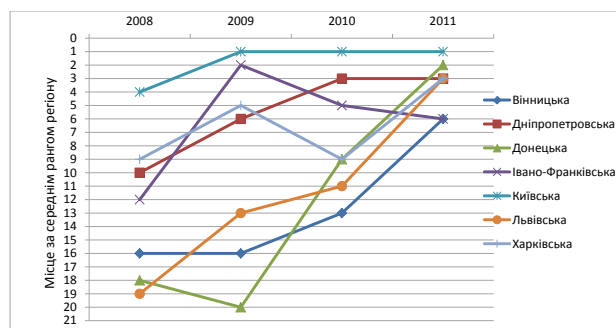

Рис. 1. Зміни місць регіонів за середнім рангом, розрахованим за показниками, що характеризують їх економічний розвиток, у 2008-2011 роках

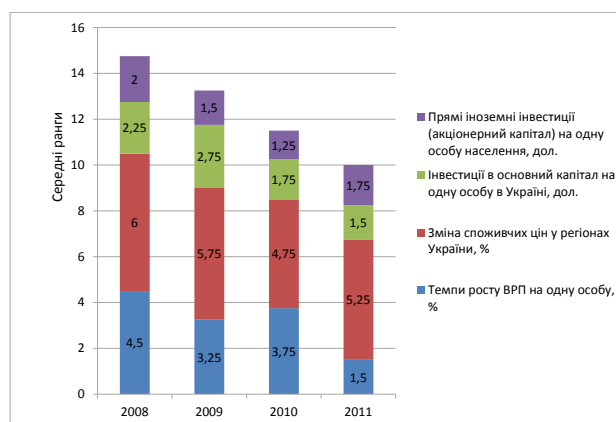

Рис. 2. Зміни середніх рангів за показниками, що характеризують економічний розвиток Львівщини, у 2008-2011 роках

ників: «інвестиції в основний капітал» (з 2,25 у 2008 році ранг зменшився до 1,5 у 2011 році) та «темпи росту ВРП на одну особу» (з 4,5 у 2008 році ранг зменшився до 1,5 у 2011 році). Проблемним показником залишається «зміна споживчих цін», яка майже не покращилася на фоні даних про інші регіони України.

Висновки та пропозиції. Бенчмаркінгове дослідження може допомогти побачити проблемні сфери економічного розвитку регіону. Зокрема, для Львівщини виявлено, що в останні роки зміна споживчих цін була негативним чинником в економічній області. Порівняння з іншими регіонами країни дає інформацію про те, які з них можна брати за приклад, в яких запозичити досвід управління відповідними сферами. Крім того, аналізуючи прикру ситуацію в окремих регіонах, можна запобігати погіршенню стану справ у конкретному регіоні, навчаючись на чужих помилках. Напрямом подальших досліджень стане аналіз таких сфер як інвестиційна привабливість, інфраструктура і транспорт, освіта у регіонах України.

Список літератури:

1. Шаров Ю. П. Бенчмаркінг / Ю. П. Шаров // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбаско (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – С. 55, 56.
2. Прус Л. Р. Типологія бенчмаркінгу / Л. Р. Прус // Сталый розвиток економіки. – 2011. – № 4. – С. 265-268.
3. Протасов Д. В. Теория и практика применения технологии бенчмаркинга для улучшения качества деятельности организации : монография / Д. В. Протасов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 80 с.
4. Сидорова Е. Е. Особенности функционирования институциональных субъектов бенчмаркинга на макроуровне / Е. Е. Сидорова // Вестник ИНЖЭКОНа. – Серия «Экономика». – 2010. – Выпуск 7 (42). – С. 92-97.
5. Опис проекту РЕОП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/doc/mijnar_spivrob/mizhnar_proekt/pdf/opys_proektu_REOP.pdf.

6. Потенціал України та його реалізація : Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки, Міністерства фінансів і Національного банку України. – К. : МЦПД, 2009. – 60 с.
7. Регіони України 2012 : статистичний збірник / За ред. О. Г. Осауленка. – Частина II. – К. : Держстат України, 2012. – 802 с.

Матвишин Е. Г.

Львовский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

СРАВНЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ НА ОСНОВЕ БЕНЧМАРКИНГА (НА ПРИМЕРЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Резюме

Исследованы показатели, характеризующие экономическое развитие регионов Украины. Показаны преимущества бенчмаркинга для такого исследования. Выявлено, что для Львовской области важно обратить внимание на изменения потребительских цен.

Ключевые слова: бенчмаркинг, валовый региональный продукт, экономическое развитие, инвестиции, потребительские цены.

Matviyshyn E. H.

Lviv Regional Institute of Public Administration of National Academy of Public
Administration under the Office of the President of Ukraine

COMPARISON OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE ON THE BASIS OF BENCHMARKING (ON THE EXAMPLE OF THE LVIV REGION)

Summary

The indicators of the economic development of the regions of Ukraine are investigated. The advantages of benchmarking for such research are shown. It is found that for the Lviv region, it is important to draw the attention at changes of the consumer prices.

Key words: benchmarking, gross regional product, economic development, investment, consumer prices.

УДК 332.15

Медвідь В. Ю.

Донбаська національна академія будівництва та архітектури

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ РЕГІОНУ

Для можливої наукової систематизації отриманих знань відносно суті розвитку регіону використане співвідношення наукових категорій. У статті запропоновано системний підхід до вибору параметрів розвитку регіону на основі розмежування поняття регіон на три складові: територія, економічна система, економічний простір. У статті встановлюється, що, ґрунтуючись на системному підході, необхідно виділяти основні ознаки розвитку регіону, серед яких можуть бути: освоєність, насиченість, стійкість, комплексність, життєздатність, емерджентність, цілеспрямованість, синергічність, однорідність та неоднорідність.

Ключові слова: регіон, територія, економічна система, економічний простір, параметри розвитку регіону.

Постановка проблеми. Відмінною рисою сучасного етапу економічного розвитку як окремих держав, так і територій, що є складовими частинами цих країн, виступає асиметрія, яка з часом тільки поширюється. Причому асиметричність в економічному розвитку в рівній мірі стосується як країн із сталими ринковими стосунками, так і країн, де ці стосунки з різною мірою успішності запроваджуються. Зв'язано це в основному з тим, що характер економічних реформ, що проводяться, дуже слабо враховує історичні особливості територіальної організації продуктивних сил, а також історичний досвід формування суспільних стосунків на даній території. Важливою передумовою зменшення реальної асиметрії в економічному розвитку окремих територій виступає використання дієвих заходів економічного регулювання розвитку регіонів. Так, стосовно умов, що склалися в Україні, необхідність використання економічного регулювання територіального, у тому числі регіонального розвитку пояснюється розумінням тієї обставини, що пущені на самоплив процеси економічного розвитку приводять, як показує практика, не лише до посилення протиріч у взаєминах окремих територіальних утворень, але і до появи паростків антагонізму, що для сучасного суспільства навряд чи можна вважати допустимим. Тому для зняття або зменшення можливої напруги якраз і покликане економічне регулювання розвитку територій, у тому числі і в масштабах регіонів. Щоб заходи економічного регулювання розвитку регіону стали дієвими необхідно чітко розуміти сутність об'єкта дії, в даному випадку регіону. Тому саме систематизація концептуальних підходів до визначення сутності регіону стає актуальним дослідження сучасної регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішення питань, пов'язаних із визначенням концептуальних основ розвитку регіону перебувають у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, закордонний вчений Ю. Гаджиев у своїй праці обґрунтував три моделі економічного регулювання розвитку регіонів [1, с. 158]. Теоретичні основи визначення сутності економічного регулювання територіального розвитку обґрунтували у своїх працях такі закордонні вчені, як І.В. Арженовський [2, с. 54] та О. Кушнарьова [3, с. 29]. Розмежування сутності поняття економічного регулювання територіального розвитку та державного регулювання економікою обґрунтував в економічній енциклопедії С.В. Мочерний [4, с. 29]. Вітчизняні вчені Р. Фрис та В. Копитко у своїй роботі «Сучасні аспекти взаємодії державного регіонального управління з органами місцевого самоврядування» досліджували основні елементи

механізму економічного регулювання регіонального розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на ряд досліджень стосовно концептуалізації розвитку регіону, необхідно розглянути теоретичні положення щодо визначення категорії «регіон» та на основі встановлення трьох основних ракурсів цього поняття (територія, економічна система та економічний простір).

Мета і завдання дослідження. Для встановлення концептуальних основ розвитку регіону у статті наводиться вирішення актуальної наукової задачі обґрунтування сутнісних характеристик регіону на основі розмежування цього поняття на три складові територія, економічна система та економічний простір та встановлення системного підходу до вибору параметрів розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Багаточисельні теоретичні дослідження [2-4; 6-7] відносно вибору визначення «регіон» можна звести до наступного твердження: що кожне визначення поняття «регіон» несе свій авторський погляд на даний термін. Відсутність чіткості у визначенні поняття «регіон» є одним з чинників існування різноманіття тлумачень. Однією з причин такої ситуації є те, що регіон може мати економічну, географічну, політичну, історичну або іншу природу, і це значно розширює методологічні кордони поняття [8, с. 15].

Регіон в економічному тлумаченні може розглядатися як деяке конкретно історичне явище, що містить в собі віддзеркалення домінуючої сукупності виробничих стосунків, деяких спільних соціальних, національних, конфесійних, культурних, політичних особливостей всієї держави, так і конкретних особливостей відповідної території в певний проміжок часу. При цьому регіон як суб'єкт економічної діяльності є територією, яка має свою, декілька відмінну від інших, спільність географічних, економічних, соціальних і політичних чинників або умов.

Таким чином, регіон може розглядатися у трьох ракурсах. Перший ракурс – це розуміння регіону як території, адміністративно оформленій в структурі держави; другий – це розуміння регіону як економічної системи, що втілює в своїй суті весь комплекс учасників і зв'язків взаємодії; і третій – це розуміння регіону як економічного простору, в якому всі учасники і відповідні зв'язки розташовуються в певному порядку, на певній відстані один від одного. Таке розуміння регіону дозволяє знаходити найбільш прийнятні точки дотику різних суспільних, колективних, корпоративних і особистих інтересів і пропонувати відносно них дієві заходи, спрямовані на подолання існуючих протиріч. Пов'язано це з тим, що

однобічний розгляд регіону в більшості своїй не дозволяє вирішувати протиріччя, а лише консервує їх до певного моменту.

Під територією регіону розуміється частина земної поверхні, у межах якої розташовується відповідне адміністративно-територіальне утворення, що підпадає під законодавчо затверджене визначення регіон. В Україні регіонами прийнято вважати автономну республіку (Крим), області (їх в даний час налічується 24) і два міста з особливим територіальним статусом: м. Київ як столиця держави і м. Севастополь, на території якого розташована військово-морська база.

Основними властивостями території, зміни якої можуть свідчити про її розвиток, є освоєність і насиченість. Під освоєністю території розуміється її залучення до господарської діяльності господарюючих суб'єктів, громадських організацій, населення. Основною ознакою освоєності території виступає присутність на ній людини економічної, тобто населення, зайнятого суспільно корисною працею. Як основна межа, по якій освоєність однієї території відрізняється від освоєності іншої, виступає розміщення відповідних елементів продуктивних сил на її певних ділянках.

Під насиченістю території розуміється розташування в її кордонах матеріальних і нематеріальних об'єктів, природних і людських ресурсів, ін. Основною ознакою насиченості території виступає присутність на ній процесів суспільного виробництва, а як основна межа, по якій насиченість на одній території відрізняється від насиченості на іншій, виступає розміщення відповідних елементів продуктивних сил на її певних ділянках.

Таким чином, саме дія на ці властивості дозволяє досягати бажаних параметрів в динаміці розвитку будь-якої території. Від того, які зусилля будуть вжиті для цього, повною мірою і залежатиме тренд розвитку регіону.

Під регіональною економічною системою необхідно розуміти деяку сукупність підсистем, що включають елементи продуктивних сил (людей, природу, засоби і предмети праці, організацію виробництва і праці, науки, інформації і ін.), техніко-економічні стосунки (спеціалізацію, кооперацію, концентрацію), організаційно-економічні стосунки (планування, стимулювання, контроль), виробничі стосунки, або стосунки економічної власності (з приводу привласнення кінцевих результатів праці) і господарський механізм, що розташовуються в певних кордонах і покликаних забезпечувати необхідні умови для життя населення. Взаємодія вказаних підсистем направлена на подолання виникаючих протиріч у сфері матеріального і нематеріального виробництва.

Основними властивостями економічної системи регіону, зміни яких можуть свідчити про її розвиток, виступають цілісність, стійкість, комплексність, життєздатність. Під цілісністю регіональної економічної системи можна розуміти здатність її протистояти дії руйнівних зовнішніх і внутрішніх чинників. При цьому основною ознакою такої системи виступає наявність, нарощування і збереження протягом тривалої перспективи економічного потенціалу, а саме: виробничого, трудового, наукового, організаційного, фінансового і ін. Основною межею регіональної економічної системи виступає надійність, присутність якої свідчить про наявність цілеспрямованих зусиль за погодженням інтересів і вирішенням економічних протиріч.

Під стійкістю регіональної економічної системи необхідно розуміти наявність в ній такої

структури, яка забезпечує найбільш раціональне використання елементів продуктивних сил, що є в наявності. Основною ознакою такої системи виступають галузеві пропорції, по яких можна з упевненістю судити про характер залучення і використання основних елементів продуктивних сил в суспільному виробництві. Як основна межа стійкої регіональної економічної системи виступає її зв'язаність, яка свідчить про численне переплетення економічних і господарських зв'язків, що ставлять у велику залежність один від одного.

Під комплексністю регіональної економічної системи можна розуміти з'єднання окремих економічних процесів в якое ціле, що досягається за допомогою розширення видів економічної діяльності, усередині регіональних коопераційних зв'язків та ін., направлених на розширення масштабів залучення елементів продуктивних сил в суспільне виробництво. При цьому основною ознакою такої системи виступає диверсифікація господарського комплексу регіону, а саме, збільшення переліку спеціалізованих виробництв. Основною межею регіональної економічної системи виступає впорядкованість її елементів, що свідчить про досить високий рівень організованості всієї регіональної економічної системи.

Під життєздатністю регіональної економічної системи необхідно розуміти її здатність ефективно (результативно) використовувати елементи продуктивних сил, що є в наявності, досягати при цьому необхідний для регіону не лише економічний, але і соціальний ефект. Основною ознакою такої системи виступають процеси відтворення (виробництва, розподілу, обміну і вжитку), що характеризують безперервне відновлення процесів виробництва товарів, послуг і духовних благ, на основі яких забезпечується оновлення всіх елементів регіональної економічної системи. Серед таких елементів можна назвати: продуктивні сили, техніко-економічні стосунки, організаційно-економічні стосунки, стосунки економічної власності і господарський механізм. Як основна межа життєздатної регіональної економічної системи виступає стабільність, що свідчить про міцність не лише її самої конструкції, але і тих зв'язків, що склалися між її елементами.

Крім того, при використанні економічного регулювання розвитку регіонів необхідно враховувати і такі властивості економічних систем, як емерджентність, цілеспрямованість і синергічність. Під емерджентністю розуміється принципова несвідомість властивості системи до суми властивостей складових її елементів; під цілеспрямованістю – наявність в системі цілей, які є пріоритетами перед цілями складових її елементів; під синергічністю – досягнення максимального ефекту функціонування системи, при досягненні спільної мети, досягається лише через максимальну ефективність спільного функціонування окремих її елементів.

Отже, перспективи існування регіональної економічної системи повною мірою залежатимуть від того, які заходи будуть запропоновані для збереження або посилення основних її властивостей.

Під регіональним економічним простором можна розуміти деяку форму організації і позиціонування матеріальних об'єктів або елементів продуктивних сил, що виявляються в порядку їх залучення і взаємодії в суспільному виробництві і в забезпеченні закономірностей руху в часі і просторі (у встановлених кордонах). Основними властивостями регіонального економічного простору виступають його однорідність і неоднорідність.

Під однорідністю регіонального економічного простору прийнято вважати єдність умов для існування і зміни організаційних форм (для господарства і населення). Однорідність регіонального економічного простору забезпечується збігом напрямів і зближенням швидкостей змін основних економічних процесів (при збереженні позитивного тренда відповідної динаміки). Основними ознаками однорідності регіонального економічного простору можуть виступати концентрація, інтеграція і конвергенція відповідних процесів. При цьому як основна межа однорідності регіонального економічного простору можуть виступати зосередження (скупчування) чинників виробництва і результатів їх трансформації в певних кордонах, ущільнення зв'язаності простору (через зближення відстаней між його складовими), зближення умов господарювання (через вживання єдиних правил господарювання – розмірів податків, тарифів, стандартів тощо).

Під неоднорідністю регіонального економічного простору прийнято вважати наявність відмінностей в умовах існування і зміни організаційних форм (для господарства і населення). Неоднорідність регіонального економічного простору стає можливою в результаті значної розбіжності в змінах, що визначають можливий спільний напрям відповідної динаміки. Основними ознаками неоднорідності регіонального економічного простору можуть виступати диференціація, дезінтеграція і дивергенція спостережуваних економічних процесів. Як основна межа неоднорідності регіонального економічного простору можуть виступати розосередження сфер застосування праці (розшарування простору) через освіту і відділення на даній території окремих груп (відмінних від інших) економічних і соціальних умов життєдіяльності, послаблення господарських і коопераційних зв'язків через руйнування виробничих контактів, що склалися, розбіжність в умовах життєдіяльності через видалення і зміну раніше визнаних стандартів і вимог.

Отже, прагнення до однорідності регіонального економічного простору виступає не лише як чинник його розвитку, але і, що дуже важливо, як чинник збереження єдиного економічного простору

країни, оскільки його фрагментація може стати причиною розпаду держави на окремі частини.

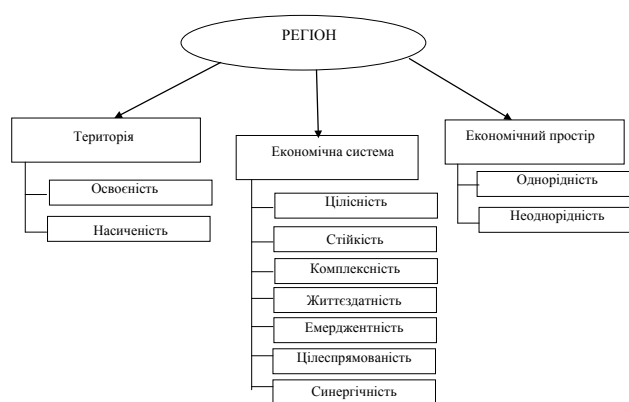

Рис. 1. Системний підхід до вибору параметрів розвитку регіону

Таким чином, одночасний розгляд регіону як території, як економічної системи і як економічного простору дозволяє використовувати системний підхід (рис. 1) до вибору найбільш важливих його параметрів, зміни яких можуть свідчити про характер процесів, що відбуваються. Така системність досягається через використання визначальних і описових характеристик відповідних процесів. Саме через зміни відповідних параметрів можуть бути виділені основні ознаки розвитку регіонів, регулююча дія на яких і забезпечуватиме їх розвиток.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи все вищевикладене, можна передбачити, що реальний розвиток регіону може бути встановлено на основі дослідження змін окремих параметрів, що характеризують регіон з різних ракурсів. Вибір того або іншого ракурсу визначається цілями і завданнями дослідження, що проводиться. При цьому, ґрунтуючись на системному підході, необхідно виділяти основні ознаки такого розвитку, серед яких можуть бути: освоєність, насиченість, стійкість, комплексність, життєздатність, емерджентність, цілеспрямованість, синергічність, однорідність та неоднорідність.

Список літератури:

1. Гаджиев Ю. Дифференциация северных регионов России по величине среднедушевого ВРП / Ю. Гаджиев // Общество и экономика. – 2005. – № 3. – С. 137-161.
2. Арженовский И. В. Региональные сети и региональная экономическая политика / И. В. Арженовский // Регионология. – 2003-2004. – №№ 4,1. – С. 53-59.
3. Кушнарера О. Регулирование общественного благосостояния: региональный уровень / О. Кушнарера // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – № 2. – С. 29-35.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
5. Фрис Р., Копитко В. Сучасні аспекти взаємодії державного регіонального управління з органами місцевого самоврядування / Р. Фрис, В. Копитко // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 119-125.
6. Комарова О. М. Методологические основы государственного регулирования инновационного развития региона / О. М. Комарова // Экономика и управление. – 2010. – № 4(54). – С. 102-107.
7. Новоселов А. С. Регион как исходное понятие теории регионального воспроизводства / А. С. Новоселов // Регион: экономика и социология. – 2006. – № 3. – С. 3-14.
8. Алімусаєв Г. М. Регіональні аспекти управління бізнесом з врахуванням ефективних зарубіжних підходів / Г. М. Алімусаєв // Ресурси, інформація, постачання, конкуренція. – 2008. – № 2. – С. 15-20.

Медведь В. Ю.

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ РЕГИОНА

Резюме

Для возможной научной систематизации полученных знаний относительно сути развития региона использовано соотношение научных категорий. В статье предложен системный подход к выбору параметров развития региона на основе разграничения понятия регион на три составляющие: территория, экономическая система, экономическое пространство. В статье устанавливается, что, основываясь на системном подходе, необходимо выделять основные признаки развития региона, среди которых могут быть: освоенность, насыщенность, стойкость, комплексность, жизнеспособность, эмерджентность, целенаправленность, синергичность, однородность и неоднородность.

Ключевые слова: регион, территория, экономическая система, экономическое пространство, параметры развития региона.

Medvid' V. Yu.

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

SYSTEMATIZATION OF CONCEPTUAL APPROACHES BEFORE DETERMINATION OF ESSENCE OF REGION

Summary

In the article used the ratio of the scientific categories for possible scientific systematization of the received knowledge about the essence of the development of the region. In the article offered the systematic approach to the choice of some parameters of the region development on the basis of the region differentiation concept, which contains such elements as territory, economic system, economic space. The article establishes that, based on the system approach, it is necessary to highlight the key features of the region development, including: development, saturation, stability, integrity, viability, emergence, purposefulness, synergism, homogeneity and heterogeneity.

Key words: region, territory, economic system, economic space, the development parameters in the region.

УДК 657.471

Чумак О. В.

Харківський інститут фінансів

Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Мельничук І. І.

Національна академія статистики, обліку та аудиту

**МОДЕЛЬ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СТРАХОВОЇ СПРАВИ:
СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ**

У статті розглянуто особливості формування вартості страхових послуг. Обґрунтовано недоцільність застосування терміну «собівартість страхових послуг» для представників страхового ринку. Проаналізовано варіанти обліку прямих та непрямих витрат на ведення страхової справи в Україні та надано рекомендації щодо удосконалення порядку обліку витрат на організацію страхової справи.

Ключові слова: витрати страхової компанії, витрати на ведення страхової справи, собівартість, облік, страхові послуги.

Постановка проблеми. Страхові компанії як представники фінансового ринку займаються досить специфічною, відносно інших суб'єктів господарювання діяльністю. Оскільки вітчизняний страховий ринок порівняно з країнами Європи та Америки почав розвиватися не так давно, відсутність чітко визначеної законодавчої бази до регламентації ведення обліку такої діяльності сприяють виникненню дискусії як у понятійному апараті щодо окремих об'єктів обліку страховика, так і порядку їх відображення в системі обліку. Одним з таких об'єктів виступають витрати страхової компанії, недооцінка яких призводить до викривлення показників фінансового результату, а неправильне трактування складових окремих витрат – до проблем визначення достовірності вартості страхових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки діяльність страховиків є предметом уваги все більшого кола вітчизняної наукової спільноти, а саме: загальні тенденції розвитку страхування в Україні [1-4], питання обліку й аудиту діяльності страхових компаній [5-12]. Витрати страховиків вивчали Гаманкова О.О., Бондаренко О.В., Белгородцева М.О. Проте, якщо Гаманкова О.О. досліджувала витрати страхової компанії за їх видами, то інші автори зосереджували увагу також й на обліковому аспекті даної категорії. Серед зарубіжних вчених, які займалися питаннями обліку в страхових компаніях варто відмітити Калашнікову Н.М. [13], Павлюченко Т.М. [14], Полазнову Т.В. [15], Янковську Д.Г. [16], Легкого М.І. [17], Яковлева М.К. [18] та ін.

Незважаючи на значні досягнення у сфері обліку витрат страховими компаніями, відкритими залишаються питання щодо формування складу витрат від операційної діяльності та порядку їх відображення в системі обліку.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення досвіду формування вартості страхових послуг в Україні та розробка рекомендованої моделі формування й обліку витрат, враховуючи чинну нормативно-правову базу та потреби користувачів.

Виклад основного матеріалу. Формування складу витрат за видами діяльності та елементами визначене П(С)БО 16 «Витрати». Проте, положення даного стандарту не поширюються на страховиків, підтвердженням чого слугує той факт, що:

- страховики зобов'язані складати звітність за міжнародними стандартами;

- в стандарті визначено порядок формування виробничої собівартості, яка в діяльності страховиків не формується, оскільки вони надають специфічні послуги – фінансові;

- стандартом чітко не визначено, що його положення поширюються на представників фінансового ринку.

Під час вивчення вітчизняної наукової літератури було виявлено, що науковцями витрати страховиків прийнято класифікувати за видами діяльності [5; 19]. Проте, склад витрат, які формують собівартість страхових послуг, суттєво відрізняється, що, в свою чергу, породжує проблеми в практичному відображенні витрат на рахунках обліку. Зокрема, адміністративні витрати й витрати на збут на практиці можуть обліковуватися за двома варіантами:

1. Окремо на рахунках 92 «Адміністративні витрати» та 93 «Витрати на збут», як це роблять в інших галузях економіки.

2. З використанням рахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» для накопичення витрат, пов'язаних з веденням страхової справи, а також рахунків 92 «Адміністративні витрати» й 93 «Витрати на збут».

Застосування таких методичних прийомів призводить до того, що інформація на рахунках обліку дублюється, що в підсумку, викривлює уявлення користувачів про склад витрат страхової діяльності компанії.

З метою усунення неоднозначності трактування складових витрат основної діяльності страховика, цілком логічним і актуальним є розробка й впровадження спеціалізованого стандарту щодо їх обліку, який має враховувати особливості специфіки роботи даних суб'єктів фінансового ринку для формування витрат.

Оскільки страховики не виробляють страхові послуги, а лише їх надають, в процесі чого додана вартість не створюється, то говорити про виробництво є недоцільно. Даний висновок дає можливість стверджувати, що застосування терміну «собівартість реалізованих послуг» в контексті страхування є невиправданим. А облік такої собівартості, який сьогодні проводиться на рахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» взагалі не відповідає змісту операції та викривляє показники фінансової звітності.

Враховуючи викладене та положення чинного законодавства України в сфері бухгалтерського обліку в практику страховиків доцільно ввести окремі рахунки, для обліку витрат, де буде формуватися вартість наданої страхової послуги (страхового продукту за умов ненастання страхового випадку) та її складові. Виділення таких рахунків не порушить сутності окремих операцій, забезпечить можливість акумулювання витрат на ведення страхової справи за умов настання і не-

настання страхового випадку та дасть можливість проаналізувати окремі показники витрат залежно від характеру їх участі у процесі страхування.

Одним з рекомендованих нами є рахунок 905 «Вартість реалізованих фінансових продуктів та послуг», облік на якому доцільно вести в розрізі видів страхування, страхових продуктів та договорів страхування або перестрахування. Даний рахунок – активний, його дебет відображає витрати, пов'язані з реалізацією страхових продуктів (в тому числі й страхових послуг), а кредит – списання сформованої вартості на фінансові результати від основної страхової діяльності.

Склад витрат, які мають формувати вартість страхових послуг та рахунки для їх обліку подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Складові витрат, що формують вартість страхових послуг

№ п/п	Назва витрат	Рахунок для обліку
1	Витрати на оплату праці персоналу страховика, зайнятого оформленням документації по укладенню договорів страхування	66 «Розрахунки за виплатами працівникам»
2	Витрати страховика, безпосередньо пов'язані з наданням страхових послуг, обумовлені технологією і організацією страхової справи	685 «Розрахунки з іншими кредиторами», 37 (з підзвітними особами), 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»
3	Витрати на виплату страхових відшкодувань	904 «Страхові виплати»
4	Витрати з оплати актуарних, сюрвейерських послуг й послуг асистанс	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»,
5	Відрахування в резерв попереджувальних заходів	49 «Страхові резерви»
6	Витрати на виплату комісійних винагород, тантьєм за операціями перестраховки	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»,
7	Витрати на виплату комісійних винагород страховим посередникам та ін.	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»,

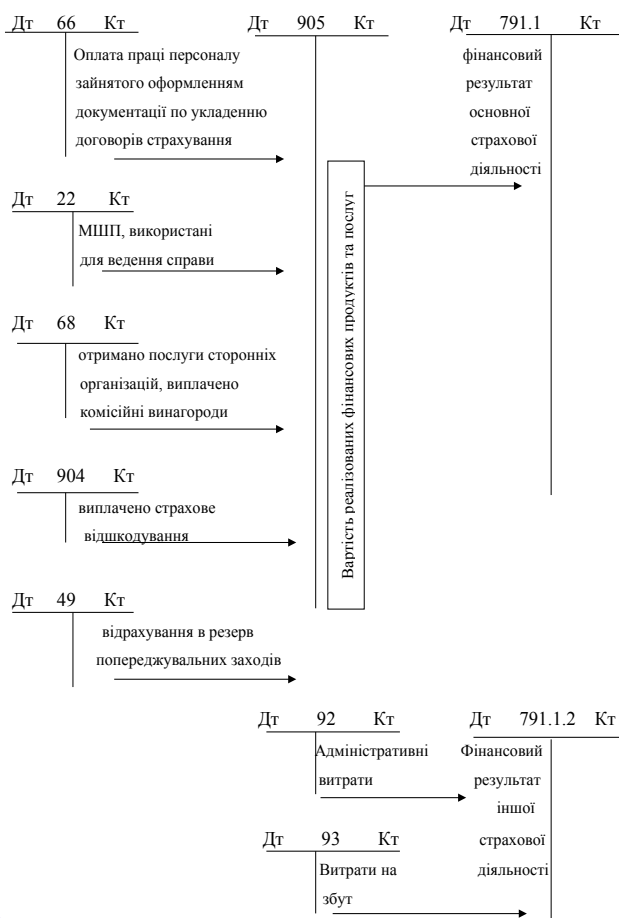
По закінченні звітного періоду сформована вартість має списуватися на фінансові результати від основної страхової діяльності (рахунок 791.1.1 «Результат основної страхової діяльності»).

Непрямі витрати на організацію страхової справи сьогодні обліковуються на рахунках 92 «Адміністративні витрати» та 93 «Витрати на збут», основними складовими яких є:

- транспортне обслуговування;
- вартість послуг з підвищення кваліфікації фахівців;
- амортизаційні відрахування необоротних активів;
- витрати на утримання приміщень;
- орендна плата;
- оплата праці персоналу, зайнятого обслуговуванням основної діяльності;
- інші витрати, пов'язані з наданням страхових послуг.

Адміністративні витрати та витрати на збут в кінці звітного періоду мають списуватися на рахунок 791.1.2 «Результат іншої страхової діяльності».

Таким чином, облікова модель списання витрат на ведення страхової справи на фінансовий результат буде мати такий вигляд (рис. 1).

Рис. 1. Рекомендована облікова модель списання витрат на ведення страхової справи на фінансовий результат

З метою визначення достовірної вартості страхових продуктів (послуг) та розробки страхового тарифу в системі управлінського обліку, непрямі витрати на організацію страхової справи доцільно розподіляти згідно обраної бази розподілу (кількості укладених договорів, суми страхових премій тощо) на витрати пов'язані з реалізацією фінансових продуктів й послуг та інші непрямі витрати на організацію страхової справи.

Висновок. На основі проведеного аналізу стану обліку витрат на ведення страхової справи можна зробити висновок, що в умовах сьогодення чітко не визначено, які витрати формують вартість наданих послуг страховими компаніями. Це призводить до дублювання інформації на рахунках обліку в розрізі як основних витрат на ведення справи, так і витрат на збут, адміністративних витрат. Також, застосування терміну «собівартість» щодо надання фінансових послуг в його традиційному розумінні є недоцільним та необґрунтованим, оскільки формування вартості страхових послуг проводиться не на основі калькулювання, а розробленого страхового тарифу. Тому, логічним є введення в систему обліку страховиків окремого рахунку 905 «Вартість реалізованих фінансових продуктів та послуг», на якому акумулюватимуться основні витрати, пов'язані з наданням страхових послуг за умов настання та ненастання страхових випадків. Виділення такого субрахунку забезпечить користувачів не лише достовірною інформацією про вартість наданих послуг у звітному періоді, але й потреби управління в аналітичній інформації.

Список літератури:

1. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.08. / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2010. – 36 с.
2. Навроцький Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. / Інститут економічного прогнозування НАН України. – Київ, 2005. – 14 с.
3. Фисун І. В. Формування ринку страхових послуг в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. – Київ, 2008. – 19 с.
4. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. докт. екон. наук : 08.04.01 / Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАНУ». – Київ, 2006. – 37 с.
5. Белгородцева М. О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика [Текст] : дис. ... канд. екон. наук з бух. Обліку : 08.00.09: захищена 05.07.11 / Белгородцева Марина Олександрівна. – Київ, 2011. – 231 с.
6. Бондаренко О. В. Облік та аудит діяльності страхових компаній: методика та організація : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2009. – 24 с.
7. Буханець Д. Г. Облік та звітність в страхових компаніях (методологічні та організаційні аспекти) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / КНЕУ. – Київ, 2000. – 20 с.
8. Зінкевич Т. О. Організація та методика аудиту страхових компаній : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. / КНЕУ ім. В. Гетьмана. – Київ, 2008. – 24 с.
9. Лютова Г. М., Лаврова О. О. Особливості обліку та звітності страхових компаній / Вісник університету банківської справи НБУ. – 2010. – № 3 (9). – С. 283-286.
10. Приходько В. С. Методологія обліку страхової діяльності та аналіз платоспроможності страховика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / КНЕУ. – Київ, 2000. – 16 с.
11. Сидоренко О. О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів [Текст] : дис. канд. екон. наук з бух. Обліку : 08.00.09: захищена 19.04.11 / Сидоренко Олександр Олександрович. – Київ, 2011 р.
12. Федорова Я. Б. Організація та методика аудиту страхових компаній : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. / Одеський державний економічний університет. – Одеса, 2009. – 23 с.
13. Калашникова Н. Н. Учет доходов страховой деятельности и анализ их достаточности : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.12 / Саратовский государственный социально-экономический университет. – Саратов, 2005. – 18 с.
14. Павлюченко Т. Н. Развитие бухгалтерского учета и отчетности в страховых компаниях [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.12 / Павлюченко Татьяна Николаевна. – Воронеж, 2010 – 244 с.
15. Полазнова Т. В. Учет доходов и расходов от страховых операций в страховых организациях [Электронный ресурс] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.12. – Нижний Новгород, 2007. – 198 с.
16. Янковская Д. Г. Учет и анализ в системе управления финансовыми результатами деятельности страховой организации [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.12 / Янковская Дина Геннадьевна. – Казань, 1999. – 223 с.
17. Легкий Н. И. Формирование финансового результата в страховой организации : автореферат дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10 / Легкий Н. И.; [Акад. бюджета и казначейства М-ва финансов РФ] Москва, 2008
18. Яковлев М. К. Бухгалтерский учет в страховых компаниях. [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.12 / Яковлев Михаил Константинович. – Москва, 2009. – 270 с.
19. Страхування : підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.

Чумак А. В.

Харьковский институт финансов

Украинского государственного университета финансов и международной торговли

Мельничук И. И.

Национальная академия статистики, учета и аудита

МОДЕЛЬ УЧЕТА РАСХОДОВ НА ОРГАНИЗАЦИЮ СТРАХОВОГО ДЕЛА: СОСТОЯНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ**Резюме**

В статье рассмотрены особенности формирования стоимости страховых услуг. Обоснованно нецелесообразность применения термина «себестоимость страховых услуг» для представителей страхового рынка. Проанализированы варианты учета прямых и непрямых расходов на ведение страхового дела в Украине и предоставлены рекомендации относительно усовершенствования порядка учета расходов на организацию страхового дела.

Ключевые слова: расходы страховой компании, затраты, на ведение страхового дела, себестоимость, учет, страховые услуги.

Chumak O. V.

Kharkov Institute of Finance Ukrainian State University of Finance and International Trade

Melnychuk I. I.

National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

A MODEL OF ACCOUNT OF CHARGES IS ON ORGANIZATION OF INSURANCE BUSINESS: STATE AND PERFECTION**Summary**

The features of forming of cost of insurance services are considered in the article. Grounded pointlessness of application of term «prime price of insurance services» for the representatives of insurance market. The variants of account of lines and indirect charges are analyzed on the conduct of insurance business in Ukraine and recommendations are given in relation to the improvement of order of account of charges on organization of insurance business.

Key words: charges of insurance company, expense, are on the conduct of insurance business, prime price, account, insurance services.

УДК 330.3 (447)

Міщук О. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджуються теоретичні основи моделей економічного розвитку, здійснено їх поглиблений аналіз. Досліджено особливості моделей стійкого розвитку, наздоганяючого розвитку та випереджаючого розвитку. Визначено фактори, які стримують економічний розвиток в Україні та формування моделі випереджаючого розвитку.

Ключові слова: економічний розвиток, економічне зростання, стійкий розвиток, наздоганяючий розвиток, випереджаючий розвиток.

Постановка проблеми. Ключовим елементом розвитку економіки України, загальним орієнтиром її економічної політики є досягнення економічного зростання, яке б забезпечувало не тільки кількісне збільшення показника ВВП, а й поліпшення рівня життя населення, створення сучасної конкурентоспроможної економіки, формування нової моделі економічного розвитку.

Сучасний економічний розвиток є однією з найважливіших суспільних проблем, що виступає об'єктом досліджень вітчизняних економістів і політиків. Тому важливим завданням є не тільки освоєння економічної думки різних напрямів шкіл, а й розробки типології моделей економічного розвитку, яка дозволить окреслити їх зміст та особливості й закласти в основу розробки довгострокових програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні публікації свідчать, що проблеми дослідження моделей економічного розвитку для трансформаційних економік не є новими. Вони знайшли своє відображення у працях таких вчених, як Нуреев Р.М., Чухно А.А., Грицишен Д.О., Вожжов А. П., Москаленко О.М. та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У теорії і практиці переважає фрагментарне висвітлення моделей економічного розвитку, тому особливо цікавими є питання їх системного аналізу та обґрунтування.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування і дослідження моделей економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Темпи економічного зростання визначають динаміку економічного розвитку країни, її авторитет на міжнародній арені та історичні перспективи.

З точки зору темпів економічного зростання світова практика другої половини ХХ століття дозволяє виділити три моделі економічного розвитку [3, 11]:

1. Модель стійкого розвитку;
2. Модель наздоганяючого розвитку;
3. Модель випереджаючого розвитку.

Модель стійкого економічного розвитку рекомендується західними експертами для всіх країн світу, оскільки стійкий розвиток економіки країни є одним з визначальних факторів ефективності інтеграції держави в міжнародні організації, що визначає її місце в системі прийняття рішень глобального масштабу [4] і передбачає підвищення економічної ефективності виробництва за рахунок зниження витрат на одиницю продукції, що виробляється.

Модель стійкого розвитку характерна для країн із високим рівнем розвитку і середньорічними темпами приросту ВВП на рівні 1,5 – 3%. Ці країни, використовуючи світові досягнення НТП мали ріст фондівдачі протягом тривало-

го періоду, що в свою чергу стало джерелом доходу населення і підприємницьких структур та сприяло розвитку соціальної сфери. У 80-х роках члени Римського клубу рекомендували всім країнам незалежно від рівня економічного розвитку зупинитися на точці „нульового зростання”, відмовившись від інтенсифікації процесів виробництва. Ця модель лягла в основу теорії стійкого розвитку. Процес переходу до стійкого економічного розвитку достатньо тривалий і повинен реалізовуватися, враховуючи створення правової бази, розробку системи господарської діяльності і визначення відповідальності за її екологічні результати, вирішення демографічних проблем, зменшення диференціації в доходах населення і зміни структури споживання.

Проте зважаючи на низький рівень економічного розвитку, що підтверджується падінням рівня ВВП; соціальну нестабільність у суспільстві, що підтверджується низьким рівнем соціального забезпечення та політичною ситуацією в країні; низький рівень екологічної безпеки, що пов'язано з відсутністю дієвого механізму регулювання екологічної діяльності підприємств, Україна не має вагомого значення у врегулюванні економічних відносин в світовому масштабі, незважаючи на значний природний, виробничий і трудовий потенціал [4, с. 97].

Суть *моделі наздоганяючого економічного розвитку* полягає в тому, що високі темпи економічного зростання досягаються за рахунок імпорту технологій та використання дешевої робочої сили, що визначає активність іноземних інвестицій в економіку країн. Ця модель характерна для нових індустріальних країн, рівень економічного розвитку яких та частка їх у світовому господарстві значно виросла за останні десятиріччя. В ХХ ст. визначено три моделі наздоганяючого розвитку (зростання) – моделі імпортозаміщувальної, соціалістичної та експортоорієнтованої індустріалізації.

Вважаємо, що Україна зараз має наздоганяючу модель розвитку, хоча вона має в наявності достатньо факторів економічного зростання, які відсутні були в країнах, що розвиваються, на момент їх економічного підйому (високий рівень освіти, розвинута система фундаментальних досліджень, значні досягнення в наукоємних галузях) для того, щоб перейти до моделі випереджального розвитку. Але в той же час фізична і моральна зношеність основних фондів у галузях сільського господарства та промисловості значно стримує процеси зростання і вимагає повного їх оновлення. В таких умовах розраховувати на значне зростання виробництва предметів споживання не доводиться. Зростання продуктивності і ефективності виробництва в галузях, які орієнтуються на імпортозаміщення, використовую-

ють інновації і мають максимальний мультиплікативний ефект (сільське господарство, легка, харчова промисловість), буде сприяти створенню нових робочих місць, зниженню рівня безробіття, зростанню платоспроможності населення, поповненню дохідної частини бюджету всіх рівнів і розширенню можливостей для розвитку соціальної сфери.

Також подолати відставання в розвитку можливо за рахунок не тільки проходження всіх стадій технічного прогресу, характерних для розвинутих країн, а й прориву, який базується на використанні досвіду накопиченого розвинутими країнами. Україна може вийти на світовий ринок з новою продукцією та забезпечити прорив у технологіях, використовуючи власний наявний науково-технічний потенціал. Пріоритетними інноваційними галузями економіки України повинні стати національно-орієнтовані інноваційні проекти: інформаційні технології, телекомунікації, авіабудування, космічне авіабудування, точне машинобудування. Крім розвитку наукоємних галузей, необхідно змістити акценти на користь традиційних для України галузей, де інноваційний розвиток дасть максимальний економічний і мультиплікативний ефект: модернізація і впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві, створення повноцінної автомобілебудівної галузі, виробництво високотехнологічних конкурентоспроможних будматеріалів, активне оновлення транспортної інфраструктури економіки [2, с. 17].

Активізація проривів наздоганяючої моделі зростання, модернізаційні процеси, які здійснюються шляхом використання інновацій, досягнень НТП становлять основу для формування *моделі випереджаючого розвитку*, яка ставить за мету не просто прискорити темпів економічного зростання, а процес його стимулювання шляхом розвитку пріоритетних галузей економіки, що задовольняють потреби суспільства за рахунок імпорту передових технологій та закріплення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Рух на випередження, як зазначає А. Чухно, це «рух по шляху становлення постіндустріального суспільства, тобто всебічного розвитку людини, впровадження інтелектуальних технологій, швидкого піднесення науки та освіти, накопичення і використання нових знань» [10, с. 43].

Випереджаючий економічний розвиток передбачає «постановку стратегічних цілей, принципово відмінних від тих, що реалізуються сьогодні в розвинутих країнах світу, та перехід до суперництва з існуючими системами дещо за іншими принципами та критеріями прогресу. Випереджаючий економічний розвиток має в своїй основі принцип випереджаючого стратегічного планування неперервного вдосконалення розвитку виробництва національних економік в частині його трансформації відповідно до нового технологічного способу виробництва, інноваційної модернізації, постійної реконструкції діючого і придбання нового обладнання, розробки і впровадження нових технологічних процесів, нових високоякісних конкурентоспроможних видів продукції, що користується попитом на зовнішніх і внутрішніх ринках збуту, виходячи з існуючих і очікуваних потреб споживачів, з метою забезпечення здатності усіх видів виробництв виконувати ці вимоги і мати можливість перевищувати їх» [5, с. 404].

Найбільших досягнень у формування моделі випереджаючого розвитку досягли Японія, Сінгапур, Південна Корея, Гонконг. Складовою їхніх реформ був розвиток інтелектуального потенціалу.

Особливостями технологічного розвитку у найближчій десятиліття для України повинні стати: по-перше, розвиток технологій, що формуються на стику різних предметних галузей, а по-друге, посилення дифузії сучасних високих технологій в середньо- та низькотехнологічні сектори виробничої сфери, необхідне формування нових виробничих технологій, що забезпечують у рамках традиційних галузей суттєву зміну характеру виробничих процесів і властивостей готової продукції. Зростання продуктивності у світі все більше спиратиметься на нагромадження не фізичного, а людського капіталу та підвищення вкладу в економічне зростання економіки знань [8].

У довгостроковій перспективі країна повинна направляти всі зусилля на перехід до моделі стійкого зростання.

Вибір моделей економічного розвитку, а також побудова відповідної типології залежить від використання механізмів формування економічної політики. Держави, як правило, використовують протипагу «ліберальної» і «активістської» ролі уряду в господарській системі. Але сама по собі протипага лібералізму і активізму не достатня для відповідного розуміння моделей економічного зростання, тому можна використовувати, в якості критерію, позицію уряду в економічно-політичній системі.

Протягом останнього десятиріччя серед моделей, які передбачають ліберальну роль уряду в економіці, домінувала модель «Вашингтонського консенсусу» – домовленість досягнута у 80-х роках між МВФ, Світовим банком та Державною скарбницею США про «правильну» політику стосовно країн, що розвиваються. Ця модель покладена в основу політики МВФ та Світового банку. Суть її полягає у тому, що у сферу сприяння економічному розвитку з боку цих організацій потрапляють лише ті слабборозвинені країни та країни, що розвиваються, які дотримуються певної моделі економічного розвитку [9]. Практика реалізації цієї моделі пов'язана із впровадженням програм приватизації і макроекономічної стабілізації в країнах Центральної Європи та нездійсненням і недоведенням до логічного завершення базових рекомендацій моделі у країнах СНД та Тропічної Африки, що, звичайно, не сприяло відновленню економічного зростання.

Особлива індивідуальність притаманна японській моделі розвитку. Економічна система післявоєнної Японії відрізнялася від інших розвинутих країн слабкістю елементів вільного ринку. Це було пов'язано із пріоритетною роллю держави та так званого «групування» у сфері бізнесу. Групування – «кейрецу» – у вигляді «об'єднань», які охоплюють різні сфери економіки є специфічною формою організації бізнесу і «групова орієнтація» стала частиною національного характеру японців [1, с. 99-101].

Японія у своїй політиці економічного зростання відмовилася від ліберальної економічної стратегії, а використала шлях реформування, виходячи з інтересів національної економіки та основ індикативного планування. Зміст японської стратегії полягав у створенні інституту, який буде здійснювати планування та розробку як загальної, так і галузевої, регіональної, зовнішньоеко-

номічної стратегії економічного розвитку. Координація можливостей бізнесу та державного регулювання на основі програм планування стала запорукою успіху економічного розвитку Японії.

Цікавим є досвід Китаю на шляху економічного розвитку. Китайські реформи – поступові, з проведенням аграрних реформ, значною мобілізацією іноземного капіталу та розвитком малого і середнього бізнесу. Темпи економічного зростання Китаю базуються на інвестиціях, внутрішньому попиті та експорті.

Поєднання сучасних ринкових механізмів господарювання з особливою організацією побудови зв'язків, що обумовлено історичними і культурними традиціями, є головною рисою моделі зростання КНР.

Суть стратегії економічної реформи Китаю включає такі напрями:

1. Досягнення рівня середнього прожиткового рівня населення.
2. Особливості регіонального розвитку.
3. Ставка на модернізацію.
4. Стратегія довгострокового розвитку (складалася з чотирьох частин: а) загальні риси стратегії довгострокового розвитку; б) довгостроковий соціальний розвиток; в) довгостроковий економічний розвиток; г) раціональне використання ресурсної бази і охорона навколишнього середовища).

5. Стратегія розвитку західних регіонів країни [7, с. 203-208].

Успіх реформ Китаю пов'язаний не тільки із підготовкою та втіленням плану реформ, а з умінням керівництва країни спрямовувати курс реформ та контролювати його. За своєю суттю реформування китайської економіки має спільні риси з економічними процесами в Японії та Південній Кореї.

Висновки. Оцінюючи світовий досвід розвитку високорозвинених країн та країн, що розвиваються, орієнтуючись на національні особливості України, можна визначити шлях, який найбільше підходить для нарощування темпів економічного зростання та вирішення соціальних проблем. При розробці моделі економічного розвитку, в основі якого стійкі темпи економічного зростання, необхідно враховувати фактори, які безпосередньо впливають на його темпи. В сучасних умовах неможливо абстрагуватися від зовнішніх факторів розвитку, вони відіграють значну роль і мають назву «пастки розвитку» [6, с. 100]. Це такі фактори як: низький рівень продуктивності праці; низький рівень доходів; відсталість системи загальної і професійної освіти; бідність; міжнародна ізоляція. Всі вищезазначені фактори заважають входженню країн, що розвиваються у світове господарство в якості рівноправного партнера. Для України теж можна виділити фактори, які стримують економічний розвиток: низький рівень продуктивності праці; низький рівень доходів (низький рівень якості життя); відсталість та зношеність основних фондів; проблеми забруднення навколишнього середовища; відсутність інвестицій у розвиток людського капіталу.

Економічна модель України повинна враховувати сучасні світові досягнення, орієнтуватися на суспільні цінності третього тисячоліття з його жорсткими детермінантами. На сучасному етапі актуальним залишається завдання реструктуризації економіки та її окремих галузей. Новий етап розвитку України складний і масштабний, пов'язаний із глибокими якісними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя – економічній, соціальній, політичній і духовній.

Список літератури:

1. Баскакова М. Японская экономическая модель / М. Баскакова // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 1. – С. 98-106.
2. Вожжов А. П. Передумови і перспективи „наздоганяючого” розвитку України / А. П. Вожжов, Д. В. Черемісінова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право) – 2011.– 1(52). – С. 14-20.
3. Грешневиков А. Подоплека «устойчивого» развития / А. Грешневиков, М. Лемешев // Независимая газета. – 1.09.2000. – Вып. 164(2226).
4. Грицишен Д. О. Модель стійкого розвитку України: аналіз сучасного стану / Д. О. Грицишен, О. В. Музика // Економіка і організація управління. – Випуск № 1(9). – 2011. – С. 97-107.
5. Москаленко О. М. Ключові чинники випереджаючого економічного розвитку в системі координат сучасного неонституціоналізму / О. М. Москаленко // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2 (13). – С. 404.
6. Нуреев Р. М. Экономика развития модели становления рыночной экономики : учебное пособие / Р. М. Нуреев. – М. : Инфра, 2001 – 240 с. (Серия «Высшее образование»)
7. Селищев А. С. Китайская экономика в XXI веке / А. С. Селищев, Н. А. Селищев. – СПб. : Питер, 2004. – 240 с.
8. Україна-2015: Національна стратегія розвитку. Економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uspishnaukraina.com.ua/uk/strategy/60/273.html>.
9. Українську економіку відкриють як консервну банку за допомогою ножа під назвою МВФ. Частина 1. Що таке Вашингтонський консенсус? [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://unitedua.com/uk/Blogs/Patriot/2008-11-30-Ukrayinsku-ekonomiku-vidkriyut-yak-konservnu-banku-za-dopomogoyu-nozha-pid->
10. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – Вид-во «Логос». – 631 с.
11. Эффективное развитие отечественного производства – единственное условие выхода России из системного кризиса // Газета деловых предложений. – 2000. – № 2. – С. 3.

Мищук О. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тьчихи

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ МОДЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Резюме

В статье исследуются теоретические основы моделей экономического развития, осуществлен их анализ. Исследованы особенности моделей устойчивого развития, догоняющего развития и опережающего развития. Определены факторы, которые сдерживают экономическое развитие в Украине и формирование модели опережающего развития.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономический рост, устойчивое развитие, догоняющее развитие, опережающее развитие.

Mishchuk O. V.

Uman State Pedagogical University Named after Pavel Tychyna

THE THEORETICAL BASIS OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT MODELS

Summary

The article researches the theoretical basis of the economic development models by their in-depth analysis. The features of a sustainable overtaking and advanced development models were researched. Defined factors that constrain the economic development in Ukraine and forming of advanced development models.

Key words: economic development, economic growth, sustainable development, overtaking development, advanced development.

УДК 331.522.4

Мосійчук І. В.

Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розкрито та проаналізовано систему управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери, її недоліки, методи та шляхи вдосконалення. Досліджено управління підвищенням кваліфікації працівників соціальної сфери управління підвищенням кваліфікації працівників соціальної сфери, проаналізовані проблеми даного процесу. Визначено причини кадрового дефіциту в галузях соціального призначення.

Ключові слова: кадровий потенціал, соціальна сфера, система управління відтворенням, система мотивації.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Функціонування кадрового потенціалу в Україні в даний час відбувається в умовах кризових явищ економіки і соціальних протиріччях суспільства, але враховуючи те, що кадрові ресурси поряд з іншими ресурсами становлять одне з основних багатств країни, то кадровий потенціал та систему управління ним потрібно вдосконалювати й розглядати як найважливіший чинник розвитку економіки. Незважаючи на те, що розгалужена система управління кадровим потенціалом в Україні існує і відносно достатньо розвинута, її стан поки що не можна визнати задовільним через проходження суспільством кризового періоду.

В умовах структурної перебудови економіки, пов'язаної з переходом до ринкових форм господарювання, професійна структура потреби в спеціалістах постійно змінюється. У зв'язку з цим вирішення проблеми відтворення кадрового потенціалу освіти, культури та охорони здоров'я потребує вдосконалення існуючої структури управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор. Накопичення проблем, пов'язаних з формуванням, розвитком, використанням та відтворенням кадрового потенціалу, зумовило серйозне зацікавлення ними науковців. Наукові дослідження вчених-економістів стосуються розкриття сутності кадрового потенціалу, його основної ролі в розвитку економіки держави, характеристик та компонентів, шляхів їх якісного формування та ефективного відтворення в процесі трудової діяльності. Дану проблему активно досліджували Безсмертна В. В. [1], Гринкевич С.С. [2], Куценко В.І. [3; 4], Малиновський А.С. [5], Смоляр Л. Г. [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Сьогодні дослідники визначають багато проблем, що стосуються управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери, однак, за умов здійснення радикальних соціально-економічних перетворень існує необхідність подальшого поглибленого вивчення формування та відтворення кадрового потенціалу на державному, регіональному та муніципальному рівнях, а також детального дослідження використання правових, адміністративних, економічних і програмно-цільових форм і методів впливу на процеси підготовки кадрів відповідно до потреб економіки, їх залучення у сферу економічної діяльності, підтримки їх професійно-кваліфікаційного рівня в актуальному стані впродовж усього періоду трудової діяльності.

Мета статті. Головною метою даної роботи є дослідження основних шляхів вдосконалення системи управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Система управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери є стратегічним завданням нашої держави, оскільки кадровий потенціал – це важлива передумова не тільки інноваційного розвитку соціальної сфери, а й сталого розвитку економіки в цілому. На наш погляд, система управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери – це, в першу чергу, забезпечення сприятливих умов для збалансованого розвитку системи формування, використання та відтворення кадрового ресурсу сфери освіти, культури та охорони здоров'я відповідно до потреб економіки та соціального розвитку держави [3].

Одним із важливих чинників ефективного управління відтворенням кадрового потенціалу є управління підвищенням кваліфікації працівників соціальної сфери. Підвищення кваліфікації викладачів можна визначити як збільшення компетенцій із наявної спеціальності або в кількості (зростання за рівнями), або в якості (збільшення спектру знань, умінь і навичок). Законом України «Про вищу освіту» підвищення кваліфікації визначається як розширення профілю – «набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності» [1]. Так чи інакше, підвищення кваліфікації є найбільш поширеною і загальнообов'язковою формою післядипломної педагогічної освіти.

Яскравим вираженням недосконалості даної системи управління є те, що підвищення кваліфікації вчителів (пов'язане із загальнообов'язковою державною атестацією) закріплене на законодавчому рівні і підлягає суворому контролю за боку органів державної влади, а підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ лише кілька років тому стало предметом більш прискіпливої уваги державних органів, у першу чергу у зв'язку з процедурами ліцензування.

Недосконалим є й джерело фінансування підвищення кваліфікації кадрів, оскільки для вчителів кошти надходять від держави, а викладачі ж, які бажають підвищити рівень своїх компетенцій, можуть розраховувати хіба що на бюджет роботодавця або на власну кишеню.

Важливим елементом управління відтворенням кадрового потенціалу є перегляд й навчальних програм підвищення кваліфікації для працівників ВНЗ, зокрема в частині інноваційного змісту навчання, надання йому практичної спрямованості, а також переорієнтація методів навчання на

розвиток самоосвіти, самопізнання, саморозвитку фахівців вищої школи. У зв'язку з цим сьогодні актуальним є прийняття низки нормативних документів, які б регламентували післядипломну освіту працівників ВНЗ. Це зокрема закони «Про освіту дорослих», «Про вищу освіту» та ін. [4].

Взаємодія соціальної сфери з економікою являє собою складну систему із зворотними зв'язками. Вибір абітурієнтами своєї майбутньої професії дуже чутливий до існуючої на момент вибору ситуації на ринку праці. Тому випуск спеціалістів відображає умови попиту на кадри, які існували кілька років тому, а не на ті, що є на момент випуску. Якщо в сучасних умовах жорсткої конкуренції вся увага фокусується на задоволенні запитів споживачів (платників) послуг, то інтереси виробників послуг (викладацького складу навчальних закладів) просто ігноруються. Низький рівень оплати праці зумовлює втрату мотиваційних стимулів до покращення якості викладання, впровадження новітніх педагогічних технологій і т. д.

За таких умов відбувається нераціональний розподіл ресурсів із періодичним повторенням збільшення надлишку або дефіциту кваліфікованих кадрів. Зазначену особливість варто враховувати при здійсненні прогностичних розрахунків потреби в кадрах різних спеціальностей і професійних груп.

Серед матеріальних інструментів утримання фахівців у межах соціальної сфери виділено їх заробітну плату та пенсію. У контексті збільшення продуктивності праці найбільш дієвою є відрядна форма оплати праці. Саме її, на нашу думку, доцільно використовувати за деякими напрямками надання медичних послуг (наприклад, дільничних лікарів) із врахуванням того, що базою для нарахування є не традиційна кількість виготовленої продукції, а чисельність людей, що обслуговуються спеціалістом.

Для ефективного управління кадровим потенціалом соціальної сфери зростає значущість систематизації інструментарію дослідження, оцінки та управління кадровим ресурсом, підвищення ефективності зайнятості кадрових ресурсів. Дослідження форм, інструментів дало змогу розробити методи вдосконалення системи управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери (рис. 1).

Управлінська діяльність у соціальній сфері, особливо у галузі охорони здоров'я, здійснюється за умов дефіциту ресурсів, що ускладнює досягнення визначених цілей і завдань. Сьогодні однією з головних причин складного стану галузі і негативних тенденцій у динаміці медико-демографічних процесів є, насамперед, неефективність державного управління. Так, через відсутність чіткої комплексної кадрової політики існує реальна загроза втрати кадрового потенціалу галузі. На даному суспільному етапі вкрай важливо активізувати теоретико-методологічні і практичні дослідження питань формування і реалізації кадрової політики в охороні здоров'я як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Зазначені проблеми недостатньо вивчені українськими науковцями, досліджуються фрагментарно, не охоплюючи всіх елементів політики, що об'єктивно зумовлює актуальність їх комплексного вивчення [1].

Згідно попередніх висновків однією із основних проблем кадрового потенціалу соціальної сфери є нестача кваліфікованого персоналу. Особливо це стосується медичної сфери, зокрема лікарів та середнього медичного персоналу. Наразі виділяють дві основні причини ситуації, що склалась: по-перше, це відсутність належної матеріальної винагороди за працю у вигляді заробітної плати; по-друге, професії працівників соціальної сфери сьогодні є непрестижними та користуються недостатньою повагою у населення. Негативний вплив обох факторів зумовлює небажання молоді здобувати освіту за відповідними спеціальностями, а також спричиняє відтік персоналу в інші галузі.

На нашу думку, найбільш дієвим способом подолання цих проблем є формування та імплементація науково обґрунтованої та дієвої системи мотивації праці у соціальній сфері, яка передбачає використання інструментів матеріально-го та нематеріального стимулювання.

Серед матеріальних інструментів утримання фахівців у межах соціальної сфери виділено їх заробітну плату та пенсію. У контексті збільшення продуктивності праці найбільш дієвою є відрядна форма оплати праці. Саме її, на нашу думку, доцільно використовувати за деякими напрямками надання медичних послуг (наприклад, дільничних лікарів) із врахуванням того, що базою для нарахування є не традиційна кількість виготовленої продукції, а чисельність людей, що обслуговуються спеціалістом. Наразі така схема функціонує у пілотних регіонах, де заробітна плата сімейного лікаря визначається кількістю закріплених за ним пацієнтів. Відрядна форма оплати праці особливо актуальна для сфер, де катастрофічно не вистачає фахівців (наприклад, педіатри, терапевти, сімейні лікарі, медичний персонал швидкої допомоги тощо), які отримують 1 або 1,5 оклади, а фактично працюють більше.

Рис. 1. Методи вдосконалення системи управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери

Джерело: власні дослідження.

Ще більш критичною є ситуація із працевлаштуванням випускників, які самостійно оплачували освіту. Небажання працювати за спеціальністю зазвичай пояснюється низькою заробітною платою молодих спеціалістів, відповідальність та навантаження яких такі самі як і у працівників зі стажем, а розрив у рівнях оплати праці дуже великий. Відтак, важливим є пошук резервів підвищення оплати праці молодих спеціалістів без стажу та практики роботи.

Ще однією причиною відтоку кадрового потенціалу із соціальної сфери є зростаюча інтенсифікація праці, яка спричинена необхідністю додаткового заробітку та, відповідно, додатковим навантаженням, а також дефіцитом кадрового потенціалу. До наведених негативних чинників у сфері медицини додається високий рівень психологічного навантаження та відповідальності. Також слід відмітити шкідливі умови праці та ризики значної кількості професій сфери охорони здоров'я.

З метою матеріального заохочення працівників сфери освіти та охорони здоров'я до праці за фахом лікарям та вчителям пропонується надати статусу державних службовців. Зокрема, комітет з питань правової політики України дійшов висновку про те, що надання медичним та педагогічним працівникам статусу державного службовця не суперечить положенням Конституції України.

Це дасть можливість збільшити розмір пенсії лікарям та вчителям та, в такий спосіб, суттєво підвищити їх зацікавленість працювати за фахом до досягнення пенсійного віку та після цього. У цілому систему мотивації праці кадрового потенціалу соціальної сфери відображено на рис. 2.

З огляду на вищенаведене, цілком обґрунтованою є доцільність скорочення пенсійного віку для лікарів та середнього медичного персоналу із шкідливими умовами праці. Проте, в перспективі, з огляду важкості і високий ступінь напруженості трудового процесу лікарів та середнього медичного персоналу (в т. ч. через високий рівень відповідальності), скорочення пенсійного віку доцільно ввести для всіх кваліфікованих працівників сфери охорони здоров'я.

Сучасна політика в системі освіти, культури та охорони здоров'я характеризується відсутністю підтримки пріоритетних видів економічної діяльності і, як наслідок, коротко-, середньотермінових прогнозів потреби у кваліфікованих кадрах у галузевому, регіональному та професійному розрізі. Пропозиції професійно-технічних закладів регіонів щодо державного замовлення на підготовку кадрів є часто необґрунтованими, оскільки ускладнений механізм ліцензування професійної підготовки не дозволяє навчальним закладам на місцях швидко реагувати на зміни попиту на ринку праці. Крім того, в органах місцевої влади відсутня інформація щодо кількості наявних та очікуваних робочих місць та потреби у кадрах.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Важливим кроком у подоланні цієї проблеми, на нашу думку, повинна стати розробка балансових розрахунків додаткової потреби в кадрах за професіями та джерелами її (потреби) наповнення (на рівні регіону та підприємств) і доведення їх до відома відповідальних органів влади. Важливість розроблення таких балансів як на рівні підприємства і організацій, так і на рівні міст, районів, областей безперечна. Це дало б змогу на всіх рівнях планувати своєчасну підготовку кадрів за професіями та фахами як безпосередньо на виробництві, так і у навчальних закладах.

Основним шляхами вдосконалення системи управління відтворенням кадрового потенціалу соціальної сфери повинні стати:

- оптимізація мережі та структури освітніх, культурних та медичних закладів;
- припинення руйнації матеріально-технічної бази освіти;
- розширення інвестиційної політики держави щодо відтворення кадрів;
- удосконалення системи підготовки кадрів соціальної сфери за рахунок домінуючої ролі бюджетного фінансування;
- вдосконалення системи підготовки та перепідготовки апарату органів управління.

Рис. 2. Схема системи мотивації персоналу соціальної сфери

Примітка: * – ставку за кредитом варто прийняти на рівні інфляції.
Джерело: власні дослідження.

Список літератури:

1. Безсмертна В. В. Стратегія управління кадровим потенціалом підприємства / Безсмертна В. В. // Экономика и управление : научно-практический журнал. – № 3. – 2007. – С. 48-53.
2. Гринкевич С. С. Формування трудового потенціалу: проблеми та напрями забезпечення його розвитку / С. С. Гринкевич, Х. М. Ворошилова // «Економіка, планування і управління в лісовиробничому комплексі» : Наук. вісник. – 2006. – Вип. 16.3. – С. 168-173.
3. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія / В. І. Куценко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.
4. Куценко В. І. Соціально-економічна обумовленість розвитку вищої освіти: діагностика та модернізація / В. І. Куценко // Продуктивні сили України. – 2007. – № 1. – С. 15-28.
5. Малиновський А. С. Відродження кадрового потенціалу в контексті аграрної освіти / А. С. Малиновський // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 104-106.
6. Смоляр Л. Г. Дослідження тенденцій розвитку кадрового потенціалу на промислових підприємствах України / Л. М. Смоляр // Економіка і держава. – 2008. – № 5. – С. 96.

Мосийчук І. В.

Інститут економіки природопольовання и устойчивого развития НАН Украины

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ВОССОЗДАНИЕМ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

Резюме

В статье раскрыта и проанализирована система управления воспроизведением кадрового потенциала социальной сферы, ее недостатки, методы и пути совершенствования. Исследовано управление повышением квалификации работников социальной сферы, проанализированы проблемы данного процесса. Определены причины кадрового дефицита в области социального назначения.

Ключевые слова: кадровый потенциал, социальная сфера, система управления воспроизведением, система мотивации.

Mosiychuk I. V.

Institute of Environmental Economics and sustainable development of the NAS of Ukraine

MAIN AREAS OF IMPROVEMENT OF REPRODUCTION HUMAN RESOURCE CAPACITY OF THE SOCIAL SPHERE

Summary

The article describes and analyzes the system playback control of human resources social sphere, its shortcomings, methods and ways of improvement. Studied management training to social management training to social services, analyzes the problem of the process. Defined causes shortage in the fields of social value.

Key words: human resources, social sphere, play control system, the system of motivation.

УДК 336.711(4)

Музичка О. М.

Львівська комерційна академія

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ БАНКУ

Висвітлено специфічні особливості функціональної побудови кооперативної бізнес-моделі банку. Враховано внутрішні характеристики і зовнішні прояви, які дозволяють забезпечити її антикризову стійкість. Окреслено перспективні напрями розвитку сучасної фінансової системи на основі врахування принципів та переваг кооперативної бізнес-моделі банку.

Ключові слова: кооперативна бізнес-модель банку, кооперативні принципи, фінансова стабільність, прибутковість, капіталізація.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза обумовила необхідність переосмислення базових принципів ведення банківського бізнесу в напрямі зміцнення акцентів на зважений підхід до забезпечення прибутковості, який базується на підтримці необхідного рівня ліквідності при мінімізації ризиків, що є висхідною умовою функціонування кооперативних банків. Європейський досвід функціонування кооперативних структур засвідчив очевидні переваги такої бізнес-моделі організації бізнесу з позиції опосередкованого впливу фінансової кризи на їх діяльність в порівнянні з акціонерними установами. Фінансово-економічні показники діяльності європейських кооперативних банків в умовах кризи показали надійність такої системи функціонування установ, оскільки вони не зазнали суттєвих втрат, зберегли фінансову стабільність і не потребували широкомасштабної державної підтримки, на відміну від банків інших форм власності. З огляду на це, важливим є дослідження актуальних питань організації діяльності кооперативної бізнес-моделі банку в контексті її антикризової стійкості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні аспекти розвитку кооперативного банківського сектору, підвищення ефективності його функціонування та економічної інтеграції з іншими установами в сучасних умовах розкрили у своїх дослідженнях такі вітчизняні економісти, як Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський [1], Ю. Я. Лузан [2], В. В. Апопій, С. Г. Бабенко, Я. А. Гончарук [3], дослідники Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міжнародного валютного фонду, Європейської асоціації кооперативних банків та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи відсутність практичного досвіду функціонування кооперативної бізнес-моделі банку у вітчизняній практиці та очевидні її переваги з огляду на світовий досвід, висвітлення даних проблемних аспектів має науковий та практичний інтерес.

Мета статті. Головною метою дослідження є обґрунтування основних принципів забезпечення антикризової стійкості кооперативної бізнес-моделі банку та висвітлення пріоритетних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення організаційний аспект функціонування європейського кооперативного банківського сектору можна охарактеризувати як «спільність з розмаїттям», тобто наявність комплексу базових

принципів, загальних для всіх банків, з одночасним існуванням відмінностей в окремих сферах діяльності, зокрема у функціях менеджменту [4]. Така особливість впливає з того, що основною місією кооперативних банків є сприяння економічним інтересам їх членів, які водночас виступають клієнтами цих установ. Кооперативні банки досягають цієї мети пропонуючи якісні продукти та послуги за привабливими цінами з урахуванням можливості максимізації вигоди для клієнта, і тим самим суттєво впливають на банківський ринок продуктів і послуг, що дозволяє їм підтримувати економічну і соціальну інтеграцію у суспільстві. Про масштабність розвитку кооперативного банківського сектору засвідчують дані річного звіту Європейської асоціації кооперативних банків (EACB) за 2012 р., згідно з яким, чисельність установ-кооперативних банків становила близько 4000, зокрема 72 000 філій, які обслуговували понад 216 мільйонів клієнтів [5].

Сучасна світова практика функціонування кооперативних банків виділяє низку характерних рис, притаманних кооперативним банкам, до яких належать:

- достатній рівень капіталізації та фінансової стійкості;
- специфіка побудови бізнес-моделі, яка полягає у формуванні власності за рахунок членських внесків учасників банку і є менш чутливою до коливань в економіці;
- сформованість антициклічної поведінки і внутрішніх схем гарантування вкладів;
- відлагодженість механізму контролю (за принципом «знизу-вверх»);
- демократизм менеджменту, який базується на активній участі їх членів у прийнятті управлінських рішень.

Рис. 1. Внутрішні характеристики та зовнішні прояви кооперативної бізнес-моделі банку

Загалом, такі відмінні характеристики зумовили стійкість кооперативної бізнес-моделі впродовж кризи і забезпечили доволі сильні конкурентні позиції у сфері національних заощаджень і кредитування. Звітні показники Європейської Асоціації кооперативних банків свідчать, що за 2003-2011 рр. у європейських кооперативних банків середня прибутковість капіталу становила 7,5%, тоді як для інших банків – 5,7%, тобто була значно вищою [5]. Характерні риси, притаманні кооперативній бізнес-моделі банку наведені на рис. 1.

Таким чином, принципи функціонування кооперативної бізнес-моделі банку впливають із її специфічних особливостей, до яких належать наступні:

1. Членський вплив. Кооперативні банки є власністю їх членів, які є приватними особами, значимість яких визначається не лише виходячи з інституту власності, але й, невід'ємності елементного складу структури управління. Повноваження, що надаються членством засновані на принципі «один член – один голос», а не пропорційно розміру частки власника в банку. Це також означає, що члени не можуть накопичувати голоси шляхом купівлі акцій на ринку, а отже, право власності є широко диверсифікованим: жодна особа чи група осіб не в змозі займати контрольні позиції, однак це не створює серйозних проблем. Іншою помітною перевагою такого членського впливу є впровадження консенсус-орієнтованого підходу в управлінні, який не дозволяє акцентуванню уваги лише на одній із зацікавлених сторін, як це має місце в акціонерній моделі. Члени мають різні статуси і належать до різних соціальних груп. Це виступає орієнтиром стратегічного розвитку з урахуванням ризик-орієнтованого підходу і дозволяє забезпечити стабільну банківську діяльність, сформувати належну методичну базу для оцінки кредитоспроможності та ризиків клієнтів на місцевому рівні.

2. Пріоритет інтересів клієнтів. Саме інтереси членів, а не зовнішні акціонери знаходяться в центрі бізнес-стратегії кооперативних банків. Кооперативні банки часто керуються елементом «соціальної місії» та акцентують увагу на тому, що вони не прагнуть максимізувати прибуток, а швидше, максимізувати вигоду для клієнтів [4]. В кінцевому підсумку, повнота задоволення потреб клієнтів для кооперативних банків проявляється у співвідношенні частки ринку і фінансових показників.

3. Стабільність бізнес-моделі і прибутку. Членська власність формує стійку бізнес-модель, орієнтовану на сталий розвиток роздрібних банківських послуг зі стабільним і помірним рівнем прибутку, що дозволяє підтримувати на належному рівні ліквідність і якість активів. Структура та знання місцевої клієнтурі сприяє диверсифікації ризиків на користь кооперативних банків. На відміну від акціонерних установ, підвищення прибутковості капіталу не є пріоритетом чи домінуючою бізнес-ціллю їх діяльності. Особливістю кооперативної моделі банку є відсутність акцентів на максимізації вартості банківського бізнесу. Типовий кооперативний банк прагне максимізувати вигоду в інтересах своїх членів (які водночас є клієнтами). Як і в решті банків, підвищення рівня прибутковості діяльності є необхідною умовою для захисту від ризиків, фінансування потреб розвитку і забезпечення буфера для несприятливих умов. Проте, для кооперативних банків прибуток не є самоціллю, а необхідною умовою для подальшого зростан-

ня, тобто засобом для досягнення цілей розвитку, а не власне кінцевою метою.

4. Достатня капіталізація, високий рейтинг і низька вартість джерел поповнення капіталу. Кооперативні банки несуттєвим чином розподіляють прибуток, вносячи його до резервного фонду, хоча члени іноді можуть голосувати за обмежений розподіл прибутку (тим не менш, окремі банки платять дивіденди і ввели обмежені схеми лояльності для своїх членів). Таким чином, кооперативні банки є одними з найбільш висококапіталізованих інститутів в Європі в результаті їх унікальної моделі і структури власності. Усвідомлення того, що фактично сформований капітал не може бути заміненим за рахунок зовнішніх джерел в умовах фінансової нестабільності стимулює менеджмент банку зважено підходити до ризику. Саме дією цього фактора частково пояснюються відносно стабільні показники діяльності кооперативних банків під час кризи і у посткризовий період.

Тим не менш нові посилені вимоги до капіталу стали викликом для кооперативних банків. Причина у складнощах доступу до ринків капіталу шляхом випуску нових акцій і залучення капіталу зовні, на відміну від акціонерних установ. Історично склалося так, що кооперативні банки переважно опиралися на нерозподілений прибуток як основне джерело поповнення капіталу [4]. Ще однією важливою їх особливістю є те, що існуючі члени не можуть вилучити капітал з банку і отримати його для себе, оскільки він належить безпосередньо банку та є фондом, який управляється в інтересах існуючих й потенційних членів.

Нові вимоги щодо ліквідності з урахуванням вимог Базель III також активізували попит на заощадження і депозити. Фінансова криза призвела до ширшої проінформованості серед громадськості щодо відмінностей в профілях ризиків між різними видами банків, тому у її розпал кооперативні банки розглядалися як безпечний притулок для депозитів [6, 7].

5. Близькість до клієнтів та розширена мережа філій. Великі філіальні мережі полегшують мобілізацію і збереження відносно дешевих джерел фінансування, за умови, що їх ставки за депозитами є конкурентоспроможними з тими, які пропонуються на ринку банківських вкладів. Місцеві чи регіональні кооперативні банки часто є частиною інтегрованої структури з широкими вертикальними і горизонтальними зв'язками (наприклад, Rabobank, OP-Pohjola і, в деякій мірі, Credit Agricole і Credit Mutuel). Ці установи централізували надання своїх послуг, особливо в тих сферах, де переваги економії від масштабу мають велике значення.

Вищезазначені особливості дозволили кооперативним банкам зберегти фінансову стійкість в умовах фінансової нестабільності та забезпечити конкурентоспроможність з акціонерними банками. В даному контексті розглянемо специфіку розподілу фінансових ресурсів на основі проведення порівняльного аналізу 3 видів установ: ісламських, кооперативних та акціонерних банків.

Як ісламські, так і кооперативні банки є депозитними установами, де вкладники можуть поповнювати кошти на рахунках чи їх знімати на вимогу, або за певних умов, залежно від умов договору. Вони, як і звичайні комерційні банки, є фінансовими посередниками. Крім цього, основна схожість між ісламськими і кооперативними банками полягає у тому, що у них чітко передбачений механізм розподілу ризиків. У ісламському банку,

розподіл ризиків дуже помітний: вкладники із значною кількістю рахунків отримують пропорційну частку доходів банку, мінус операційні витрати та інші витрати (за винятком, непроцентних витрат). Такий дохід є диверсифікованим, має тенденцію до коливання і може бути негативним. У кооперативного банку, вкладники отримують відсотки за своїми рахунками, а також дивіденди, які залежать від доходів банку за вирахуванням операційних витрат та інших витрат (в даному випадку й процентних витрат). Така дивідендна віддача також має тенденцію до коливання, хоча зазвичай не опускається нижче процентної ставки. Для цього представимо фінансові показники діяльності звичайного комерційного, кооперативного та ісламського банку. Кожна установа має сукупні активи (A), депозити (D), капітал (K), валовий дохід (R) і операційні витрати (C), процентну ставку за депозитами (i), частку чистого прибутку ісламського банку, яка виділяється вкладникам (x).

У простому випадку, коли банк генерує достатній прибуток та забезпечує виконання своїх зобов'язань відрахування з прибутку ігноруються. Механізм виплат акціонерам і вкладникам наведений в табл. 1.

Таблиця 1
Виплати доходу вкладникам і акціонерам для різних типів фінансових установ

Бенефіціар	Звичайний комерційний банк	Кооперативний банк	Ісламський банк
Вкладники	$D*i$	$D*i + (R-C-D*i) = R-C$	$x*(R-C)$
Акціонери	$R-C-D*i$		$(1-x)*(R-C)$

Джерело: [8]

Для кооперативного банку вкладники тотожні з акціонерами, тобто виплати для вкладника-акціонера кооперативного банку дорівнюють проценту, який вони отримують плюс дивіденди. Їх загальний дохід залежить тільки від різниці між доходами установи і операційними витратами. Виграш для вкладників у ісламському банку залежить в точності від тієї різниці, яка зважується на їх частку чистого прибутку (x). За винятком цього коефіцієнта пропорційності, ризики, які розподіляються є однаковими для вкладників як кооперативних, так і ісламських банків. Вкладники звичайного комерційного банку отримують заданий процентний дохід і не приймають участі в розподілі ризиків. Таким чином, існують суттєві відмінності між кооперативними та акціонерними банками, обумовлені специфікою внутрішнього економічного механізму їх функціонування.

Отже, світова фінансова криза обумовила необхідність переосмислення та критичної переоцінки правил, принципів ведення бізнесу та бізнес-моделей в банківській сфері, зміщення пріоритетів в сторону забезпечення стабільності світової фінансової системи та відновлення довіри клієнтів до банківського сектору. Базельський комітет з банківського нагляду підвищив вимоги до рівня капіталу і ліквідності для банків в якості профілактичних заходів з метою зменшення ймовірності виникнення кризових явищ у майбутньому та орієнтації банківських установ на більш стабільні джерела фінансування, такі, як капітал і депозити. Поряд з тим, більш жорстке регулювання

і нагляд хоч і є необхідною передумовою для відновлення довіри клієнтів і підтримки фінансової стабільності, однак для запобігання фінансовим негараздам доцільним для перспективного розвитку фінансової системи є врахування основних наслідків фінансової кризи та поєднання кооперативних принципів. До них, на нашу думку, доцільно віднести (табл. 2).

Таблиця 2
Основні наслідки фінансової кризи та напрями розвитку сучасної фінансової системи

Основні наслідки	Напрями розвитку сучасної фінансової системи
Диференціація правил ведення бізнесу	Розвиток корпоративного управління та посилена увага до ризик-менеджменту
	Застосування компенсаційних схем у впровадженні стимулів
	Посилення нагляду і регулювання для банків та інших фінансових інститутів на міжнародному рівні
	Підвищення ліквідності і платоспроможності банків
Диференціація принципів ведення бізнесу	Стійкість урядових рішень і політики у питаннях: поступового переходу від державного втручання у розробці стратегій виходу з кризи, перегляду надзвичайних заходів у монетарній політиці, оподаткуванні та ліцензуванні
	Клієнтоорієнтованість
	Моральність та чесність
	Виважений підхід до ризику
Диференціація бізнес-моделей	Орієнтація на довгострокові перспективи замість короткотермінової прибутковості
	Ретельна увага до всіх зацікавлених сторін, а не лише до акціонерів
	Акцент на меншій кількості, але більшій доступності і прозорості продуктів і послуг
	Зосередженість на роздрібних банківських послугах
	Зменшення кількості великих фінансових конгломератів

Джерело [9]

Зміна принципів ведення бізнесу у фінансовому секторі сприятиме відновленню та підтримці фінансової стабільності банків.

Висновки та пропозиції. Криза наочно засвідчила переваги кооперативної моделі банківської діяльності. По своїй природі, кооперативні банки не орієнтовані на агресивні стратегії зростання, які суперечили б їх корпоративному управлінню та раціональному використанню капіталу. Отже, вони не розширюють свої масштаби «занадто широко, щоб збанкрутувати», залишаючись далеко від критичної фінансової межі з виваженим ставленням до ризику. Однак значимість кооперативних банків серед інших структур на ринку є помітною лише тоді, коли кооперативна банківська модель займає суттєву частку ринку, яка забезпечує успіх, конкурентоздатність й надійність.

Таким чином, головний висновок полягає у тому, що кооперативна бізнес-модель не є панaceaю для посткризового розвитку банківського сектору загалом, а лише життєздатною, міцною і паралельною альтернативою акціонерній моделі побудови банків. Поряд з тим, раціональне поєднання традиційних та кооперативних принципів ведення банківського бізнесу дозволить у перспективі забезпечити його антикризову стійкість та стабільний розвиток.

Список літератури:

1. Башнянин Г. І. Кооперативні системи: проблеми трансформації за умов ринкової транзиції / Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський. – 2009. – 414 с.
2. Лузан Ю. Я. Кооперативні банки – важливий фактор зростання аграрної економіки / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 95-97.
3. Споживча кооперація України. Кн. 1: Ринкова орієнтація споживчої кооперації України / [Анопій В. В., Бабенко С. Г., Гончарук Я. А. та ін.]. – Львів: Коопосвіта. – 1999. – 366 с.
4. Hans Groeneveld. The Cooperative Banking Model: Performance and Opportunities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.suerf.org/download/.../2groeneveld.pdf.
5. Європейська асоціація кооперативних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eurocoopbanks.coop.
6. Consultation paper: Strengthening the Resilience of the Banking Sector // Brussels, 16 April 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org>.
7. Co-operative banks in the new financial system [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.rabobank.com>.
8. Saeed Al-Muharrami and Daniel C. Hardy Cooperative and Islamic Banks: What can they Learn from Each Other? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imf.org/external/pubs/ft/.../wp13184.pdf.
9. Heiko Hesse and Martin Čihák Cooperative Banks and Financial Stability [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imf.org/external/pubs/ft/wp/.../wp0702.p.

Музычка А. М.

Львовская коммерческая академия

ОСОБЕННОСТИ И ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ КООПЕРАТИВНОЙ БИЗНЕС-МОДЕЛИ БАНКА

Резюме

Раскрыты специфические особенности функционального построения кооперативной бизнес – модели банка. Учтены внутренние характеристики и внешние проявления, которые позволяют обеспечить ее анти-кризисную устойчивость. Определены перспективные направления развития современной финансовой системы с учетом принципов и преимуществ кооперативной бизнес-модели банка.

Ключевые слова: кооперативная бизнес-модель банка, кооперативные принципы, финансовая стабильность, прибыльность, капитализация.

Muzychka O. M.

Lviv Academy of Commerce

FEATURES AND PRIORITIES OF COOPERATIVE BANK BUSINESS MODEL

Summary

Deals with the specific features of functional building cooperative business model of the bank. Considered the internal characteristics and external displays that provide its anti-crisis stability. Outlines promising areas of modern financial system based on accounting principles and benefits of the cooperative business model of the bank.

Key words: cooperative business model of the bank, cooperative principles, financial stability, profitability and capitalization.

УДК 332.12

Науменко Ж. Г.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

АНАЛІЗ ОЦІНОК ЕНДОГЕННИХ ТА ЕКЗОГЕННИХ ДИСПРОПОРЦІЙ НА РІВНІ РЕГІОНУ

Досліджено поняття диспропорцій регіонального розвитку. Розглянуто методи оцінки визначення диспропорційного розвитку регіонів. Проаналізовано українське законодавство по методикам оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів. Проведено аналіз методик конвергенції та дивергенції. Запропоновано заходи щодо зменшення диспропорційного регіонального розвитку.

Ключові слова: диспропорційний розвиток регіонів, міжрегіональні диспропорції, внутрішньорегіональні диспропорції, конвергенція, дивергенція.

Постановка проблеми. Кризовий стан боляче відобразився на всіх сферах життя в країні. Найгострішою проблемою після кризового стану економіки стало посилення нерівномірностей на різних рівнях. Тому зараз уряд як ніколи зацікавлений питанням регіонального розвитку та усуненням диспропорційності між регіонами. Україна успадкувала галузеву систему управління від Радянського Союзу, яка не дає змогу розглядати регіони як окремі одиниці соціально-економічного розвитку. Це гальмує розвиток регіональної політики держави та ще більше посилює нерівномірності, як між регіонами, так і всередині них. Сучасний стан регіонів диктує тенденцію розвитку регіональної політики направленої на зменшення диспропорційності та підвищенню конкурентоспроможності регіонів.

Неоднозначне трактування та розуміння регіональних диспропорцій значно ускладнює виявлення причин, що зумовлюють їх виникнення у реальному житті. Внаслідок цього обмежуються можливості щодо здійснення класифікації та кількісної оцінки рівня диспропорційності розвитку національної економіки та, найголовніше, гальмується процес розроблення рекомендацій та заходів щодо зменшення їх негативного впливу [1].

Вивчаючи диспропорційний розвиток регіонів, можна сказати, що визначення міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій потребують різних визначень. Отже, внутрішньорегіональні диспропорції можна визначити так, що це відсутність пропорційності та раціональності у соціально-економічному розвитку регіону. А міжрегіональний диспропорційний розвиток можна визначити наступним чином – це нерівномірність розвитку між регіонами у фінансовому, природньому, людському, соціальному та фізичному капіталі.

У регіональному розвитку важливими є усі фактори, бо усі вище зазначені фактори впливають один на одного. Усі вони взаємопов'язані, тому слабкість одного може вплинути на інший, котрий у свою чергу вплине на наступний. Отже, слабкість однієї ланки відображається на усьому ланцюжку складної системи розвитку регіону, тому вагомість пропорційного та зрівноваженого розвитку регіонів неможливо переоцінити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато праць вітчизняних та закордонних вчених присвячено вивченню та аналізу різних аспектів диспропорційного регіонального розвитку, серед них, зокрема, можна виділити, праці Н. Баранського, Х. Боса, Ж. Будвіля, Н. Бункіної, З. Варналія, В. Воротіна, З. Герасимчук, М. Долішнього, Б. Буркинського, У. Ізарда, В. Лексіна, О. Лугового, А. Маршалла, К. Павлова, Ф. Перру, М. Портера, П.

Потьє, Я. Столярчук, Дж. Фрідмана, М. Крозьє, А. Сові, Ст. Штер, Г. Горжелак, Т. Хегерстранда, В. Чужикова, А. Швецова та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на те, що багато вчених займалися вивченням даної проблеми, все ж таки визначитися, яка з методик по оцінці диспропорційності більш за все є правильною та повною не змогли. Адже є багато методик і всі вони виконують свої функції, та в деякій мірі, доповнюють одна одну. Тому зараз перед вченими стоїть не вирішене завдання – визначити найбільш правильну та точну методику оцінки диспропорційності розвитку регіонів.

Мета статті. Метою даного дослідження є аналіз методик оцінки диспропорційного розвитку регіонів. Визначення заходів щодо зменшення диспропорційності розвитку з найменшими наслідками для регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні є багато підходів та методик оцінки диспропорційності розвитку регіонів, але найпоширенішими серед них можна виділити такі: рейтинги (комплексне оцінювання) регіонального розвитку; методи дослідження нерівності в доходах (крива Лоренца, коефіцієнт Джині); класичні індикатори з математичної статистики. Розглянемо деякі з них більш детально.

Ранжирування загалом визначається як оцінка, порядок чи класифікація певного явища за певною шкалою по визначеному показнику чи групі показників. Рейтинги використовуються тоді, коли виникають об'єктивні труднощі у вимірюванні явища. Воно стало найбільш популярним засобом для згортання інформації у великому масштабі. Особливістю рейтингів можна назвати здатність виконувати серйозну орієнтаційну функцію. Існує безліч рейтингів за різними напрямками та функціями, також їх можна класифікувати на підставі різних параметрів. За кількісними характеристиками рейтинги поділяються на однофакторні та поліфакторні (багатофакторні). Але ранжирування не може відобразити сутність відхилення того чи іншого явища, тому воно дає неповну оцінку диспропорційних явищ.

Крива Лоренца представляє собою графічне зображення показника нерівномірності в доходах населення. З кривої Лоренца можна вивести кількісні показники диспропорційності це коефіцієнт Джині та індекс Робін Гуда, який ще називають індексом Гувера. Коефіцієнт Джині, у свою чергу, показує міру розшарування суспільства регіону за досліджуваною ознакою. Але, метод кривої Лоренца і коефіцієнта Джині мають недоліки, наприклад, не враховують джерело доходу, та відхилення у дослідженні нерівномірності розподілу доходів серед населення. Тому що ці показники

мають справу тільки з грошовими доходами, у той час, як деякі працівники отримують заробітну плату у вигляді продуктів харчування [2, с. 185].

Можна відмітити, що Індекс Тейла на відміну від коефіцієнта Джині можна розкласти, завдяки цьому, індекс дозволяє говорити про відсоток соціальної нерівності стосовно заданих діленням популяції на групи, і порівнювати різні ділення.

На Заході дуже розповсюдженим методом оцінки диспропорційності є конвергенція та дивергенція. Самі терміни конвергенція та дивергенція до певного часу не використовувалися в економічній літературі. Тільки після того як зарубіжні економісти та соціологи (Я. Тінберген, Е. Гідденс, Дж. Сакс та ін.) застосували цей термін до аналізу явищ суспільного життя. Вони стверджували, що під впливом сучасного індустріального розвитку різні економічні системи набувають однакових рис, зближуються, що і визначав термін «конвергенція». Саме після того, ці терміни активно використовуються в економічній літературі. Особливого поширення ці терміни набули у регіональній економіці, зокрема термін «дивергенція» широко використовується у темі диспропорційного розвитку регіонів.

Існує дві концепції конвергенції у рамках аналізу економічного росту країн та регіонів. Р.Дж. Барроу, Х. Сала-І-Мартін, Де Лонг, Баумол вважають, що конвергенція виникає, якщо темпи росту бідних країн вище темпів росту багатих. Тобто, в такому випадку можна говорити про тенденції, де бідні країни наздоганяють багаті за рівнем середньодушового прибутку або випуску. Цей процес, який іноді описують як «регресія до середніх величин», Р.Дж. Барроу, Х. Сала-І-Мартін називають β -конвергенція [3].

Базою для аналізу σ -конвергенції є апарат статистичних показників (варіації, концентрації, ентропії), оцінка β -конвергенції формується із використанням апарату економетрії, який містить регресійні моделі вартісних та темпових показників. Статистичний апарат аналізу σ -конвергенції дозволяє отримати статистичні оцінки даного процесу, а інструментарій аналізу β -конвергенції – динамічну. Аналіз показників σ -конвергенції та β -конвергенції дозволить зробити висновок про рівномірність розподілу регіонів за значенням обраних показників [4].

В Україні документ, який визначає методи оцінки регіонального розвитку є Постанова Кабінету Міністрів «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів» До цього документа була чинна інша Постанова Кабінету Міністрів, яка мала назву «Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів», але вона втратила чинність від 6 квітня 2005 року [5, 6].

У першому документі методика комплексної оцінки складається з двох етапів. По-перше, визначається підсумок відносних відхилень показників розвитку регіону від їх найкращих значень в інших регіонах. По-друге, визначається середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за кожним з показників. Перелік показників соціально-економічного розвитку регіонів складався з 35 показників.

У чинній Постанові вказано, що методика визначає механізм проведення оцінки і порівняльного аналізу економічного стану та якості життя населення регіонів, районів, міст з метою прийняття

відповідних управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівні, спрямованих на розв'язання проблем міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів, районів, міст та запобігання поглибленню диференціації [6].

У цьому документі була запропонована така методика оцінки:

- Перше – визначаються розбіжності між найбільш благополучними і найбільш проблемними регіонами, районами, містами;

- Друге – визначається діапазон відхилення значення показників регіонів, районів, міст відносно їх середнього значення у три етапи:

1 етап – визначення середнього значення показників регіонів, районів, міст;

2 етап – визначення значення стандартного відхилення показників регіонів, районів, міст;

3 етап – визначається коефіцієнт варіації.

Інформація подається у двох додатках. Перший з яких називається «про розбіжності між найбільш благополучними і найбільш проблемними регіонами, районами, містами», а другий – «про діапазон відхилення значення показників регіонів, районів, міст відносно їх середнього значення за (показником)». А показники, у свою чергу, поділяються на показники для проведення міжрегіональної диференціації та для проведення оцінки внутрішньорегіональної диференціації. Перша група показників складається з 16 найменувань, а друга – з 12.

Також не можливо оминати Концепцію, яка була схвалена Кабінетом Міністрів України, «Про створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання», де сказано, що рейтингова оцінка регіонів розглядається як сукупність економічних показників та політичних факторів, показники виконання бюджету, а також характеристики міжбюджетних відносин і макроекономічної політики [7]. Основною методологією рейтингової оцінки регіонів, органів місцевого самоврядування є аналіз якісних та кількісних показників і середовища їх діяльності, серед них: економічні показники, структура органу місцевого самоврядування та результати його діяльності, фактори оцінки управління фінансами, функціонування бюджетної та податкової систем, їх гнучкість, виконання бюджету і боргове навантаження, фінансовий стан. Усе це здійснюється за національною рейтинговою шкалою, яка дозволяє оцінити кредитний ризик позичальника – регіону, органу місцевого самоврядування або суб'єкта господарювання, та окремих боргових інструментів – облігацій, векселів, позичок.

Висновки і пропозиції. З вищесказаного можна зробити висновок, що методик для визначення диспропорційного розвитку регіонів достатньо, але всі вони оцінюють міжрегіональні нерівності, у той час як внутрішньорегіональні диспропорції залишаються невизначеними. На регіональному рівні диспропорції з'являються тільки після прояву на субрегіональному рівні. Тому виявлення, оцінка та зменшення диспропорцій на ранній стадії їх зародження може виявитися більш ефективною, аніж боротьба з ними вже у прогресуючому стані на мезорівні. Важливим є розробка методик оцінки внутрішньорегіональних диспропорцій розвитку, вона надасть змогу субрегіонам вирішувати питання нерівномірного розвитку. На субрегіональному рівні важливою ланкою розвитку є людина.

Людина є головною ланкою усіх процесів, які відбуваються в країні. Вона є основою економічних, суспільних, політичних та багатьох інших процесів, без неї усе це було б неможливим. Але основним в людині є його навички та освітньо-професійний потенціал, тобто усі її здібності та можливості. Усе це можна назвати людським капіталом. Саме завдяки цим своїм властивостям людина створює матеріальні та духовні цінності задля задоволення своїх потреб. Без навичок і вмінь людина не змогла б зробити те, що сьогодні має суспільство.

Однією з причин виникнення диспропорційного розвитку регіонів автор вважає міграцію. На рівні країни – це «відтік мізків» за кордон, від чого страждає вся економіка в цілому, а також і суспільство. На міжрегіональному рівні – це міграція населення з високим людським капіталом від відстаючих регіонів до більш розвинутих. На регіональному рівні – це міграція людей з периферії (сел., селищ) до регіонального центру, що робить центри ще більш розвинутими, а периферію – ще більш занепалими. Сам ланцюг міграції можна визначити так: на субрегіональному рівні – населення мігрує з нерозвинутих, занедбаних сіл та селищ до розвинутих міст (загалом або до районних центрів, або до обласних); на регіональному рівні – міграція відбувається до розвинутих регіонів країни; на рівні країни – до більш розвинутих країн світу.

З такою тенденцією слід боротися і державні органи влади мають першими зробити крок у цьому напрямку. На жаль, на даний час не можливо зробити аналіз та підтвердити дану теорію, бо українська статистика не дає можливості відстежити потік людського капіталу від завершення середньої освіти до обрання напрямку вищої освіти,

після закінчення вищої освіти до місця працевлаштування, а також їх географію.

Сьогодні в Україні приділяється не достатньо уваги таким процесам. Тож основною тенденцією до змін повинно стати відстеження необхідної кількості спеціалістів тої чи іншої професії, щоб уникнути перенасичення ринку праці за непотрібними спеціальностями і забезпечити в достатній кількості необхідних спеціалістів. А також надати змогу усім бажаючим підприємствам надавати замовлення до вузів щодо бажаних і затребуваних спеціалістів. Але з зобов'язанням проходити практику на цих підприємствах та по закінченні вуза працювати на ньому. Це надасть змогу підприємствам готувати саме тих спеціалістів які їм потрібні. Тож вже по закінченню вуза підприємство отримує бажаного спеціаліста знайомого з його особливостями, що значно вигідніше підприємству, аніж тратити час та ресурси на ознайомлення та навчання нового робітника не знайомого з особливостями виробничого процесу підприємства.

Особливу увагу у цих питаннях треба приділити статистиці. Бо саме завдяки збору та правильній обробці статистичних даних такі інструменти зможуть і будуть працювати. В Україні статистичні органи працюють не на належному рівні, бо дані якими вони оперують не відображають дійсності. Для розвитку регіонів це має велике значення, адже саме завдяки статистиці робляться аналізи та прогнози. Не правильні дані можуть призвести до хибного трактування економічних подій, що у свою чергу, може призвести до неправильного вибору пріоритетів, механізмів чи інструментів. Тому важливість збору та обробки статистичних даних неможливо переоцінити. Особливо коли розглядається питання диспропорційності розвитку регіонів та питання конвергенції або дивергенції.

Список літератури:

1. Тищенко О. П. Регіональні диспропорції: сутність, методологія визначення та оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/et/2011_4/7_Tis.pdf.
2. Сидорович А. В. Курс экономической теории / А. В. Сидорович. – М. : «Дело и Сервис», 2001. – 832 с.
3. Барро Р. Дж., Сала-И-Мартин Х. Экономический рост / Р. Дж. Барро, Х. Сала-И-Мартин; пер. с англ. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2010. – 824 с.: ил.
4. Омельченко О. І. Оцінка міжрегіональної диференціації в Україні та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики. // Регіональна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Economics/13_81696.doc.htm.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів», від 4 лютого 2004 р., № 113. Постанова втратила чинність (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2005 року № 263) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/113-2004-p>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів», від 20 травня 2009 р., № 476 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/476-2009-p>.
7. Концепція Кабінету Міністрів України «Про створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання» від 1 квітня 2004 р., № 208-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208-2004-p>.

Науменко Ж. Г.

Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины

АНАЛИЗ ОЦЕНОК ЭНДОГЕННЫХ И ЭКЗОГЕННЫХ ДИСПРОПОРЦИЙ НА УРОВНЕ РЕГИОНА

Резюме

Исследованы понятия диспропорций регионального развития. Рассмотрены методы оценки определения диспропорционального развития регионов. Проанализировано украинское законодательство по методикам оценки межрегиональной и внутрирегиональной дифференциации социально-экономического развития регионов. Проведен анализ методик конвергенции и дивергенции. Предложены меры по уменьшению диспропорционального регионального развития.

Ключевые слова: диспропорциональное развитие регионов, межрегиональные диспропорции, внутрирегиональные диспропорции, конвергенция, дивергенция.

Naumenko J. G.

Institute of Market Problems and Economic & Ecological Research NAS Ukraine

**ANALYSIS OF EVALUATION OF ENDOGENOUS
AND EXOGENOUS DISPARITIES AT REGIONAL LEVEL**

Summary

The concepts of regional development disparities were explored. The methods of the assessment of whether the disproportionate developments of the regions were considered. The analysis of the Ukrainian legislation on assessment methodologies of inter-regional and intra-regional differentiation of socio-economic development of regions was held. The analysis of the methods of convergence and divergence were explored. The measures to reduce the disproportionate regional development have been proposed.

Key words: disproportionate development of the regions, interregional disparities, intra-regional disparities, convergence, divergence.

УДК 502.33

Новак У. П.
Мандрик В. О.

Національний лісотехнічний університет України

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Висвітлено інвестиційну складову екологізації національної економіки. Наведено обсяг інвестицій для екологізації світової економіки у розрізі галузей економіки. Наведено приклади інвестування в охорону навколишнього природного середовища у світі та Україні. Розкрито основні напрями інвестування, які мають важливе значення для економічного зростання і збереження природно-ресурсного потенціалу України.

Ключові слова: екологізація економіки, навколишнє природне середовище, інвестування, інвестиції.

Постановка проблеми. Тенденції збільшення світових обсягів виробництва, чисельності населення, посилення негативного впливу на навколишнє природне середовище, надмірне і нераціональне використання природних ресурсів без урахування екологічного чинника впродовж багатьох десятиліть призвели до значного погіршення стану навколишнього природного середовища. Цьому також сприяли низький рівень екологічної свідомості суспільства і відсутність ефективних правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування, які не враховували раціональне та ощадливе використання природних ресурсів. З огляду на це, проблеми зі збереження і відновлення навколишнього природного середовища набувають особливої уваги. Тому важливим аспектом вирішення існуючих еколого-економічних проблем повинні стати процеси екологізації економіки, що дасть змогу сформулювати адекватну ринкову інфраструктуру з усім різноманіттям інструментів і важелів економічної системи, що, своєю чергою, сприятиме досягненню гармонічного розподілу всіх видів ресурсів.

Екологізація економіки можлива за умови достатніх обсягів інвестиційних ресурсів для здійснення структурних зрушень і соціально-економічного зростання суспільства на засадах сталого розвитку. У зв'язку з цим першочерговим завданням є покращання інвестиційного клімату, активізація інвестиційної активності суб'єктів господарювання, накопичення інвестиційних ресурсів та їх концентрація у пріоритетних напрямках економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження еколого-економічних проблем з інвестування зробили вітчизняні вчені, зокрема Н.М. Андреева, І.О. Александров, Б.В. Буркинський, О.Ф. Балацький, Т.П. Галушкіна, В.В. Горлачук, І.Г. Гречановська, Б.М. Данилишин, В.Г. Ковальов, Л.Г. Мельник, Є.В. Мішенін, В.М. Степанов, О.В. Садченко, С.К. Харічков та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, при всій значущості отриманих наукових положень, недостатньо уваги приділено дослідженню інвестиційної складової екологізації національної економіки в сучасних умовах соціально-економічних зрушень, недосконалість якої не дає змоги повною мірою реалізувати основні напрями реформування економіки України з урахуванням екологічного чинника.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження інвестування як важливого чинника переходу національної економіки на засади сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Досягнення цілей сталого розвитку (а це, зокрема, задоволення матеріальних, соціальних і культурних потреб су-

спільства, зниження рівня антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, гармонізація розвитку людини в природі) безпосередньо залежить від створення відповідної економічної концепції, а для цього потрібні значні кошти, які можна залучити за допомогою продуманої політики держави і механізму інвестування.

Як вірно зазначають вітчизняні вчені, інвестиції є особливо важливими для проведення ефективної інноваційної перебудови сфер природокористування, ресурсо- і природозберігання, нарощування темпів виробництва екологічно чистої продукції та перероблення відходів виробництва і споживання, здійснення успішних перетворень для сталого розвитку економіки [1, с. 121]. На сьогодні є декілька ефективних напрямів інвестицій в охорону навколишнього природного середовища:

1) використання екологічно чистих і ресурсощадних технологій, зокрема і водо- і енергозберігаючих. Так, провідні зарубіжні компанії у технологічних цілях використовують рециркуляцію води, що сприяє економії водних ресурсів і запобігає скидам забруднюючих речовин у водойми. Крім цього, вони, завдяки поєднанню ефективної теплоізоляції і системи контролю, меншою мірою використовують енергетичні ресурси і таким чином зменшують викиди CO₂;

2) використання технологій, які спрямовані на утилізацію і перероблення відходів, що є корисним і для збереження якості навколишнього природного середовища, і для суб'єктів господарювання;

3) використання технологій і матеріалів, які могли б замінити шкідливі хімічні сполуки або сприяти збереженню природних ресурсів;

4) інвестування коштів в екологічні програми, які допомагають вирішити проблеми, які безпосередньо не пов'язані з діяльністю підприємства.

Отже, інвестиції в охорону навколишнього природного середовища не тільки не є додатковим тягарем для економіки, а навпаки, саме такі інвестиції є необхідними для створення нових робочих місць, надходження нових замовлень, підвищення попиту на продукцію суб'єктів господарювання.

Згідно з результатами дослідження Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) [2], для екологізації світової економіки на початковому етапі щороку потрібні інвестиції у діапазоні від 1,05 до 2,59 трлн дол. США. Враховуючи значний потенціал зниження витрат і пріоритет питань зміни клімату у світовій політиці, було вирішено, що приблизно половина інвестицій у «зелені» технології повинна бути спрямована на підвищення енергоефективності, зокрема, комунального господарства, промисловості та транспорту, а також на розвиток поновлюваних джерел енергії.

Решта інвестицій спрямовуються на поліпшення утилізації відходів, інфраструктури громадського транспорту та у низку секторів економіки, які засновані на використанні природного капіталу, зокрема таких як сільське та лісове господарства, рибальство та водопостачання.

Інвестування у «зелене» сільське господарство 100-300 млрд. дол. США з 2010 року по 2050 рік з часом могло б підвищити якість ґрунтів і збільшити світові врожаї важливих сільськогосподарських культур на 10% порівняно з показниками, які могли би бути досягнуті за умови теперішньої інвестиційної стратегії. У рибальстві інвестиції розміром 100-300 млрд. дол. США призвели б до збільшення річного вилову риби з теперішніх 80 млн. тон до 90 млн. тон у 2050 році. Використання води у світі можна зберегти у певних фіксованих межах у разі реалізації сценарію, що передбачає щорічні «зелені» інвестиції розміром приблизно 0,16% від світового ВВП. Крім цього, заміна інвестицій у традиційні джерела енергії інвестиціями в чисту енергетику могла б утричі збільшити ступінь проникнення поновлюваних джерел у генерування енергії – з 16% до 45% до 2050 року. Щорічне інвестування 300-1000 млрд. дол. до 2050 року дасть змогу скоротити світове енергоспоживання у будівельному секторі на третину. Загалом інвестиції у підвищення енергоефективності різних галузей економіки і активніше використання поновлюваних джерел енергії, включаючи біопаливо другого покоління, дозволило б знизити світове енергоспоживання приблизно на 40% до 2030 року, а також знизити щорічні викиди CO₂ [2].

Іноземні держави розглядають інвестиції в охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, розвиток екологічної інфраструктури, системи енергозбереження найкращим засобом відновлення національних економік. Лідерами у цьому процесі є країни Азії. Так, у Південній Кореї 3% ВВП (60 млрд. дол. США за 5 років) має бути спрямовано на розвиток «зелених» секторів економіки і створення в їх межах 1,8 млн. робочих місць до 2020 р. У Китаї також приблизно 3% ВВП було вирішено витратити на відновлення екологічної ситуації в країні [3]. Зокрема, 277 млрд. дол. будуть спрямовані на боротьбу із забрудненням повітря, приблизно 328 млрд. дол. буде вкладено в поліпшення моніторингу та запобігання потрапляння забруднюючих і отруйних речовин в джерела питної води. До кінця 2015 року на підвищення рівня екологічної ситуації в КНР буде витрачено в цілому 1,6 трлн. дол. [4].

У Південній Африці програма «Робота для води» надала робочі місця понад 30 000 людям, включаючи жінок, молодих людей та інвалідів. В рік витрачається приблизно 60 млн. дол. на боротьбу з бур'яновими рослинами, які загрожують місцевій флорі та фауні, важливим місцям туризму і сільськогосподарським угіддям. Робота у цьому напрямку буде розширена, оскільки понад 40 млн. тонн шкідливих рослин йдуть на перероблення в якості палива для енергостанцій. Як наслідок, це забезпечує близько 2% необхідної електроенергії поряд з 5000 робочих місць [5].

Країни Євросоюзу ухвалили спільну програму щодо переходу до низьковуглецевої економіки до 2050 р. У програмі наводяться цілі скорочення викидів вуглекислого газу за секторами економіки до 2030 і 2050 року (всього на 40-44% і 79-82%, відповідно), а також різні заходи, необхідні для

досягнення цих та інших довгострокових цілей, включаючи зниження витрат на паливо (на 175-320 млрд. євро на рік) і скорочення залежності від експорту енергоносіїв [6].

Україна поки не може собі дозволити витрачати великі кошти на охорону навколишнього природного середовища, як, зокрема, Китай. Тому це доводиться здійснювати великим промисловим підприємствам. Для прикладу, ВАТ «Запоріжсталь» успішно впроваджує екологічні програми, що є дуже важливим прикладом для інших підприємств. Прогрес підприємства у сфері охорони навколишнього природного середовища вражає: за останні 10 років викиди пилу в атмосферу знизилися на 41%, скиди стічних вод – на 30%, на підприємстві підвищили повторне використання технічної води на 86%. Ще одним прикладом екологізації виробництва в Україні є львівське підприємство «Іскра», яке спеціалізується на виготовленні лампових колб та скляної ізоляційної маси. На сьогодні проходить реконструкція однієї з печей, що дасть змогу скоротити використання природного газу на 890 тис. м³ на рік, а використання електроенергії для нагрівання дозволить скоротити викиди CO₂ на 452 тонни на рік [7].

ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг» планує скоротити обсяг забруднюючих викидів в атмосферу на 5 тис. тонн на рік. Для цього потрібно суттєво технічно переоснастити підприємство, тому воно готове збільшити інвестиції в екологію до 8,2% від капітальних інвестицій в основний капітал. У грошовому виразі сума інвестицій перевищить 10 млн. дол. Компанія «Інтерпайп» вкінці 2012 року повністю відмовилася від мартенівського виробництва сталі, що дозволило знизити викиди забруднюючих речовин в атмосферу у 2,5 рази. До того ж відкритий у жовтні 2011 року завод «Інтерпайп Сталь» дасть змогу компанії скоротити споживання природного газу на 60 млн. м³ на рік [8].

Вітчизняні комерційні банки також приймають участь у формуванні корпоративної культури відповідального ставлення до навколишнього середовища. Так, ПроКредитБанк та Укресімбанк впровадили систему заходів, яка передбачає постійну оцінку відповідності кредитного портфеля екологічним критеріям, всебічний аналіз усіх видів економічної діяльності, що можуть становити потенційну загрозу для навколишнього природного середовища, а також відмову в розгляді заявок на отримання кредиту тим підприємствам,

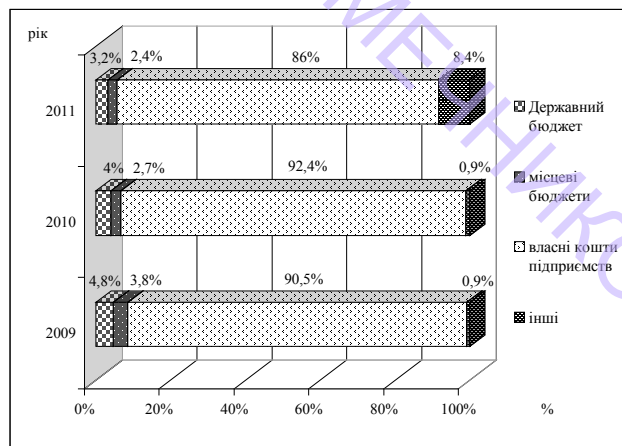

Рис. 1. Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств на охорону та раціональне використання природних ресурсів за джерелами фінансування протягом 2009-2011 років

які займаються екологонебезпечними видами діяльності.

Капітальні інвестиції та поточні витрати українських підприємств на охорону та раціональне використання природних ресурсів за джерелами фінансування протягом 2009-2011 років відображено на рис. 1.

Як свідчать статистичні дані, приблизно 90% капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів в Україні протягом останніх років здійснюється за рахунок власних коштів підприємств. При цьому переважну їх частину було спрямовано на очищення зворотних вод – 40-47% до загального обсягу, а також на поводження з відходами та охорону атмосферного повітря і клімату – приблизно по 22%.

Висновки і пропозиції. Отже, активізація інвестування, як важливого чинника екологізації національної економіки, збереження природно-ресурсного потенціалу і відтворення природних ресурсів країни, можлива за умов:

- структурної перебудови економіки з її неухильним курсом на сталій розвиток;
- підтримання природоохоронної діяльності на всіх рівнях державного управління;
- удосконалення природоохоронного законодавства, усунення його декларативного характеру і приведення у відповідність до міжнародних норм;
- реформування економічного механізму природокористування від фіскального до стимулюючого;
- розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного розв'язання ресурсно-екологічних проблем і завдань сталого розвитку.

Для цього, як слушно зазначають вітчизняні вчені [9], слід:

- сконцентрувати інвестиції у галузі, сфері діяльності, від яких можна очікувати максимального результату, найбільш ефективних зі швидкою і значною віддачею, яка поєднує економічну і екологічну складові;

- здійснювати інвестування у високотехнологічні, інноваційні, ресурсощадні проекти;

- здійснювати державну підтримку інвестицій у галузі, які позитивно впливають на природно-ресурсний потенціал і навколишнє природне середовище, займаються природоохоронною діяльністю і відтворенням природних ресурсів;

- стимулювати приватні інвестиції у екологічно-балансовані галузі економіки;

- поліпшувати інвестиційний клімат, державні гарантії, систему пільг для інвестування, яке спрямоване на відновлення якості і оздоровлення навколишнього природного середовища, підвищення ступеня екологічної рівноваги, різноманітності і продуктивності екосистем тощо;

- залучати іноземні інвестиції в інвестиційні проекти, які задовольняють екологічним вимогам, зберігають і відтворюють природно-ресурсний потенціал;

- враховувати тенденції світового розвитку під час визначення і вибору пріоритетних напрямів інвестиційної політики, оскільки нинішній етап розвитку світової економіки пов'язаний зі структурними змінами в економіці постіндустріальних країн.

Загалом, екологізація національної економіки за допомогою відповідної еколого орієнтованої інвестиційної складової дасть змогу вивільнити з виробничого процесу велику кількість природних ресурсів, зменшити відходи та рівень забруднення навколишнього природного середовища. Це потребує виважених організаційно-економічних рішень на державному рівні, які повинні передбачати досягнення екологічних цілей реалізації інвестування.

Список літератури:

1. Рассаднікова С. І. Концептуальний підхід до систематизації об'єктів інвестиційної привабливості сфери природокористування / С. І. Рассаднікова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5. – С. 117-123.
2. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unep.org/greeneconomy>.
3. From Global Green New Deal to Global Green Recovery [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?DocumentID=624&ArticleID=6548&l=en>.
4. Китай потратит более 600 миллиардов долларов на восстановление экологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://delo.ua/world/kitaj-potratit-bolee-600-milliardov-dollarov-na-vosstanovlenie-e-210886/?supdated_new=1376985541.
5. Инвестиции в экологию спасут мир от финансового кризиса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://n-europe.eu/article/2009/02/12/investitsii_v_ekologiyu_spasut_mir_ot_finansovogo_krizisa.
6. Roadmap for moving to a low-carbon economy in 2050 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/clima/policies/roadmap/index_en.htm.
7. «Зелена економіка» та профспілки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/greeneconomy.pdf.
8. Эко-инвестиции: сколько украинские компании готовы инвестировать в экологию своих регионов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://delo.ua/business/eko-investicii-skolko-ukrainskie-kompanii-gotovy-investirovat-213047/?supdated_new=1381614581.
9. Проблемы инвестиционного менеджмента в природоохранной деятельности : монография / [Б. В. Буркинський, Н. Г. Ковалева, А. Л. Розмарина и др.]. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2001. – 232 с.

Новак У. П.
Мандрык В. О.

Национальный лесотехнический университет Украины

ИНВЕСТИЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЭКОЛОГИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Резюме

Освещено инвестиционную составляющую экологизации национальной экономики. Приведены объем инвестиций для экологизации мировой экономики в разрезе отраслей экономики. Приведены примеры инвестирования в охрану окружающей среды в мире и Украине. Раскрыты основные направления инвестирования, которые имеют важное значение для экономического роста и сохранения природно-ресурсного потенциала Украины.

Ключевые слова: экологизация экономики, окружающая среда, инвестирование, инвестиции.

Novak U. P.
Mandryk V. O.

National Forestry University of Ukraine

INVESTMENT COMPONENT OF GREENING NATIONAL ECONOMIC

Summary

The investment component of greening the national economic is shown. The amount of investment for greening the world economic by sector is shown. Examples of investment in environmental protection in the world and Ukraine are exposed. The basic directions of investing, which have an important value for the economy growing and maintenance of naturally resource potential of Ukraine, are resulted.

Key words: greening the economy, environment, investment, investments.

УДК 330.15:330.32

Огданський К. М.

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ І ЇЇ СКЛАДОВИХ

Досліджено сутність поняття «соціальна динаміка» через новий концепт суспільної динаміки і її складових. Аналізуються поняття «розвиток» та «динаміка» в контексті сталого розвитку. Визначається необхідність моделі управління, яка синтезує економічні, соціальні та екологічні здобутки у кількісно-якісному вимірі.

Ключові слова: суспільна динаміка, розвиток, соціальна динаміка, складові, концепція.

Постановка проблеми. В Україні з часу переходу у систему координат соціальної держави досить звучно на всіх рівнях заговорили про соціальні аспекти суспільного розвитку. Оскільки продуктом функціонування держави соціального спрямування виступає соціальність вона стала впродовж трансформаційного періоду предметом дискусій і метою дій управлінських структур по формуванню її підвалин у суспільстві. Звісно, що не існує та й не може існувати для будь-якої країни стандартний набір заходів щодо підпорядкування економічних перетворень соціальним пріоритетам. В кожній країні в силу формаційного етапу цивілізаційного поступу, а також відмінності у ресурсному забезпеченні, рівнях соціально-економічного розвитку та економічного потенціалу формуються свої специфічні проблеми, вирішення саме яких і має сприяти наданню соціальності якостей домінанти. Дійсно, ті соціалізаційні процеси, які проходять в економічному просторі України, є досить специфічними і не мають аналогів у світі. Справа у тому, що надання соціальності ринковим перетворенням здійснювалося і здійснюється не прямим, а інверсійним тобто зворотнім шляхом. Як того і слід було очікувати, саме на цих аспектах проблеми посилення соціальної функції зосереджена до останнього часу увага наукової думки і практичної еліти країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Без перебільшення можна стверджувати про отримання потужного опрацювання цієї проблеми такими вітчизняними вченими як О. Амоша, В. Беседін, Д. Богиня, З. Варналій, З. Галушка, О. Грішнова, М. Герасимчук, В. Геєць, В. Гришкін, А. Гриценко, Г. Губерна, М. Долішній, С. Дорогунцов, Н. Деєва, Ю. Зайцев, Т. Заяць, О. Каховська, Б. Кваснюк, В. Мікловда, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Лукинов, О. Новікова, В. Новіков, Л. Червова, М. Соколик, Л. Тимошенко та багатьох інших. В розвиток теорії і практики людиноцентричного розвитку українськими вченими розроблено базові основи соціалізації економіки (З. Галушка, В. Гришкін, Ю. Зайцев, Л. Тимошенко), обґрунтовано концепт потенціалу соціалізації економіки (Н. Деєва), надано проект соціалізаційного потоку в комплексі трансформаційних перетворень (В. Геєць, В. Гришкін, А. Гриценко, О. Каховська, І. Лукинов), розкрито особливості функціонального спрямування дій соціальної держави (В. Беседін, Д. Богиня, З. Варналій, М. Герасимчук, В. Геєць, В. Гришкін, С. Дорогунцов, Н. Деєва, Ю. Зайцев, О. Каховська, Б. Кваснюк, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Новіков, Л. Тимошенко). В останні роки значна увага стала приділятися питанням соціальної відповідальності, а затим і соціальних зобов'язань суб'єктів економіки (З. Галушка, О. Грішнова, В. Геєць, Е. Лібанова).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відзначаючи виключно наукову та практичну значущість вже проведених вище названими і іншими вченими досліджень, слід констатувати тим не менше наявність деструкцій в політиці забезпечення соціальної зорієнтованості у розвитку, які посилюють розрив між конституційним закріпленням статусу нашої країни, як соціальної держави, та втіленням цивілізаційних норм соціального буття в повсякденне життя. Вони викликаються рядом причин.

Перш за все, парадигма лінійного розвитку у всіх сферах економіки з рухом до збалансованого стану, яка слугує фундаментом усіх програмних і регуляторних заходів, наблизилась до вичерпання своїх конструктивних можливостей. По-друге, соціалізація, на яку покладаються надії на зміну рівня життя, спрямована не стільки на формування передумов до активності населення, скільки на проникнення у сфери економічної та позаекономічної діяльності таких відносин, що сприяють поліпшенню добробуту населення як безпосередньо, так і опосередковано. По-третє, сучасна управлінська практика продукує гаму проектів та рекомендацій щодо зміни рівня соціальності економіки, але практично всі вони носять фрагментарний характер і не виводять на системні виміри соціальних змін. По-четверте, спрямованість наукових розробок щодо перебору соціальними цінностями на себе регулятивної функції в значній мірі стала незалежною від емпіричної реальності, яка за роки трансформаційних перетворень зазнала змін, практично не пояснюваних сформованим раніше поняттєвим апаратом. І, нарешті, практично перманентний характер низького рівня життя населення вимагає виходу наукової думки за межі складених стереотипів щодо забезпечення невинного соціального поступу.

Мета даної статті полягає у обґрунтуванні концептуальних положень щодо сутності соціальної динаміки і її основних компонентів, а також у спробі надати узагальнюючу оцінку їх тлумаченням за доступним інформаційним матеріалом.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні людство досить щільно стикається з проблемою, яка в останні роки набула уваги при розгляді стану економіки і опосередкованих нею добробут них позицій в урядових документах та досить гостро дебатується на сторінках фахових наукових видань і пов'язується з динамікою соціально-економічних процесів.

Відомі українські вчені і державні діячі В. Семиноженко і В. Геєць з цього приводу наголошували, що «...однією з ключових проблем українських стратегічних документів є нерозуміння динамічності... Практично в кожному документі не враховано зміни, які відбуваються... Ми постійно реагуємо на очевидні «сюрпризи»... І це тільки початок...» [1, с. 4].

У цьому контексті конче важливими постають питання усунення недоречностей щодо основ теорії формування і реалізації загальнодержавної стратегії динамічного розвитку і приведення їх до одного знаменника для порозуміння основ забезпечення суспільної динаміки.

У відповідь на цю потребу соціуму фахівці продукують масу теорій щодо узагальнення соціальних явищ і об'єктів та побудови на їх основі моделей відтворення реальності і прогнозування майбутнього за ними. Але масштаби досліджень у виокремленому напрямку та і в цілому ще досить незначні і, що мабуть головне, вони не забезпечені методологічно. Наявна наукова спадщина, яка утримує в собі тлумачення терміну «динаміка» і до певної міри відповідно етапам суспільного просування до цивілізаційного життя розкриває його природу, адсорбує в собі безліч визначень різнопланового характеру.

Між тим, коли мова заходить про «динаміку» як поняття зокрема і у різнобічному спектрі словосполучень, його утримуючих, мусимо мати чітку позицію з приводу того, що саме ідентифікується з ним, а не розглядати набір станів різних сфер, регіонів, видів діяльності, які потребують копіткої ідентифікації та інтерпретації за спектром індикаторів та показників. До того ж, постає необхідність визначення чи то встановлення факту проходження динамічного явища в соціально-економічній системі через застосування якогось інструментального заходу і вимірювальної процедури.

Сучасне суспільне співжиття характеризується безперервними змінами як бажаного, так і не прийняттого характеру, що загострює проблему економіко – філософського осмислення сутності категорії «динаміка». В зв'язку з цим деякі вчені взагалі тлумачать поняття «динаміка» виключно як «...змінюваність системи...» [2, с. 301].

Спробуємо розглянути проблему змісту цього терміну не через сприйняття зміни одного явища, а в контексті серії явищ чи то предметів. На наш погляд, стійка, організована у просторі і часі спрямованість суспільної динаміки більш адекватно описується через залучення такого синоніму руху як процес. Якщо не відкидати взагалі принципи, складені в ході еволюції всього комплексу наук, то будь-який «...загальний процес... можна розподілити на ряд виокремлюваних...» [3, с. 270]. Керуючись цією методологічною вказівкою, спектр концептуальних поглядів на сутність поняття «динаміка» можна кваліфікувати як спрямований у просторі і часі процес, описуваний кількісними і якісними характеристиками. До того ж, за класичними канонами, динамічний процес на будь-якому з ієрархічних рівнів управління можна уявити як комплекс «...змін його екологічної, економічної, соціальної та інших сфер» [4, с. 10]. Тому природним є виділення в структурі процесу загальної суспільної динаміки таких складників як соціальна динаміка, економічна динаміка і екологічна динаміка [5] та розгляд їх у якості підсистем. Відповідно, слідує висновок про складність процесу суспільної динаміки обумовлену тим, що він проходить комплексно у часі, просторі та різних сферах і відтворюється на його структурних характеристиках та загальному результаті як синергетичний ефект.

У цій ситуації багатомірний та й багато в чому суперечливий за цілями і інтересами сфер економіки процес суспільної динаміки можна звести у довільно обраному просторі до однієї з них

та менш тривалого інтервалу часу. Але потрібно усвідомлювати, що обмеження рамок дослідження динаміки однією зі сфер економіки зовсім не означає, що вона буде і може бути скованою якимось специфічним набором властивих їй чинників. Мова не йде по суті механічний процес відбору чинників, а про запровадження специфічної але обґрунтованої технології, співвимірної з закономірностями суспільного розвитку у полі однієї зі сфер економіки.

Якщо об'єктом інформаційної оптимізації виступає соціальна динаміка, то дослідженню підпорядковується соціально-економічний простір, головною функцією якого є, незалежно від часу, соціальне облаштування своїх громадян, задоволення їх соціальних потреб не лише в сфері виробництва, але й в асоційованому розподілі матеріальних і духовних благ, в гідному способі життя, в розширенні і зміцненні зв'язків особистості з суспільством. Соціально-економічний простір логічно розглядати як безпосереднє поле взаємодії територіальної спільноти і особистості, органів регіонального управління, енергія щодо діяльності яких виходить від соціуму, породжується мірою його зрілості, спрямована на людину і сприяє реалізації її сутнісних потреб. Беручи до уваги факт того, що власне предметне буття людини виступає не чим іншим як соціумом, можна стверджувати вже відносно нього як історії про його іпостась поставати у якості безперервного творчого конструктивного спільноти людей у всіх сферах суспільного буття. Як наслідок суспільно-історичного поступу постає матеріально-речовий потенціал виробничої та невиробничої сфери, результати творчої діяльності в науково-технічній сфері, сферах мистецтва, літератури та інших сферах духовного життя.

Точна оцінка та прогноз масштабу нагромадженого потенціалу і його кількісно-якісних змін на різні дати є необхідною передумовою уявлення про можливість суспільства в минулому, сьогоденні і в перспективі щодо забезпечення соціальності. Ця констатація має досить принципове значення, оскільки дозволяє окреслити параметри економіки у різні часові проміжки і забезпечити просторово-часову визначеність в системі характеристик категорії «динаміка».

Нарощування національної могутності беззаперечно ідентифікується з поняттям «зростання», яке є змістом кількісної характеристики динаміки. Якщо взяти наукові праці, які існують на сьогодні з проблем суспільної динаміки, то можна впевнено стверджувати про задіяння «поняття», «терміну» чи то «категорії» розвиток виключно для позначення або оцінки якості соціально-економічної динаміки.

Опрацювання літератури соціального спрямування не надало багато реальних фактів теоретичної розробки категорії «соціальне зростання».

В наукових фахових виданнях та публіцистиці нами було віднайдено поодинокі праці, в яких цьому поняттю віддано належну увагу. Зокрема, автори навчального посібника з соціальної філософії, розглядаючи діяльність як рушійний засіб забезпечення соціальності, започаткували формулу соціального зростання як «...вдосконалення соціального простору цивілізованого співіснування людей...» [6, с. 178]. Щодо утримання у визначенні терміну «вдосконалення», то воно пов'язується з результатом зміни. Залишається оцінити змістовні новації щодо введення категорії «соціальний простір». По-перше, автори її введенням омонстрували середовище соціального зростання.

По-друге, при врахуванні основної функції соціального простору, яка зводиться до соціального облаштування громадян, задоволення їх матеріально-духовних потреб і гідному людині образі життя, оконтурилися об'єкти спрямованості соціального зростання. Але ж соціальний простір характеризується крайнім динамізмом і, що з його об'єктів та характеристик слід задіяти конкретно у той чи інший часовий проміжок для встановлення істинного соціального зростання і попередити тим самим його пориви і деформації, з формулювання не випливає.

Проте, не дивлячись на практичну відсутність наукового супроводу поняття «соціальне зростання», воно досить широко використовується інститутами влади і посадовими особами різного рівня ієрархії державного управління.

Так, Президент України В. Янукович у своєму виступі на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України 07.03.2012 р. підкреслив, що «...розвиток економіки і політика, спрямовані на соціальне зростання, повинні розвиватися одночасно...» [7]. В одному з своїх інтерв'ю Голова Житомирської обласної державної адміністрації С. Рижук теж наголосив, що «...тільки міцна економіка може стати основою для соціального зростання...» [8]. Перший заступник голови Комітету ВРУ у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів П. Цибенко, оцінюючи поточну соціальну політику, наголосив, що «...соціальне зростання (життєвий мінімум – О.К.) заплановано у розмірі 10-13 грн., а ще й всього двічі на рік...» [9].

Виходить, що термін «соціальне зростання» вживається політиками і державними діячами в принципово різних ракурсах. При цьому досить часто в фаховій літературі без будь-якого тлумачення використовуються словосполучення, схожі на досліджуване. Звісно, що важко підібрати і потім використовувати у науково-практичній діяльності універсальне для всіх часів визначення соціального підйому, якому в принципі має підпорядковуватися економіка.

Цьому стану беззаперечно можна віднайти вагомі аргументи. Дійсно соціальна сфера, поняття про яку сформулювалося в часи централізованого планового управління, розглядалася через призму економіки матеріального виробництва і сприймалася, як відомо, в якості невиробничої складової. Оскільки за такого підходу вона включалася в споживчо-витратну групу об'єктів планування та звітності, то звісно на макрорівні тлумачилася досить звужено і, більш того, їй приділялася практично другорядна увага. Можна очікувати з приводу такої констатації стану з науковою розробкою питання щодо соціального зростання як розрив у знанево-інформаційній тканині, оскільки на партійних з'їздах щоразу ставилися питання поліпшення добробуту населення. Дійсно, розглядалися, але в межах досить жорстких рамок. Про який добробут могла йти мова, коли, за офіційними статистичними даними, в Україні за станом на кінець 1990 р. третинний сектор економіки за продукуванням ВВП не перевищував 23,4%, а головний продуцент вторинного – промисловість – тільки на 30,3% була задіяна на виробництво предметів споживання [10, с. 15; 11, с. 266].

За визначенням українських укладачів термінологічно-понятійного словника з соціальної політики, розвиток соціальний – це «...сукупність відповідних концепцій і реальної практики, законодавства і політики сучасної держави щодо зміцнення і підвищення соціального добробуту насе-

лення» [12, с. 362]. На наш погляд, це теж досить поверхневе визначення, за яким все, що насичує і являє собою інститути держави, складає зміст соціального.

На наш погляд, під соціальною динамікою слід розуміти кількісно-якісний, просторово-часовий, еволюційний процес закономірної зміни потенціалу соціалізації та поліпшення рівня добробуту населення.

Щодо визначення поняття «соціальне зростання», то треба зробити ряд уточнень. Відомо, що ключовою подією кінця ХХ ст. став перехід розвинутих країн світової спільноти у постіндустріальну фазу розвитку. Такий процес заочотковано і в Україні. Постіндустріальна технологічна ера триватиме в Україні приблизно 30 років (1990-2020 рр.). Можна передбачити одночасне існування впродовж цього терміну елементів доіндустріальної, індустріальної й постіндустріальної економіки. Подібний стан вимагає опрацювання поняття «соціальне зростання» для індустріальної і постіндустріальної фаз. В індустріальній фазі людина як писав свого часу А. Маршалл «...здійснює зусилля для задоволення своїх потреб...», тобто виступає засобом виробництва і для неї важливим є процес відтворення та підтримання життєдіяльності у довиробничий та післявиробничий періоди [13, с. 107]. Методологічній конструкції «людина в економіці» відповідає концепція соціального зростання пов'язана з кількісною оптимізацією соціальної сфери та посилення бюджетних та позабюджетних можливостей держави щодо підтримки ще або вже неспроможних до самозабезпечення життєвих потреб. З посиленням позицій постіндустріальної економіки тобто з переходом до фази підпорядкування всієї системи методологічній конструкції суб'єктно-об'єктного сприйняття людини в економіці має стати домінуючим погляд на соціальне зростання як міри посилення спроможностей сфер формування людського потенціалу та перетворення його у людський капітал.

Розвиток набагато різноманітніший і складніший в порозумінні від зростання. На наш погляд, він як процес охоплює внутрішні структури і взаємозв'язки елементів у них, якісні зміни системи і їх прояви в різних напрямках, оцінює всі ті зрушення кількісного характеру з якісної сторони, враховує зміни зовнішнього середовища і його впливи.

Щодо поняття «соціальний розвиток», то ми стоїмо на позиціях того, що даний термін як ніякий інший має бути пов'язаним з метою функціонування держави. Сьогодні беззаперечним є підпорядкування господарської діяльності соціальній компоненті або більш конкретніше соціальній меті. Проте тут є своє але. Відомий теоретик менеджменту П. Друкер з цього приводу підкреслював, що «...складно допустити, що існує лише одна проста відповідь на соціальні проблеми, якщо вони взагалі можуть бути вирішені, то в них завжди декілька рішень і жодне з них не є абсолютно правильним...» [14, с. 14].

У такій ситуації неповної ясності щодо соціальних цілей ми прийняли за останні головну преамбулу програмних документів всіх часів без виключення, а саме «поліпшення добробуту населення». Сьогоднішня внесло певні корективи у цю соціальну мету і в силу тотального збідніння населення пропонується при її визначенні вести мову про рівень життя. В класичному розумінні з рівнем життя ідентифікується забезпеченість населення матеріальними благами і послугами, досягнутий

рівень їх споживання і міра задоволення розумних потреб у них. При такому розумінні мети соціального розвитку в найбільшій мірі його зміст зводиться до незворотніх, спрямованих, закономірних змін у доходах і споживанні, пов'язаних з забезпеченням невідпинного поліпшення рівня життя населення.

Висновки і пропозиції. Для точного і скоординованого руху соціальної системи до програмно визначеної мети треба поперед всього орієнтуватися на зміст і взаємозв'язок між такими поняттями, як «соціальне зростання» і «соціальний розвиток». Для вирішення питань забезпечення управління.

ня керованих змін соціальної динаміки на будь-якому з рівнів управління потрібна модель, яка синтезує економічні, соціальні та екологічні здобутки у кількісно-якісному вимірі.

З точки зору запропонованої парадигми суспільної та соціальної динаміки для їх прийняття в якості беззаперечних понять слід запровадити моніторинг й оцінку за новачійними формулами, поступово переорієнтовуватися на них при формуванні загальнодержавних і територіальних програм, а в перспективі реалізувати потенційні здатності поєднання воедино відкритих суто аналітичних спроможностей та удосконалення систе-

Список літератури:

1. Семиноженко В. Україна-2015: не втратити своє майбутнє / В. Семиноженко, В. Гець // День. – 2008. – 24 січня.
2. Мельник Л. Г. Теория самоорганизации экономических систем : монография / Л. Г. Мельник – Сумы : Университетская книга, 2012. – 439 с.
3. Петроченко П. Ф. Экономика труда в промышленности : учеб.пособ. / П. Ф. Петроченко, И. А. Лесников; 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Экономика, 1978. – 264 с.
4. Калининкова И. О. Управление социально-экономическим потенциалом региона : учебное пособие / И. О. Калининкова. – СПб. : Питер, 2009. – 240 с.
5. Миронова Н. И. Социальная динамика: метаморфозы самоорганизации и управления : монография / Н. И. Миронова. – Челябинск : ОАО «Челябинский Дом печати», 2005. – 174 с. ; Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.; Солопов В.Ю. Экономическая динамика и ее формы : дис. ... д. э. н. / В. Ю. Солопов. – Кострома, 2005. – 414 с. ; Фактори соціальної, економічної та екологічної динаміки просторових систем. Ефективність використання факторів сталого розвитку просторових систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inform.org.ua/factori-socialno-econoncy-stalogorozvitku-prostorovix-sistem.html>.
6. Таран В. О. Соціальна філософія : навч. посіб. / В. О. Таран, В. М. Зотов, Н. О. Резанова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/23275.html>.
8. Міцна економіка – основа соціального зростання і благополуччя краю // Народна армія. – 18.05.2013. – № 88 (5180).
9. Цибенко П. Законотворчий процес – як птах з двома крилами / П. Цибенко // Голос України. – 12.03.2013
10. Національні рахунки України за 2001 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України; Відп. за вип. І. М. Нікітіна. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2003. – 115 с.
11. Народне господарство України у 1992 році : статистичний щорічник / Міністерство статистики України ; Відп. за вип. В. В. Самченко. – К. : Техніка, 1993. – 464 с.
12. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінологічно-понятійний словник / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К. : МАУП, 2005. – 560 с.
13. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл ; Пер. с англ.; Т. 1. – М. : Издат. группа «Прогресс», 1993. – 415 с.
14. Дракер П. Новите реальности. – София : Изд. X-p Ботев, 1992.– 400 с.

Огданський К. Н.

Днепропетровский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ ПРОЦЕССА СОЦИАЛЬНОЙ ДИНАМИКИ И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИХ

Резюме

Исследовано сущность понятия «социальная динамика» через новый концепт общественной динамики и ее составляющих. Проведен анализ терминов «развитие» и «динамика» через проблемы устойчивого развития. Определена необходимость применения комплексной модели управления, которая включает в себя показатели экономического, социального и экологического потенциала.

Ключевые слова: общественная динамика, развитие, социальная динамика, составляющие, концепция.

Ohdanskyi K. N.

Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration
The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine

MODERN UNDERSTANDING OF SOCIAL DYNAMICS AND ITS COMPONENTS

Summary

Investigate the essence of the concept of «social dynamics» through a new concept of social dynamics and its components. The analysis of the terms «development» and «dynamics» through the challenges of sustainable development. Determined the need for an integrated management model that includes indicators of economic, social and environmental potential.

Key words: public dynamics, development, social dynamics, components of social dynamics, the concept of social dynamics.

УДК 336.71

Олійник А. В.

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМНІ БАНКИ ТА МЕТОДИ ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ
В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ БАНКРУТСТВУ

У статті проаналізовано існуючі підходи до розуміння змісту поняття «проблемний банк». Систематизовано дані підходи та уточнено сутність даного поняття. Акцентовано увагу на визначенні стадій проблемності банку та критеріїв, які її визначають. Запропоновано методи врегулювання проблемних банків у системі протидії їх банкрутству.

Ключові слова: проблемний банк, нежиттєздатний (слабкий) банк, неплатоспроможний банк, некерований банк, фінансово стійкі банки, банки з першими ознаками банкрутства, банки з тимчасовими ускладненнями, перехідний банк, рекапіталізація, реорганізація, фінансова допомога, злиття банків, поглинання банку, продаж банку, ліквідація банку.

Постановка проблеми. У механізмі протидії банкрутству банків важливе місце належить проблемним банкам. Сьогодні поняття проблемного банку не має однозначного визначення, що ускладнює оцінку його проблемності та відповідно вибір методів протидії вірогідному банкрутству. Тому виникає необхідність у дослідженні існуючих підходів до розуміння сутності проблемного банку, критеріїв проблемності та методів врегулювання діяльності банків з ознаками чи в стадії банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст поняття «проблемний банк» визначали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Г.М. Азаренкова, Р.А. Павлов, О.Л. Пластун, Примостка, А.М. Поддєрьогін, В.С. Стельмах та інші. В їх роботах основна увага акцентована на підвищеному ризику банківської діяльності, неефективному управлінні та недотриманні вимог чинного законодавства, які в результаті стають наслідком проблемності.

У той же час А.М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ряд інших авторів під проблемним банком розуміють банк, який демонструє вірогідність банкрутства. Однак вірогідність банкрутства може бути різною і відповідно від її оцінки мають адекватно визначатися критерії віднесення банку до певної стадії проблемності.

Більш комплексний підхід до розуміння поняття «проблемний банк» простежується в працях О.І. Барановського.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення праць вказаних нау-

ковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності проблемного банку, а також виявити питання, що залишаються не вирішеними. Зокрема, невпорядкованим є обґрунтування стадій проблемності банків та її критеріїв, потребують уточнення та систематизації підходи до визначення змісту поняття «проблемний банк». Стає очевидним, що ряд теоретичних і прикладних питань щодо визначення даного поняття мають різний ступінь розробки та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз і систематизація існуючих підходів щодо розуміння сутності поняття «проблемний банк», уточнення його змісту, визначення стадій і критеріїв проблемності та методів її врегулювання в системі протидії банкрутству банків.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи економічну сутність відносин, що призводять до втрати платоспроможності комерційних банків, напрошується висновок про комплексний характер їх банкрутства. У цьому сенсі важливо зазначити, що втрата платоспроможності банком, як і банкрутство появляються в певному часовому інтервалі, який характеризується проблемною діяльністю. Тому останнім часом у банківській науці часто є вживаним термін «проблемний банк». Аналіз літературних джерел показав відсутність єдиної точки зору, щодо розуміння сутності поняття «проблемний банк». Основні підходи до визначення сутності проблемного банку подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Підходи до розуміння поняття «проблемний банк» (складено автором)

Автор	Визначення
Нежиттєздатний (слабкий) банк	
Базельський комітет з питань банківського нагляду [1]	Нежиттєздатний (слабкий) банк – банк, ліквідність або плато-спроможність якого є послабленою чи залишатиметься послабленою доти, доки не буде вжито заходів щодо значного поліпшення стану фінансових ресурсів банку; корекції стратегічного напрямку його діяльності; підвищення потенційних можливостей управління ризиком та / або підвищення якості управління
Проблемний банк	
Г.М. Азаренкова В.С. Стельмах Р.А. Павлов [2; 3; 4].	Проблемний банк – це наявність у діяльності банку негативних зрушень, пов'язаних з проведенням операцій з підвищеним ризиком, неефективним управлінням або недотриманням вимог чинного законодавства тощо.
О.І. Барановський [5, с.20-21]	Проблемним можна вважати банк, у якого спостерігається: зменшення абсолютної величини власних коштів (капіталу) до рівня, нижчого від обсягів фактично сплаченого статутного капіталу; недоліки в бухгалтерському обліку та звітності (завищення або заниження фінансового результату, величини капіталу, свідомо неправильна класифікація кредитів тощо); наявність на звітну дату неоплачених платіжних та інших розрахункових документів клієнтів і банку (прострочені залучені міжбанківські кредити) через відсутність коштів на коррахунку понад три робочі дні; несприятливі зміни в стані чи складі учасників і керівників банку (незадовільний фінансовий стан власників банку, залучення в оборот банку капіталу сумнівного походження). Таким чином, зростання обсягів безнадійних активів, збиткова діяльність і втрата власного капіталу характеризують банк як проблемний.

Продовження таблиці 1

А.М. Мороз М. Ф. Пуховкіна М. І. Савлук [6]	Проблемний банк – це банк, який демонструє можливість чи вірогідність банкрутства.
Закон України «Про банки і банківську діяльність» Стаття 75 [7]	Національний банк України зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії проблемних за умови його відповідності хоча б одному з таких критеріїв: - банк допустив зменшення розміру регулятивного капіталу та/або нормативів капіталу банку, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України, на 10 і більше відсотків протягом звітного місяця; - банк не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав п'ять і більше робочих днів тому; - системне порушення банком законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; - банк порушив вимоги законодавства щодо порядку подання та/або оприлюднення звітності, в тому числі подав Національному банку України та/або оприлюднив недостовірну звітність, що призвело до суттєвого викривлення показників фінансового стану банку; - систематичне незабезпечення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.
Неплатоспроможний банк	
Закон України «Про банки і банківську діяльність» Стаття 76 [7]	Національний банк України зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі: - неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним; - зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України; - невиконання банком протягом 10 робочих днів поспіль 10 і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами.
Некерований банк	
Положення НБУ «Про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства» (п. 1.1.3) [8]	Визначені такі факти виникнення в банку некерованої ситуації: - невиконання керівниками банку вимог НБУ щодо усунення виявлених порушень; - відсторонення керівників банків від посади; - виявлення за результатами безвиїзного нагляду або інспекційної перевірки фактів проведеної банком операцій з високим рівнем ризику, порушень банківського законодавства, а також одержання доходів із порушенням вимог чинного законодавства, навіть якщо ці порушення не призвели до погіршення фінансового стану банку; - виникнення реальної загрози невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами і кредиторами; - потреби в посиленому контролі за діяльністю банку з метою уникнення можливості невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами та кредиторами до часу прийняття НБУ рішення про призначення тимчасової адміністрації або про відкликання ліцензії та ініціювання процедури ліквідації.

З таблиці 1 видно, що в міжнародній практиці вживається термін «нежиттєздатний (слабкий) банк», тобто банк який відчуває потенційну або реальну загрозу стану своєї ліквідності чи платоспроможності. Тому визначення за міжнародними стандартами Базельського комітету не стосується банків, у яких є проблеми ізольованого або тимчасового характеру, що, як правило, можуть бути вирішені за допомогою оздоровчих заходів. У цьому сенсі поняття «проблемного банку» більш прийнятне.

У джерелах [1; 2; 3; 4] проблемність банку пов'язана з підвищеним ризиком здійснюваних операцій, що, на наш погляд, має сенс.

Вважаємо, що найбільш комплексно до розуміння поняття «проблемний банк» підійшов професор О.І. Барановський [5].

Зауважимо, що приведені в таблиці 1 критерії проблемності банку, згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» відображають більше правову сторону віднесення банку до проблемного, і не розкривають економічної суті даного поняття. Якщо проблемності банку не вдається уникнути, за рішенням НБУ, він може бути віднесений у категорію неплатоспроможних. У цьому випадку проблемність банку ще більше посилюється фінансовою неспроможністю здійснювати розрахунки.

Ще окремий випадок проблемності банку полягає в його некерованості, що може з'явитися як наслідок прорахунків на організаційному та стратегічному рівнях.

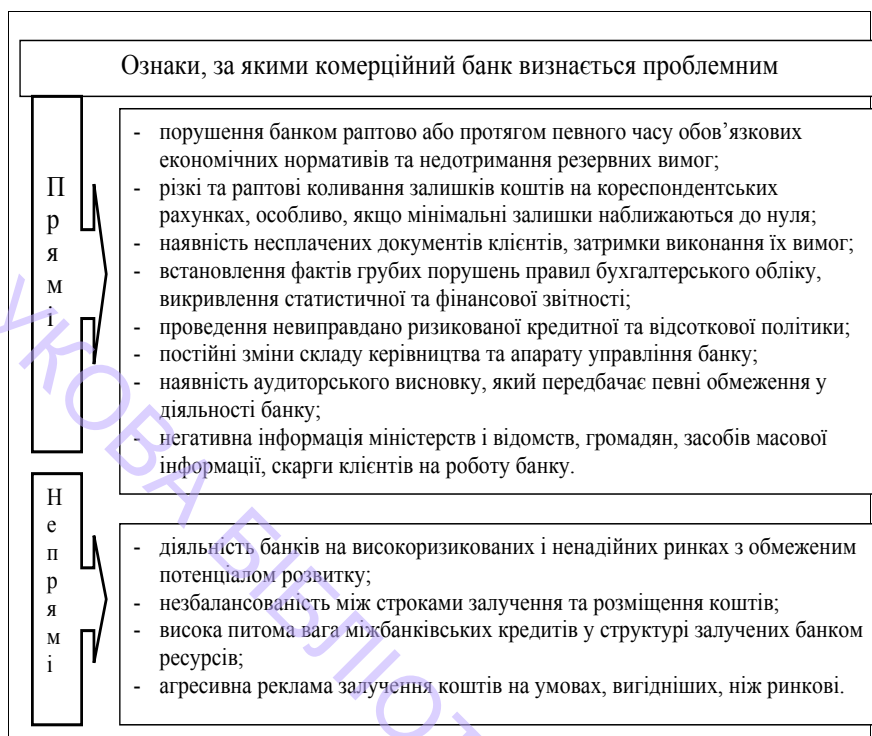
Аналізуючи зміст поняття «проблемний банк», ми дійшли висновку, що терміни «нежиттєздатний (слабкий) банк», «неплатоспроможний банк», «некерований банк» характеризують проблемність банку, але на різних стадіях його стану. Доповнити цей перелік можна ще часто вживаними термінами, які також позначають банк як проблемний: «неліквідний банк», «нестійкий банк», «нестабільний банк», «ненадійний банк». Слід зауважити, що дані терміни переважно характеризують вузько направлені, а не комплексні проблеми банківської діяльності на різних стадіях життєвого циклу банку.

Таким чином, нами встановлено, що проблемність банку характеризується певним часовим інтервалом, з динамічним перебігом різних стадій, які визначаються специфічним станом, як неліквідність, порушення фінансової стійкості, неплатоспроможність тощо. Тому поняття проблемності банку потребує уточнення, класифікації та визначення його ознак.

Переважно науковці класифікують ознаки, за якими банк можна віднести до проблемного на прямі та непрямі [9; 10] (рисунок 1).

За показаними на рисунку 1 ознаками, стає очевидним, що практично кожен напрямок діяльності банку може стати джерелом проблемності. Тому менеджмент банку, з метою протидії банкрутству, має оцінювати всі напрямки його функціонування, особливо акцентуючи увагу на ризикових.

Рис. 1. Класифікація ознак за якими комерційний банк визнається проблемним (модифіковано автором на основі [9; 10])

Рис. 2. Види банків за ознакою проблемності (складено автором на основі [10; 11; 12])

На основі проведеного аналізу видів проблемних банків у роботах [9; 10; 11] нами було удосконалено класифікацію банків за ознакою їх проблемності та виділено характерні ознаки для кожного класифікаційного елемента (рис. 2).

Національний банк України, для виявлення проблемних банків, розробив і впровадив систему рейтингової оцінки CAMELS. Метою створення системи рейтингової оцінки банків CAMELS є «визначення банків, в яких незадовільний фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку служби банківського нагляду Національного банку України і вжиття відповідних заходів щодо виправлення цих недоліків у діяльності банку та стабілізації його фінансового стану». Згідно з положенням, чим вища оцінка, тим більший ступінь проблемності комерційного банку. У той же час банки, які отримали комплексну рейтингову оцінку «4» або «5», мають серйозні проблеми, що вимагають ретельного нагляду і спеціальних оздоровчих заходів.

Такі комплексні рейтингові оцінки вказують на те, що загальна платоспроможність банку під загрозою, необхідна протидія можливому банкрутству та потрібні негайні конкретні дії служби банківського нагляду.

Серед факторів, які можуть стати причиною банкрутства комерційного банку, А.Ю. Меньшова визначає такі [12]:

- значні обсяги неякісних активів у кредитному портфелі банку;
- значна ризиковість банківської діяльності;
- недосконалість системи планування, управління та політики;
- зловживання інсайдерів;
- несприятливе зовнішнє та внутрішнє економічне середовище;
- дисбаланси на ринках банківських послуг – виникнення олігополій великих банків і недоброросівної конкуренції;
- відсутність ефективної системи внутрішнього аудиту та контролю за діяльністю відділів, відокремлених підрозділів тощо;

- шахрайство керівництва та менеджерів банку, викривлення звітних даних;
- незабезпечені витрати.

Ми вважаємо, що серед чинників, які можуть спричинити банкрутство, найнебезпечнішим є значна ризиковість банківської діяльності. Як відомо ризик і прибутковість банківської діяльності знаходяться в прямій залежності: чим більший ризик, тим більший дохід. Проте, перевищення відповідного рівня ризику, може призвести до значних втрат. Тому в діяльності комерційних банків завжди є спокуса для отримання додаткових прибутків, нехтуючи фінансовою безпекою, прийняти підвищений ризик. В умовах нестабільного фінансово-економічного клімату діяльність з підвищеним ризиком проводить цілу низку загроз, які призводять до втрати платоспроможності вітчизняних банків. Таким чином, дослідження та оцінювання основних ризиків банківської діяльності є базою для розроблення ефективного механізму протидії банкрутству комерційних банків в Україні.

Отже, нами встановлено, що термін «проблемний банк» характеризується великою кількістю ознак, які можуть динамічно змінюватися як в негативну, так і в позитивну сторону в часовому інтервалі, а тому є поняттям комплексним. Очевидним стає той факт, що протидіяти проблемним аспектам діяльності комерційного банку і банкрутству зокрема як завершальній стадії проблемності потрібно також комплексно.

Врегулювання діяльності проблемних банків може здійснюватися трьома методами: фінансова допомога, реорганізація, ліквідація (рисунок 3) [5].

Основні методи врегулювання проблемних банків визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність», у відповідності з яким «метою реструктуризації та реорганізації насамперед є фінансове оздоровлення проблемних банків, підвищення рівня капіталізації та ліквідації окремих комерційних банків, запровадження для банків у стані фінансової скрути тимчасової адміністрації, вдосконалення банківського менеджменту, статистичної і фінансової звітності, для попередження банкрутства банків» [7].

В Україні переважно застосовується ліквідація та продаж банку іншому власникові, який є най-

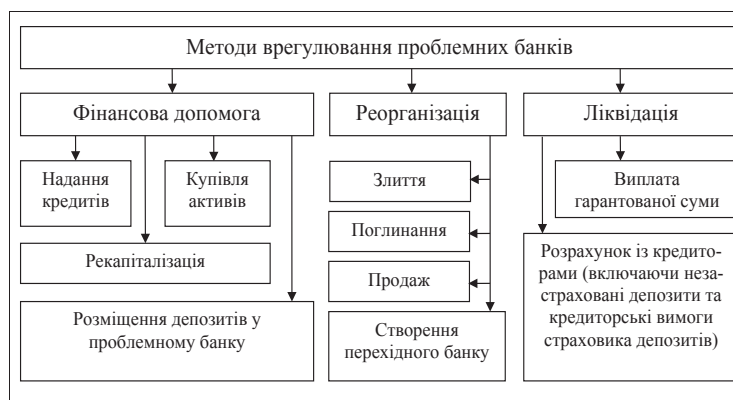

Рис. 3. Методи врегулювання проблемних банків [5]

менш витратним, але проблемним з точки зору пошуку покупця. Альтернативні варіанти вирішення даної проблеми є кращими, ніж ліквідація, оскільки значно розширюються джерела для розрахунків зі всіма кредиторами та зберігається довіра до банків і банківської системи в цілому. В умовах кризи банківської системи були започатковані альтернативні методи вирішення проблемного банку такі, як рекапіталізація та створення перехідного банку (бридж-банку).

У процесі врегулювання проблемності банку, основними критеріями виступають мінімізація витрат і негативний вплив на рівень довіри населення до банків. У цьому сенсі, захист депозитів, у разі банкрутства банку, є однією з найважливіших функцій системи страхування депозитів. Коли банк, учасник фонду гарантування вкладів фізичних осіб, опиняється на межі банкрутства, пріоритетним є вжиття заходів із його реорганізації.

Висновки і пропозиції. Отже, врегулювання діяльності проблемних банків може здійснюватися трьома методами: фінансова допомога, реорганізація, ліквідація. В Україні, переважно застосовується, ліквідація та продаж банку іншому власникові, який є найменш витратним, але проблемним з точки зору пошуку покупця. Таким чином альтернативні варіанти вирішення даної проблеми є кращими, ніж ліквідація, оскільки значно розширюються джерела для розрахунків зі всіма кредиторами та зберігається довіра до банків і банківської системи в цілому.

Список літератури:

1. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Керівництво для органів банківського нагляду з роботи зі слабкими банками» (Supervisory Guidance on Dealing with Weak Banks). – Звіт робочої групи з роботи зі слабкими банками, березень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>.
2. Азаренкова Г. Новий підхід до визначення оцінки фінансової стабільності розвитку банку [Текст] / Г. Азаренкова, О. Головка // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 9. – С. 18-21.
3. Павлов, Р. А. Рання діагностика банкрутства банків [Текст] : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 – гроші, фінанси і кредит / Р. А. Павлов ; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ : [Б. В.], 2008. – 237 с.
4. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд : монографія: Наукове видання / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, М. А. Єпіфанова. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2006.- 432 с. – ISBN 966-680-279-1.
5. Барановський О. Проблемні банки: виявлення та лікування [Текст] // Вісник Національного банку України. / О. Барановський – 2009. – № 11. – С. 18-31.
6. Мороз А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика / А.М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» редакція від 7.12.2000 р. з наступними змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Правління НБУ. Постанова від 28.08.2001 № 369 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
9. Лаврушин О. И. Деньги, кредит, банки / О. И. Лаврушин, М. М. Ямпольський, Ю. П. Савинский. – М. : Финансы и кредит, 1998. – 439 с.

10. Павлов Р. А. Рання діагностика банкрутства в системі антикризового регулювання банківського сектору національної економіки / Р. А. Павлов // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4 (70). – С. 107-111.
11. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
12. Меньшова А. Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутству комерційного банку : монографія / А. Ю. Меньшова. – Х. : ХДТУБА, 2008. – 146 с.

Олейник А. В.

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМНЫЕ БАНКИ И МЕТОДЫ ИХ УРЕГУЛИРОВАНИЯ В МЕХАНИЗМЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ БАНКРОТСТВУ

Резюме

В статье проанализированы существующие подходы к пониманию содержания понятия «проблемный банк». Систематизированы данные подходы и уточнена сущность данного понятия. Акцентируется внимание на определении стадий проблемности банка и критериев, которые ее определяют. Предложены методы урегулирования проблемных банков в системе противодействия их банкротства.

Ключевые слова: проблемный банк, нежизнеспособен (слабый) банк неплатежеспособный банк, неуправляемый банк, финансово устойчивые банки, банки с первыми признаками банкротства, банки с временными осложнениями, переходный банк, рекапитализация, реорганизация, финансовая помощь, слияние банков, поглощение банка, продажа банка, ликвидация банка.

Oleynik A. V.

Khmelnytsky National University

PROBLEM BANKS AND METHODS TO SETTLEMENT IN THE MECHANISM OF ANTI-BANKRUPTCY

Summary

The paper analyzes existing approaches to understanding the content of the concept of «bad bank». These approaches are systematized and refined essence of the concept. Attention is focused on determining the stages of problem banks and criteria that define it. The methods of resolution of problem banks in the system to counter their bankruptcy.

Key words: bad bank is not viable (weak), the bank insolvent bank, bank unmanaged, financially sound banks, the banks with the first signs of bankruptcy, banks with temporary complications, transient bank recapitalization, reorganization, financial assistance, bank merger, takeover of the bank, the sale of the bank, bank liquidation.

УДК [339.9:351.82](477)

Омельчук А. О.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ
В УПРАВЛІННІ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

У статті розкрито сутність та значення застосування цільових програм в управлінні національним господарством. Зазначені інноваційні інструменти управління, що у світовій практиці використовуються для розробки і реалізації цільових програм і проєктів. Наголошується на доцільності реалізації національних проєктів або комплексних програм соціально-економічного розвитку регіонів і країни у цілому.

Ключові слова: цільові програми, національне господарство, програмно-цільове управління.

Постановка проблеми. Одним з інструментів, що широко використовується в системі державного управління, являється розробка та реалізація цільових програм. Цільові програми є одним із найважливіших засобів реалізації структурної політики держави, активного впливу на соціально-економічні процеси в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів щодо використання програмно-цільового методу в державному управлінні присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, варто відзначити роботи таких вчених, як М. К. Бандман, Я. Бережний, В. Будавей, В. Дергачова, Л. Дідківська, Я. А. Жаліло, В. Іванов, В. Керцман, О. Кувекіна, В. Лажнецв, Н. Павліха, Б. Райсберг, Д. Стеченко, Р. Шкіпер та ін. Однак залишаються недостатньо дослідженими інноваційні інструменти управління, які можна використовувати для розробки і реалізації цільових програм і проєктів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Національна економіка в післякризовий період демонструє неоднозначну динаміку відновлення. Така суперечність, в першу чергу, викликана першими ознаками формування нової після кризової економічної моделі. Її не сформованість обумовлює стан значної невизначеності у підприємницькому середовищі, державному секторі, а також суспільних очікуваннях. Відбувається наростання суспільних побоювань щодо здатності економіки встояти при повторенні кризи, подібної за масштабами до попередньої. Фактично, маємо «патовий» стан, коли очікувані зміни господарської взаємодії відбулися, проте їхня якість ще не набула бажаних форм [1, с. 3].

В сучасних умовах посткризового становлення економічних процесів в країнах світу зберігається актуальність використання програмно-цільових інструментів у вирішенні проблем розвитку окремих галузей, видів діяльності національних товаровиробників з метою подальшого досягнення кардинальних зрушень в економічній сфері. В більшості країнах світу, які займають лідируюче положення у глобальній економіці, для вирішення стратегічних проблем розвитку широко розповсюджений програмно-цільовий засіб державного регулювання. Основними перевагами програмно-цільового методу державного управління є індикативність, системність постанови завдань, єдність методологічних і методичних підходів до рішень завдань, здатність концентрувати обмежені матеріальні й фінансові ресурси, можливість використовувати ефект мультиплікатора при цільовому використанні обмежених бюджетних ресурсів за рахунок додаткового залучення позабюджетних коштів і забезпечення суспільного контролю [2].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття сутності та значення застосування цільових програм в управлінні національним господарством.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про державні цільові програми» [3] зазначається, що «державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням».

Державні цільові програми поділяються на:

- загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля (далі – загальнодержавні програми) – це програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади;
- інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки.

Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем.

Державна цільова програма розробляється за сукупності наступних умов: існування проблеми, розв'язання якої неможливе засобами територіального чи галузевого управління та потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; відповідності мети програми пріоритетним напрямкам державної політики; необхідності забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей та виробництв; наявності реальної можливості ресурсного забезпечення виконання програми.

За своєю спрямованістю державні цільові програми поділяються на: 1) економічні, що спрямовані на розв'язання комплексних галузевих і міжгалузевих проблем виробництва, підвищення його ефективності та якісних характеристик, за-

безпечення ресурсозбереження, створення нових виробництв, розвиток виробничої кооперації; 2) наукові, метою яких є забезпечення виконання фундаментальних досліджень у галузі природничих, суспільних і технічних наук; 3) науково-технічні, що розробляються для розв'язання найважливіших науково-технічних проблем, створення принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукоємної та конкурентоспроможної продукції; 4) соціальні, що передбачають розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти; 5) національно-культурні, спрямовані на розв'язання проблем національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини; 6) екологічні, метою яких є здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігання катастрофам екологічного характеру та ліквідація їх наслідків; 7) оборонні, що розробляються з метою посилення обороноздатності держави; 8) правоохоронні, спрямовані на забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю та державної безпеки.

Державні цільові програми можуть бути спрямовані на розв'язання інших проблем, у тому числі регіонального розвитку, що мають державне значення.

Заходи, завдання та показники державних цільових програм: враховуються під час складення проекту Державного бюджету України на відповідний рік шляхом визначення головними розпорядниками бюджетних коштів обсягів видатків на їх реалізацію у складі бюджетних програм та включення центральним органом виконавчої влади з питань фінансів відповідних бюджетних запитів до пропозицій проекту Державного бюджету України.

Заходи, завдання та показники державних цільових програм, спрямованих на розвиток окремих адміністративно-територіальних одиниць, включаються до програми економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст на відповідний рік.

Перелік державних цільових програм, які планується виконати у відповідному році з використанням коштів Державного бюджету України, подається на розгляд Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Основними стадіями розроблення та виконання державної цільової програми є: ініціювання розроблення державної цільової програми, розроблення та громадське обговорення концепції програми; схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника та строків її розроблення; розроблення проекту програми – визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування; державна експертиза проекту програми; погодження та затвердження програми; проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми; організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням; підготовка та оцінка щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби – проміжних звітів; підготовка та опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми.

Світова практика пропонує широкий спектр інноваційних інструментів управління, які можна використовувати для розробки і реалізації цільових програм і проектів. Такими інноваціями в управлінні є:

- аутсорсинг (outsourcing) – передача організації визначених функцій іншій компанії, що спеціалізується у відповідній сфері;

- бенчмаркінг (benchmarking) – вивчення найкращого досвіду управління і впровадження його у власну діяльність;

- реінжиніринг (reengineering) – фундаментальне переосмислення діяльності та відповідні дії для досягнення різких, кардинальних змін [4].

Однак, на сучасному етапі, «з одного боку, поки-що існує вагомий розрив між розвитком теорії управління проектами та практикою її використання, а з іншої – нові області застосування методології управління проектами потребують подальшого розвитку і адаптації відомих методів та інструментарію до конкретних нових умов розвитку» [5].

У сучасній економіці більшість господарських завдань розв'язується на основі певних проектів, тобто спочатку визначаються цілі, а потім робиться спроба досягнути їх з урахуванням часових, ресурсних і фінансових обмежень. Планування проектів у поєднанні з процесами регулювання й контролю утворюють процес управління проектами, або проектний менеджмент. Світовий досвід свідчить, що управління проектами стало загальним стандартом поведінки у практичній діяльності [6, с. 3].

Найчастіше механізм проектування застосовується у процесі реалізації національних проектів або комплексних програм соціально-економічного розвитку регіонів і країни у цілому [7].

Політика реалізації національних проектів започаткована як один з важливих механізмів модернізаційної стратегії України у 2010 р. Її метою визначено забезпечення ефективного використання інвестиційних ресурсів держави, сприяння залученню інвесторів до реалізації пріоритетних для держави проектів, прискорення відновлення економіки та переходу до її сталого зростання [8].

Таким чином, національне проектування забезпечує довгостроковий горизонт планування й розвитку соціально-економічної системи, виходячи з потреби подолання недовісти звичайного інструментарію державного управління, який, будучи ефективним при вирішенні поточних завдань, втрачає дієздатність у стратегічному вимірі [1, с. 5].

Станом на початок 2013 р. перелік національних проектів містить 5 пріоритетів, в рамках яких виділено 16 національних проектів. В межах 7 національних проектів виділено 21 складову національних проектів. Підсумки роботи протягом 2011-2012 рр. свідчать, що більшість національних проектів на сьогодні перебувають лише на початкових етапах реалізації, перші практичні кроки здійснено лише за проектами у соціальній сфері, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, інші знаходяться на стадії розробки та затвердження техніко-економічних обґрунтувань (ТЕО). Зокрема, найбільш результативною є реалізація національного проекту «Нове життя»: в 2012 р. відкрито 8 перинатальних центрів. У 2012 р. розпочато реалізацію пілотного проекту в рамках національного проекту «Відкритий світ», зокрема проведено навчання вчителів з понад 700 шкіл, ведеться робота над створенням веб-порталу

єдиного національного інформаційного освітнього середовища. Держінвестпроектом підготовлено низку законопроектів з метою унормування окремих аспектів запровадження національних проектів, частину цих законопроектів прийнято. Проте відсутній спеціальний законодавчий акт із регулювання відносин щодо запровадження національних проектів та визначення їхнього місця у системі механізмів стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни [8].

Висновки і пропозиції. В останні роки в Україні відбуваються кардинальні зміни, пов'язані з реформуванням економіки і перетворенням гос-

подарського комплексу з урахуванням його регулювання ринковими відносинами. Реалізація такої великомасштабної програми до того ж ще й у стислий термін, вимагає залучення значних коштів, однак внутрішні джерела фінансування розвитку дуже обмежені і використовуються, головним чином, для підтримки життєво важливих для суспільства сфер економіки. Для умов України, коли оточення проекту є значним та динамічним, методології управління проектами дозволяють виконавцю легше перебороти перешкоди, пов'язані з відповідними внутрішніми і зовнішніми факторами, характерними для України.

Список літератури:

1. Національні проекти в стратегії економічної модернізації України [аналітична доповідь]. – К. : НІСД, 2013. – 57 с.
2. Дергачова В. В. Досвід використання програмно-цілевих інструментів щодо підвищення конкурентоспроможності інформаційної індустрії в зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / В. В. Дергачова, О. А. Прокопов. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011_2/tom2/095.pdf.
3. Закон України «Про державні цільові програми» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.
4. Федорчак О. В. Інноваційні інструменти управління цільовими проектами та програмами [Електронний ресурс] / О. В. Федорчак. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/10.pdf>.
5. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : монографія. / Н. В. Павліха. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.
6. Кобиляцький Л. С. Управління проектами : навч. посіб. / Л. С. Кобиляцький. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.
7. Пілюшенко В. Л. Проблеми впровадження проектного підходу в діяльність органів державного управління / В. Л. Пілюшенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/Tn/2011_176/14.pdf.
8. Бережний Я. В. Щодо напрямів удосконалення політики запровадження національних проектів в Україні [аналітична записка] [Електронний ресурс] / Я. В. Бережний, Я. А. Жаліло, А. П. Павлюк. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1170/>
9. Любовный В. Я. Целевые программы развития регионов: рекомендации по совершенствованию разработки, финансирования и реализации / В. Я. Любовный и др. – М. : МОНФ, 2000. – 180 с.

Омельчук А. А.

Восточноукраинский национальный университет имени Леси Украинки

СУТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦЕЛЕВЫХ ПРОГРАММ В УПРАВЛЕНИИ НАЦИОНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ

Резюме

В статье раскрыта сущность и значение применения целевых программ в управлении национальным хозяйством. Указаны инновационные инструменты управления, которые в мировой практике используются для разработки и реализации целевых программ и проектов. Отмечается целесообразность реализации национальных проектов или комплексных программ социально-экономического развития регионов и страны в целом.

Ключевые слова: целевые программы, национальное хозяйство, программно-целевое управление.

Omelchuk A. O.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

GIST AND SIGNIFICANCE OF TARGET PROGRAMS IN MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY

Summary

Gist and significance of using of target programs in management of the national economy are described in the article. The innovative management tools that are used in the world to develop and implement targeted programs and projects are pointed in the article. The importance of realising of national projects or complex programs of social and economical development of the regions and the country as a whole are noted at the article.

Key words: target programs, the national economy, target management.

УДК 338.2: 339.9

Омельяненко В. А.

Сумський державний університет

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕВИХ ЕКОСИСТЕМ ІННОВАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ КОСМІЧНОГО ПРИЛАДОБУДУВАННЯ)

Досліджено теоретичні основи впливу формування екосистеми інновацій в сфері космічного приладобудування, розроблено алгоритм розвитку галузі на основі еволюційної програми, яка базується на віртуалізації інноваційної інфраструктури та міжнародному співробітництві.

Ключові слова: космічне приладобудування, екосистема інновацій, віртуалізація, трансфер технологій.

Постановка проблеми. Найвідоміший у сьогоднішньому світі фізик Стівен Хокінг, коли його запитали, яким він бачить майбутнє людства, сказав, що єдиний вихід – це поле до зірок. Рівень суспільно-економічного розвитку України прямо залежить від створення та впровадження новітніх технологій. Наявний доробок показує, що провідною рушійною ланкою розвитку приладобудування та фундаментальних технологічних нововведень є космічні дослідження. Розвиток напрямку щодо створення нових матеріалів, перспективних приладів на нових фізичних принципах та відпрацювання нових технологій обробки даних інтелектуальних датчиків дозволяють забезпечити належний рівень космічних досліджень в Україні. Досвід закордонних країн показує, що частка високотехнологічної продукції, що поставляється на світові ринки, перебуває в прямої залежності від розвинутої національної інноваційної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць щодо розвитку космічного приладобудування свідчить про орієнтацію виключно на національну інноваційну систему. Проблема розвитку космічної сфери та галузевого приладобудування присвячені праці таких вчених та практиків як Алексеев Ю.С., Нямецук Г.В., Дудкін Ф.Л., Сафін О. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз зазначених досліджень показав наявність загальних підходів до розвитку космічної сфери, що потребує додаткових досліджень з метою розробки підходів до використання нових інструментів інноваційного розвитку.

Метою статті є аналіз потенціалу створення віртуальних інноваційних структур з метою розвитку космічного приладобудування.

Виклад основного матеріалу. За останні три роки в Україні було виготовлено і реалізовано продукції ракетно-космічної на суму більш як 9,5 млрд. грн. При цьому 62% загального обсягу виробництва становить саме ракетно-космічна продукція. Експортовано продукції на 6 млрд. грн., що становить понад 60% виробництва. За результатами діяльності підприємств космічної галузі за 2012 рік темпи збільшення обсягів товарної продукції становлять 119,2%, а обсягів реалізованої продукції – 118,7% [2]. Зазначені факти роблять цю сферу одним з головних національних пріоритетів.

Сфера комерційної космічної діяльності і підприємництва, представники якої є найактивнішими учасниками інноваційної діяльності серед підприємств галузі, розвивається за такими напрямками [7, с. 85]:

- розширення ланцюжків переділів, що зумовлює імпорт і експорт усе більш складних компонентів;
- міжнародні ринки і міжнародні продажі стають ключовими для стратегічного планування нового бізнесу;

- зростаюча роль інноваційних призвів (грантів), що стимулюють міжнародну космічну діяльність підприємств.

Варто звернути увагу на важливий аспект у формуванні програм наукових експериментів у космосі. Останнім часом рівень досконалості бортових наукових приладів і комплексів стає визначальним для розвитку всієї космічної галузі (рис. 1).

Становлення наукового космічного приладобудування в Україні як окремої галузі почалося наприкінці 60-х років ХХ ст. Відтоді багато колективів, передовсім академічних, зробили чималий внесок у космічне приладобудування. Практично в кожному космічному експерименті використовували науковий прилад, що був створений українськими фахівцями. Проте не всі інститути і вищі навчальні заклади мають необхідну виробничу, метрологічну, випробувальну базу для створення бортових приладів [1, с. 42]. Тому доцільно проаналізувати можливість створення альтернативних форм організації інноваційного процесу та елементів інноваційної інфраструктури в сфері приладобудування, зокрема космічного.

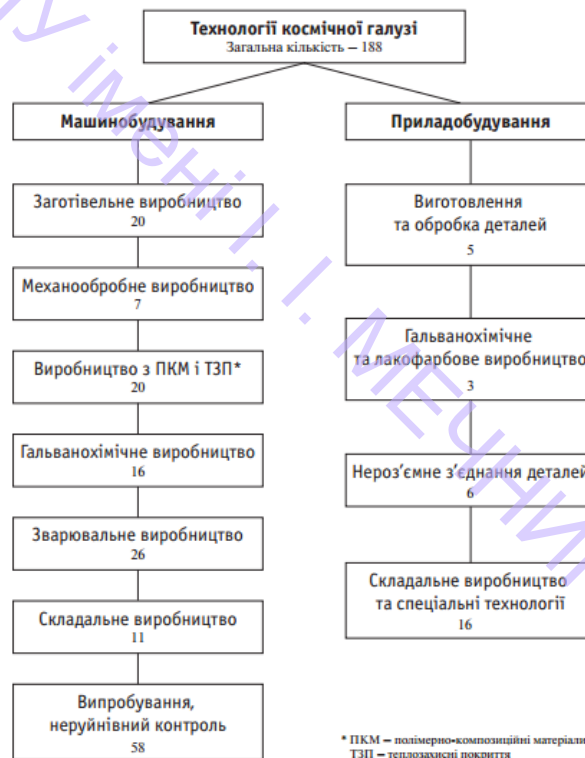

Рис. 1. Технології космічної галузі

Інноваційний шлях приладобудування, різноманітність і різноманітний асортимент продукції дозволяють внести в промисловість, протипожежну

техніку, медицину та інші сфери значну кількість корисних пристроїв, що забезпечують максимальну функціональність, точність і автоматизацію. Приладобудування представляє собою групу наукомістких галузей, так званих комплектуючих, що розвиваються слідом за потребами інших галузей.

Інноваційна інфраструктура будь-якої сфери припускає, у першу чергу, наявність у ній специфічних суб'єктів господарювання, таких як технопарки, інноваційно-технологічні центри, а також малі венчурні підприємства (табл. 1).

З метою ефективного розвитку високотехнологічних сфер важливо використовувати декомпозицію. Для цього суть приладу розбивається на дрібні складові, що характеризуються певною критичною функцією (наприклад, аналізатор, механізм обробки сигналу). Серед них виділяють ключові складові, що повинні бути безумовно новими, унікальними та важкодоступними для конкурентів. Проте повністю сконцентрувати виробництво певного приладу в рамках однієї країни чи підприємства сьогодні практично неможливо, що ставить завдання міжнародного співробітництва.

Таблиця 1

Загальна схема інноваційної інфраструктури

Складові	Види організацій
Виробничо-технологічна	технопарк, центр колективного користування устаткування
Консалтингова	центр трансферу технологій, бізнес-інкубатор, консалтинг у сфері економіки та фінансів, технологій, маркетингу, зовнішньоекономічної діяльності
Фінансова	бюджетні організації, позабюджетні фонди, венчурні фонди
Кадрова	система підготовки фахівців в області технологічного та наукового менеджменту; система підвищення кваліфікації персоналу в сфері інновацій
Інформаційна	державна система науково-технічної інформації, регіональні інформаційні мережі, Інтернет
Збутова	зовнішньоторговельне об'єднання, спеціалізована посередницька фірма, Інтернет, виставки

При цьому до основних проблем, що гальмують співробітництво у космічній сфері на прикладі країн СНД, можна віднести [8]:

- законодавчі бар'єри між країнами, що не дозволяють здійснювати трансфер технологій. Неможливість передачі космічних технологій Росією, Казахстаном та Україною (через обмеження таємності) не дозволяє повною мірою здійснювати спільні проекти, що гальмує розвиток космічної галузі;

- розходження податкових систем і відсутність єдиних митних стандартів, невідповідність податкових систем країн СНД створює фінансові труднощі при реалізації спільних космічних проектів (оцінка внеску сторін, закупівлі тощо);

- розходження в рівні технологічного та економічного розвитку. Країни з більш високим рівнем соціально-економічного розвитку (Росія, Казахстан, Україна) мають можливість реалізації космічних програм. А країни з більш низьким рівнем (Таджикистан, Вірменія, Узбекистан, Киргизстан, Молдова) такої можливості не мають, тому вони практично не беруть участь у проектах.

Інструментом подолання цих недоліків є використання міжнародних віртуальних структур, що базуються на парадигмі відкритих інновацій

та включають міждисциплінарні мережі знань – об'єднання наукових комерційних і суспільних установ для вирішення завдань розробки нових технологій; характеризуються централізованим управлінням і симетричною залежністю партнерів. Передумови інноваційної віртуалізації наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Передумови створення віртуальних екосистем інновацій [5]

Передумови	Основні складові
Технічні передумови	<ul style="list-style-type: none"> - технології WEB 2.0; - хмарні сервіси; - зниження технічних трансакційних витрат; - широке розповсюдження IT-технологій; - розвиток мобільних платформ; - парадигма WIKI / Open Source / Open Architecture / колективна робота / нейронні мережі; - наявні кадри, компетенції, рішення, вендори окремих елементів; - наявні ініціативні групи/співтовариства експертів; - інтенсивно розвивається парадигма управління талантами, планування успіхів, управління людським капіталом; - інтенсивно розвивається парадигма life long education; - новий рівень взаємодії «Facebook + Wiki + Saa + Мобільні платформи + нанотехнології / комерційні комунікаційні складові»;
Економічні передумови	<ul style="list-style-type: none"> - наявна відповідна бізнес-модель – Saa/LMS; - наявний найбільший у світі ринок, на якому немає глобального оператора; - є вікно можливостей, що відкриває перспективи залучення приватного великого капіталу; - бізнес шукає нові інвестиційні ринки в умовах криз; - великий бізнес шукає стратегічні напрямки з горизонтом понад 15–20 років; - респектабельні форсайт-дослідження відзначають, що бізнес у галузі освіти та розвитку особистості – це основа майбутнього; - істотно знижуються можливі витрати на створення стартапа; - інвестори нагромадили достатню кількість ресурсів; - в якості ключових технологічних / інноваційних / фінансових партнерів можливе залучення Google, Microsoft, Facebook; - в якості експертних/наукових партнерів залучаємо провідні експертні співтовариства і think tanks;
Соціально-економічні передумови	<ul style="list-style-type: none"> - проекти націлені на масове впровадження з поступовим охопленням усього соціально активно населення; - віртуалізація інноваційних структур забезпечує знаний соціальний і політичний потенціал із часів створення телебачення, засобів масової інформації та Інтернету; - будь-яка держава може стати замовником проекту; - витрати на розгортання проекту набагато менше міжнародних проектів; - фінансове та політичне ROI проектів в тисячі разів вище будь-яких інфраструктурних проектів реформ;
Геополітичні передумови	<ul style="list-style-type: none"> - геополітичного протистояння ніхто не скасував, але сьогодні превалює концепція «soft power» як більш перспективна, технологічно та економічно ефективна. Суть «soft power» – боротьба за людей, а не за гроші – зсув стратегії від військової сили до одержання інноваційної переваги та управління цінностями; - Інтернет = немає кордонів та бар'єрів для впливу; - державні/правові/ митні/логістичні бар'єри знижуються; - система глобального менторинга – найефективніша геополітична зброя масової поразки, оскільки ключове поняття менторинга – довіра, лояльність і перспективи

Пристрої для виміру, обробки та автоматизації різних процедур – мають потребу в постійному удосконаленні та відновленні. Маючи своєю метою одержання максимально докладних і точних відомостей про електричні, магнітні, теплові, оптичні та інші величини, що впливають на процеси, що протікають, – прилади є постійним предметом досліджень. При цьому окремі групи приладів мають подібну технологію і тому неминучі повтори та дублювання технологічної інформації.

Наприклад, перспективні напрямки розвитку експериментальної фізики плазми вимагають більш точних і складних наукових приладів. Ситуація ускладнюється скороченням фінансування наукових досліджень, навіть у розвинених країнах. Це обумовило необхідність розробки міні-, мікро- і наносупутників з низькою вартістю і коротким часом підготовки та, відповідно, створення нового покоління наукових приладів з низькими масою та споживаною потужністю, але з високим рівнем метрологічних параметрів [3].

На сьогодні створювані в Україні засоби дослідження космічного простору не повною мірою відповідають сучасному науково-технічному рівню та технологічним досягненням, тобто вони досить громіздкі, споживають багато електроенергії, дорого коштують і потребують тривалого циклу виготовлення. До того ж слід взяти до уваги, що сучасні світові тенденції в експериментальному дослідженні космічного простору спрямовані на створення надмалих супутників, які значно дешевші та вносять менші спотворення в природне космічне середовище, що дозволяє отримувати достовірні результати досліджень.

Підвищення ефективності наукових досліджень на малих апаратах вимагає створення відповідної апаратури, яка б мала щонайменше не гірший рівень параметрів при менших розмірах та вазі. Виходячи з цього ними розроблено механізм розвитку космічного приладобудування на основі інтеграції з галузевою екосистемою (рис. 2), що використовує еволюційну стратегію.

При пошуку рішення в еволюційній стратегії спочатку відбувається удосконалення та поєднання існуючих досягнень для одержання нових ре-

зультатів, потім відбувається детермінований відбір кращих зразків із загальної множини вхідних та вихідних результатів. При цьому параметри нормального розподілу самоадаптуються в процесі виконання еволюційної програми, що дає додаткові побічні ефекти.

Поєднання загальної галузевої екосистеми та інтелектуального суспільства знань (Smart Knowledge Society) міжнародних проектів, а також віртуалізація взаємодії забезпечує активізацію процесів трансферу явних і неявних знань. Перегворення знань у межах однієї форми або при переходах між формами відбувається в результаті наступних процесів [11]:

- усупільнення (tacit to tacit) – включає формування і передачу неявних знань у колективних формах (дискусії, семінари, команди тощо). При цьому найчастіше це відбувається без створення явних знань;

- відчуження (tacit to explicit) – відбувається шляхом концептуалізації неявних знань, їх виявлення і в остаточному підсумку їх формулюванні та фіксації в тій або іншій формі як підсумок дискусій, семінарів та ін.;

- комбінування (explicit to explicit) – здійснюється в ході поширення явних знань через e-mail, у процесі складання оглядів і зведених звітів. Збільшення явних знань відбувається тут за рахунок поповнення баз даних колективного користування, класифікації й систематизації файлів і документів і т. п.;

- засвоєння (explicit to tacit) – здійснюється в процесі читання та вивчення документів з баз даних, журналів і книг. Це приводить до засвоєння знань, які були створені іншими (виникнення нових неявних знань у суб'єкта, що пізнає), а також, можливо, до створення нових знань у результаті пізнання.

Додатковим фактором та стимулом віртуалізації є те, що іноземні інвестори воліють вкладати в галузі економіки, де не потрібно масштабних первісних капіталовкладень і де вкладений капітал швидко окупається. У той же час у галузях економіки з високим ступенем обробки продукту, до яких віднесено і приладобудування, так необхідних для модернізації вітчизняної промисловості, підприємства за участю іноземного капіталу практично не представлені. Це свідчить про недовіру закордонних інвесторів до участі в довгострокових проектах розвитку промислових підприємств.

Одночасно експерти прогнозують усе більше впевнене проникнення в область ІТ-інфраструктури інноваційних рішень. Уже сьогодні в цьому списку віртуалізація, що забезпечить розвиток у найближчі 2-3 роки. У більш віддаленій перспективі – використання хмарної ІТ-інфраструктури та SaaS. Одночасно росте попит на рішення, пов'язані з більш широким використанням мобільних пристроїв, – такі як безпека, управління множиною різних пристро-

Рис. 2. Механізм розвитку космічного приладобудування (фрагмент)

ів, забезпечення інтеграції мобільних додатків в існуючу IT-екосистему. Розвиток інформаційного сектора саме по собі є важливим чинником інноваційної динаміки в інших високотехнологічних секторах промисловості і послуг. Завдяки високій швидкості відновлення поколінь ІКТ, ці технології ініціюють значну частину організаційних інновацій і навчання персоналу.

Зокрема, утворення віртуального підприємства з різномірних підприємств забезпечує взаємну компенсацію їхніх недоліків і посилення переваг. Можна об'єднати переваги великих підприємств (потужних, але надто інерційних та повільно реагуючих на зміни ринку у зв'язку з ризиком технологічного відставання) та малих підприємств або наукових колективів (для яких характерна нестача ресурсів, але які займають певну нішу або технологічний напрям та здатні швидко перебудовуватися).

Ця взаємодія приводить до формування гнучкої та динамічної організаційної системи, найбільш пристосованої для якнайшвидшого випуску продукції і її поставки на ринок. Віртуальне підприємство може розглядатися як мета підприємства (свого роду підприємство над підприємствами), що поєднує цілі, ресурси, традиції та досвід декількох підприємств при розробці складних інноваційних проектів або при виробництві продукції світового рівня.

Також важливим є індивідуальний рівень взаємодії. Так завдяки спільним зусиллям звичайних користувачів вдалося зробити безліч значимих відкриттів. Тільки за останні 3 роки було знайдено 53 пульсари, причому останні 7 було знайдено наприкінці серпня 2012 р. Результати виконаних досліджень використовуються при розробці лікарських препаратів для лікування цукрового діабету II типу, хвороб Альцгеймера і Паркінсона та інших захворювань.

Станом на кінець 2012 р. відому платформу VOINC застосовується в 87 відкритих проектах розподілених обчислень (ще 24 обходяться без нього). Загальна кількість учасників на кінець 2012

р. становить близько 2,5 млн. При цьому число комп'ютерів, що ведуть обчислення, перевищило за 7 млн., а сумарна продуктивність оцінюється в 7 петафлопс – потужніше, ніж суперкомп'ютер JUQUEEN, що займає 5 рядок рейтингу TOP 500.

В контексті віртуалізації в приладобудуванні варто згадати середовище LabViEW (Laboratory Virtual Instrument Engineering Workbench), що було створене для зменшення часу програмування вимірювальних приладів. Але надалі сфера застосовності програми охопила електротехніку, механіку, фізику, біологію, психологію, хімію, освіту та безліч інших галузей науки. LabViEW використовують передові наукові центри CERN (Європа), Livermore, Batelle, Lawrence (США), найбільші військові та промислові об'єкти. Перша версія LabViEW була написана в 1986 році компанією National Instruments (Техас, США, www.ni.com), продукцію якої купують більше 25 тис. організацій, розташованих в 90 країнах світу. Останні 10 років National Instruments входить до 100 краєвих роботодавців США.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Космічна діяльність значною мірою впливає на майбутнє країни, оскільки забезпечує сталий розвиток, підтримку науково-технічного потенціалу, задоволення довгострокових інтересів держави у сфері безпеки та оборони. Космічне приладобудування володіє виключно високим мультиплікативним ефектом і сприяє розвитку великого числа пов'язаних з нею галузей (хімічної, металургії, машинобудування, ринку телекомунікацій і т. д.) як у технічному, так і фундаментальному плані, це джерело нових технологічних розробок, що істотно підвищують ефективність інших сфер економіки. Особливе значення мають ефективні процеси трансферу технологій та розвиток на цій основі цілого комплексу комерційних послуг, пов'язаних з космічною індустрією і розробками на основі нових підходів, що потребує додаткової оцінки їх економічної ефективності.

Список літератури:

1. Виступ на сесії Загальних зборів НАН України 17 квітня 2008 р. // Ю. С. Алексєєв // Вісн. НАН України. – 2008. – № 6. – С. 40-45.
2. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246247059/.
3. Дудкин Ф. Л. Современные тенденции развития космического научного приборостроения / Ф. Л. Дудкин, С. И. Климов, В. Е. Корепанов, А. А. Марусенков, А. Е. Сухинюк // Вопросы миниатюризации в современном космическом приборостроении : материалы выездного семинара (г. Таруса, 2-4 июня 2004 г.). – С. 112-125.
4. Емельянова Е. А. Передача неявных знаний как фактор формирования кластеров и повышения инновационной активности бизнеса / Е. А. Емельянова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1.
5. Крол А. Облачная платформа управления инновационными эко системами на базе глобальной менторинговой сети [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/AlexKrol/ss-12875845>.
6. Михайлов А. С. К вопросу о системе взаимодействий акторов международной кластерной сети / А. С. Михайлов // II Science, Technology and Higher Education: materials of the II international research and practice conference, Westwood, Canada, April 17, 2013. – Режим доступу : <https://www.econstor.eu/>.
7. Нянешук Г. В. Реалізація інноваційних проектів космічної галузі України / Г. В. Нянешук, І. А. Суходольский // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». – 2013. – Вип. 5 (10/2). – С. 84-89.
8. Перспективы сотрудничества стран СНГ в космической отрасли. – Алматы, 2010. – 52 с.
9. Сафін О. Комерціалізація космічних технологій – перспективний напрям підвищення ефективності космічної діяльності в сучасних ринкових умовах / О. Сафін. – К. : НКАУ, 2003. – 22 с.
10. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік [Електронний ресурс]. – К. : УкрІНТЕІ, 2013. – Режим доступу : http://www.dkni.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf.
11. Nonaka I. The Knowledge-Creating Company: How Japanes companies create the dynamics of innovation / Nonaka I., Takeuchi H. // Oxford University Press. – 1995.

Омельяненко В. А.

Сумский государственный университет

**АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕВЫХ ЭКОСИСТЕМ ИННОВАЦИЙ
(НА ПРИМЕРЕ КОСМИЧЕСКОГО ПРИБОРОСТРОЕНИЯ)**

Резюме

Исследованы теоретические основы влияния формирования экосистемы инноваций в сфере космического приборостроения, разработан алгоритм развития области на основе эволюционной программы, которая базируется на виртуализации инновационной инфраструктуры и международном сотрудничестве.

Ключевые слова: космическое приборостроение, экосистема инноваций, виртуализация, трансфер технологий.

Omelyanenko V. A.

Sumy State University

**ANALYSIS OF OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF INDUSTRY INNOVATION ECOSYSTEM
(SPACE DEVICE EXAMPLE)**

Summary

The influence of the formation of the theoretical foundations of the ecosystem of innovation in space instrumentation is investigated, algorithm based on the evolutionary scheme, which is based on an innovative virtualization infrastructure and international cooperation, is developed.

Key words: space instrument, innovation ecosystem, virtualization, technology transfer.

НАШІ АВТОРИ

1. **Бурська Марина Володимирівна** – студентка Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
2. **Волкова Юлія Вадимівна** – студентка Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
3. **Закорко Марина Володимирівна** – здобувач кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету
4. **Ізьо Олена Омелянівна** – магістр кафедри маркетингу і логістики Національного університету «Львівська політехніка»
5. **Ільчук Олена Олександрівна** – кандидат економічних наук, доцент Львівської комерційної академії
6. **Карнаушенко Алла Сергіївна** – аспірант Херсонського державного аграрного університету
7. **Катан Людмила Ігорівна** – кандидат технічних наук, доцент Дніпропетровського державного аграрного університету
8. **Квятковська Любов Абрамівна** – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
9. **Кириченко Наталя Валеріївна** – аспірант кафедри обліку і аудиту та фінансів Херсонського державного аграрного університету
10. **Кінах Неля Володимирівна** – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського
11. **Кірей Оксана Сергіївна** – кандидат економічних наук, асистент Київського національного університету імені Тараса Шевченка
12. **Коваль Віра Юріївна** – здобувач кафедри «Фінансів та банківської справи» Ужгородського національного університету, викладач «Бухгалтерського обліку» Ужгородського професійного ліцею
13. **Козлова Вікторія Янівна** – кандидат економічних наук, доцент Приазовського державного технічного університету
14. **Комар Тетяна Василівна** – кандидат економічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
15. **Корзаченко Олена Юріївна** – старший викладач кафедри фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
16. **Котлубай В'ячеслав Олексійович** – кандидат економічних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія»
17. **Краківський Юрій Станіславович** – аспірант ННЦ «Інституту аграрної економіки»
18. **Красноштан Олександр Михайлович** – кандидат технічних наук, доцент Національного транспортного університету
19. **Кубік Валентина Дмитрівна** – старший викладач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Одеського національного економічного університету
20. **Кудріна Ольга Юріївна** – кандидат економічних наук, доцент Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
21. **Кузнецов В'ячеслав Григорович** – кандидат економічних наук, доцент Донецького національного університету
22. **Кульга Олександр Олександрович** – кандидат економічних наук, старший викладач Донецького національного університету
23. **Кухар Марина Федорівна** – аспірант кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування
24. **Лактіонова Олександра Анатоліївна** – кандидат економічних наук, доцент Донецького національного університету
25. **Левітан Ігор Анатолійович** – аспірант Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. І. Туган-Барановського
26. **Люльчак Зореслава Стефанівна** – кандидат економічних наук, доцент Національного університету «Львівська політехніка»
27. **Ляшенко Світлана Іванівна** – старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Харківського державного університету харчування та торгівлі
28. **Лященко Ольга В'ячеславівна** – старший викладач кафедри інформаційного захисту та цивільної безпеки Інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників Університету менеджменту освіти НАПН України
29. **Мазур Олена Євгеніївна** – кандидат економічних наук, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

30. **Макєєва Олена Анатоліївна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та історії економічної думки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
31. **Маменко Оксана Олександрівна** – аспірант Полтавської державної аграрної академії Міністерства аграрної політики та продовольства України
32. **Мандрик Василь Олегович** – кандидат економічних наук, доцент Національного лісотехнічного університету України
33. **Маслюк Олена Володимирівна** – аспірант кафедри економічного контролю та аудиту Сумського національного аграрного університету
34. **Матвіїшин Євген Григорович** – кандидат економічних наук, доцент Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
35. **Медвідь Вікторія Юріївна** – кандидат економічних наук, доцент Донбаської національної академії будівництва та архітектури
36. **Мельничук Ірина Іванівна** – аспірант Національної академії статистики, обліку та аудиту
37. **Мішук Ольга Віталіївна** – кандидат економічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
38. **Мосійчук Ірина Вікторівна** – аспірант Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України
39. **Музичка Олександра Миронівна** – кандидат економічних наук, доцент Львівської комерційної академії
40. **Науменко Жанна Георгіївна** – аспірант Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
41. **Новак Уляна Павлівна** – кандидат економічних наук, старший викладач Національного лісотехнічного університету України
42. **Огданський Кирило Миколайович** – кандидат економічних наук, доцент Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
43. **Олійник Андрій Володимирович** – старший викладач кафедри фінансів і банківської справи Хмельницького національного університету
44. **Омельчук Анатолій Олександрович** – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
45. **Омельяненко Віталій Анатолійович** – аспірант кафедри економічної теорії Сумського державного університету
46. **Старник Наталія Юріївна** – лаборант кафедри національної економіки Національного університету «Одеська юридична академія»
47. **Хаймінова Юлія Володимирівна** – кандидат економічних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія»
48. **Чумак Оксана Володимирівна** – кандидат економічних наук, доцент Харківського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі
49. **Шаповалова Вікторія Сергіївна** – аспірант кафедри «Маркетинг» Донецького національного університету